

Ph.d.-afhandling af Camilla Schwartz

Sund og usund subjektivitet i velfærdsstaten

- en poststrukturalistisk undersøgelse af Sundhedsstyrelsens og
skønlitteraturens tematisering af subjektivitet og borgerskab (1990-2012)

Vejleder: Peter Simonsen

Syddansk Universitet, Institut for Kulturvidenskaber, 2013

FORORD	8
INDLEDNING	9
AFHANDLINGENS FORMÅL.....	9
AFHANDLINGENS EMNE OG STOFOMRÅDE	10
AFHANDLINGENS OPBYGNING.....	12
VELFÆRDSSTATEN SOM FORSKNINGSFELT	13
VELFÆRDSSTAT, VELFÆRD OG VELFÆRDSTEKST	16
EN POSTSTRUKTUREL VELFÆRDSFORSKNING.....	18
METODE: MØDET MELLEML DEN OFFENTLIGE VELFÆRDSTEKST OG DEN LITTERÆRE	
VELFÆRDSTEKST	20
ETISK TEKSTLÆSNING VERSUS POSTSTRUKTURALISTISK TEKSTLÆSNING	20
DEN KLASSISKE AKTANTMODEL	22
DEN DOBBELTE AKTANT	25
DET PSYKOANALYTISKE GREB OG DEN PSYKOANALYTISKE AKTANT.....	29
KAMPAGNEMATERIALETS SUBJEKTSPOSITION SOM FORMEL KATEGORI.....	32
DEN LITTERÆRE AKTANTS FORTÆLLENIVEAUER	34
DET POSTSTRUKTURELLE SUBJEKT	35
AFHANDLINGENS PRIMÆRE TEKSTMATERIALE.....	37
SUNDHEDSSTYRELSENS KAMPAGNEMATERIALE.....	37
SEKSUALITET OG AIDS.....	37
OVERVÆGTSKAMPAGNER	40
DET LITTERÆRE MATERIALE: AVANTGARDE VERSUS MODERNISMEKONSTRUKTION.....	41
DE LITTERÆRE TEKSTER OM AIDS OG SEKSUALITET	43
DE LITTERÆRE TEKSTER OM OVERVÆGT / UNDERVÆGT	47
TEORETISK MOTIVATION	49
REDEGØRELSE.....	51
KLINIKKENS FØDSEL	51
DEN MODERNE LÆGEVIDENSKABS FØDSEL.....	51
FRA ARTSMEDICIN TIL KLINISK MEDICIN	52
DET KLINISK MEDICINSKE BLIK.....	53
FRA KLINISK MEDICIN TIL PATOLOGISKE ANATOMI	54
BIOPOLITIK.....	56
BIOPOLITIKKENS HISTORIE.....	56
BIOPOLITIK HOS MICHEL FOUCAULT	58
MICHEL FOUCAULTS TEORETISKE STÅSTED	58

FOUCAULTS MAGTBEGREB.....	59
BEGREBET BIOPOLITIK.....	60
BIOMAGT VERSUS SUVERÆNMAGT	61
SEKSUALITETSINSTALLATIONEN	63
KRITIK AF FOUCAULT	64
BIOPOLITIK HOS AGAMBEN	65
GIORGIO AGAMBENS TEORETISKE STÅSTED.....	65
HOMO SACER OG NØGENT LIV	67
UNDTAGELSESTILSTANDEN.....	68
HVILKEN-SOM-HELST SINGULARITET OG IKKE-AKTUALISERET POTENTIALITET	71
KRITIK AF AGAMBEN	73
BIOPOLITIK HOS NIKOLAS ROSE.....	74
NIKOLAS ROSE: DET TEORETISKE STÅSTED.....	74
FRA ET KLINISK BLIK TIL ET MOLEKYLÆRT BLIK	75
BIOLOGISK BORGERSKAB	76
LIVETS POLITIK.....	78
KRITIK AF ROSE.....	79
VELFÆRDSSTATENS VÆRDIER.....	81
DET GODE LIV	81
FRA VELFÆRDSSTAT TIL KONKURRENCESTAT	83
DANSK SUNDHEDSPOLITIK 1970-2012.....	86
SUNDHEDSSTYRELSEN SOM INSTITUTION	89
KAMPEN MOD AIDS.....	90
KAMPEN MOD OVERVÆGT.....	91
DE SUNDHEDSPOLITISKE STRATEGIER.....	92
FOREBYGGELSE VERSUS SUNDHEDSFREMME.....	96
SUNDHED SOM MEGADISKURS	101
SUNDHEDSDISKURSEN: EN RELATION MELLEM STAT OG BORGER?	102
SUNDHEDSSTYRELSENS FORTÆLLINGER OM SUBJEKTIVITET I RELATION TIL EMNET	
AIDS OG SEKSUALITET (1990-1998).....	103
DET UDSATTE SUBJEKT	103
VELFÆRDSSAMFUNDET SOM ET RISIKOSAMFUND.....	107
DEN EKSPPLICITTE FORTÆLLING.....	110
OBJEKTMÅLET: DET GODE LIV	110
DEN GODE SEKSUALITET.....	111
DEN EKSISTENTIELLE PERSONLIGHED	114
FÆLLESSKABET	118
MIDLET	119

ODA OG OLE.....	119
SELVTEKNIKKER.....	123
HJÆLPER, GIVER OG MODTAGER.....	124
MODSTANDERE.....	127
DELKONKLUSION.....	129
AKTANT 1.....	131
DEN IMPLICITTE FORTÆLLING.....	131
OBJEKT MÅLET.....	131
DET OPPORTUNISTISKE IDEAL.....	131
DEN KARTESIANSKE LOGIK.....	133
DET FORMLØSE VELFÆRDSIDEAL.....	137
DEN SOMATISKE INDIVIDUALITET.....	138
MIDDEL.....	139
DET SÅRBARE SUBJEKT.....	139
DEN FARLIGE SEKSUALITET.....	140
DEN FARLIGE ANDEN.....	141
STIGMA.....	142
HJÆLPER, GIVER OG MODTAGER.....	144
MODSTANDERE.....	146
AKTANT 2.....	148
DELKONKLUSION: DEN SKIZOIDE SUBJEKTIVITET.....	148

LITTERATURENS FORTÆLLINGER OM SUBJEKTIVITET I RELATION TIL EMNERNE

SEKSUALITET OG AIDS (1992-1993).....	150
MADS BRENØE: "EVA" OG CHRISTINA HESSELHOLDT: <i>DET SKJULTE</i>	150
DET ENSOMME SUBJEKT.....	150
DEN EKSPPLICITTE FORTÆLLING.....	152
OBJEKT MÅLET: DEN AFVIKLEDE PERSONLIGHED.....	152
DEN EKSPPLICITTE KONFLIKT- OG KOMMUNIKATIONSÅKSE.....	158
AKTANT 3.....	161
DEN IMPLICITTE FORTÆLLING.....	161
OBJEKT MÅLET: DET SOMATISKE SUBJEKT.....	161
DEN IMPLICITTE KONFLIKT- OG KOMMUNIKATIONSÅKSE.....	163
AKTANT 4.....	167
DELKONKLUSION.....	167
SUZANNE BRØGGER: <i>EFTER ORGIET</i>	169
DEN PERMANENTE UNDTAGELSESTILSTAND.....	169
DEN EKSPPLICITTE FORTÆLLING.....	172

DET EKSPPLICITTE MÅL.....	172
DET SEKSUELLE FÆLLESSKAB OG DEN FRIGJORTE PERSONLIGHED.....	172
DEN EKSPPLICITTE KONFLIKTAKSE	175
DET IMPLICITTE MÅL.....	175
DET SOMATISKE SUBJEKT	175
DEN IMPLICITTE KONFLIKTAKSE	178
FANTASMETS NIVEAUER.....	179
EN VIRKELIG UNDTAGELSESTILSTAND?	180
KOMMUNIKATIONSÅKSERNE	183
AKTANT 5	184
AKTANT 6	184
DELKONKLUSION: <i>SEKSUALITET OG AIDS</i> SOM ET POSTSTRUKTURELT MELLEMLØBENDE MELLEMLØBENDE DEN OFFENTLIGE KAMPAGNETEKST OG DEN SKØNLITTERÆRE TEKST	185
DEN STRUKTURELLE FORSKEL	187

**SUNDHEDSSTYRELSENS FORTÆLLINGER OM SUBJEKTIVITET I RELATION TIL EMNET
OVERVÆGT (2009-2012) .....**

DET SOMATISKE SUBJEKT	188
DEN OVERVÆGTIGE BORGER - ET SOCIALT STIGMA	188
DET ULYKKELIGE SUBJEKT	190
DET INFANTILE OG EGENRÅDIGE SUBJEKT	193
DEN EKSPPLICITTE FORTÆLLING.....	195
OBJEKTMÅLET.....	195
DEN EKSISTENTIELLE PERSONLIGHED	195
DEN SUCCESFULDE PERSONLIGHED – ET VELFÆRDSEVENTYR	196
LYKKE OG DET GODE LIV – DEN IMAGINÆRE KONTRAKT	200
MIDDEL	201
GIVER, MODTAGER OG HJÆLPER.....	202
MODSTANDER	204
AKTANT 7	205
DEN IMPLICITTE FORTÆLLING.....	205
OBJEKTMÅLET.....	205
DET SOMATISKE SUBJEKT SOM BAGSIDEN AF DEN EKSISTENTIELLE PERSONLIGHED	206
DET KASTREDE SUBJEKT SOM BAGSIDEN AF DEN SUCCESFULDE PERSONLIGHED	207
DET SOMATISKE SUBJEKT SOM SUMMEN AF VANER	209
MIDLET	211
DEN IMPLICITTE KOMMUNIKATIONS- OG KONFLIKTAKSE.....	212
DEN EKSPPLICITTE OG DEN IMPLICITTE FORTÆLLING SOM TO SIDER AF SAMME SAG	214
ETOPOLITIK ELLER CRUEL OPTIMISM	215

AKTANT 8	218
DE LITTERÆRE FORTÆLLINGER OM SUBJEKTIVITET I RELATION TIL EMNET	
OVERVÆGT/UNDERVÆGT (2001-2008)	218
MADS BRENØE: <i>BJERGET</i> (2001)	218
AKTANTSUBJEKTET	218
JENS	218
DET SOMATISKE ULYKKELIGE SUBJEKT	219
DEN EKSPPLICITTE FORTÆLLING	222
OBJEKT MÅLET	222
LYKKEN OG ULYKKEN SOM FANTASMEPOSITIONER	222
JENS SOM SUCCESFULD PERSONLIGHED	224
OVERSKRIDELSENS FANTASME (<i>DEN AFVIKLEDE PERSONLIGHED</i>)	225
DEN EKSPPLICITTE / IMPLICITTE KONFLIKTSAKSE	228
BLIKKET SOM HJÆLPER OG MODSTANDER	228
MAD SOM HJÆLPER	231
AKTANT 9	233
DEN IMPLICITTE FORTÆLLING	233
OBJEKT MÅLET	233
ALMAGTS- OG LYKKEFANTASMET'S KASTRATION	233
FRA FÆLLESSKAB TIL EGENRÅDIGHED	235
DEN DOBBELTE KOMMUNIKATIONSÅKSE	236
AKTANT 10	237
DAS BECKWERK: <i>SUVERÆNEN</i>	237
DOBBELTGÆNGERTEMATIKKEN	239
NIELSEN SOM HOMO SACER	240
NIELSEN SOM SULTEKUNSTNER	242
DEN EKSPPLICITTE FORTÆLLING	244
DET EKSPPLICITTE OBJEKT MÅL	244
DRØMMEN OM DET SUBLIME OBJEKT	245
RASMUSSEN SOM OBSKØN SPISEKUNSTNER	247
DEN IMPLICITTE FORTÆLLING	249
DET IMPLICITTE OBJEKT MÅL	249
DEN CIRKULÆRE KASTRATION	249
KOMMUNIKATIONSÅKSERNE	253
KONFLIKTÅKSERNE	254
AKTANT 11	256
AKTANT 12	257

DELKONKLUSION: <i>BJERGET OG SUVERÆNEN</i>	257
KONKLUSION	258
VELFÆRDSIDEOLOGIENS DOBBELTE TALE.....	258
EN SUBJEKTIVERENDE OVERSKRIDELSE: FRA PERVERST FANTASME TIL SPISEFORSTYRRELSER	263
DEN LITTERÆRE VELFÆRDSKRITIK	265
BILAG 1: ODA OG OLE	270
BILAG 2: UDDRAG FRA SMÅ SKRIDT TIL VÆGTTAB – DER HOLDER	274
LITTERATURLISTE	276
RESUMÉ	286
SUMMARY IN ENGLISH	288
NOTER	290

Forord

Denne afhandling havde aldrig set dagens lys, hvis ikke jeg havde haft et inspirerende og engageret netværk omkring mig, og jeg vil derfor helt naturligt indlede med at takke de mennesker, som har gjort dette muligt.

Først og fremmest vil jeg gerne takke min vejleder Peter Simonsen for et meget kompetent og dedikeret engagement i mit skriveforløb, som har ledt til gode faglige diskussioner og progressioner undervejs. Udover det projektorienterede engagement vil jeg også takke Peter for at have inddraget mig i sine egne forskningsprojekter og derved åbnet døre til forskellige forskningsplatforme, hvor jeg har haft mulighed for at fremlægge og diskutere min forskning i en bredere kontekst. I den sammenhæng vil jeg gerne takke deltagerne i forskningsprogrammet:

Velfærdsfortællinger og i forskningsprojektet *Velfærdsstatens sprog og begreber*, der under forløbet har bidraget med konstruktiv kritik og respons. En særlig tak går til professor Anne-Marie Mai, som har været en betydelig inspirator og øjenåbner i forhold til den velfærdsrelaterede forskning. Jeg vil samtidig udtrykke taknemmelighed for den hjælp, jeg har fået af de forskere, der undervejs pr. mail eller via samtale har hjulpet med besvarelser af mere specifik karakter. Her tænker jeg særligt på Signild Vallgård, Christian Graugård, Jon Helt Haarder og Tue Andersen Nexø.

Jeg vil samtidig gerne takke Yvonne Leffler og hendes forskningsgruppe omkring Religion, Kultur og Hälsa for den utrolige gæstfrihed, jeg blev modtaget med under mit miljøskifte i Göteborg, og for de gode faglige diskussioner der opstod på baggrund af dette møde.

En særlig tak må også gå til Anne Klara Bom, som jeg har delt kontor med de sidste tre år, og som har været en værdifuld og engageret diskussionspartner igennem hele forløbet, og som i slutfasen særligt har været hjælpsom i forhold til formelle anliggender.

Endelig vil jeg gerne takke min mor Kirsten Schwartz for forsidebilledet, min stedfar Jan Knudsen for hjælp til at opdrive gamle pjecer fra Sundhedsstyrelsen, og ikke mindst min mand, Michael Vilster, for generel støtte og tålmodighed og for uvurderlig hjælp i korrekturfasen.

Indledning

Afhandlingens formål

Afhandlingen undersøger en dialektisk udveksling mellem velfærdsstaten og skønlitteraturen, i begge tilfælde forstået som tekstproducerende enheder der hver for sig og i *fællesskab* producerer diskursive betydningsrum. I afhandlingen bliver Sundhedsstyrelsens kampagnekorpus repræsentant for velfærdsstaten, og skønlitteraturen optræder som repræsentant for borgeren.

Afhandlingen undersøger, hvordan de to interagerende positioner producerer forskellige forestillinger om *subjektivitet* og borgerskab, samt hvordan disse subjektivitetsforestillinger bliver et centralt mellemværende for velfærdsstaten og skønlitteraturen i perioden 1990-2011.

Afhandlingens hovedærinde bliver derved at undersøge *hvordan*, og under hvilke forudsætninger denne dialog tager form og kan læses frem, og målsætningen er derfor i udgangspunktet orienteret mod en metodisk fordring om at identificere *en dialog* mellem to vidt forskellige afsenderpositioner i velfærdssamfundet.

Afhandlingens formål er dels metodisk og dels knyttet til en velfærdsstatslig subjektivitetsforskning, og baggrunden for denne dobbelte målsætning er, at den komparative samlæsning i udgangspunktet forudsætter et metodisk blik, som, frem for at distancere de to udsagn, er optaget af at identificere en fælles struktur og en fælles tematik. Afhandlingen er med andre ord orienteret mod at etablere et ligeværdigt rum for tekstmødet, som formår at identificere velfærdsstatens fortællinger om velfærdsborgeren, og som samtidig kan afgrænse litteraturens narrative respons på denne diskursive tiltale. Afhandlingen ønsker på denne baggrund helt overordnet at bidrage til en diskussion af, hvad det vil sige at være subjekt i velfærdsstaten, både i relation til hvilke forventninger der pålægges subjektet, og hvordan subjektet i relation til disse forventninger forstår sig selv som subjekt. Ved komparativt at samlæse velfærdsstatens blik på borgeren og litteraturens blik på sig selv som borger og subjekt, bliver det muligt at identificere en diskursiv dynamik, som ikke bare udtrykkes i de enkelte tekster, men som etablerer sig eller manifesterer sig *mellem* teksterne.

I en kulturteoretisk sammenhæng er afhandlingen optaget at undersøge de diskurser, som i dag er med til at producere de tanker og forestillinger, vi gør os omkring det at være subjekt og borger i velfærdsstaten, ikke bare i vores tilknytning til velfærdstaten som institution men også i relation til os selv og vores selvbillede. Idet subjektivitet i stadig stigende grad knyttes til borgerens krop og fysiologiske funktionalitet bliver talen om krop og sundhed et meget nærliggende sted at identificere disse subjektivitetsforestillinger, og derfor tager afhandlingen afsæt i den måde, hvorpå sundhedsdiskurser identificerer og producerer subjektivitet. I tråd med en psykoanalytisk

optik forudsætter afhandlingen, at subjektet fungerer som et spejl på velfærdsstatens eget selvbillede, og derfor bliver de subjektivitetsdiskurser, der optræder, også diskurser som omhandler velfærdsstatens ideologiske selvforståelse. Fordelen ved afhandlingens poststrukturalistiske greb, som i praksis tager form som en dekonstrueret aktantmodel, er, at dette greb, i kraft af sine indbyggede dobbelte og ambivalente strukturer, kan være medvirkende til at synliggøre strukturer, som ofte falder udenfor en intenderet praksis, men som dog ikke er mindre virksomme af denne grund.

Afhandlingens emne og stofområde

Afhandlingen indskriver sig med sin målsætning i forskellige forskningsområder, som alle på den ene eller anden måde helt grundlæggende relaterer sig til subjektivitetsforskning. Først og fremmest indskriver afhandlingen sig i en igangværende humanistisk velfærdsforskning: For det første ved meget bevidst komparativt at samlæse og skabe dialog *mellem* forskellige former af velfærdsfortælling, og for det andet ved at koble tekstmaterialets repræsentative fremskrivning og tematisering af subjektivitet til forestillingen om og interpelleringen af et særligt velfærdssubjekt. Idet forståelsen af dette afgrænsede velfærdssubjekt primært får krop og udtryk via en eksplicit tematisering af sundhed, indskriver afhandlingen sig på samme tid i en traditionel biopolitisk forskningstradition, som Michel Foucault, Giorgio Agamben og Nikolas Rose bliver de primære kilder til. Til trods for at der imellem de tre forekommer betydelige variationer i deres forståelse og anvendelse af et biopolitisk blik, forstår de alle det postmodernistiske borgerskab som et borgerskab, der primært cirkulerer omkring selvforvaltningen af subjektets biologiske liv. I den forbindelse identificerer Rose et *biologisk borgerskab*, der knyttes til borgerens ansvarlige forvaltning af kroppen, hvor Agamben mere radikalt taler om borgerskabet som et *nøgent liv*, et liv som i sin simple form er reduceret til fysiologiske processer.

Afhandlingens greb om og forståelse af borgerskab og subjektivitet lægger sig imidlertid samtidig tæt op af en formalistisk og dialektisk psykoanalyse (som det eksempelvis ses hos Slavoj Žižek og Jacques Lacan) og kan derfor ikke reduceres til en biopolitisk optik. Den formalistiske og dialektiske psykoanalyse forstås her som et perspektiv, der helt overordnet kan indskrives i en poststrukturalistisk tradition, og som således ikke modstiller sig den biopolitiske og diskursive orientering, men som opholder sig ved andre aspekter ved denne subjektivitetsopfattelse. De to optikker fungerer således som komplimentære varianter af den samme overordnede subjektivitetsopfattelse. Den formalistiske psykoanalyse og den biopolitiske diskursanalyse forstår begge subjektet som tomt, og de identificerer og afgrænser begge subjektet som en positionel effekt af strukturer omkring subjektet. I den formalistiske psykoanalyse spiller subjektets metonymiske begær dog en helt central rolle, idet begæret efter at overvinde og forløse subjektets fundamentale følelse af tomhed og mangel bliver konstituerende for subjektets strukturelle virke.

Det samme gør sig gældende for subjektets relation til den symbolske kastration og det reelles antagonistiske virke. Den formelle psykoanalyse identificerer og anerkender tilstedeværelsen af det tomme somatiske subjekt men er *også* optaget af at forstå og definere den *maske*, eller det *fantasme*, som kamuflerer, forvrænger og samtidig er konstituerende for forestillingen om det somatiske borgerskab. Dette dialektiske skel mellem en imaginær maskestruktur og en symbolsk kastrerende struktur er central for afhandlingen, fordi velfærdsideologiens subjektivitetsopfattelser netop forudsætter denne samspillende og cirkulære dobbeltstruktur, hvori subjektet i udgangspunktet er defineret som et somatisk, kastreret nøgent liv, som dog fantasierer om at blive noget mere og andet end dette, og qua kastrationen af denne fantasi positioneres tilbage til sit somatiske udgangspunkt. Det er et centralt argument i afhandlingen, at denne struktur også er gældende for velfærdsstaten, som ligeledes, i sit begær efter at overkomme sin egen udsathed og afmagt, fantasierer om at overvinde kastrationen. Dette ideologiske fantasme eller denne grundmaske identificeres i afhandlingen som forestillingen om *det gode liv* eller *det lykkelige liv*.

Afhandlingen undersøger helt overordnet subjektivitet og borgerskab gennem velfærdsstatens etablering af og praktisering af sundhedsdiskurser samt litteraturens afkodning og resonans af denne men fokuserer særligt på emnerne: 1) *AIDS og seksualitet*, 1990-1998 og 2) *overvægt/undervægt*, 2001-2012.

Disse to emner er udvalgt, idet de hver især spiller en betydelig tematisk rolle i både sundhedspolitikken og i skønlitteraturen i de indrammede år, men også fordi de tematisk repræsenterer en samklang, som helt fundamentalt knyttes til subjektivitetsforskningen. Både *seksualiteten* og *overvægt/undervægt* er knyttet til dels registrering og forvaltning af nydelse, og dels til den intersubjektive relation til andre borgere, og på den måde bliver mad og seksualitet et redskab eller en adfærd som kobler subjektet til dennes omverden. Foucault peger i *Brugen af nydelserne. Seksualitetens historie 2* (2004) på, at mad, drikke og seksualitet tilsammen repræsenterer drifterne:

Lovene omtaler således eksistensen af disse tre store og grundlæggende drifter, som vedrører mad, drikkevarer og forplantning: alle tre er stærke, bydende, heftige, men særligt den tredje er, skønt den er "den sidste til at bryde frem", "den mest heftige af vores lidenskaber".
(Foucault, 2004, s. 55-56)

I en psykoanalytisk optik er både seksualiteten og det at indtage mad forbundet med den anden. Som litteraten Maud Ellmann formulerer det:

Food, like language, is originally vested in the other, and traces of that otherness remain in every mouthful that one speaks – or chews. From the beginning one eats for the other, from the other, with the other: and for this reason eating comes

to represent the prototype of all transactions with the other, and food the prototype of every object of exchange.
(Ellmann, 1993, s. 53)

Begge emner tematiserer helt grundlæggende forholdet mellem den enkelte borger og dennes evne, vilje og forventning til at deltage i fællesskaber og mere intime relationer til andre borgere. De to emner har således det centrale fællesskab, at de begge relaterer sig til begær og nydelse og ikke mindst til forvaltningen af begær og nydelse, samtidig med at de begge forholder sig til borgernes intersubjektive relationer.

Afhandlingens opbygning

I det følgende vil jeg kort skitsere afhandlingens progression. Afhandlingen vil indlede med at optegne rammen for den humanistiske velfærdsforskningens "state of the art" og vil samtidig positionere afhandlingens emne, tekstvalg og metode i relation til netop state of the art. Afsnittet: "Velfærdsstat, Velfærd og Velfærdstekst" vil samtidig redegøre for anvendelsen af nogle af de centrale begreber, der knytter sig til den humanistiske velfærdsforskning. Herefter følger metodeafsnittet: "Mødet mellem den offentlige velfærdstekst og den litterære velfærdstekst", som udover at introducere afhandlingens metodiske greb: Den dobbelte aktantmodel, ligeledes mere generelt diskuterer forudsætningerne for og praktiseringen af dette tekstuelle møde. I forlængelse af metodeafsnittet følger afsnittet: "Det poststrukturelle subjekt", som skitserer rammen for den subjektivitetsforståelse, der ligger til grund for afhandlingens poststrukturalistiske blik. I "Afhandlingens primære tekstmateriale" introduceres tekstmaterialet, samtidig med at tekstvalget motiveres. Denne motivation prioriterer særligt tilskyndelsen til at anvende en avantgardistisk tonet litteratur, og i forlængelse af denne argumentation berøres forholdet mellem avantgarde og modernismekonstruktion kort. Derpå følger en "teoretisk motivation", som argumenterer for på hvilken baggrund og med hvilket sigte, jeg har valgt at inddrage mine centrale teoretikere: den franske filosof og diskursanalytiker: Michel Foucault, den italienske filosof: Giorgio Agamben og den britiske sociolog: Nikolas Rose.

Den følgende redegørelse indledes med en introduktion til Michel Foucaults *Klinikkens fødsel* og derved til den nye subjektivitetsforståelse, som den moderne lægevidenskabs fødsel baner vej for i slutningen af 1700-tallet, hvorefter begrebet *biopolitik* sættes i en kort historisk kontekst. Herefter følger en nærmere introduktion til den specifikke variant af biopolitikken, som de tre centrale teoretikere: Michael Foucault, Giorgio Agamben og Nikolas Rose praktiserer, samt en sammenstilling af de tre teoretikere som samtidig munder ud i en kritik af de tre.

Idet forestillingen om *det gode liv* spiller en central rolle for velfærdsstatens forståelse af subjektivitet, vil redegørelsen ligeledes introducere *det gode liv* som begreb og vil samtidig skitsere den værdimæssige udvikling "fra velfærdsstat til konkurrencestat", der har fundet sted siden

1990'erne. Et udviklingsspor som knyttes til Ove K. Pedersens *Konkurrencestaten*, og som spiller en central rolle i afhandlingens analyser.

Redegørelsen afsluttes med en indføring i rammerne for dansk sundhedspolitik i årene 1970-2012, som introducerer aktuelle sundhedspolitiske strategier, og som videre opridses den begrebshistoriske polemik omkring begreberne: "forebyggelse versus sundhedsfremme."

Analysen er opdelt i to store afsnit, som hver er knyttet til et specifikt emne og en specifik periode: 1) *AIDS og seksualitet* (1990-1998) og 2) *overvægt/undervægt* (2001-2011). Begge afsnit indledes med aktantanalyser af Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale og følges op af aktantanalyser af de litterære tekster, som komparativt forbindes med analyserne af de offentlige kampagnetekster. Undervejs forholder analyserne sig kontinuerligt komparativt til de forgående analyser, således at der både analyseres mellem perioder og mellem tekster. De dobbelte aktantanalyser illustreres figurativt i aktantmodeller i løbet af afhandlingen. Afslutningsvist konkluderer afhandlingen dels på den diskursive relation, som generelt udspiller sig mellem de to typer af tekst, dels på den udvikling der finder sted i perioden 1990-2012 og forholder sig samtidig til den velfærds kritik, som litteraturen giver udtryk for.

Velfærdsstaten som forskningsfelt

Afhandlingen indskriver sig med sit problemfelt helt overordnet i et aktuelt og tværdisciplinært forskningsfelt, som har velfærdsstaten som sit primære genstandsfelt. Dette forskningsfelt er stadig i sin vorden, men særligt indenfor det historiske og det samfundsvidenskabelige felt har velfærdsforskningen i løbet af de sidste ti år tydeligt markeret sig. I den historiske velfærdsforskning står særligt seksbindsværket *Dansk velfærdshistorie* (2011-2014), som er redigeret af Jørn Henrik Petersen, Klaus Petersen og Niels Finn Christiansen centralt, men også fembindsserien *13 historier om den danske velfærdsstat, 13 udfordringer til den danske velfærdsstat, 13 reformer af den danske velfærdsstat, 13 løsninger for den danske velfærdsstat og 13 værdier bag den danske velfærdsstat* (redigeret af Jørn Henrik Petersen og Klaus Petersen (2003-2007)) optræder som signifikante værker i den historiske velfærdsforskning. De to serier lader forskellige velfærdsforskere karakterisere og diskutere rammerne omkring tilblivelsen af den velfærdsstat, vi kender i dag, og udforsker samtidig nogle af de udfordringer, som den danske velfærdsmodel i dag står over for. Professor i historie, Klaus Petersen understreger, at den stigende interesse for velfærdsforskning generelt synes at være et resultat af, at velfærdsstaten i disse år er et særdeles omdiskuteret emne i den politiske debat. Denne interesse skyldes samtidig, at velfærdsstaten i øjeblikket er underlagt en signifikant udvikling. (Petersen, 2003, s. 10). Disse årsager peger Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation ligeledes på i deres rapport: *Bag Tallene. Humanistisk Velfærdsforskning* fra 2005:

Det danske velfærdssamfund er i hastig forandring, velfærdspolitik står højt på den politiske dagsorden, og viden om velfærd og velfærdssamfund er tillige efterspurgt i det meste af verden. Det har skabt et behov for kendskab til velfærdsstatens opbygning og en forståelse af, hvordan velfærdspolitik fungerer. (Bag tallene – Humanistisk velfærdsforskning, 2005, s. 7)

Indenfor det samfundsvidenskabelige felt er der ligeledes blevet publiceret væsentlige værker og antologier, som på hver deres måde er blevet udslagsgivende for forståelsen af velfærdsstaten som politisk og ideologisk institution. Den danske sociolog og politolog Gøsta Esping-Andersen står helt centralt med sin indflydelsesrige publikation: *The Three Worlds of Welfare Capitalism* (1990), der undersøger velfærdsstatens position og virke i de kapitalistiske økonomier, men også den danske politolog Ove K. Pedersens publikation *Konkurrencestaten* fra 2011 har haft indflydelse på den måde, velfærdsforskere forholder sig til og omtaler samtidens velfærdsstat. Ove K. Pedersen tager afsæt i den amerikanske økonom Philip G. Cernys begreb *The Competition State* (1997) og forstår konkurrencestaten som en stat, der er blevet en realitet på baggrund af globaliseringens øgede fokus på nationernes konkurrencedygtighed og lokaliserer deraf en signifikant ændring i velfærdsstatens selvbillede samt dennes politiske praksis; en udvikling fra velfærdsstat til konkurrencestat. Begrebet konkurrencestat bliver i nærværende afhandling et helt centralt afsæt for forståelsen af velfærdsstatens overordnede værdiudviklinger. (se mere i kapitlet: "Fra velfærdsstat til konkurrencestat"). Til trods for at konkurrencestaten som begrebslig værdiartikulation er dækkende for udviklingstendenser i velfærdsstaten, vælger jeg dog konsekvent i afhandlingen at omtale og henvise til velfærdsstaten og ikke til konkurrencestaten. Denne stigende interesse for velfærdsstaten som tværdisciplinært forskningsfelt har imidlertid også indenfor humaniora åbnet op for nye forskningsplatforme, hvoraf den litterære velfærdsforskning, som denne afhandling indskriver sig i, er en af dem.

I den litterære velfærdsforskning forstås den dynamiske relation og kommunikation mellem velfærdsstaten og skønlitteraturen som substantiel, idet denne interaktion eller dette mellemværende illustrerer, hvordan de to aktører gensidigt har haft og stadig har tradition for at influere på hinandens felt. De to positioner forstås i den humanistiske velfærdsforskning ikke som radikalt adskilte positioner men som samspillende og modspillende felter og aktørpositioner, som sammen konstruerer og dekonstruerer konkrete velfærdspraksisser. I den litterære velfærdsforskning har der indtil videre primært været opmærksomhed omkring litteraturens og forfatterens forskellige roller i relation til velfærdsstaten, samt hvilke forpligtelser og traditioner de hver især polemisk indgår i. Professor i litteratur Anne-Marie Mai peger i sin nyligt publicerede antologi om forfatterroller i velfærdsstaten: *Kættene, kællinger, kontormænd og andre kunstnere* (2013) på, at litteraturen og forfatteren kan inddrages i den humanistiske velfærdsforskning på især tre måder:

1. Litterær tematisering af velfærdsstatens livsrum og oplevelsesformer og litteraturens læserelation, 2. fortolkninger af litteraturens funktion i velfærdsstaten i den offentlige debat og 3. mellemværender mellem litteraturen og den politiske debats rammesætninger af velfærdsstatens ideer og værdier.
(Mai, 2013, s. 24-25)

I den litterære velfærdsforskning er der særligt to traditioner, som markerer sig. Den første tager afsæt i en etisk tekstlæsning, idet den, i tråd med den amerikanske filosof Martha C. Nussbaums etiske litteratursyn, forstår og undersøger litteraturen som dannelsespotentialer og derved litteraturens grundlæggende evne til at videregive emotionel indsigt og erfaring i de facetter, livet som velfærdsborger tilbyder. Som Mai formulerer det:

Velfærdstematikken peger på litteraturens muligheder for at give læseren oplevelse og indsigt i alle slags livsforhold, i medborgerens liv og følelse, både dem, der ligner læserens egne, og dem, der er forskellige derfra.
(Mai, 2013, s. 29)

Denne etiske læsestrategi gør sig særligt gældende i litteraturen Peter Simonsens velfærdsforskning omkring alderdom og aldring i velfærdsstaten. (Simonsen, 2011; Simonsen, 2013; Simonsen, 2014). Den etiske tekstlæsning spiller også en signifikant rolle indenfor et nyere forskningsområde omkring litteratur og medicin: *Medical Humanities*, som undersøger, hvilken rolle kulturen, og herunder særligt litteraturen, spiller i oplevelsen af sygdom og sundhed. Indenfor dette forskningsfelt står litteraturen Katarina Bernhardssons afhandling: *Litterära besvär* (2010) som et centralt bidrag.

Den anden litterære tradition forholder sig overvejende til skønlitteraturens evne til at placere sig i en kritisk og debatterende position i forhold til velfærdsstaten. Denne optik spiller en signifikant rolle for den litterære velfærdsforskning, og der tales her ofte om en litterær "dissens" (Ranciére, 2010) eller om "velfærdsskepsis" (Nexø, 2009), forstået som en litterær position der enten forholder sig inkongruent til en dominerende velfærdsdiskurs eller til en specifik velfærdsinstitution. Litteraturen forstås her overvejende som "modkultur" (Mai, 2010). Fremlæsningen af denne litterære velfærdskritik forbindes ofte med velfærdsstatens udvikling fra velfærdsstat til konkurrencestat (Nexø/Stidsen, 2010), hvilket også er afsættet for nærværende afhandling.

Denne kobling mellem velfærdsstaten og litteraturen, som særligt antologien *Velfærdsfortællinger* (Red: Nils Gunder Hansen) udtrykker, har typisk været knyttet til specifikke velfærdstematikker: (*Handikappolitik / Intersubjektivitet*: Nexø (2010/2009), *Familiepolitik*: Kjældgaard (2010), *Etnicitet*: Anita Nell Bech Albertsen (2013), *Køn*: Louise Zeuthen (2010/2013), *Sundhed*: Schwartz (2012), Simonsen/Schwartz (2013), *Alderdom*: Simonsen (2011/2014), *Social mobilitet*: Robbins (2007).

Det etiske og det kritiske perspektiv på litteraturens roller udelukker imidlertid ikke hinanden, og

ofte optræder de to optikker parallelt. Særligt Peter Simonsens forskning i alderdomslitteratur sigter mod at komplementere de to læsestrategier.

Simonsen sætter i sine tekstanalyser af en aldrende velfærdslitteratur således både fokus på formidlingen af den aldrende borgers følelsesliv og på den dissens eller skepsis overfor velfærdsstaten, som disse tekster også udtrykker. (Simonsen, 2014). Valget imellem den etiske og den kritiske læsning er samtidig nært forbundet med de respektive tekstvalg, idet nogle litterære tekster appellerer til en kritisk læsning hvorimod andre appellerer til en etisk læsning. I nærværende afhandling fokuseres der i udgangspunktet, i tråd med det litterære tekstvalg, på en kritisk læsning.

Velfærdsstat, velfærd og velfærdstekst

Humanistisk velfærdsforskning forbinder sig helt overordnet til begreberne *velfærd*, *velfærdsstat* og *velfærdstekst*, som i udgangspunktet må forstås som begreber med plurale betydningsstrukturer, der kontinuerligt ændrer betydning. Det er dog helt afgørende for velfærdsforskningen, at disse begreber løbende identificeres og afkodes, idet de reflekterer velfærdsforskningens grundfundament, eller de repræsenterer den fælles ramme, hvori den tværdisciplinære forskning kan kommunikere.

De historiske velfærdsforskere Klaus Petersen og Jørn Henrik Petersen peger på, at velfærdsstaten både har en smal og en bred forståelsesramme, idet den både kan betragtes som en konkret styreform, der blev formuleret og struktureret som et fælles nordisk projekt i tiden efter Anden Verdenskrig, og som en bredere bestemmelse der samtidig omfavner de værdier og ideer, der konstituerer velfærdsstaten, samt de værdier og ideer velfærdsstaten med sin praksis effektuerer (Petersen, Petersen og Christiansen, 2010-2014).

Begrebet *velfærd* forbindes typisk med det ideologiske værdisæt, der begrunder og legitimerer velfærdsstatens praktiske virke men er i udgangspunktet en omdiskuteret og mangfoldig begrebskonstruktion, som ikke har nogen entydig betydning, og som forskyder sig over tid. Til trods for sine plurale betydningsdannelser bliver *velfærd* typisk knyttet til en forestilling om *det gode liv*. *Det gode liv* må ifølge politolog Per H. Jensen forstås som en paraplydefinition for ønsket om at sikre borgerens generelle oplevelse af fysisk velvære samt borgerens grundlæggende oplevelse af frihed til at realisere sig selv og indgå i betydningsfulde sociale sammenhænge. (Jensen, 2007).

I nærværende afhandling forstås velfærd, i tråd med det poststrukturelle greb, som det ideologiske fantasmes maske, eller som ideologiens imaginære fernis.¹ I kapitlet "Det gode liv", vil velfærdsbegrebet på baggrund af forestillingen om *det gode liv* blive nærmere belyst, og

afhandlingen vil samtidig afslutningsvist diskutere, i hvilket omfang det er muligt at spore en udvikling i velfærdsbegrebets betydningsstruktur *fra det gode liv til det lykkelige liv*. Helt overordnet må diskursen omkring *det gode liv* dog forstås som et idéhistorisk fundament, der kan spores helt tilbage til antikken (Foucault, 2004), og som til stadighed redefineres og omstruktureres i forskellige politiske og kulturelle praksisser. Mai peger på, at det gode livs velfærd ikke i udgangspunktet må forstås som en individualiseret og autonom velfærd, men derimod som "den enkeltes del i den fælles velfærd eller slet og ret den fælles velfærd." (Mai, 2013, s. 41). Denne betydning af det gode livs velfærd synes dog at være i skred, idet *det gode liv* i stadig stigende grad tematiseres som et udpræget individualistisk og egenrådigt projekt (det lykkelige liv). Denne tendens vil afhandlingen løbende illustrere og underbygge.

På samme tid må forestillingen om *det gode liv* nødvendigvis identificeres og anvendes i tæt relation til forskellige forestillinger om subjektivitet, idet *det gode liv* som begrebskonstruktion ikke kan stå alene men derimod forbindes med den specifikke borger, der forventes at realisere *det gode liv*. Forestillingen om *Det gode liv* bliver derfor på mange måder et synonym til forestillingen om *den gode borger*.

Afhandlingens anvendelse af begrebet *velfærdstekst* lægger sig tæt op af denne kobling, idet udtrykket *velfærdstekst* her dækker over tekster, der i tråd med ovenstående definition, tematiserer og forhandler forestillinger eller diskurser om *det gode liv* og derved også forestillingen om *den gode borger*. Begrebet *velfærdstekst* refererer således til et generaliseret tekstbegreb, som går på tværs af teksttyper, og både den litterære tekst og kampagneteksten identificeres her som *tekst*. Denne fællesbetegnelse motiveres af afhandlingens ønske om at identificere et strukturelt og tematisk *tekstmøde*, som er båret af teksternes *fælles* tematisering af velfærd og subjektivitet, og som derfor ikke er determineret af teksternes afvigende udsigelsestræk. Idet afhandlingen undersøger dialogen *mellem* de to teksttyper, skelnes der mellem en litterær og en offentlig velfærdstekst.

Både den offentlige og den litterære velfærdstekst underlægges en poststrukturalistisk læsestrategi, og derfor bliver deres intentionelle strategier mindre signifikante og de konkrete aktører bag teksterne mindre interessante. Dette gælder både for det offentlige kampagnematerialers aktører og de litterære forfattere. Det betyder dog ikke, at tekstforfatteren bliver decideret ubetydelig. Både hos Suzanne Brøgger og hos Das Beckwerk, som repræsentativt dækker hver sin periode, er det eksempelvis nærmest umuligt at komme udenom forfatteridentiteten og forfatterkroppen, men afhandlingens analytiske vægtning ligger ikke ved forfatterens intentionelle problematisering af velfærdsbegrebet, men på tekstens og tekstmødets indbyrdes strukturelle tematisering af velfærdsbegrebet.

Det, at afhandlingens velfærdstekster responderer på det gode livs diskurs, betyder ikke, at de nødvendigvis direkte konfronterer eller henviser til velfærdsstaten eller til velfærd som konstituerede begreber udenfor teksten, men at de derimod lader *det gode liv* eller *det lykkelige livs* diskursive formationer være et tematisk omdrejningspunkt for måden, hvorpå subjektivitet tematiseres. I afhandlingen forbindes det gode liv / det lykkelige liv derfor med forestillingen om forskellige idealpersonligheder, som bliver aktører for det gode liv og det lykkelige liv. Forestillingen om *Det gode liv* (velfærd) fungerer således i afhandlingen som et diskursivt mellemværende, der får de udvalgte tekster til indbyrdes at kommunikere.

Afhandlingens definition af "velfærdsteksten" fungerer altså som en poststrukturel pendant til begrebet "velfærdsfortællinger" men er her mere skarpt indrammet, idet "velfærdsteksten" modsat "velfærdsfortællingen" forventes at tematisere relationen mellem subjektivitet og *det gode liv*. Nils Gunder Hansen definerer i antologien *Velfærdsfortællinger* "velfærdsfortællingen" således:

"Velfærdsfortællinger" er en fleksibel betegnelse, der kan dække forskellige fænomener (...) Ikke alle litterære tekster er selvfølgelig lige relevante. De må på direkte eller indirekte vis forholde sig til aspekter ved det danske velfærdssamfund, enten ved at tematisere dem som et emne i teksten (f.eks. klientgørelse, samfunds- og kulturforandringer, demografiske forandringer) eller ved at indskrive dem på et mere eksistentielt eller formelt niveau. (Hansen, 2010, forord, s. 8)

En poststrukturel velfærdsforskning

Nærværende afhandling tager, lig den litterære velfærdsforsknings state of the art, afsæt i en forestilling om, at litteraturen i udgangspunktet intenderer at aktualisere et kritisk potentiale, et potentiale som repræsenterer en form for polemisk modkultur til velfærdsstatens ideologiske afsæt, og som derved fungerer som en skepsis eller en afvisning af den interpellation, som velfærdsstaten praktiserer.² Afhandlingen forudsætter dog ligeledes, at dette potentiale har en meget radikal og utopisk karakter, og at den modstand, der udøves, er dømt til samtidig at underkende sig selv, netop fordi den i sin overskridelsesutopi kommer til at fungere som en cementering af selvsamme ideologiske praksis, som den intenderer at afvise.

Jeg udvikler og anvender i afhandlingen et poststrukturalistisk metodegreb: *Den dobbelte aktantmodel*, som i sin praksis synliggør litteraturens spejlende og ambivalente forhold til velfærdsstatens ideologiske fantasme. Dette dobbelte greb, som vil blive introduceret i metodeafsnittet, giver både mulighed for at betragte velfærdsideologiens dobbelte praksis og litteraturens genspejling af denne praksis.

Afhandlingen tager, modsat store dele af den nuværende forskningstradition, udgangspunkt i en

avantgardistisk tonet litteratur, som meget radikalt modstiller sig velfærdsstatens ideologiske aftryk. Litteraturens overskridende radikalitet bliver dog en anvendelig samtaleposition til velfærdsstatens i udgangspunktet suveræne tekstposition, fordi den netop med sin radikalitet accepterer den infantile tiltaleform, som kampagnematerialet i sin interpellation anvender. Man kan sige, at der imellem de to teksttyper rekonstrueres en magtbetonet dialog mellem den voksne og barnet, som de begge bestræber sig på at fastholde, til trods for at litteraturen også intenderer at forskyde dette magtforhold.

Den radikale kritik, som den avantgardistisk tonede litteratur effektuerer, er ikke, som i mange af de modernistiske værker, direkte rettet mod en specifik velfærdsinstitution men retter sig derimod typisk mod de subjektiveringsdiskurser, som velfærdsinstitutionen sprogligt konstituerer eller fastholder. Det er således ikke et konkret mellemværende, der er på spil, men et sprogligt og diskursivt mellemværende, hvilket betyder, at diskurserne bliver et dynamisk mellemværende, som begge parter er investeret i på den ene eller den anden måde.

Afhandlingens metodiske greb *den dobbelte aktantmodel* fremhæver dette sproglige mellemværende ved at insistere på, at velfærdsstatens og litteraturens mellemværende *også* er et mellemværende, som skabes, reflekteres og spejles *i tekstmødet*, og som derfor ikke kan isoleres til hverken et lukket tekstsystem eller til kolliderende bevidste intentioner. Det poststrukturelle greb *den dobbelte aktantmodel* viser, at den diskursive mening, der produceres, ikke bare produceres og effektueres i de enkelte tekster men også produceres *imellem* teksternes fælles strukturer, og derved bliver det afhandlingens intention om at åbne de autonome tekststrukturer imod hinanden, der frembringer betydning og dialog. Afhandlingen er derfor metodisk opbyggelig, idet den i udgangspunktet intenderer at konstruere en metodisk platform, hvorfra det umage tekstmøde kan aflæses og afgive betydning. Det metodiske afsæt tager udgangspunkt i en radikal ligestilling mellem den offentlige kampagnetekst og den litterære tekst, således at de to teksttyper mødes i et strukturelt fællesskab frem for i en ubalance. Der er således på baggrund af det radikalt komparative blik ingen favorisering af hverken den litterære tekst eller forfatteren bag teksten.

Til trods for denne tekstuelle ligestilling forudsættes litteraturen i udgangspunktet at respondere på en velfærdsstatslig interpellering eller tiltale og antages derfor i udgangspunktet at give udtryk for et sekundært og parerende udsagn. Det parerende udsagn knyttes dog ikke direkte til den specifikke offentlige velfærdstekst, men til det diskursive system som den offentlige velfærdstekst bliver repræsentativt eksempel på.

Den poststrukturelle og dobbelte læsning af *mødet* mellem velfærdstatens tekst og den skønlitterære tekst adskiller sig fra state of the art ved meget konsekvent at fremhæve en dialog, et

fællesskab og en binding, som går på tværs af teksttyper men også i kraft af dens psykoanalytiske vinkling, som på skift adskiller og forener velfærdsstatens ideologiske og fantasmatiske niveauer fra de mere biopolitiske niveauer. I kraft af denne midlertidige adskillelse bliver det muligt at observere dels det strukturelle samspil imellem de to niveauer men også at pege på og isolere en ideologisk udvikling på fantasmets plads. Det dobbelte blik giver med andre ord mulighed for at observere, hvordan den offentlige subjektivering udspiller sig i en konstant pendulering, som ikke bare hviler på en målrettet biopolitisk praksis, som former borgeren som egenrådig, opportunistisk (Pedersen, 2012) somatisk og sårbar (Beck, 2004; Agamben, 1998), men at subjektiveringen også beror på en imaginær bestræbelse på at virkeliggøre mangfoldige positiver; fællesskab, frihed og individuation, som kan samles under betegnelsen *det gode liv*, samt at denne position heller ikke kan fastholdes, idet den konsekvent falder tilbage i sin biopolitiske og kastrerende praksis.³ Dertil giver inddragelsen af de litterære stemmer mulighed for at observere, hvordan denne dobbelthed og denne pendulering virker i den enkelte borger, samt hvordan borgeren forudsættes både at optage og afvise den subjektiverende interpellation.

Metode: Mødet mellem den offentlige velfærdstekst og den litterære velfærdstekst

Etisk tekstlæsning versus poststrukturalistisk tekstlæsning

Som det fremgår af ovenstående er afhandlingens målsætning at identificere og fremhæve *et mellemværende* og *en dialog* mellem to meget forskellige typer af velfærdstekst: Den skønlitterære tekst og den offentlige kampagnetekst. Idet kampagneteksten og den litterære tekst ikke *direkte* taler sammen og ikke *direkte* forholder sig til hinandens materialitet, vil afhandlingen qua sit metodiske afsæt *Den dobbelte aktantmodel* identificere en fælles platform, hvorfra de to teksttyper bringes i tale.

Den litterære genre identificeres ofte, og særligt indenfor en etisk tekstlæsningstradition, som en tekstgenre, der modsat den politisk funderede tekst og den markedsorienterede tekst giver rum for følelsesmæssig kompleksitet, tvetydighed og ambivalens, og som i udgangspunktet anerkender og belyser divergerende synspunkter og følelser. Den amerikanske filosof Martha Nussbaum advokerer i tråd med dette etiske og modernistiske litteratursyn for litteraturens iboende evne til at styrke læserens emotionelle og etiske kompetencer:

Narrative art has the power to make us see the lives of the different with more than a casual tourist's interest – with involvement and sympathetic understanding, with anger at our society's refusals of visibility.
(Nussbaum, 1997, s. 88)

Som afhandlingens analyser vil vise, er den offentlige kampagnetekst, til trods for sine eksplicite intentioner om at bringe velfærdsborgeren mod det gode liv, meget modsat optaget af at ensrette og udligne følelsesmæssig ambivalens og fremskriver traditionelt et meget generelt og statisk borgersubjekt, som potentielt kan udfyldes af alle borgere. På baggrund af denne uoverensstemmelse er det muligt at pege på og isolere en mere gennemgribende kontrovers, som på et overordnet plan udspiller sig mellem den litterære tekst og kampagneteksten, nemlig kampagnetekstens ønske og forventning om *ensrettethed* og *enkelthed* og den litterære teksts evne til at fremskrive *forskellighed* og *kompleksitet*. Denne kontrovers knytter sig markant til det tematiske udsagnsniveau men er også kendetegnende for udsigelsesniveauet. Hvor den litterære tekst anvender en kompleks æstetik, som potentielt udfordrer læserens tilegnelse og forståelse af teksten, er kampagneteksten omvendt interesseret i at forenkle tekstens form, således at budskabet træder klart og tydeligt frem.

Denne genrebetonede kontrovers mellem forenkling og kompleksitet er forventelig og givet på forhånd, og læsninger med dette isolerede perspektiv giver derfor ikke et tilfredsstillende indblik i, hvordan de to teksttyper går i dialog, men belyser udelukkende hvordan de modstiller sig og adskiller sig. Afhandlingen tager ikke afstand fra en etisk læsemodel eller et modernistisk litteratursyn men lægger den analytiske vægt på en poststrukturalistisk læsestrategi, som frem for at insistere på tekstmødets æstetiske og emotionelle ubalance forsøger at fremlæse en fælles samtalemarkør (*subjektet*) og en fælles samtalestruktur (*udvikling*) i tekstmaterialet.

Til trods for at den offentlige velfærdstekst (kampagneteksten) og den litterære velfærdstekst ikke formulerer sig enslydende, hverken æstetisk eller emotionelt, taler de strukturelt indenfor det samme diskursive system. De forudsætter begge tilstedeværelsen af et enslydende velfærdssubjekt, og de forudsætter begge, at dette subjekt *altid allerede er* subjekt, samtidig med at det er orienteret eller bør være orienteret mod en *forandring*. Denne forandring er ikke nødvendigvis, som hos Nussbaum og i modernismetraditionen, orienteret mod en særlig opbyggelig etik eller en særlig sand selvdannelse men tager tværtimod ofte form som en negativ og overskridende opbyggelighed, som fremskriver en decideret opløsning af subjektiviteten⁴.

Det, at afhandlingens anvendte skønlitteratur i reglen ikke eksplicit er orienteret mod fremhævelsen af et opbyggeligt og sandt velfærdssubjekt men omvendt er orienteret mod ophævelsen og overskridelsen af denne opbyggelighed i en form for negativ opbyggelighed, gør ikke, at den litterære velfærdstekst afskriver sig dialog, tværtimod effektueres det polemiske tekstmøde netop af denne overskridelse, da negativiteten synes direkte afhængig af sit positive forbillede.

Den negative opbyggelighed er som den positive opbyggelighed en forvandlingsform, og det er denne forvandlings- og forandringsform, som bliver kernen i mødet mellem den offentlige velfærdstekst og den litterære velfærdstekst. Idet subjektet som aktør for denne forandring bliver en central markør og struktur i både de litterære velfærdstekster og de offentlige kampagnetekster, vil afhandlingen komparativt forbinde og sammenstille de tematiske læsninger via en dekonstrueret fordobling af Algirdas Julien Greimas' strukturalistiske aktantmodel.

Baggrunden for at underlægge både den fiktive og den ikke-fiktive tekst en narratologisk litterær strategi er et forsøg på at betragte begge teksttyper som "tekster", der ikke nødvendigvis forpligter sig på hverken virkeligheden eller fiktionen, men som har det grundlæggende fællesskab, at de fortæller en historie om det at være og blive subjekt. Samtidig forudsættes det, at både den litterære velfærdstekst og den offentlige kampagnetekst på forskellige niveauer forholder sig til den virkelighed, der udspiller sig rundt om det tekstuelle univers, og at de begge har magt og kraft til at *forskyde* og *rykke på* grænsefladerne mellem det, vi betragter som virkeligt, og det vi betragter som fiktion. På den måde betragtes den offentlige kampagnetekst og den litterære velfærdstekst på lige fod - som lige fiktive og lige ikke-fiktive. Afhandlingens analytiske blik tager således afsæt i og forudsætter en forudgående dekonstruktion af relationen mellem fiktion og ikke-fiktion.

Den klassiske aktantmodel

Aktantmodellen, som typisk har været anvendt i plotanalysen af fiktive tekster, særligt eventyr, men som i dag også i vidt omfang anvendes på ikke-fiktive tekster, har den fordel i relation til afhandlingens komparative subjektivitetslæsninger, at den formidler mellem den tematiske og den narrative analyse og derved placerer sin analytiske tyngde på relationen mellem *et subjekt*, der handler, eller et subjekt der ønsker eller forventes at handle i retning af *et specifikt objekt*.

Aktantmodellen er således analytisk orienteret mod subjektet men også mod objektets værdiartikulation. Denne værdiartikulation kan forstås som en *tematisk topografi*:

I aktantmodellen blandes to betragtningsmåder på handling, den subjektscentrerede (begæret, ønsket) og den objektcentrerede, hvorefter handlingen opfattes som transport af værdier.
(Brandt og Dines Johansen, 1971, s. 34)

Aktantmodellen fokuserer således ikke kun på subjektets faktiske og tilbagelagte handlinger, men også på de værdiartikulationer der fortsat fremskynder mulige handlinger, hvilket i høj grad er tilfældet i kampagnematerialet. I den forbindelse henviser Greimas til Newtons første lov; *inertiens lov*:

Aktanten er ikke bare benævnelsen for et axiologisk indhold, men også et klassematisk grundlag for mulige forløb. Det er takket være sin modale status, at aktanten besidder den inertiens kraft, som sætter den i modsætning til funktionen, defineret som en stedfunden aktivitet.
(Greimas, 1974, s. 295)

Aktantmodellen har i mindre grad fokus på tekstens udsigelsesniveau, som på baggrund af diskrepansen mellem den litterære teksts komplekse udsigelsesform og kampagnetekstens tilsvarende tilsigtede forenkling er mindre interessant og mindre sammenlignelig i afhandlingens komparative sammenhæng. Aktantmodellen har desuden den fordel, at den qua sit reducerede tematiske og narrative fokus er i stand til at nedbryde æstetiske hierarkier mellem forskellige teksttyper.

Aktantmodellen blev introduceret af strukturalisten A. J. Greimas i *Strukturel semantik* (1966). Greimas baserer sin strukturelle analysemodel på den russiske sprogforsker Vladimir Propps analyser af russiske folkeeventyr (*Eventyrets morfologi*, 1928) og forsøger i *Strukturel semantik* at forenkle de kategorier, som i forvejen foreligger, samtidig med at han tilføjer den strukturelle analyse det, han kalder "en tematisk topologi".

Aktantmodellen tager på mange måder afsæt i den freudianske driftslære, idet den, som tidligere nævnt, tager afsæt i en forestilling om, at enhver fiktiv fortælling narrativt konstrueres qua protagonistens eller *subjektets* begær efter et specifikt objekt. Hverken subjekt eller objekt har nogen værdi i sig selv men fyldes med værdi qua dets polarisering, forstået således at subjektet bliver subjekt qua dets begær mod objektet, og objektet bliver aktualiseret eller sublimeret via subjektets drift imod netop dette objekt. (Greimas, 1974, s. 295-297). Eller som den poststrukturelle psykoanalytiker Žižek formulerer det:

Begærets paradoks er, at det retroaktivt positionerer dets egen årsag, dvs. objektet *a* er et objekt, som kun kan iagttages af et blik forvrænget af begæret, et objekt som ikke eksisterer for et objektivt blik.
(Žižek, 1991, s. 12)

Dette samspil mellem subjekt og objekt forbindes hos Greimas, som tidligere nævnt, med inertiens lov. Til trods for det nærliggende fællesskab med psykoanalysen afviser Greimas dog kategorierne "bevidst" og "ubevidst", som han mener spærrer for erkendelsen af "et entydigt og sammenhængende metodologisk metasprog" (Greimas, 1974, s. 303).

Subjektet er i Greimas aktantmodel kendetegnet ved at være et begærende væsen, som qua begæret forsøger at tilegne sig de ressourcer, kompetencer og egenskaber, som, tilsammen vil gøre det muligt for protagonisten at gennemføre sit projekt og nå sit mål.

Protagonistens mere eller mindre eksplicite mål er i Greimas model defineret som *objektet*, og relationen mellem subjekt og objekt defineres hos Greimas som *projektaksen/begærsaksen*.

Afhandlingen vil i tråd med en formel psykoanalytisk optik skelne mellem *en begærsakse* og *en kastrationsakse*, hvilket bliver nærmere introduceret senere i metoden.

Afhandlingen vil på begærsaksen i læsningen af de offentlige velfærdstekster tilføje en middelposition (*midlet*), idet italesættelsen og tematiseringen af subjektets mulige tilegnelse af *viden* og *kompetencer* i Sundhedsstyrelsens kampagner bliver centrale narrative positioner på konfliktaksen. Middelpositionen er inspireret af *handlingsmodellen*, som indskriver positionerne *viden* og *kunnen* som forudsætninger for at kunne realisere aktantobjektet (Brandt og Dines Johansen, 1971, s. 28).

Middelpositionen fungerer i tekstudvalget som katalysator for forestillingen om, at det endelige mål kan nås eller som en forudsætning for at fremelske et ønske om at nå målet. Hvis midlet var fraværende, ville subjektet enten ikke være motiveret for målet eller ville ikke kunne sætte sig i stand til at nærme sig målet. Hermed forudsættes det, at subjektet ikke i udgangspunktet er rustet til at tilegne sig objektet. Denne relation mellem subjekt og objekt spiller en udpræget rolle i kampagnematerialet, som i vid udstrækning er lige dele orienteret mod middel som mod mål, hvorimod midlet spiller en mindre rolle i de litterære tekster, og her udelades middelpositionen. Årsagen til at middel og mål meget distinkt samarbejder i de offentlige velfærdstekster er, at subjektet både skal fremskyndes til at gøre noget konkret (middel), samtidig med at subjektet skal bevæge sig mod noget mere abstrakt (*det gode liv*).

Giveren, som aktantpositionen repræsenterer hos Greimas, er den position, der i udgangspunktet ligger inde med objektet eller er selve kilden til objektet, og som kan give det videre til subjektet. Giveren skaber betingelserne eller rammen for, at subjektet kan opnå objektet. I både kampagnematerialet og i de litterære tekster er subjektet i den eksplicite fortælling selv giver, da subjektet selv er kilden til objektet (*det gode liv/lykken*).

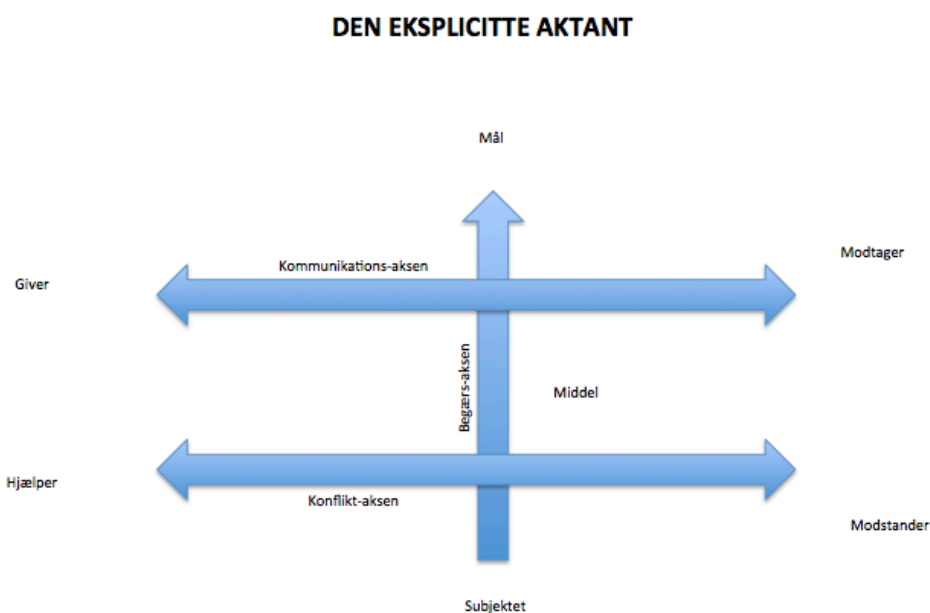
Modtageren som position kan både udgøre subjektet selv men kan også repræsentere andre, der får gavn af en vellykket projektakse. I dette tilfælde er subjektets gunstige udførelse af projektet typisk både til gavn for den enkelte velfærdsborger (eksplicit) og/eller for velfærdssamfundet (implicit). Relationen mellem giver, objekt og modtager kaldes *kommunikationsaksen*.

På *konfliktaksen* finder vi *hjælperen* og *modstanderen*. Hjælperpositionen har til hensigt at lette subjektets vej mod målet, hvorimod modstanderpositionen skaber forhindringer og derved vanskeliggør subjektets udvikling. I relation til aktantens værdiartikulation udtrykker hjælper og

modstander henholdsvis det gode og det onde i tekstuniversets henvisning til både en ydre og en indre verden. Aktanterne på konfliktaksen er dog underordnede i den betydning, at de ikke er selvstændige aktanter men repræsenterer subjektets projektioner eller forventede projektioner. De fjender, som ved første øjekast synes ydre, viser sig derfor typisk at være konkurrerende indre dynamikker:

I den mytiske manifestation, som optager os, kan man meget vel forstå, at hjælperen og modstanderen blot er udprojiceringer af subjektets forestillinger om hans egen vilje til at handle og gøre modstand; de kan bedømmes som gavnlige eller skadelige i forhold til hans stræben.
(Greimas, 1974, s. 286)

Den dobbelte aktant

Greimas aktantmodel er dog på ingen måde uproblematisk. Et af de mest omdiskuterede problemer ved aktantmodellen er dens statiske praksis, forstået som dens tendens til at instrumentalisere og ensrette den tekst den analyserer, samt dens grundlæggende manglende evne til at identificere æstetiske strukturer i teksten og artikulere samfundsværdier *udenfor* teksten.

(Brandt og Dines Johansen, 1971).

Sidstnævnte kritikpunkt, som vedrører den strukturalistiske aktantmodels lukkede struktur, er særligt relevant i nærværende afhandling, idet det forudsættes, at aktantmodellen som analytisk redskab netop er i stand til at fremhæve og belyse de værdi- og magtsystemer, der udspiller sig imellem tekst og kontekst. Per Aage Brandt og Jørgen Dines Johansen peger da også i tråd med dette på, at Greimas aktantmodel ikke kan reduceres til et strukturelt og autonomt analyseredskab, men at den derimod i udgangspunktet fremhæver de magt- og værdistrukturer, som ligger forud for den tekstuelle handling. Handlingen bliver således et produkt af diskurser, der implicit forgrener sig i relationen mellem aktanterne:

I stedet for at anskue forløbet ud fra subjektets (heltens) synsvinkel, anskues handlingen som værdiartikulation." Denne værdiartikulation, som hos Greimas defineres som *transportudsagn*, udspilles mellem samfundets lovmæssige, strukturerede og ordnede univers og det lovløse, amorfe "naturunivers".⁵
(Brandt og Dines Johansen, 1971, s. 34-35).

Som det vil blive tydeliggjort i afhandlingen, er det således ikke aktantsubjektet, der aktivt skaber tekstens værdier, men derimod forudsatte strukturer der lader subjektstrukturen blive udtryk for de værdier, der ligger i teksten, samt udtryk for de værdier der ansføres. Aktantmodellen fremhæver, tydeliggør og skaber således en diskursiv orden, som ligger forud for teksten men som også effektueres ved hjælp af teksten. Der henvises til en virkelighed bagom teksten, og der skabes virkelighed med teksten

Et andet væsentligt kritikpunkt for afhandlingen er, at aktantmodellen i sin rene og entydige form tilbyder en meget entydig formalistisk analysepraksis, idet den ikke levner plads til ambivalente og dobbelte betydningsdannelser og fortællestrukturer. Greimas afviser, som tidligere nævnt, det psykoanalytiske skel mellem "bevidst" og "ubevidst", og afviser samtidig strukturelle tvetydigheder (Greimas, 1974, s. 302-303). I relation til Greimas strukturalistiske model vil fortællingens subjekt(er) underlægge sig én eksplicit aktantstruktur, som læseren ved hjælp af konflikt-, kommunikations- og projektaksen kan tolke sig frem til. Samtidig forudsætter den, at enhver fortælling utvetydigt bevæger sig lineært fra *et punkt* til *et andet*, og at målet altid vil være dannelsen af det ene eller det andet objekt mål.

I nærværende afhandling forudsættes en *dobbelt aktantmodel*, som, modsat Greimas endimensionelle aktantmodel, anskueliggør, at både den litterære tekst og kampagneteksten ikke kan fastholdes i én aktantstruktur og derved ét værdisystem, men at den derimod producerer og afspiller flere værdisystemer på samme tid. Afhandlingen forudsætter således, at aktantmodellen

først bliver brugbar i en fordoblet version, hvor der levnes plads til modstridende og parallelle fortællestrukturer.

Det er desuden afgørende for afhandlingens analytiske praksis, at denne ikke lægger sin hovedvægt på analyser af teksternes intentionelle anslag, en læsestrategi som ellers traditionelt anvendes i historisk funderede læsninger af politiske tekster. Ifølge den britiske idehistoriker Quentin Skinner kommer vi ikke langt med udsagnet i sig selv, hvis ikke det, i tråd med J. L. Austins talehandlingsteori, betragtes som udtryk for en bevidst intention fra udsagnets afsender, og han orienterer sig i sine retoriske analyser i et mere eller mindre entydigt forståelsesfelt mellem udtryk og intention. Skinner afviser meget eksplicit tekstens ikke-intenderede udsagn, samtidig med at han lig det strukturalistiske afsæt underkender tekstens dobbelte og modstridende betydninger, som han betragter som decideret "mytologisk" (Skinner, 2009, s. 69).

I afhandlingen forstås afsenderens *intention* ikke som noget absolut fraværende, men afhandlingens greb forudsætter at intentionen ikke ville kunne genfinde sit nøjagtige spejlbillede i teksten, og at intentionalitetsbegrebet ikke nødvendigvis bliver katalysator for tekstforståelse. Derimod bliver den ofte i sin insisterende ansporing af den bevidste talehandlingsstrategi forblændet i forhold til de diskursive og strukturelle spor og kan derfor fungere som en direkte hæmsko for tekstforståelsen. I det følgende forstås tekstens mening derfor i udgangspunktet som en strukturel eller positionel effekt, som knytter sig til strukturen selv men som *også* forbindes med udsigelsens position.

På den måde insisterer afhandlingens greb på, at tekstens værdisæt og diskurser er forbundet med en verden udenfor teksten, samtidig med at den fastholder teksten som en mere eller mindre autonom størrelse, som ikke kan reduceres til afsenderens intention.

Afhandlingens metodiske greb kan defineres som kombineret dekonstruktivt, psykoanalytisk og hermeneutisk, idet det forudsættes, at relationen imellem de parallelle fortællestrukturer i udgangspunktet er kendetegnet ved en forestilling om, at ét udsagn altid er i følgeskab med et andet og typisk modstridende udsagn, samt at det udsigende subjekt altid vil ytre noget andet og mere end det, der intenderes, eller som hermeneutikeren Paul Ricœur formulerer det:

Hvad teksten betyder, falder ikke længere sammen med det, forfatteren vil sige. Verbal mening og åndelig mening får forskellig skæbne. Denne første autonomiform rummer allerede mulighed for, at "tekstens sag" skal undslippe sin forfatters begrænsede hensigtshorisont, og at tekstens verden kommer til at sprænge forfatterens.
(Ricœur, 2002b, s. 175)

Den britiske litterat Derek Attridge taler på lignende vis om, at den kreative skriveproces producerer en *andethed* ("otherness", "the other").⁶ *Andetheden* kan ikke udelukkende forstås som et resultat af forfatterens skabende intention og individuelle bevidsthed men er en størrelse i teksten, som uintenderet peger på og afspejler diskursive dynamikker, der allerede er i verden. *Andetheden* udgør samtidens kulturelle tanker, drømme, forståelser og følelser (Attridge, 2004, s. 19).

This alternative meaning for "the creation of the other" should not be taken to imply a mystical belief in an exterior agent; rather, it indicates that the relation of the created work to conscious acts of creation is not entirely one of effect to cause. The coming into being of the wholly new requires some relinquishment of intellectual control, and "the other" is one possible name for that to which control is ceded, whether it is conceived of as "outside" or "inside" the subject. (What happens, in fact, is that the simple opposition of inside and outside is broken down, as is the sense of an integrated and active subjectivity). (Attridge, 2004, s. 24)

Aktantmodellen lader denne "andethed" komme til orde, idet den åbner for tekstens iboende værdisystemer. Det er imidlertid afgørende for en kompleks forståelse af tekstens strukturelle transporter af værdier og diskurser at fordoble aktantstrukturen.

Den dobbelte aktantmodel forudsætter i bindingen mellem de to fortælleniveauer en relation mellem to modstridende fortællinger (og værdisystemer), som til trods for deres modstridende karakteristika parallelt indvirker på hinanden, således at begge niveauer fremstår på linje i teksten. Der er således ikke tale om en freudiansk klingende relation mellem "tekstens bevidste" og "tekstens ubevidste" men derimod en ligeværdig og samspillende relation som tilsammen udgør tekstens samlede udsagn.

I afhandlingen bruges de litterære betegnelser: *Den eksplicitte fortælling* og *Den implicitte fortælling*, som henviser til, at den ene aktantfortælling er mere synlig og eksplicit end den anden. Det betyder dog ikke, at den implicitte fortælling konsekvent er skjult i teksten, eller at den eksplicitte fortælling altid er synlig. I Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale er de to fortællinger ofte mere eller mindre ligeværdige og fremstår som parallelle fortællinger, og i de litterære tekster er *den implicitte fortælling* i reglen placeret foran eller bagom teksterne. De litterære læsninger forudsætter derfor tilstedeværelsen af en *implicit forfatter*, som i tråd med den amerikanske litteraturkritiker Wayne C. Booths definition optræder som en ordnende struktur i teksten, der ikke nødvendigvis er sammenfaldende med forfatterintentionen:

Vor idé om den implicitte forfatter omfatter ikke kun de meninger, der findes i teksten, men også det **moralske** og emotionelle indhold i hvert lille stykke af karakterernes **handling og lidelse**. Den omfatter kort sagt den intuitive opfattelse af et fuldført artistisk hele: den hovedværdi, der bliver udtrykt ved værket som total form, er en værdi, som den implicitte forfatter står inde for, uagtet hans

standpunkter i det virkelige liv.
(Booth, 2004, s. 36)

Afhandlingens ærinde er dekonstruktivt i den forstand, at den fastsætter en værdistruktur, som den derefter afmonterer igen ved at fordoble tekstens betydningsdannelser. Der er således tale om en dobbeltlæsning:

Dekonstruktionen kan ikke begrænse sig til eller gå direkte frem til en neutralisering: den må – ved en dobbelt bevægelse, en dobbelt videnskab, en dobbelt skrivning – foretage en *omvæltning* af den klassiske modsætning og en generel *forskydning* af systemet.
(Derrida, 1984, s. 329)

Denne læseposition er i sin anvendelsespraksis både hermeneutisk, psykoanalytisk og poststrukturalistisk, idet den ikke baserer sig på en devaluering af et strukturelt metodeanslag men derimod forudsætter en videreudvikling af aktantmodellens strukturelle fortællestruktur, som giver plads til modsatrettede men parallelle betydningsdannelser.

Det psykoanalytiske greb og den psykoanalytiske aktant

I analysen af tekstmødets subjektiveringsprocesser bevæger afhandlingen sig, som nævnt ovenfor, metodisk og teoretisk indenfor en formalistisk og dialektisk psykoanalyse. Dette greb er overvejende inspireret af den slovenske filosof Slavoj Žižek, som i sine kulturelle analyser af samtidig politisk filosofi, litteratur, film, sprog og religion anvender Jacques Lacans formalistiske psykoanalyse til at reaktualisere en hegeliansk inspireret dialektisk metode, som meget distinkt fastholder en antiessentiell position. Žižeks dialektik effektuerer et ønske om, at åbne op for og fastholde ambivalente og tvetydige læsepositioner, og han praktiserer en dialektisk læseprocedure, som ikke resulterer i en syntetisk helhed, men som derimod konsekvent holder modsætningsfeltet åben, og som derved afslører den tomme afgrund, som det dikotomiske spænd principielt kamuflerer. Afhandlingen indskrives i denne dialektiske optik og opsøger derfor konsekvent mellemrummets position, som i Žižeks optik også bliver det reelles position. Afhandlingen indskrives også i en formalistisk psykoanalyse og trækker, som Žižek, på det begrebsunivers, som psykoanalytikerens Jacques Lacan introducerer i forlængelse af sin formalisering af psykoanalytikerens Sigmund Freud.

Hovedparten af de psykoanalytiske begreber, afhandlingen anvender, er hentet fra udviklingspsykologien og afspejler derfor i udgangspunktet faser og positioner i barnets naturlige udvikling. I afhandlingens analyser betragtes disse positioner dog som mere overordnede kulturelle subjektiveringsformer eller værensformer, det vil sige som positioner, interpellationer, forestillinger og diskurser, der mere alment kendetegner den måde, individet via sproget bliver

formet som subjekter. Žižeks omformulering og videreudvikling af den lacanianske psykoanalyse synliggør på forskellig vis de sociale, sproglige og diskursive processer, som konstituerer subjektet. Žižek identificerer som Lacan *det ubevidste som den andens diskurs* og identificerer derved subjektets begær som den Andens begær.⁷ At subjektets begær *er* den Andens begær betyder, at subjektet begærer de forhold eller de objekter, han eller hun interPELLERES til at begære, eller at begæret er knyttet til forestillingen om at blive lige netop *det*, den store Anden begærer. På den måde bliver den enkeltes begær et socialt fænomen, som er knyttet til og konstrueret gennem begærsdiskurser udenfor subjektet selv.

I relation til den dobbelte aktantmodel artikuleres tekstens værdisystem således gennem subjektets forventede eller aktualiserede begær (*begærsaksen*) og derved gennem subjektets fantasmer, som i denne logik udgør et spejl på velfærdsstatens ideologiske fantasme. Det ideologiske fantasme er hos Žižek kendetegnet ved en dobbelt position, idet det udspiller sig imellem "en ideologisk maske" og "en social virkelighed", som imidlertid ikke kan adskilles:

Der er ikke bare tale om en maske, som dækker over tingenes virkelige tilstand – den ideologiske forvrængning er indskrevet i selve virkelighedens essens.
(Žižek, 2010, s. 68)

Derfor er "den ideologiske maske" en del af den symbolske orden:

(...) i modsætningen mellem drøm og virkelighed hører fantasmet til på virkelighedens side: Det er, som Lacan engang formulerede det, den støtte, der får den såkaldte 'virkelighed' til at hænge sammen.
(Žižek, 2010, s. 85)

I tråd med denne dialektiske forståelse af det ideologiske fantasme bliver forholdet mellem den eksplicite og den implicite struktur i afhandlingen ikke modstridende strukturer, men dialektiske strukturer som tilsammen konstruerer teksternes samlede fortælling om subjektivitet.

Ved at undersøge aktantsubjektets begær, som er rettet mod objektmålet, eller ved at betragte subjektets forventelige og interPELLEREDe begær mod objektmålet, bliver det således muligt at betragte tekstens generelle værdiartikulation, som også kan forstås som den Andens (her: velfærdsstatens) begær. Igen er det væsentligt at påpege, at den Andens begær i praksis ikke nødvendigvis repræsenterer en bevidst intention, men at den Andens begær i udgangspunktet er lige så spaltet, mangelfuldt og automatiseret som subjektets.

I en metodisk praksis betyder denne psykoanalytiske toning af den dobbelte aktant, at den eksplicite aktant forstås som *begærets aktant*, og at projektaksen identificeres som *begærsaksen*. Den implicite aktant derimod forstås som *kastrationens aktant*, og projektaksen defineres som

kastrationcirklen. Den symbolske kastrationscirkel er modsat den imaginære begærsakse cirkulær, idet den afslører begæret uendelige cyklus, eller som Žižek formulerer det:

We become "humans" when we get caught into a closed, self-propelling loop of repeating the same gesture and finding satisfaction in it.
(Žižek, 2006b, s. 63)

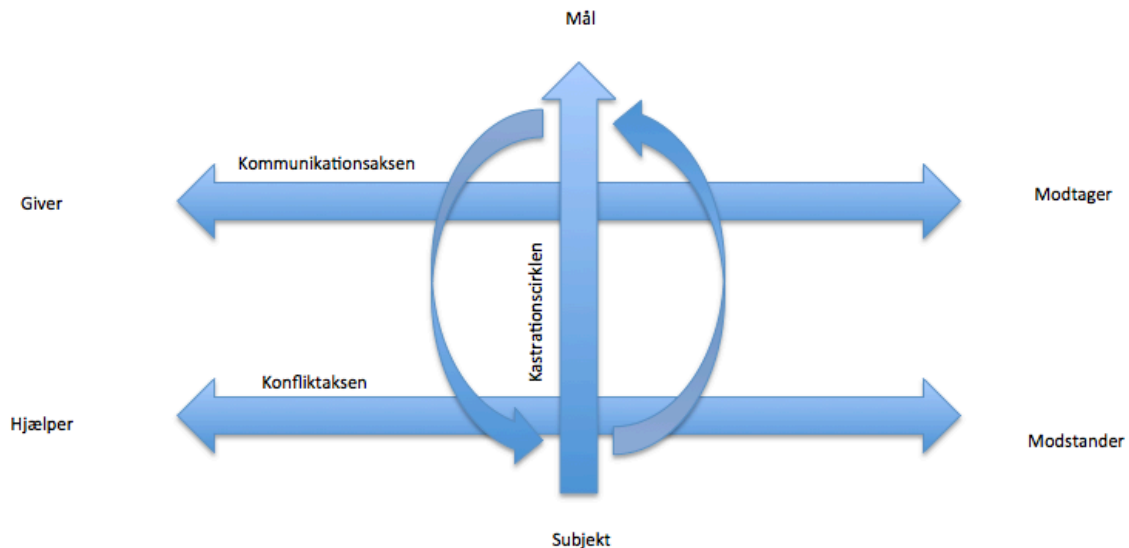
Denne differentiering mellem *begærsaksen* og *kastrationcirklen* er gældende både i analysen af den offentlige velfærdstekst og den litterære velfærdstekst.

Begærsaksen repræsenterer subjektets begær mod lille objekt a, formelt noteret som (a), og udtrykker qua begærets omvendte logik den Andens (A) begær. Begærsaksen bevæger sig pr. definition mod (a), som repræsenterer et umuligt objekt, som aldrig vil kunne blive tilfredsstillet via det konkrete objekt, men som strukturerer begæret som drivkraft. Begærsaksen er således situeret i den sociale orden, hvor begæret udgør ekstraktet af den symbolske subjektivitet, men subjektet fantasierer samtidig, ved hjælp af begæret, om at overvinde begærets spaltede orden. Fantasien om denne overvindelse, som er en del af begæret, er situeret i den imaginære orden. I afhandlingen situeres velfærdsstatens og subjektets begær i udgangspunktet i den symbolske orden, men det forudsættes, at det symbolske begær konstant glider ud og ind af den imaginære orden.

I afhandlingen ligger den imaginære orden og den symbolske orden derfor svimlende tæt op af hinanden. De to ordener spiller sammen i velfærdsstatens interpellering af velfærdsborgeren og har det fællesskab, at de begge skærmer for den tomme plads i den symbolske orden. En tom plads eller et mellemrum som Lacan og Žižek bestemmer som det reelle.⁸ Hvor begærsaksen skyder subjektet mod et imaginært fantasme, tilbagekalder kastrationcirklen derimod subjektet fra den imaginære orden og underminerer og kastrerer subjektet i selve kernen af den symbolske orden.

De to aktanter er samtidig på forskellig vis knyttet til subjektets ontologi, idet begærsaksen effektueres subjektets idealjæg og subjektets obskøne overjæg, hvorimod kastrationcirklen effektuerer overjeget.⁹

DEN IMPLICITTE AKTANT

Kampagnematerialets subjektposition som formel kategori

I den skønlitterære genre stifter vi typisk bekendtskab med et fikionaliseret men mere eller mindre specifikt subjekt, som indtager enten et jeg-perspektiv, eller som i 3. person betragtes fra en mere eller mindre vidende position. I Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale er dette tænkende, sansende og agerende subjekt i reglen transformeret til en tænkt position, således at protagonisten udspilles af læserens egen subjektposition. Der er således ikke noget egentligt subjekt, der fortælles, men derimod en mere spekulativ forestilling om et potentielt læsende og handlende subjekt. Dette spekulative subjekt udgør læserkategorien. Det betyder, at læseren af materialet på samme tid indtager en position som det subjekt, der fortælles om, og det subjekt der fortælles til, og at fortællingens subjekt først bliver til gennem tekstlæsningen. Denne tiltale interPELLerer subjektet gennem læsningen. Bevæggrunden for denne udsigelsesstrategi er, at den offentlige kampagne i sin grundessens tilsigter en mental og praktisk adfærsændring, som forventes at blive stimuleret af læsningen. Modsat den litterære genre spiller selve læsesituationen en minimal rolle.

Den svenske professor i kommunikationsstudier Sven Windahl formulerer sundhedskampagnens kommunikationsteoretiske ærinde således:

Public communication campaigns are purposive attempts to inform, persuade and motivate behaviour changes in a relatively well-defined and large audience, generally for non-commercial benefits to the individual and/or society at large, typically within a given time-period, by means of organized communication activities involving mass media and often supplemented by interpersonal support.

(Windahl, Signitzer og Olson, 2008, s. 65)

I modsætning til den litterære læsesituation skal læseren i mindre grad fordybe sig og i højere grad praktisere en umiddelbar aktivering. Læsningen af kampagnematerialet forventes at aktivere en proces, hvor læseren sætter sig i den tænkte subjektpositions sted og udtænker og udlever protagonistens potentielle udvikling. Det betyder samtidig, at det tænkte subjekt i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale bliver repræsentant for samtlige læsermuligheder. Der kalkuleres ikke med forskellige typer af læserpositioner, idet der kun optræder én læserposition: *Den almene velfærdsborger*. Sundhedskampagnens interpellering af den almene velfærdsborger er blandt andet sat i scene af dens uopfordrede og meget generelle kommunikationskarakter. Læseren vælger typisk selv, hvilke litterære værker han vil læse men vælger typisk ikke kampagnen fra eller til. Borgeren udsættes derimod for kampagnen i det offentlige rum (hos lægen, på biblioteket, posters på busstoppesteder etc.), og derfor kan selve henvendelsesformen betragtes som en indtrængen i borgerens privatliv.

Da sundhedskampagnen sigter mod at nå meget bredt ud til den almene velfærdsborger, er budskaberne ofte meget forenklede og endimensionelle og producerer en forestilling om, at alle mennesker i udgangspunktet er ens. Der produceres derved via sundhedskampagnen et absolut generaliseret subjekt, som kan bemandes af hvem som helst.

Det paradoksale er, som analyserne også vil anskueliggøre, at til trods for at det læsende subjekt i Sundhedsstyrelsens materiale tiltales som hvem som helst, så er selve interpelleringen også tænkt som et middel til at transformere denne hvem-som-helst kategori til en individualiseret subjektskategori, således at de sunde valg får en individualiserende effekt. *Omvendingen* er altid omdrejningspunktet for sundhedskampagnen, som også Anker Brink Lund pointerer i sin artikel "Sundhedsformidling". I mange af de litterære eksempler spiller *omvendingen* og *transformationen* også en væsentlig rolle, men her er der på det eksplicite niveau tale om en decideret af-individualisering eller desubjektivering, som i analysen forstås som *den afviklede personlighed*.

I de offentlige velfærdstekster er der dog også, som tidligere nævnt, udvalgt eksempler på, at Sundhedsstyrelsen benytter sig af mere traditionelle fiktionsnarrativer, enten ved en traditionel 3. persons-fortælling, som i *Oda og Ole*, eller ved at lade en helt specifik velfærdsborger agere repræsentativt subjekt og fortælle sin egen personlige historie. Læseprincippet er her imidlertid

det samme som i den traditionelle kampagneform, idet den fiktive karakter eller den personlige histories subjekt gøres til en almen kategori for læserens spejling.

Den offentlige kampagnetekst benytter sig i vid udstrækning af den kommercielle reklamekampagnes markedsstrategier, idet målet er at "sælge noget" til modtageren ved at tilskynde og stimulere et specifikt begær hos læseren. Til trods for at reklamens ærinde typisk er mindre kompliceret end sundhedskampagnens adfærdsændrende ærinde, synes strategien at være den samme. Både det specifikke produkt som reklamen henleder modtagerens opmærksomhed på, og den sunde adfærdsændring som kampagnen henviser til, lover en idealiseret version af det almene liv i velfærdsstaten, hvor borgeren er hel og lykkelig, og læseren appelleres til at spejle sig i denne imaginære idealitet. Eller som chefkonsulent i fødevareministeriet Karen Lorenzen i sin artikel "Det offentliges gode vilje og befolkningens manglende vilje – en undersøgelse af sundhedskampagners status i det moderne samfund" formulerer det:

Tankegangen er i overordnet forstand, at myndighederne idealiserer det krise-og konfliktløse samfund, og gør et ideal ud af den perfekte orden, hvor myndighederne kontrollerer og forebygger enhver potentiel uorden.
(Lorenzen, 2001, s. 70)

Sundhedsstyrelsen tiltaler principielt altid det samme subjekt: Den almene velfærdsborger, eller den henvender sig til en almen gruppe af borgere (eks.: overvægtige), hvilket betyder, at de dobbeltpositioner og ambivalenser, der fremskrives i tekstmaterialet i mindre grad er knyttet til den forudsatte tiltaleform, her forstået som den borger der netop har sat sig med kampagnematerialet, og i højere grad er knyttet til den forventede interpellation, som finder sted via borgerens læsning af materialet.

Denne observation betyder, at det subjekt, der tales til, og det subjekt, der forventes at indtage aktantens helterolle, udfylder den samme position i den eksplicite og den implicite fortælling, og jeg identificerer derfor den samme forudsatte subjektspostion i den eksplicite og den implicite fortælleramme.

Den litterære aktants fortælleniveauer

I den litterære velfærdstekst er forholdet mellem den eksplicite og den implicite aktant betydeligt mere komplekst og ambivalent end i den offentlige velfærdstekst. Denne tekstuelle divergens mellem *forenkling* og *kompleksitet* er, som tidligere påpeget, knyttet til en mere genrebetonet uoverensstemmelse men er også bestemt af en diskrepans i teksternes fortælleniveauer. I kampagneteksten er det muligt at fremlæse to modstridende fortællinger, som dog til trods for deres genstridighed er indskrevet på linje med det forudsatte og tænkte subjekt. I den litterære

tekst derimod lægges der typisk en diskrepans ind mellem subjektet (protagonisten, jeg-fortælleren) og dennes optik og så tekstens samlende fortællestruktur som her forstås som den implicitte forfatter. I de litterære tekster vil den implicitte forfatter således typisk noget andet end protagonisten, hvorimod den offentlige velfærdstekst producerer et subjekt, som, til trods for modsatrettede projekter, vil det samme som tekstens samlende struktur. Man kan også anskue det sådan, at den offentlige kampagnetekst skaber et dobbelt bedrag, som klæber til det forudsatte subjekt, hvorimod den litterære tekst er optaget af at afsløre dette bedrag. Denne afsløring kræver, at litteraturen stiller den bedragede protagonist til skue for derigennem at afsløre dennes fundamentale bedrag.

Denne niveauforskel betyder mindre for begærsaksen, idet begge teksttyper, til trods for de forskellige fortællelag, arbejder med den samme narrative dobbelthed. Det betyder imidlertid, at den litterære konfliktakse i nogle sammenhænge bliver ambivalent, idet protagonistens upålidelige fortælleperspektiv forestiller sig andre konfliktpositioner end den implicitte forfatter, og at protagonisten ofte i sit fantasme decideret fortrænger konfliktaksens modstandsposition. Disse ambivalenser vil blive behandlet undervejs i analysen.

Det poststrukturelle subjekt

Afhandlingen er situeret i et tværdisciplinært felt, hvori det undersøges, hvordan borgerskab og subjektivitet bliver et signifikant mellemværende for velfærdsstaten og litteraturen og undersøger derved, hvilke forestillinger og fortællinger om subjektet den tekstuelle dialog i fællesskab konstruerer og dekonstruerer.

En forudsætning for analysen synes derfor at være en fastsættelse af, hvordan vi helt overordnet kan definere det poststrukturelle subjekt.

Det poststrukturelle subjekt er i princippet et tomt subjekt, som står uden kerne eller selv, og som derimod forstås som et produkt af diskurser og strukturer omkring subjektet. Man kan også sige, at subjektet er defineret som en positionel effekt, fordi det må forstås som en effekt af nogle strukturer udenfor subjektet selv. Det poststrukturelle subjekt stiller sig i kontrast til eksempelvis forestillingen om det eksistentielle subjekt (*jeget*) eller det kartesianske subjekt, som forudsætter, at subjektet kan blive sig selv bevidst og derved træffe bevidste og reflekterede valg (*det eksistentielle jeg*), eller at subjektet kan identificere et absolut selvnærvær ved via tænkningen at holde sin væren under kontrol (det kartesianske selv = *cogito*). Det, at det poststrukturelle subjekt er tømt for indhold, betyder imidlertid ikke, at subjektet ikke kontinuerligt bliver påført mening eller interPELLERES til at identificere sig med specifikke former for mening, tværtimod bliver det tomme

subjekt konstant objekt for forskellige former for meningspåfyldning. Denne meningspåfyldning er ofte knyttet til netop en eksistentiel, hermeneutisk, fænomenologisk eller kartesiansk fantasi om jeget eller selvets eksistens, og derved til troen på at der findes en substans eller noget essentielt under subjektpositionens maske. For det poststrukturalistiske subjekt forholder det sig imidlertid sådan, at der under masken kun foreligger muligheden for netop en maske eller som lektor Kirsten Hyldgaard forklarer subjektets paradoks: "Det er præontologisk i den forstand, at det ikke har nogen ontologisk substans eller betydning, men er det, der gør det muligt, at subjektet kan repræsenteres for et betydningsindhold." (Hyldgaard, 1998), eller som Žižek pointerer: "Subjektets fejlslagne repræsentation er dets positive mulighedsbetingelse." (Žižek, 2010, s. 229). Det poststrukturelle subjekt er som tidligere påpeget i udgangspunktet defineret ved og determineret af sit begær, et begær som er metonymisk, idet det konstant forskyder og forskubber sig og derfor ikke kan tilfredsstilles, bekræfte eller anerkende subjektets eksistens. Subjektet vil qua sit kontinuerlige møde med tilfredsstillelsens mangel eller kastration konstant blive konfronteret med sin magtesløshed og sin mangel, fordi begærets dynamik også bliver subjektets fejlslagne dynamik. Subjektet er derfor også defineret som "det tomrum, der ligger i umuligheden af at besvare den Andens spørgsmål" (Žižek, 2010, s. 232) eller det poststrukturelle subjekt er ikke andet end det punkt, hvor den symbolske repræsentation eller interpellering slår fejl (Žižek, 2010, s. 225), hvilket betyder, at den Anden tilbyder en social formning af subjektet, et specifikt begær, en interpellering eller en underkastelse (subjekt betyder underkastet), men at denne formning ifølge Lacan og Žižek altid vil slå fejl. Modsat Althussers forestilling om, at interpellationen konstruerer et ideologisk mættet subjekt, forudsætter den poststrukturelle optik (Lacan/Žižek) at interpellationen aldrig helt lykkes, og at der derfor altid vil være en rest. Subjektet bliver derfor qua de kontinuerlige mislykkede interpellationsforsøg forstået som selve det umulige projekt at blive et subjekt.

I afhandlingen undersøges det, hvordan subjektiveringsprocesserne konstrueres gennem Sundhedsstyrelsens offentlige kampagnemateriale, og samtidig registreres det, hvordan litteraturen, som repræsentant for det fejlslagne subjekt, optager eller parerer disse subjektiveringsforsøg. I analysen skelnes der mellem interpellering til at blive en *personlighed* (*den eksistentielle personlighed, den frigjorte personlighed, den succesfulde personlighed*) og interpellering til at blive *subjekt* (*det somatiske subjekt*), velvidende at interpellationen er dobbeltbundet og principielt indeholder begge tiltaler. Argumentet for at splitte dem i analysen er at få en bedre forståelse for interpellationens dobbelte struktur i den enkelte tekst og imellem de to teksttyper. Forestillingen om *personligheden* repræsenterer den centraliserede meningsstruktur, som subjektet tillægges i interpellationen, i alle tre tilfælde forestillingen om en individualiseret og fritstillet borger, hvorimod *subjektet* repræsenterer den kastrerede og somatiske borger.¹⁰

Afhandlingens primære tekstmateriale

Afhandlingens primære tekstmateriale består dels af offentligt kampagnemateriale fra Sundhedsstyrelsen omhandlende henholdsvis AIDS og seksualitet (1990'erne) og overvægt (00'erne), og dels af litterære tekster som i sin tematisering af subjektivitet og intersubjektivitet konfronterer de samme emner. Disse tekstemner er udvalgt på baggrund af et udpræget sammenfald i periodens orientering mod netop dette emne både hos Sundhedsstyrelsen og i litteraturen, men hænger også sammen med at begge emner, seksualitet og spisning, orienterer sig mod den singulære krop, samtidig med at de er nært forbundet med subjektets forhold til både den singulære anden og den store Anden, og derved problematiserer subjektet i relation til en omkringliggende kontekst, dette være sig både institutioner, fællesskaber og den singulære anden.

Afhandlingen forudsætter ikke, at litteraturen tematiserer en direkte respons på den specifikke kampagne, men at den responderer på den diskursive interPELLERINGSdynamik, som kampagnen bliver et tekstuel udtryk for. Derfor er det mindre væsentligt for analysens overordnede argumentation, i hvilken rækkefølge de forskellige tekster helt konkret udgives.

Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale

Seksualitet og AIDS

Afhandlingens analyser af Sundhedsstyrelsens tematisering af seksualitet og AIDS baserer sig på en repræsentativ mængde af kampagnemateriale fra perioden 1990-1998. Frem til 1997 har Sundhedsstyrelsen gennemført brede informationskampagner, men særligt de unge og de definerede højrisikogrupper har i hele perioden været en central målgruppe. På denne baggrund er en stor del af kampagnematerialet tiltænkt seksualitetsundervisning i gymnasier og andre ungdomsuddannelser samt målrettet informationsmateriale til eks. homoseksuelle, prostituerede, narkomaner, danske turister og HIV-smittede. Kampagnerne veksler således mellem en meget bred henvendelsesform (de unge) og en mere snæver henvendelsesform (eks. narkomaner og prostituerede). Den brede og den smalle henvendelsesform udspiller sig både adskilt og i samspil, og begge henvendelsesformer anvendes i analyserne.

Forfatterne bag kampagnematerialet repræsenteres af forskellige professioner: Læger, gymnasielærere, journalister, sexologer og psykiatere, dog med overvægt af læger, og målsætningen er i størstedelen af kampagnerne at producere tværfaglige informationskilder, som berører ikke bare de fysiologiske aspekter ved HIV og AIDS men også de psykologiske, sociologiske og politiske aspekter. Det betyder, at meget af Sundhedsstyrelsens materiale er blevet til i samarbejde med forskellige interesseorganisationer, eksempelvis er tegneserien *Oda og Ole*

(første udgave fra 1988) blevet til i samarbejde med AIDS-Fondet og Danmarks Radios Undervisningsafdeling. Til trods for at Sundhedsstyrelsen med baggrund i denne tilsigtede tværfaglighed i enkelte tilfælde afsiger sig ansvaret for dele af pjecernes indhold, vælger jeg at betragte Sundhedsstyrelsen som primær afsender og producent af de samlede tekstkorpus, idet de i alle tilfælde identificeres som redaktionel udgiver. Dette gør sig særligt gældende for det tværvidenskabelige magasin om seksualitet, HIV og AIDS: *Debut* (1998), hvor Eva Vinding, som på daværende tidspunkt var sundhedsfaglig afdelingschef i Sundhedsstyrelsen, skriver:

Sundhedsstyrelsen står inde for det sundhedsfaglige indhold i teksterne, men holdningerne står for forfatterens egen regning. Vi har således ladet forfatterne komme til orde og mangfoldigheden komme til syne.
(Sundhedsstyrelsen, 1998a, bagside)

I afhandlingen anvendes der udelukkende kampagnemateriale, som henvender sig direkte til de respektive målgrupper, hvilket betyder, at sekundære rapporter, som henvender sig til læger og sundhedspersonale, er fravalgt. Analysen gør dog brug af kampagnemateriale, som både henvender sig til en specifik udsat gruppe (rejseguider), og denne gruppe forventes samtidig at formidle deres viden videre til de rejsegæster, de kommer i kontakt med (*Forebyggelse af HIV – En fælles opgave*, 1998). Denne 1 til 1-afgrænsning af de offentlige velfærdstekster er bestemt af afhandlingens bestræbelse på specifikt at undersøge den interpellering, der direkte finder sted i kommunikation mellem Sundhedsstyrelsen og borgeren. De centrale kampagner, der anvendes, er følgende:

Kys, Kram og kondomer (1991) er en kort pjec på 12 sider. Førsteudgaven blev udgivet i 1987 med fem tidligere titler: *Blød som en krop*, *Potensforlænger*, *Nærkontakt*, *Sex under ansvar* og *I godt selskab*. Forfatteren er ukendt, og Sundhedsstyrelsen og Statens informationstjeneste står som udgivere. *Værd at vide om HIV & AIDS* (1997) blev første gang udgivet i 1988, og nærværende udgave er 6. reviderede udgave. Pjecen er 46 sider og er "tænkt som en "grundpjec", hvor man kan slå en række af de grundlæggende informationer om sygdommen op." (Forord). Pjecen er forfattet af Sundhedsstyrelsen i samarbejde med Niels Glavind fra Bureau 2000. Bureau 2000, som blev oprettet i 1987, er et konsulentbureau, som overvejende tilbyder formidling af økonomisk statistik til offentlige institutioner.

Oda og Ole – den dramatiske start på en kærlighedsaffære (1998) er en fiktiv tegneseriepjec, som første gang blev udgivet i 1988. Anvendte eksemplarer er 5. oplag. Den blev efterfølgende oversat til flere sprog og foreligger eksempelvis i en engelsk version med titlen *Dora and Dan – The dramatic start of a love affair*. Pjecens forfatterredaktion er henholdsvis Henning Sandau fra Sundhedsstyrelsen, Jette Friis O'Broin fra AIDS-fondet og Søren Waast fra DRs undervisningsafdeling. Per Tønnes Nielsen er tegneseriens illustrator.

Debut (1998) er et undervisningsmagasin på 38 sider, som orienterer sig mod undervisningen i gymnasier og HF:

Teksterne kredser om unges valgmuligheder, og hvad der er udslagsgivende for, hvordan man handler i seksuallivet. Langt hen ad vejen handler sikker sex om at vælge – bevidst eller ubevidst. Sigtet med magasinet er at formidle budskabet, at sikker sex er en nødvendig måde at tage vare på sig selv og andre på. Men der bliver i magasinet ikke leveret et færdigt svar på, hvordan den enkelte skal praktisere dette valg.
(*Debut*, 1998, Bagside, forfattet af Eva Vinding, Sundhedsfaglig afdelingschef)

Magasinet er bygget op omkring en række artikler forfattet af forskellige forfattere, personlige fortællinger fra repræsentative unge samt afslutningsvist digte af Pia Tafdrup: *Password kærlighed* og *Mennesket* af Otto Gelsted.

I afhandlingen vil artiklerne: "At være sin egen sufflør" af læge, sexolog og ph.d. Christian Graugaard samt artiklerne: "At score eller ikke score – sex som konkurrencesport" og "Opdragelse og identitet" af psykiater og sexolog Birgit Dagmar Johansen fungere som fremtrædende empiriske eksempler. Christian Graugaard har siden 2003 været formand for organisationen Sex og Samfund og har siden 2006 fungeret som redaktør for det lægevidenskabelige tidsskrift "Bibliotek for læger". Graugaard har igennem sin karriere fokuseret særligt på at udvikle og forbedre seksualitetsundervisningen på landets undervisningsinstitutioner. Birgit Dagmar Johansen har i flere år fungeret som psykiatrisk overlæge, brevkasseredaktør samt drevet det danske sexologiske institut. Alle tre artikler fokuserer på, hvordan unge mennesker tackler deres første møde med seksualitet, forelskelse og kærlighed.

Forebyggelse af HIV – en fælles opgave (1998) er en pjece på 35 sider, som henvender sig direkte til unge mennesker, der i fremtiden skal fungere som guider på forskellige rejsedestinationer. Pjecen er opbygget som undervisningsmateriale, der både skal hjælpe guider med at passe på sig selv og deres kolleger samt en indføring i, hvordan det er muligt at hjælpe og vejlede gæsterne. Pjecen består af dels oplysningsmateriale (1. del), dels forslag til forskellige rollespil (2. del) og dels direkte problemorienterede spørgsmål til den enkelte (3. del). I denne afhandling er det kun første del, der vil blive inddraget i analyserne. Pjecen er udgivet af Sundhedsstyrelsen og har ingen navngiven forfatter, dog har Henrik Specht, som på daværende tidspunkt var Generalsekretær i Foreningen af Rejsearrangører i Danmark, og Torben Brink, som var daværende formand for Danmarks Rejsebureau Forening, underskrevet indledningen som betitles: "Rejsebureauerne har også et ansvar".

Undervejs i analysen suppleres dette materiale med eksempler fra andre kampagner og pjecer, men hovedvægten vil ligge på ovenstående kampagnemateriale.

Overvægtskampagner

Afhandlingens analyser af overvægtsproblematikker tager afsæt i to centrale og beslægtede kampagner fra Sundhedsstyrelsen: *Små skridt til vægttab – der holder* (2009) og *10 veje til vægttab* (2011). Begge er udgivet i samarbejde med komiteen for sundhedsoplysning og er forfattet af Per Brændgaard, som er cand. scient. i human ernæring.

Begge kampagner er som AIDS- og seksualitetskampagnerne udfærdiget direkte til den overvægtige borger, og der er således ikke noget mellemlid mellem stat og borger. Kampagnematerialet refererer til og indarbejder imidlertid en specifik vægttabsmetode: *små skridt*, som også praktiserende læger opfordres til at videreformidle til deres patienter, og materialet er da også primært tilgængeligt i den praktiserende læges konsultation, og ofte bliver den praktiserende læge derfor et centralt mellemlid i kommunikationen af *små skridt*.

I det specifikke kampagnemateriale henvender Sundhedsstyrelsen sig udelukkende til overvægtige borgere (BMI $\geq$ 25), men Brændgaard udtaler på sin egen hjemmeside: www.smaaskridt.dk, at små skridt-metoden også kan anvendes af borgere, som er normalvægtige, og som eksempelvis ønsker at spise sundere.¹¹

Små skridt-metoden er udviklet af Per Brændgaard med stærk inspiration fra den japanske Kaizen-filosofi. Kaizen betyder helt konkret "kontinuerlig forbedring" og er en tanke, som mange amerikanske virksomheder anvender, og som har været anvendt, siden det japanske bilmærke Toyota efter 2. verdenskrig implementerede den i deres virksomhedsstrategi. Kaizen og små skridt-metoden er altså ikke i udgangspunktet knyttet til hverken sundhed eller overvægt men forbindes derimod typisk med effektivisering af virksomheder.

Per Brændgaard har efterfølgende i samarbejde med Uffe Damborg udgivet en bog om relationen mellem mindfulness og vægttab (*Mindful spising – vægttab med nærvær og nydelse*, 2012), og han er samtidig faglig ansvarlig for Sundhedsstyrelsens efteruddannelse: Vægtstoprådgiveruddannelsen og har erfaring med at uddanne læger i almen praksis. Han har beskæftiget sig professionelt med overvægt siden 1994. Parallelt med samarbejdet med Sundhedsstyrelsen fungerer han som foredragsholder og sundhedsvejleder og administrerer vægttabssiden www.smaaskridt.dk, hvor borgere mod et gebyr (300 kroner for 100 dage som er det "komplette program") kan blive dagligt inspireret i deres "små skridt til vægttab". Små skridt-metoden er således en kombineret offentlig og kommerciel satsning, som i samspil skal få de danske borgere til at tabe sig eller fastholde deres vægt. Brændgaard omtaler selv i et forsvar for små skridt-metoden, at den er en:

(...) pædagogisk - psykologisk og procesorienteret tilgang til at opnå livsændringer, men her skal de ikke udføres på én gang (...) ideen er, at når hver

enkelt ændring opfattes af den enkelte som overkommelig, så øger det chancen for, at man hen ad vejen gennemfører og fortsætter med flere ændringer, end hvis man lavede det hele på én gang.
(www.smaaskridt.dk)

Det at metoden er "pædagogisk – psykologisk og procesorienteret" henviser til, at den både er rettet mod den konkrete fysiologiske vaneændring og den mere psykologiske ændring af mentaliteten hos den enkelte borger. Den er således subjektiverende og individualiserende samtidig med, at den orienterer sig mod et specifikt somatisk mål: Vægttabet.

Det litterære materiale: Avantgarde versus modernismekonstruktion

I afhandlingens analyser gøres der brug af en avantgardistisk tonet litteratur, der til trods for sine indbyrdes forskelligheder i sit overordnede og eksplicite projekt samles omkring en fantasmatiske og utopisk *overskridelsestematik*.

Den avantgardistiske tradition forstås i afhandlingen som en tradition, der i forhold til tematiseringen af subjektivitet og borgerskab tager afsæt i et opgør med en kulturradikal modernismeforståelse og dennes idealisering af det opbyggelige selv, men den betragtes samtidig, i tråd med litteraturprofessor Anne-Marie Mais definition: *Det formelle gennembrud* (Mai, 2005b), som en litteratur der peger i mange retninger og indeholder en udpræget "pluralismetolerance" (Rosiek, 2005, s. 157).

Afhandlingens litterære tekster bryder, som nævnt, i deres tematisering af subjektivitet med den kulturradikale og modernistiske forestilling om det opbyggelige og frigjorte selv. Denne forestilling kan, som tidligere påpeget, knyttes til en litterær modernismekonstruktion¹² og kan samtidig forbindes med velfærdsstatens værdifundament, som eksempelvis Villy Sørensen gør det. (Sørensen, 1962). I relation til modernismekonstruktionens selvopfattelse skriver litteraten Anne Borup:

Kunsten trænger ind og trænger ned for at forløse det fortrængte. Det er i kraft af denne kobling mellem erkendelse, psykoanalyse og frigørelse, at modernismen kan allieres med ny-radikalismen og den kulturradikale kunstopfattelse der ligger bag.
(Borup, 2005, s. 104)

eller som litterat Jon Helt Haarder formulerer det: "(...) modernismekonstruktionen betoner modernismens opbyggelighed" og videre "Man kunne næsten tale om modernismekonstruktionen som en kulturradikal litteraturens teodicé." (Haarder, 2005, s. 80).

Det er denne subjektivitetsoptik, som den avantgardistisk tonede litteratur forskyder, men det er væsentligt at understrege, at den ikke betragtes som en litteratur, der definitivt og uforsonligt vender ryggen til en modernistisk opbyggelse eller til de værdisæt, velfærdsstaten opstiller og praktiserer, men derimod som en litteratur der, paradoksalt nok i kraft af sit intenderede opgør med dels modernismekonstruktionen og velfærdsideologiens subjektivitetsproduktioner, bidrager med det, man kan kalde "en negativ opbyggelse".

I tråd med Stjernfelts (2005) definition af dette begreb; en litteratur der er optaget af at overskride normer og regler, men som aldrig rigtig slipper af med sit opbyggelige afsæt:

Ved at præsentere dem som blotte krænkelse af regler, blotte overskridelse af normer, blotte tilintetgørelse af noget allerede eksisterende, bliver de kunstværker, det drejer sig om, gjort til negative billeder, der forbliver stærkt afhængige af de forbilleder, som de står i et negativt forhold til.
(Stjernfelt, 2005, s. 28)

I afhandlingen forstås denne dobbelthed eller denne tematiske ambivalens mellem nedbrydning og opbyggelse dog ikke som et problem eller en hindring for den komparative tekstlæsning, tværtimod forstås denne indbyggede ambivalens som en intern polemik i de litterære værker, der er med til at skabe dialog med de offentlige velfærdsteksters eksplicite opbyggelse.

Den avantgardistisk tonede tekst muliggør her en mere kompleks og tvetydig dialog end den modernistiske tekst, idet den qua sin kombinerede afvisning og reproduktion åbner for et antagonistisk læserum, hvori dialogen mellem den offentlige velfærdstekst og den litterære velfærdstekst bliver synlig.

Avantgardebegrebet knyttes traditionelt til den radikalt eksperimenterende del af modernismen, og der skelnes ofte mellem en historisk avantgarde (før 2. verdenskrig), og en neoavantgarde (efter 2. verdenskrig). (Bürger, 1984; Ørum, 2009). Den historiske avantgarde kan betragtes som en romantisk avantgarde, som qua sine radikale overskridelse af kunst og liv samt værk og institution forestiller sig fundamentalt at kunne ændre den kapitalistiske verdensorden.

The avant-gardiste protest, whose aim it is to reintegrate art into the praxis of life, reveals the nexus between autonomy and the absence of any consequences. The self-criticism of the social subsystem, art, which now sets in, makes possible the "objective understanding of past phases of development."
(Bürger, 1984, s. 22)

Neoavantgarden derimod opgiver og forkaster den historiske avantgardes utopier, og indskriver avantgarden som en progressiv og skabende dynamik i selve kunstværket:

Neo-avant-gardiste art is autonomous art in the full sense of the term, which means that it negates the avant-gardiste intention of returning art to the praxis of life. And the effort to sublimate art becomes artistic manifestations that, despite their producers' intentions, take on the character of works.
(Bürger, 1984, s. 58)

Det, at de litterære tekster i afhandlingen forstås som "avantgardistisk tonede", betyder, at de tematisk slægter sig på dele af både den historiske avantgarde og neoavantgarden, men at de ikke i alle aspekter kan forstås som rendyrket avantgardelitteratur. Afhandlingens repræsentative litterære velfærdstekster fra 90'erne og frem, som vil blive introduceret i det følgende, lægger sig dog alle i forlængelse af avantgardetraditionens hang til at overskride normer, etik, sociale grænser, hierarkier, kønsroller etc. og særligt Das Beckwerks roman *Suverænen* synes at knytte an til en mere rendyrket avantgarde, idet den samtidig med sine overskridende subjektivitetstematikker er optaget af at overskride relationen mellem liv og værk.

I tråd med denne subversive overskridelsestradition, og som et led i sin generelle kritik af modernismekonstruktionen, er de repræsentative værker således alle optaget af at nedbryde den modernistiske forestilling og idealisering af en psykologisk, eksistentiel og opbyggelig dannelsesetik. I afhandlingens litterære værker udspiller der sig brud med forestillingen om en gennemgående opbyggelighed af personligheden og selvet, og alligevel forlader den, som tidligere nævnt, ikke de eksistentielle og psykoanalytiske identitetstematikker, idet selve bruddet synes at fordre en tematisering af den identitet og subjektivitet, der gøres op med. Ofte, som afhandlingen også vil vise, tematiseres en selvets dobbelteksponeering, som både fremviser og dekonstruerer modernismekonstruktionens opbyggelige jeg.

De litterære tekster om AIDS og seksualitet

Til trods for at krop og seksualitet mere generelt bliver et fælles tematisk mellemværende i særligt den yngre del af 1990'ernes danske litteraturscene, er den dialog, der i perioden udspiller sig imellem velfærdsstatens AIDS- og seksualitetskampagner og skønlitteraturen, ikke fuldstændig entydig og ensartet. Dette hænger selvfølgelig sammen med, at skønlitteraturen som samlet afsenderposition ikke er så homogen i sit udtryk, som velfærdsinstitutionen er det. Som analyserne vil vise, handler det dog i mindre grad om divergenser i tematiseringen af subjektivitet og intersubjektivitet, men mere om uoverensstemmelser i *måden* hvorpå dialogen med velfærdsstatens subjektivitetsdiskurser etableres.

Afhandlingens introduktion til de litterære tekster er primært rettet mod de tematiske forhold, hvilket hænger sammen med, at aktantanalyserne i sin komparative og diskursive orientering i høj grad tager sit afsæt i teksternes tematiske udviklingsstrukturer og i mindre grad orienterer sig mod teksternes udsigelsesniveauer.

90'ertilitteraturens tematisering af *AIDS og seksualitet* repræsenteres ved dels to centrale yngre forfatterskoledebutanter: Christina Hesselholdt: *Det skjulte* (1993) og Mads Brenøe: "Eva" (1993),

som dimitterede i årene 1990-1991, samt det allerede på daværende tidspunkt mere erfarne forfatterikon Suzanne Brøgger: *Efter orgiet* (1992).

Modsat Christina Hesselholdt og Mads Brenøe, som i deres forfatterskab dyrker en meget introvert, autonom og selvspejlende modstand, er Suzanne Brøgger i sit forfatterskab mere direkte debatterende og konfronterende i sin kritik af velfærdsstatens subjektiveringsdiskurser. Brøgger er således også overvejende kendt for sine essayistiske tekster, eks. debutromanen *Fri os fra kærligheden* (1973) og de autofiktive værker (*Crème fraiche* (1978), *Ja* (1984), *Transparence* (1993), og dramaet: *Efter orgiet* hører til den væsentlig mindre kendte del af Brøggers forfatterskab.

Aktantanalysen af *Efter orgiet* vil som supplement undervejs inddrage Suzanne Brøggers essays: "Virus 1" fra essaysamlingen: *Kvælstof* (1990) og "Kærligheden til døden" fra essaysamlingen: *Løvespor* (1995).

Analysen deles i to, idet *Det skjulte* og "Eva", i kraft af sine formmæssige, kompositoriske og tematiske overensstemmelser, lader sig samlæse og indskrive i samme aktantmodel, hvorimod *Efter orgiet* på baggrund af sin mere kollektive dramaturgiske form analyseres i sin egen aktantstruktur. Til trods for at alle tre værker omhandler forholdet mellem subjektivitet, krop og seksualitet, er deres tilgang ligeledes forskellig. Hvor Brenøe og Hesselholdt lader *et anatomisk fantasme*, og derved fantasien om at kunne indfange kroppens indre logikker, være omdrejningspunktet for tematiseringen af subjektivitet og intersubjektivitet, lader Brøgger immunsygdommen AIDS og fantasien om den seksuelle frigørelse være afsættet for tematiseringen af subjektiviteten. Fælles for de tre værker er en avantgardistisk fantasi om en fundamental overskridelse af subjektiviteten, som både afmonterer velfærdsstatens interpellation og rekonstruerer den i samme bevægelse. Som det vil fremgå af analyserne er alle tre værker i deres overskridelse indstillet på dels en formalistisk overskridelse, dels en moralsk og etisk overskridelse og dels en overskridelse af subjektiviteten. Analyserne sætter særligt fokus på sidstnævnte overskridelsestematik.

Christina Hesselholdts kortprosaroman *Det skjulte* fungerer som anden del i Marlon-trilogien, som også tæller *Køkkenet*, *gravkammeret* og *landskabet* samt *Udsigten*. Alle tre romaner er minimalistiske og sceniske og har et meget koncentreret og lyrisk udtryk. I løbet af trilogien bliver scenerne dog mindre og mindre fragmentariske, og karaktererne får mere og mere, om ikke psykologisk kontur, så motivation i deres handlingsmønstre. I *Køkkenet*, *gravkammeret* og *landskabet* møder vi drengen Marlon, som først mister sin mor til en ukendt sygdom, og efterfølgende mister sin far, da han i sorg over sin kones død kaster sig i floden. I perioden mellem moderen og faderens død introduceres læseren for Audrey, som flytter ind for at trøste Marlon og faderen efter moderens død, og fotografen som ansættes til at fotografere den afdøde moder, og som senere fotograferer faderen i sit spring mod floden. I *Det Skjulte* er Marlon blevet en ensom ung fyr, som får tiden til at

gå med at samle og organisere anatomiske plancher. Romanen er tematisk centreret omkring Marlons forsøg på at indgå i en intim og tæt relation med det andet køn. En aften i byen møder han pigen Greta, som arbejder som garderobepige på et diskotek, og de indleder en seksuel relation. Marlon føler imidlertid ikke, at han kan komme tæt nok på Greta, og han jages hele tiden af tanker om at komme tættere på, end den relation den almindelige seksualitet kan tilbyde. Han ender med at dræbe Greta og skære hendes hjerte ud, hvilket motiveres af et ønske om at nærme sig det, han kalder "det enestående" eller "det skjulte".

Fortælleforholdet veksler konsekvent mellem en distanceret 3. personsfortæller og et jeg-perspektiv (Marlon og Greta), og læseren får derved hele tiden en fornemmelse af at blive zoomet ind og ud af protagonisternes bevidsthed.

I Brenøes novelle "Eva", som indgår i novellesamlingen *Så megen vrede*, er vi situeret i en lignende situation. Her følger vi den ensomme og kontrolfikserede unavngivne jeg-fortællers tilsvarende perverse forsøg på at nærme sig den skjulte anatomi hos det andet køn. Lig Marlon eksperimenterer jeg-fortælleren med anatomiske forsøg, og hans lejlighed er fuld af bure med rotter og terrarier med kakerlakker og andre insekter. Novellen sættes i gang ved, at jeg-fortælleren møder kvinden Eva i byen, som han efterfølgende tilbringer natten med. Den efterfølgende dag binder jeg-fortælleren Eva til sin seng og begynder langsomt at torturere hende til døde, på samme måde som han tidligere har eksperimenteret med og tortureret sine dyr til døde. Motivet bestemmes af jeg-fortælleren som et religiøst ønske om at genskabe kvinden som et mangestrengt kunstværk.

Både "Eva" og *Det skjulte* har kroppen og det intime rum, her forstået som det vanskelige og seksualiserede møde med den anden, som et centralt tema og kommunikerer på den måde med Sundhedsstyrelsens seksualitetsdiskurser. Begge tekster tager også tematisk afsæt i en meget subversiv bestræbelse på at nedbryde, forløse og opløse den ensomme og somatisk funderede velfærdsborger, som begge mandlige protagonister bliver repræsentant for, og begge tekster opsøger denne opløsningstematik ved hjælp af intime relationer til det andet køn. Fantasmet om perverteret selvopløsning projiceres således, som hos Marquis De Sades bødler, i retning af den anden. De to tekster adskiller sig imidlertid også, idet "Eva" tager afsæt i en mere eksplicit psykoanalytisk forståelse af det anatomiske fantasme og af subjektet, end *Det skjulte* gør, og samtidig udtrykker "Eva" en ekstrem aggressivitet, sadisme og vrede, som ikke kan genfindes hos Hesselholdts mere romantiske og følsomme protagonist, Marlon.

I Suzanne Brøggers tragedie *Efter orgiet* er vi situeret i en dystopisk forestilling om konkurrencestatens permanente undtagelsestilstand, som umiddelbart vækker associationer til den evige skærsild. Denne undtagelsestilstand synes forårsaget af dels AIDS-virussens indtog, og

derved også som et indirekte resultat af den seksuelle frigørelse, men samtidig som et resultat af kapitalismens implikationer.

Vi introduceres til og følger fire protagonister: Rigor (fader), Mortis (moder), Lem (søn) og Vulva (datter), som tilsammen repræsenterer familiens vilkår i konkurrencestaten. Datteren Vulva er ved dramaets begyndelse død af AIDS og er nu situeret i dødsriget. Vi følger de fire protagonisters tanker omkring Vulvas død, deres erindringer om den tid der er gået forud for smitten, samt deres mere eller mindre resignerede fantasier om fremtiden. Den olympiske fortælleinstans (Hekate) fungerer som en messiansk frelser, der leder både protagonister og beskuere mod den virkelige undtagelsestilstand og den gode død. Sygdommen AIDS repræsenterer i *Efter orgiet* et fantasme, i den forstand at døden her forudsættes at kunne kurere konkurrencestatens kapitalistiske subjektivitetsproduktion.

Som navnene antyder, er vi situeret i et ekstremt seksualiseret univers, hvor den eneste kontakt er kropslig og rettet mod den egenrådige autoerotiske orgasme.

I alle tre værker er der noget fundamentalt galt i de intersubjektive relationer, og denne ubalance søges i alle værker overvundet i det kropslige: Obduktion, perverteret sex og død.

Alle tre tekster tager afsæt i det intime rum, hvilket imidlertid ikke betyder, at de ikke forholder sig til velfærdsstatens diskurser, idet det intime rum her må forstås som et rum, der *også* er politisk. Den velfærdskritik, som udtrykkes i de tre værker, udspringer i tematiseringen af en intersubjektiv relation, som i alle tre værker er forkrøblet og amputeret. Mellemmenneskeligheden fungerer som tema men også som en formidlet velfærdskritik. Som Tue Andersen Nexø skriver i "Vidnesbyrd fra velfærdsstaten" (*Kritik* 191, 2009):

Mellemmenneskeligheden kan fremstilles som et rum, hvor munter omgængelighed skjuler en grundlæggende ligegyldighed over for andre mennesker – eller være præget af en fundamental lede ved alt og alle. Den kan føre til opfordringer til større ansvarlighed(...) eller til længslen efter "rene" møder med det andet menneske (...). Men bag alle variationerne ligger den samme forestilling om et selv, der opstår i den konkrete interaktion med andre mennesker, og en forestilling om, at denne interaktion er gennemstrømmet af kulturelle normer og reguleret af institutionelle rammer. (Nexø, 2009, s. 57)

Det er således ikke så meget den velfærdsstatslige institution, som konfronteres i de tre værker, men derimod de diskurser som udspringer fra institutionen, og som bevæger sig i rotation mellem stat og borger. Dette intersubjektive og intime funderede velfærdskritiske afsæt er en naturlig konsekvens af, at velfærdsstatens selv i sin diskursproduktion, og i sin interpellering af borgeren, netop bevæger sig ind i det intime rum og intenderer at styre borgeren indefra.

De litterære tekster om overvægt/undervægt

00'ernes litterære tematisering af overvægt og undervægt repræsenteres i afhandlingen ved to romaner, som på hver sin måde tematiserer forholdet mellem subjektivitet, intersubjektivitet og indtagelse af mad (eller mangel på samme), og som samtidig forstår denne problemfyldte affinitet i en dynamisk relation til velfærdsstaten eller konkurrencestatens subjektivitets- og sundhedsdiskurser: Mads Brønø, *Bjerget* (2001) og Das Beckwerk, *Suverænen* (2008).

Begge romaner arbejder, som de foregående værker, med en meget eksplicit avantgardistisk overskridelsestematik, som her er rettet mod kropsvægtens henholdsvis ekspanderende og reducerende potentialer. Forestillingen om desubjektivisering eller den negative opbyggelighed som en overskridelse af kroppens ydre form bliver igen et centralt redskab i kritikken af velfærdsstatens sundheds- og subjektivitetsdiskurser. Som hos Brønø og Hesselholdt er den avantgardistiske toning også knyttet til de mere formalistiske niveauer, særligt hos Das Beckwerk, men disse vil afhandlingens analyser kun opholde sig ved i det omfang, de reflekterer den tematiske dialog omkring subjektivitet, som aktantanalysens komparative optik forudsætter.

I Mads Brønøs roman *Bjerget* er der, som i de foregående værker, noget galt i de intersubjektive relationer, men her er årsag og løsninger i mindre grad knyttet til seksualiteten, og i højere grad forbundet med en singular kropslighed og dennes relation til indtagelse af mad.

Bjergets centrale protagonist, som også er jeg-fortæller, er den 29-årige ekstremt overvægtige Jens, som arbejder som autodidakt aktiehandler i København, og som er styrtende rig, men som i kraft af sin overvægt føler sig uønsket og stigmatiseret. Jens savner at indgå i ligeværdige relationer med andre mennesker, og derfor tager han på et roadtrip gennem Danmark for at opsøge sine gamle klassekammerater og invitere dem til en genforeningsfest. Da Jens igennem hele sin skoletid grundet sin overvægt har været udsat for mobning, bliver klassekammeraterne hver især noget overraskede over at modtage denne personlige invitation. Jens flytter undervejs ind hos det kriseramte ægtepar Mikkel og Marina, som har været kæresten siden folkeskolen, men som nu er ved at gå fra hinanden på grund af Marinas utroskab. Jens sætter sig for at redde Mikkel og Marinas ægteskab, samtidig med at han i smug drømmer om selv at stikke af med Marina. Romanen ender tilbage i København, hvor Jens bliver vært for en storslået fest, og hvor han bæres rundt i kongestol. Romanen er kompositorisk bygget op som en klassisk udviklingsroman (*hjemme – ude – hjemme*) men effektuerer samtidig en dekonstruktion af udviklingstematikken, idet Jens til trods for sin rejse ender præcis, hvor han starter.

Das Beckwerks roman *Suverænen* må i udgangspunktet forstås i relation til det forfatterskab, som går forud for denne udgivelse, idet Das Beckwerks/Claus Beck-Nielsens autofiktive romaner intratekstuel kommunikerer på kryds og tværs, og fordi denne intratekstualitet spiller en central rolle for det tematiske dobbeltgænger-motiv, som bliver væsentligt i nedenstående analyse.

Kunstinstitutionen Das Beckwerks forgænger er forfatteren Claus Beck-Nielsen, som i 2003 med sin romanbiografi *Claus Beck Nielsen (1963-2001) – en biografi* begår litterært selvmord, et selvmord som allerede i praksis effektueres i 2001, og som varsles i den foregående autofiktive roman *Selvudslettelse* (2002). I relation til afhandlingens subjektivitet og desubjektivitetstematik kan det litterære selvmord forstås som en meget konkret aflivning af det velfærdsstatslige subjekt samt mere specifikt det velfærdsstatslige forfattersubjekt, og denne opløsning af subjektiviteten er da også tæt forbundet med en anorektisk nægtelse af mad og en meget ekshibitionistisk synliggørelse af denne kropslige hensygnen. Aktantanalysen af *Suverænen* vil undervejs inddrage et foto af denne sultekunstnerkarakter, som på alle væsentlige områder genopstår i *Suverænen*'s ene dobbeltgængerkarakter Nielsen. Efter aflivningen af Claus Beck-Nielsen oprettes kunstvirksomheden Das Beckwerk med henblik på at forvalte og videreføre Claus Beck-Nielsens liv og værk. Das Beckwerk har siden produceret forskellige former for performance, teater og romaner, hvoraf *Suverænen* repræsenterer et helt centralt værk. Das Beckwerk er kendetegnet ved i sit udtryk at være mere direkte politisk end forfatteren Claus Beck-Nielsen, som i kraft af sin forfatterpersona også orienterede sig mod privatlivet, uden at disse to spor fundamentalt kan adskilles i forfatterskabet. Forgængerens til *Suverænen*, *Selvmondsaktionen* (2004), kan som *Suverænen* betragtes som både en performanceaktion og en udviklingsroman, idet romanens plot forud for nedskrivningen effektueres i virkeligheden. Der er således hos Das Beckwerk tale om en radikal opløsning af forholdet mellem fiktion og virkelighed. I *Selvmondsaktionen* rejser makkerparret Rasmussen og Nielsen til Irak med en stor tom kasse mærket demokrati, som illustrerer deres ironiske forsøg på at imitere USA i deres bestræbelser på at indføre civilt demokrati i Mellemøsten. Det obskøne polariserede makkerpar, som tilsammen repræsenterer den danske borgerskabsdiskurs, spejles i den nye verden, de møder.

Suverænen er som *Selvmondsaktionen* en udviklingsroman, der begynder i Danmark og ender i Danmark. Vi introduceres til selvsamme obskøne makkerpar eller dobbeltgængerstruktur, men nu med en ny Nielsen, idet den forrige Nielsen helt i tråd med forfatterskabets hang til afviklede personligheder er forsvundet. Den nye Nielsen synes dog strukturelt og karaktermæssigt at fungere som en direkte kopi af den foregående. Rasmussen og Nielsen drager i *Suverænen* af sted med deres demokratikasse for at indføre demokrati i USA. Romanen udspiller sig overvejende i USA og problematiserer subjektivitetsforståelse og borgerskabsforståelse i kraft af

dobbeltgængerparrets møde og spejling med den amerikanske kultur. Nielsen og Rasmussen, som her forstås som to sider af samme sag, bliver i deres spejling med det amerikanske system figurer, som reflekterer den danske konkurrencestat, en konkurrencestat som synes meget optaget af at idealisere og imitere den amerikanske markedsstruktur, og som i sine subjektiveringsdiskurser (som Rasmussen og Nielsen bliver konkrete billeder på) ikke synes at adskille sig nævneværdigt fra den amerikanske. Aktantanalysen tager sit afsæt i en poststrukturel analyse af de to karakterers spejlende karakteristika samt deres udviklings- og afviklingsstrukturer. Disse strukturer bliver, som afhandlingens analyser vil vise, udtryk for velfærdsstatens eller konkurrencestatens subjektiveringsdiskurser samt udtryk for opgør og afvisninger af disse.

I forlængelse af *Suverænen*s udgivelse lagde romanfiguren Rasmussen (eller privatpersonen: Thomas Skade-Rasmussen Strøbech) sag an mod Das Beckwerk, idet han mente, at han var blevet voldsomt krænket på sit privatliv og ikke retfærdigt beskrevet i romanen. Denne besynderlige retssag blev ført i Østre Landsret, en retssag som Das Beckwerk og Gyldendal vandt i 2011. Retssagen kan forstås som en del af Das Beckwerks performance, idet Rasmussen som obskøn og selviscenesat romankarakter nærmest forventes at tiltrække sig denne form for opmærksomhed. I 2013 vendte Claus Beck-Nielsen i øvrigt tilbage til sit navn og udgav romanen *Mine møder med De Danske Forfattere*.

De to romaner *Bjerget* og *Suverænen* er begge avantgardistiske tekster, som på hver sin måde tematiserer overskridelsens kunst, og som begge lader denne overskridelse cirkulere omkring behovet for på den ene side bulimisk at fortære alt omkring sig og på den anden side afvise enhver form for optagelse i kroppen. I begge romaner bliver subjektivitet og borgerskab et centralt tema, både som en størrelse der forventes, en størrelse der performs, og en størrelse der afvises.

Teoretisk motivation

Som det fremgår af ovenstående redegørelse tager afhandlingen afsæt i en poststrukturalistisk undersøgelse af, hvordan sundhedsdiskurser konstituerer subjektivitet og identitet i velfærdsstaten, samt hvordan litteraturen går i dialog med disse diskurser. Analysens teoretiske fundament vil derfor bestå af poststrukturelle teoretikere, som alle tager afsæt i en biopolitisk optik: Michel Foucault, Giorgio Agamben og Nikolas Rose. Foucault, Agamben og Rose indskrives sig alle i et teoretisk krydsfelt mellem netop biopolitik og subjektivitetsforskning og indgår meget eksplicit i hinandens teoridannelse på en sådan vis, at de indbyrdes videreudvikler og genspejler hinanden, samtidig med at de hver især repræsenterer en særegen teoretisk platform, som på forskellig vis gavner aktantanalyserne.

Den franske filosof Michel Foucaults diskursorienterede forståelse af biopolitikken og særligt hans udvikling og forståelse af magtens inkorporering af *gouvernementalitet* spiller en central rolle for den måde, hvorpå afhandlingen i udgangspunktet forstår kampagnematerialets interPELLeringsprocesser som strukturer, der både bevæger sig mod borgeren og i borgeren.^{13 14} På samme tid bliver Foucaults teoridannelse omkring seksualitetsinstallationen, og særligt "repressionshypotesen", som præsenteres i *Viljen til viden* (1994), sammen med den franske filosof George Batailles centrale tekst *Erotism. Death and Sensuality* (1986) om forbindelsen mellem død og seksualitet, væsentlige kilder til forståelsen af de eksplicite fantasmer, som dominerer AIDS- og seksualitetskampagnerne og de litterære tekster om seksualitet. Der redegøres for seksualitetsinstallationen og repressionshypotesen i redegørelsen, hvorimod Batailles tekst først indføres i analyserne.

Den biopolitik, som Rose udvikler med *Livets politik* (2009), lægger sig tæt op af Foucaults teoridannelse, men den bidrager på samme tid med en mere nutidig forståelse af de medicinske og molekylære subjektivitetsdiskurser, som ikke længere forstås som faste disciplinerings- og normaliseringsdiskurser men som diskurser i rivende udvikling. Den biopolitik, som Rose introducerer i *Livets politik*, underbygger og teoretiserer biopolitisk den bevægelse, som velfærdsstaten har praktiseret og til stadighed synes at praktisere i retning af konkurrencestaten, og på samme tid bliver hans forestillinger om *frihed* og *valg* i det postmoderne samfund, som udtrykkes i *Powers of Freedom* (1999), en central kilde til læsningen af kampagnematerialets eksplicite niveauer.

Agambens biopolitik, som cirkler omkring forestillingen om *Homo Sacer* og *det nøgne liv* lægger sig også i forlængelse af Foucaults biopolitik, men hvor Rose synes at nedtone radikaliteten, udfører Agamben et nærmest avantgardistisk eksperiment. Denne radikalitet gør i nogle sammenhænge Agamben særdeles anvendelig i samlæsningen af kampagnemateriale og litteratur, andre gange bliver det for reduktionistisk, hvilket bliver uddybet i afsnittet "Kritik af Agamben". Særligt teoridannelsen omkring *undtagelsestilstanden* (*Undtagelsestilstand*, 2009), som en variant af Ulrich Becks teori om *risikosamfundet* (*Risikosamfundet*, 2004), belyser og begrundet 1990'ernes AIDS-kampagner, samtidig med at den underbygger litteraturens dystopiske blik. I den komparative læsning bliver de mest anvendelige begreber dog begreber, som knyttes til Agambens utopiske forestillinger om et nyt fællesskab ("det kommende fællesskab"), og her spiller forestillingen om "ikke-aktualiseret potentialitet" og "hvilken-som-helst singularitet" en helt central rolle for forståelsen af litteraturens overskridelsesfantasmer og mere specifikt for afhandlingens identificering af fantasmet om *den afviklede personlighed*.

Det er heller ikke uvæsentligt, at Foucault og Rose indenfor den danske sundhedsforskning fungerer som primær referenceramme. Afhandlingen vil sideløbende med de komparative aktantanalyser diskutere med og perspektivere til state of the art i det sundhedspolitiske forskningsfelt, og redegørelsen vil derfor introducere de centrale aktører. Redegørelsen vil særligt vægte en introduktion til velfærdsstatens styringsstrategier (Vallgård) og en udredning af forholdet mellem begreberne *forebyggelse* og *sundhedsfremme*, forstået som forestillingen om sundhed som en snæver begrebsbetegnelse eller en bred og altopslugende begrebsbetegnelse. Hos Brinkmann formuleret som en *megadiskurs* (Brinkmann). Redegørelsen vil ligeledes udpege, hvilken særlig betydning emnerne AIDS og overvægt har haft i en dansk sundhedspolitisk kontekst samt introducere Sundhedsstyrelsen som afhandlingens førende diskursproducent.

I afhandlingen identificeres og undersøges en specifik velfærdsstatslig subjektivitet ved hjælp af interaktionen mellem aktantanalysernes eksplicitet og implicitet, og her spiller forestillingen eller fantasien om *det gode liv* en særlig central rolle. Redegørelsen vil derfor introducere begrebet *det gode liv* i en velfærdsstatslig kontekst (afsnittet: "Det gode liv"). Samtidig vil redegørelsen skitsere, hvordan velfærdsstaten mere overordnet udvikler sig mod konkurrencestaten (afsnittet: "Fra velfærdsstat til konkurrencestat").

Redegørelse

Klinikkens fødsel

Den moderne lægevidenskabs fødsel

Foucaults tekst *Klinikkens fødsel* (1973) fra 1963 fungerer i afhandlingens teoretiske fundament som en baggrund for forståelsen af samtidens sundhedspolitiske praksis, idet den skitserer den moderne lægevidenskabs fødsel i Frankrig i slutningen af 1700-tallet (1785-1830) og viser, hvordan denne fødsel samtidig introducerer en ny subjektivitetsforståelse.

Omdrejningspunktet i værket er en undersøgelse af, hvordan den moderne sygdoms- og sundhedsdiskurs fandt fodfæste i netop denne periode, og hvordan sygdomsbegrebet udvikler sig fra *artsmedicinen* over *den kliniske medicin* til *den patologiske anatomi*. Denne udvikling, som forløber over en relativ kort periode på cirka halvtreds år, er overordnet kendetegnet ved en bevægelse fra forståelsen af sygdom som en mytisk naturbåren størrelse til ideen om sygdom som et eksakt dysfunktionelt fænomen ved og i menneskets krop.

Et af Foucaults centrale argumenter er at denne diskurs- og begrebsudvikling affødte massive ændringer i forhold til forståelsen af subjektet. Sygdomme, som tidligere repræsenterede en naturlig proces i det enkelte menneske, bliver med den kliniske medicin en objektiveret patologisk udspaltning, som det medicinskvidenskabelige blik får interesse for. Den syge bliver et vidensobjekt, og mennesket reduceres i den medicinske optik til kropslig vært for sygdommen.

Patienten var kun et element, i kraft af hvilket det kan lade sig gøre at læse teksten (sygdommen), tit kun som brudstykker og i uklar form. På hospitalet var patienten subjekt for sin sygdom, hvilket vil sige, at han eller hun var et tilfælde. På klinikken, hvor der kun blev opereret med eksempler, udgjorde patienten et tilfældigt udslag af sygdommen, et midlertidigt objekt, den havde invaderet og sat sig i besiddelse af.
(Foucault, 1973, s. 102)

Den medicinske interesse for kroppen som objekt overføres i denne periode til den enkelte borger, som derved får en ny dobbeltrolle i sin optræden som både objekt og subjekt for sin egen viden. Denne dobbeltrolle kan knyttes til begrebet *gouvernementaliteten*, som Foucault senere udviklede i sine forelæsninger ved Collège de France i perioden 1977-1984.

Fra Artsmedicin til Klinisk medicin

I 1700-tallet var sygdomsbegrebet endnu ikke knyttet til den kliniske medicin og var overvejende kendetegnet ved sin mytologiske natur. Sygdommen, der var vild af natur, lod sig ikke indramme og begrænse af klinikkens rammer men skulle derimod gå sin naturlige gang i hjemmet. I perioden var der tradition for at forestille sig, at lægen og klinikken komplicerede og kunstiggjorde sygdomsbilledet, og derved forhindrede sygdommen i at udvikle sig på naturlig og rettidig vis.

I slutningen af 1700-tallet bliver klinikken normalen og med denne institutionaliseres sygdommen. Det overvejende motiv for klinikkens udbredelse var i mindre grad helbredelse af de syge og i højere grad et ønske om videnskabeligt at udforske og formidle viden om sygdomme. Mennesket bliver derfor i den kliniske medicin reduceret til en videnskabsgenstand, en objektkrop, og den specifikke objektkrop minimeres til sygdommens appendiks. Patienten udgør en modnatur i relation til sygdommen, på samme vis som det patologiske fremstår som modstykke til livet. Lægevidenskabens ærinde blev at neutralisere både læge og patient, så det videnskabelige objekt - den syge krop - kan få synlig plads. Det uovervindelige paradoks synes at være, at den enkelte patient både repræsenterer en nødvendighed og en forhindring for sygdommens manifestation. 1800-tallets diskursive logik bevæger sig i relationen imellem det syge og det sunde samt normen og det patologiske.

For at undgå epidemier blev det i begyndelsen af 1800-tallet almindeligt at kontrollere og overvåge

befolkningen. I samarbejde med politiet kontrollerede lægevidenskaben folks boliger og spisevaner og forbød sundhedsfarlige boliger og ligesom de udfærdigede sundhedsregulativer, som beskrev, hvordan man burde ernæres for at undgå sygdomme. Disse sundhedsregulativer, som blev læst op i kirken, skulle læres udenad, og et korps af sundhedsinspektører kontrollerede, om retningslinjerne blev overholdt. Lægen skulle lave journaler over patienternes liv, vaner og historik og var forpligtet til både at undervise og overvåge. Lægen blev, ifølge Foucault kroppens præst og repræsenterede en verdslig version af kirken. Lægestanden var ligeledes underlagt kontrol og restriktioner i forhold til, hvilke nye værker der skulle skrives, og hvilke behandlinger der skulle tages i brug.

Det medicinske rum kan foretage en indtrængen i det sociale rum og fylde det helt ud. Man begynder at forestille sig en total og konstant tilstedeværelse af læger, hvis blikke fra en mangfoldighed af udsigtpunkter kunne skabe et netværk, således at ethvert punkt i rummet på et hvilket som helst tidspunkt kunne underkastes løbende, mobil og differentieret kontrol.
(Foucault, 1973, s. 69)

I forbindelse med den kliniske medicins udbredelse opstår to myter:

- 1) Myten om en nationaliseret lægestand der er organiseret med samme myndighed som præsterne.
- 2) Myten om et sygdomsfrit samfund og derved myten om det sunde ideelle menneske.

Lægevidenskaben skal ikke længere bare være et korpus af helbredende teknikker og en viden om, hvad disse teknikker fordrer; den skal omfatte et kendskab til det sunde menneske, hvilket dels indebærer studier af det ikke-syge menneske og dels en definition af det forbilledlige menneske.
(Foucault, 1973, s. 74)

Den kliniske medicin udviklede et særegent sprog, som var kendetegnet ved en vanskeligt tilgængelig semantisk sprogbrug og en korrekt syntaks. Intentionen med dette medicinske sprog var ikke at gøre de uvidende vidende om de medicinske processer, men "at få *det* til at tale, som alle ser uden at se det, og udelukkende få det til at tale til en lukket sluttet kreds af sprogligt indviede." (Foucault, 1973, s. 167).

Det klinisk medicinske blik

I den kliniske medicin får øjet og blikket en altafgørende funktion, idet blikket bliver agent for en registrering af sygdomme, og der indføres en logisk forbindelse imellem symptomet og den sygdom, som symptomet peger på. Identifikation af sygdomme kræver i den kliniske optik et kvalitativt blik, idet sygdommens lovmæssigheder ikke lader sig begrænse til et enkelt organ men ofte til mangfoldige processer i kroppen. Det medicinske blik sætter objekt kroppen under lup og klassificerer og kategoriserer sygdommens implicite reglementer. Det medicinske blik søger til at begynde med ikke nye sandheder men sætter sig for at systematisere, organisere og navngive

kendte sandheder. Dette blik er samtidig i mindre grad interesseret i ved hjælp af medicinske forsøg at afdække og analysere sygdomsfænomener men peger blot tavst og observerende på dennes typiske karakteristika. Det medicinske blik afventer passivt symptomernes sammenhængende manifestation og lytter til det sprog, der stilles til skue for dem:

Det kliniske blik er en perceptuel handling, der er baseret på en operationel logik, det er analytisk fordi det genskaber elementernes genese, men det er blottet for enhver aktiv indblanding, for så vidt som denne genese kun er syntaksen i det sprog, tingene selv taler i deres oprindelige tavshed.
(Foucault, 1973, s. 159)

Det kliniske blik repræsenterer en fantasi om "et rent blik", der kan udsige det sete:

Over alle klinikkens bestræbelser på at definere sine metoder svæver den store myte om det rene blik, der principielt er det rene sprog. Øjet der formår at tale (...) Det talende øje skal blive tingenes tjener og sandhedens mester.
(Foucault, 1973, s. 166)

Foucault peger på, at den kliniske medicin er kendetegnet ved en ændret relation imellem sygdommen, og det blik der betragter sygdommen. Hvor artsmedicinen var kendetegnet ved et lukket og udtømmende sygdomsbillede, er det medicinske blik indstillet på at udvide vidensrammerne uendeligt:

Det der nu udgjorde helheden i det medicinske blik, var ikke den cirkel af viden, i hvilket det udfoldede sig, men en åben uendelig, bevægelig helhed, der hele tiden blev forskudt og beriget af tiden (...)
(Foucault, 1973, s. 67)

Der kan således ikke peges på essenser men på komplekse sammenkoblinger og processer. Foucault taler om, at sygdommen har en alfabetisk struktur, og at den derfor ikke er funderet i kraft af enkeltdele eller essenser men i form af komplekse sammenhænge og strukturer. Sygdommens synliggørelse for det medicinske blik udspringer af en analytisk proces, hvori noget implicit og skjult gøres synligt.

Øjekastet er tavst som en advarende finger, der angiver. Øje-kastet er en ikke-sproglig form for kontakt, en ren, en ideal form for kontakt måske, men mere brutal når det kommer til stykket, fordi det har lettere ved at trænge ned i dybden under tingene.
(Foucault, 1973, s. 175)

Fra klinisk medicin til patologiske anatomi

I begyndelsen af 1800-tallet trækker den kliniske og symptomatologiske lægevidenskab sig tilbage for den patologiske videnskab, som vender interessen fra kroppens flader mod kroppens indre "dunkle hemmeligheder". Den patologiske anatomi ser det afsjælede legeme som sit idealobjekt, idet obduktionen af den døde krop udgør grundstenen i patologiens videnskab. Foucault henviser

dog til, at obduktioner allerede blev anvendt i 1700-tallet, men at disse i løbet af den kliniske medicin blev opgivet til fordel for fladens symptomatiske strukturer. Der er således til dels tale om en genopdagelse, som dog bevæger sig i nye retninger.

Det lægevidenskabelige blik skulle slå ind på en ny vej, der hidtil ikke havde været åben: vertikalt, fra en symptomatisk overflade til vævsflader; i dybden, fra det manifeste til det skjulte, og hele tiden skulle der arbejdes i begge retninger. Sygdomme var ikke længere en samling skrifttegn, der var spredt ud over kroppens overflade (...) sygdommen blev en helhed af formationer og deformationer.
(Foucault, 1973, s. 191)

Den patologiske anatomi er centreret om analysen af det skjulte og identificerer overfladens struktur og orden i kroppens dybde.

Døden får en ny karakter, bliver opdelt og bredt ud i tid, idet den ikke længere fungerer som livets mørke modpol men derimod bliver en anden form for liv. Døden bliver en oplysende og analytisk kraft, som kaster lys over det organiske rum og sygdommen i tid. Døden gør kroppen og livet læseligt og synligt. Dette hænger sammen med, at viden om det levende tilbydes af kadaveret, og således ikke kan organiseres som det modsatte af liv men derimod som interne afvigelser fra livet.

Forestillingen om en sygdom, der angriber livet, skal med andre ord udskiftes med det langt snævrere begreb: patologisk liv. Morbide fænomener skal forstås på grundlag af selve livets tekst og ikke som en nosologisk essens.
(Foucault, 1973, s. 210)

Det lægevidenskabelige blik fordobles med opdagelsen af den patologiske anatomi, da dennes synliggørelse af det usynlige sætter det i stand til at observere både det synlige og det usynlige. Foucault kalder dette blik, *den lægevidenskabelige videns absolutte øje* (Foucault, 1973, s. 225). Det absolutte øje er et resultat af en udvidelse af det sansemæssige felt fra et "rent blik" til en kompleks relation imellem berøring, hørelse og synssans. Øjet mister dog ikke sin forrang, da de andre perceptioner underlægger sig blikkets domæne.

Hvor den kliniske medicin gjorde en dyd ud af at eliminere patientens individuelle træk og objektivere kroppen, bygger den patologiske anatomiske metode på en mere patologisk individualitet, hvor individet står i centrum for sygdommens udspring og forløb.

Der eksisterer kun individuelle sygdomstilfælde: Ikke fordi den enkelte reagerer på sin egen sygdom, men fordi sygdommens effekt helt naturligt udfolder sig som noget individuelt.
(Foucault, 1973, s. 229)

Denne individualisering af sygdommen medførte også, at det lægevidenskabelige sprog ændrede sig med den klinisk patologiske anatomi og blev mere metaforisk og individuelt. Hensigten var ikke længere at kreere et uforståeligt kodeks af sammenhænge, som kun lægerne kunne dechifrere

(“at gøre det synlige læsbart”, s. 229 (Foucault, 1973)), men at åbne op for en mere konkret, individuel og mangfoldig perception. Døden blev ikke længere opfattet som et dystert endeligt men en form, hvori individet træder i karakter og får mulighed for at træde ud af livets monotome livsformer. Det morbide italesættes som vigtigt og sandt.

Døden forlod sin gamle tragiske himmel og blev den inderste lyriske kerne i mennesket: dets usynlige sandhed, dets synlige hemmelighed.
(Foucault, 1973, s. 232)

Det nye blik på døden konstituerede en ny viden om individet, idet det bliver i døden, at individet får kraft til at træde frem og adskille sig fra sine medborgere. Det morbide spiller derfor en central rolle i perioden:

Det *makabre* indebar en homogen perception af døden, når først tærsklen til den var overskredet. Det *morbide* muliggjorde og gav officiel autorisation til en subtil perception af den måde, hvorpå livet fandt sit mest differentierede udtryk i døden.
(Foucault, 1973, s. 232)

Den historiske gennemgang af klinikkens fødsel og udviklingen af det kliniske blik tjener i relation til afhandlingen, det formål at vise hvilke rødder der ligger til grund for den biopolitiske og poststrukturelle subjektivitet. I det følgende vil biopolitikens historie blive skitseret, hvorefter de tre centrale teoretiker præsenteres.

Biopolitik

Biopolitikens historie

Biopolitik betyder i sin bogstaveligste forstand: Politik som angår det kropslige liv (græsk: *bios*). Begrebet forbindes typisk med Anden verdenskrigs eugenik eller moderne bioteknologiske eksperimenter men har som begreb været anvendt i næsten 100 år og kan oprindeligt ledes tilbage til "livsfilosofien" med Henri Bergson, Arthur Schopenhauer og Friedrich Nietzsche i spidsen. I livsfilosofiens retorik er selve begrebet biopolitik endnu ikke formuleret, men filosofien, som har sit afsæt omkring år 1900, konstituerer her en særlig kategori for den kropslige erfaring og oplevelsesverden (*bio*), som den forstås som opposition til det rationelle og mekaniske liv (*politik*).

Det vitalistiske paradigmes livsideal er forbundet med en autentisk livsførelse og livsfornemmelse, som er orienteret mod en særlig åbenhed overfor virkeligheden. Ideen er, at livet er i besiddelse af både en fysisk (kropslig) og en metafysisk koncentration af livskraft og vilje mod det levede liv. Døden er her ikke defineret som ophævelsen af livskraften men er derimod inkorporeret i selve tilblivelsen og opleves som en del af en evig bevægelse og forvandling. Denne bevægelighed sættes i opposition til det statiske og substantielle. Livskraften fungerer hinsides den dikotomiske

verden og hæver sig over en struktureret orden, uden at den opløser dikotomierne. Vitalismen afviser altså ikke den moderne erfaring af splittelse men forbinder denne med en følelse af enhed og autenticitet.

Livskraften ses ikke som noget udefrakommende, der står i et årsagsforhold til tingene. Der er ikke en skaberkraft bag tingene. Og heller ikke livet selv er noget skabt – livet er ikke et objekt skabt af subjektet Gud – men livet er selvskabende. Det drejer sig om det skabende og kraftfulde i sig selv, der kommer af intet eller af sig selv.

(Dam, 2010, Den vitalistiske strømning, s. 56)

Vitalismen sættes traditionelt i forbindelse med en antik tankegang og livsfølelse, idet den på samme vis igennem dyrkelsen af den rene og naturlige krop søger enhed og harmoni mellem krop og sjæl. Den sunde, harmoniske og åndfulde sjæl forventes her at fungere som værn mod en dekadent livsførelse. Afhandlingen vender tilbage til den antikke livsfølelse og livsførelse i afsnittet om: "Det gode liv" og i aktantanalyserne. I begyndelsen af 1900-tallet dukker begrebet biopolitik op for første gang (den svenske politolog Rudolf Kjellén), her i forståelsen af staten som en vital organisme. Den organicistiske biopolitik forestiller sig staten som et kollektivt subjekt, som i form af mangfoldige forgreninger udi politik, kultur, jura og økonomi konstituerer statens organiserede egenart.

For den organicistiske opfattelse er staten ikke en juridisk konstruktion, hvis enhed og kohærens er et resultat af individers viljeafgørelser, men en oprindelig livsform, der går forud for individerne og kollektiverne og fastsætter rammerne for deres handlinger. Alle sociale og politisk-retslige bindinger bygger – sådan lyder grundantagelsen – på en fremvokset helhed, der inkarnerer det ægte og evige, det sunde og værdifulde.

(Lemke, 2009, s. 19)

I forbindelse med nationalsocialismen i 1930'erne genopstod det biopolitiske begreb, og den organicistiske antidemokratiske statsopfattelse tilførtes et racehygiejnisk og eugenisk islæt. Nationalsocialismens biopolitik intenderede, ved hjælp af en massiv regulering af befolkningstal og arveanlæg, at beskytte den metaforiske konstellation, de kaldte *folkekroppen*, og forstod og anvendte de biologiske principper med et specifikt øje for at fremme folkets livsduelighed og generelle ydeevne. Baggrunden for denne nationalsocialistiske biopolitik var en opfattelse af, at den enkelte nations fremtid var betinget af befolkningens arvebiologiske essens, og at de der var biologisk begunstige derfor måtte understøttes, og de mindre gunstige undgås. Derudover skulle biopolitikken sikre, at befolkningskroppen ikke blev inficeret med fremmed blod. I kraft af sin grundlæggende symbiose imellem politik og liv sætter den racistiske biopolitik sig i stand til på omfattende vis at regulere befolkningens biologiske eksistens.

I 1960'erne og i begyndelsen af 1970'erne blev det biopolitiske begreb nytænkt. Hvor

nationalsocialismen var koncentreret om politikens biologiske grundlag, kom livsprocesserne nu i centrum og blev genstand for politisk tænkning og handling.

Den økologiske biopolitik fik fodfæste i 1960'erne på baggrund en stigende bekymring for verdens miljøproblemer, og den indstiftede et nyt politisk handlingsfelt med øje for at sikre det naturlige livsgrundlag for mennesket. Med den økologiske biopolitik blev det tydeligt, at spørgsmål om liv og overlevelse i stigende grad var blevet centrale politiske kerne temaer. I 1970'erne bevægede fokus sig fra at forhindre miljø- og befolkningskatastrofer til et ønske om at fremme eller optimere menneskets livsgrundlag. Her spillede de bioteknologiske gennembrud en betydelig rolle, idet de satte skred i nye forestillinger om forholdet imellem natur og kultur – og i reguleringen af dette forhold.

Med biologiens forvandling til ingeniørkunst og muligheden for ikke længere at opfatte levende organismer som selvberørende og afgrænsede legemer, men som sammensætninger af heterogene elementer, forsvinder udgangspunktet for den klassiske miljø- og naturbeskyttelse, hvis selvforståelse byggede på en særlig verdensorden, der var principielt adskilt fra menneskelige interventioner. (Lemke, 2009, s. 37)

Den franske filosof og historiker Michel Foucault introducerede i 1970'erne en variation af biopolitikken, hvori han tager afstand fra de naturalistiske og politicistiske fortolkninger og i stedet diagnosticerer biopolitik som en partikulær form for magtudøvelse. Foucault mener ikke, at biopolitikken udvider det politiske felt men taler i stedet om, at den *forandrer* den politiske kerne, idet den grundlæggende ændrer vores syn på politisk suverænitet. Biopolitikken er ifølge Foucault eksponent for en konstituerende ændring i den politiske orden og kan derfor ikke forklares ud fra en fornyet bioteknologisk eller miljøbevidst forklaringsramme.

Foucaults ideer om biopolitik danner efterfølgende skole og bliver det fundament eller afsæt, hvorfra efterfølgende teoretikere taler om biopolitik.

Biopolitik hos Michel Foucault

Michel Foucaults teoretiske ståsted

Den franske filosof Michel Foucault sættes typisk i forbindelse med en poststrukturalistisk tanketradition, og han betragtes desuden som fader til diskursanalysen. Foucault skrev sig i løbet af sit forfatterskab ind i flere forskellige videnstraditioner og gik løbende i dialog med marxismen, fænomenologien og strukturalismen. Foucaults diskursanalyse blev i udgangspunktet til som en negativ respons på fænomenologien og eksistentialismens forestilling om mennesket som frit og handlekraftigt. Foucault følger som strukturalisterne og psykoanalytikerne en antihumanistisk tradition, hvor forestillingen om det frie subjekt devalueres. Han modsagde imidlertid samtidig både strukturalismen og psykoanalysen, strukturalismen, fordi den i Foucaults optik er essentialistisk og historieløs, og psykoanalysen fordi den i sit virke er magtproducerende.

Af særlige inspirationskilder bør i denne sammenhæng nævnes: Georges Canguilhem og George Bataille. Canguilhem var Foucaults læremester på det medicinske felt, Bataille på det seksuelle felt.

Foucault foretog undervejs i forfatterskabet forskellige former for kursskifte, og han kritiserede og omstrukturerede ofte sit tidlige arbejde, og han er således vanskelig at holde fast på en specifik tradition eller et specifikt blik. Hans forfatterskab inddeles på baggrund af denne diskontinuitet traditionelt i tre perioder:

- 1) En diskurs og arkæologisk orienteret (1963-1970/71)
- 2) En magt og genealogisk periode (1971-1976) og
- 3) En periode orienteret mod subjektivitet og etik (1976-1984).

Der peges derudover på en romantisk og oprindelighedssøgende periode fra 1961-1963, og en periode der indstiftes før forfatterskabet 1954-1961, og som er centreret omkring en fænomenologisk og eksistentielistisk tradition. (Nilsson, 2009; Raffnsøe et al., 2008).

Afhandlingen benytter sig af tekster fra de tre centrale perioder. Det ligger imidlertid udenfor afhandlingens rækkevidde at gå nærmere ind i en redegørelse for begrebsudviklingen.

Foucaults magtbegreb

Magt er et af de centrale og tilbagevendende omdrejningspunkter i Foucaults forfatterskab. Magt er hos Foucault udtryk for forskellige typer af teknikker, som er knyttet til forskellige teknologier. Teknikken refererer til selve magthandlingen, hvorimod teknologierne henviser til den viden, der er bundet op omkring handlingen. Magten peger hos Foucault ikke tilbage på en specifik magtinstans og er derfor heller ikke ejet af statsmagten. Staten udgør ikke centrum for magten, fordi den ikke ligger inde med midlerne til at kontrollere magtrelationens virkninger, og man kan derfor argumentere for, at den udgør en art magtens affekt.

Staten er ikke en universel størrelse, staten er ikke i sig selv en selvstændig kilde til magt. Staten er intet andet end virkningen, profilen, det bevægelige udsnit af en evig statificering eller evige statificeringer, uophørlige transaktioner, der modificerer, flytter, omformer (...) Kort sagt har staten ingen mavefølelse, det er velkendt, men ikke bare i den forstand, at den ikke har nogen gode eller onde følelser, den har ingen mavefølelse i den forstand, at den ikke har noget indre. Staten er intet andet end den bevægelige virkning af en styreform bestående af mangfoldige guvernemantaliteter.
(Foucault, 2009, s. 97)

Det betyder ikke, at staten ikke kan udøve magt. Magten udtrykker sig gennem en aktiv anvendelse af magten, og denne anvendelse *kan* udspringe fra staten. Det betyder samtidig, at

magten ikke er intentionel, i den betydning at den praktiserer, hvad den intenderer, men det betyder heller ikke, at magten ikke er strategisk.

Magten er kendetegnet ved, at den producerer viden og subjekter, og subjektet bliver som følge heraf en effekt af magtudøvelsen. Magten er sjældent voldelig, og den er ifølge Foucault allermest effektiv der, hvor den er allermest skjult. Det betyder, at studiet af magt ifølge Foucault må tage sit afsæt i en undersøgelse af magtens skjulte markører.

Ifølge Foucault virker magten i det moderne samfund ikke ved hjælp af den juridiske rets afstraffelse men derimod via en normaliserende kontrol. Det betyder, at den normative magt er kendetegnende ved en disciplinerende gestus, som kommer til udtryk via bedømmelser, diagnoser og retningslinjer, som konstituerer et kontinuum fra det unormale eller det patologiske, frem mod det normale. Den normative magt sørger for, at hver enkelt borger efterstræber at nærme sig normaliteten mest muligt.

Foucault peger samtidig på, som ovenstående citat indikerer, at magten er kendetegnet ved *governmentality*. *Governmentality*, som på dansk kan oversættes til *guvernementalitet*, repræsenterer et centralt begreb i Foucaults biopolitiske teori, og er et begreb som både Agamben og Rose gør brug af og redefinerer i deres biopolitiske teoridannelse. Guvernementaliteten er den liberale regeringskunsts grundlæggende kendetegn og er et magtgreb, som har til hensigt at styre befolkningen til at styre eller forvalte sig selv, og den repræsenterer derved styringens dobbelthed: Den regulering der kommer udefra, og den der forventes at komme indefra subjektet selv. Guvernementaliteten har ikke noget endepunkt, den er ubegrænset og uendelig og repræsenterer således ikke et specifikt mål, men derimod den proces hvori subjektet situeres i et skæringsfelt mellem autoritativ styring og selvteknologier. (Foucault, 2009, s. 53). Guvernementaliteten er liberal og nytteorienteret i sin praksis, idet den eksplicit forudsætter en negativ frihedsopfattelse. Den forestilles med andre ord at producere frihed:

Den (den liberale regeringspraksis) er tvunget til at producere frihed, organisere frihed. Den nye regeringskunst vil altså fremstå som frihedens forvalter, ikke i den imperative betydning: "vær fri!" med den umiddelbare modsigelse, som dette imperativ kan indebære. Det er ikke "vær fri", som liberalismen udsiger. Liberalismen formulerer i al enkelhed følgende: Jeg vil producere noget, der vil gøre det muligt for dig at være fri.
(Foucault, 2009, s. 82)

Begrebet biopolitik

Begrebet biopolitik introduceres allerede hos Foucault i et foredrag i 1974 men tages først systematisk i brug i 1976 med *Seksualitetens historie. Viljen til viden*. Foucaults brug af det biopolitiske begreb ændrer karakter og forskyder sig i løbet af forfatterskabet men kan, ifølge sociologen Thomas Lemke, lidt forenklet opdeles i tre anvendelsesformer:

For det første står biopolitik for en historisk cæsur i politisk tænkning og handlen, der er kendetegnet ved relativisering og reformulering af suveræn magt; for det andet spiller biopolitiske mekanismer ifølge Foucault en central rolle i udviklingen af den moderne racisme; som en tredje betydning henviser begrebet til en særlig regeringskunst, der først dukker op i forbindelse med de liberale ledelsesteknikker.
(Lemke, 2009, s. 45)

Det kan virke forstyrrende for læsningen af Foucaults tekster, at han på samme tid anvender begrebet *biomagt* og *biopolitik* uden noget sted specifikt at redegøre for sondringen imellem de to begreber. I kapitlet "Retten til døden og magten over livet" fra *Viljen til viden* definerer Foucault biopolitik som:

Hvis man med "bio-historie" kan betegne sammenstødet, der skabes, hvor livets bevægelser mødes med historiens udvikling, så kunne man tale om "bio-politik", hvor livet og dets mekanismer træder ind på den eksplicite beregnings område, og derved gør vidensmagten til en transformationsfaktor i menneskets liv; dette betyder ikke, at livet helt og holdent er indoptaget af de teknikker, der styrer det, dem undslipper det ustandselig.
(Foucault, 1994, s. 147)

I resten af kapitlet anvendes begrebet biomagt, som dog synes at stemme overens med definitionen af biopolitik.

Biomagt versus Suverænmagt

I *Viljen til viden* undersøger Foucault relationen imellem biomagten og den suveræne magt. Den suveræne magt er kendetegnet ved sin legitimitet til at opkræve sig retten til befolkningslegemet og gribe ind i det biologiske liv. Ifølge Foucault bliver suverænen centrale magt; forstået som de basale rettigheder over liv og død, i det 17. århundrede afløst af en ny magtkonstruktion, som udvider sine beføjelser i retning af forvaltning, sikring og udvikling af det biologiske liv. Biomagten tager ikke ejerskab over kroppen en gang for alle men kontrollerer, overvåger og forstærker konstant befolkningskroppen.

Den suveræne magt er knyttet til et samfund, hvori magten eller suveræniteten består i at beslaglægge ting, tid og kroppe, og hvor den ypperste magt manifesterer sig i en bemægtigelse af livet med henblik på udslættelse. Denne magtkompetence ændrer sig og afløses af "en magt, der er indrettet på at producere kræfter, at få dem til at vokse og på at ordne dem snarere end på at dæmme op for dem, blødgøre eller ødelægge dem." (Foucault, 1994, s. 140). Biomagtens kerne består altså i at styre, mangfoldiggøre, forøge og støtte med henblik på at systematisere og holde orden i livet. Hvor suverænen truer med døden, er biomagtens magtgreb i højere grad knyttet til en normativ magtanvendelse som hierarkiserer, vurderer, måler og kvalificerer. Biomagten legitimerer sig selv og udøver sin magt i kraft af normaliseringsprocesser.

Magten har ikke mere blot med retssubjekter at gøre, som den i ekstreme tilfælde kun kan få hold på gennem døden, nej den har med levende væsener at gøre, og det er til stadighed på livets eget niveau, den får hold på dem; i stedet for at true

med døden er det nu livet, der drages til ansvar af magten, som på denne måde tiltvinger sig adgang til selve legemet.
(Foucault, 1994, s. 147)

Foucault peger i forelæsningerne ved Collège de France (1976) desuden på, at der i forlængelse af suverænitetsmagtens forskydning til biomagt har fundet en udvikling sted fra det politisk-militære til det racistisk-biologiske.

Hvor døden for den suveræne magt repræsenterede et ultimativt magtgreb, bliver døden for biomagten et udtryk for magtens grænse, og biomagten gør derfor alt, hvad der står i dens magt for at fortrænge livets og derved magtens forgængelighed.

Fra det 17. århundrede og frem spaltes biomagten ifølge Foucault i to poler, som ikke kan betragtes som modsætninger men forgreninger, som indbyrdes er forbundet. Den ene er knyttet til *disciplineringen af legemet*, og derved til forståelsen af den singulære krop som en maskinel genstand, som staten (og bevidstheden) kan dressere i hvilke retninger, den måtte ønske. Den anden er knyttet til *reguleringen af befolkningen*, forstået som en primær interesse for massebefolkningens forplantningsevne, helbred, dødelighed og levetid. Disciplineringen udvikles og virker indenfor institutionelle rammer (eksempelvis skoler, militær og sygehuse), hvorimod reguleringen fra midten af 1700-tallet organiseres af statsmagten. Disse to poler = individkrop/disciplinering ("krops-mennesket") og masse/regulering ("arts-mennesket") (Lemke, 2009, s. 48) organiserer tilsammen en gennemtrængning af livet med henblik på at bemestre sig både den enkelte krop og befolkningskroppen.

Biomagten tager ifølge Foucault form som en pastoral magt. Pastoralmagten, som Foucault også refererer til som hyrdemagten, er knyttet til en tidlig kristen tankegang og bestemmes som en individualiseret omsorg for en afgrænset gruppe mennesker, der alle tilhører det samme fællesskab. Den pastorale magt er åndelig og har fire forudsætninger: a) Hyrden har ansvar for hvert enkelt får, b) og er samtidig ansvarlig for flokken som helhed. Det enkelte får er c) forpligtet på at være lydige overfor sin hyrde, og d) og for at drage ansvar for sig selv i en kontinuerligt bevægelse mod evig frelse. Ifølge Foucault lever den pastorale magt videre i det moderne samfund, hvor det dog ikke længere er præsterne, der varetager denne magt men derimod politikere, læger, psykologer, sygeplejersker etc. Den enkelte borgers mål er ikke længere evig frelse men derimod et sundt og trivselspræget liv (det gode liv). (Foucault, 1982).

Som afhandlingens analyser også vil vise, påpeger Foucault, at seksualitetsinstallationen repræsenterer en helt central agent i både indstiftelsen og bevarelsen af de to poler (krops-mennesket/arts-mennesket), idet den fungerer som forbindelsesled imellem de to magtvarianter.

Kønnet er på en gang indfaldsvejen til legemets liv og til artens liv. Man anvender det som støbeform for discipliner og som princip for reguleringer. (Foucault, 1994, s. 150-151)

Seksualitetsinstallationen

Foucault forstår seksualiteten som en politisk betinget installation ("en sluseinstallation" (1994, s. 52)), som indstiftes og fastholdes med henblik på at gennemlyse legemet og dets fysiske processer, og det paradoksale ved seksualitetsinstallationen er, at den med *repressionshypotesen* forskyder den egentlige magt fra det synlige forbud til en underliggende forestilling om, at forbuddet dækker over en sand og autentisk seksualitet, som kan og bør afdækkes: "(...) det væsentlige ligger ikke i alle disse skruller, i den "moralisme", de røber, eller det hykleri, man kan mistænke dem for: men i den nødvendighed, man føler for at overvinde dem." (Foucault, 1994, s. 33).

Forbuddet intenderer derfor ikke at fortie seksualiteten men intensiverer derimod en vedvarende og eskalerende tale om seksualiteten. "Man driver det seksuelle frem og tvinger det til at eksistere i talen.", og samtidig producerer forbuddet paradoksalt nok den perverterede overskridelse: "Magten fungerer som en kaldemekanisme, der tiltrækker og udvinder disse særegenheder, som den våger over" (Foucault, 1994, s. 42 og 54-55). Det drejer sig derfor ikke om at bortvise seksualiteten, men "det drejer sig om ved at sprede dem ud, at indså dem, i virkeligheden og om at inkorporere dem i individet" (Foucault, 1994, s. 53). Forholdet mellem forbud (magt) og overskridelse (nydelse) udspiller sig følgelig i "uendelige spiraler" (Foucault, 1994, s. 55).

Seksualitetsinstallationen drejer sig i mindre grad om det seksuelle men er derimod et udtryk for "en mangfoldighed af diskurser produceret af en hel serie apparater, der fungerer i forskellige institutioner" (Foucault, 1994, s. 42). Seksualitetsinstallationen fungerer med andre ord i det enkelte menneske som en vital reguleringskraft, der mere overordnet dynamisk fastholder og udvider biopolitikens krav og forventninger (Foucault, 1994, s. 157).

Foucault skelner mellem sex og seksualitet, idet han ser sex som selve den fysiske akt og seksualitet som en mere overordnet og abstrakt idékonstruktion. Seksualitet er således mere end selve den seksuelle akt og indeholder begær, fantasier og historisk konstruerede diskurser, der er medvirkende til at styre vores adfærd. Seksualitet handler derfor mere om identitet og subjektivitet, end den handler om selve den fysiske akt:

Man skal ikke forestille sig en autonom sexinstans (...) Sex er tværtimod det mest spekulative, ideale og immanente element, der overhovedet findes i den seksualitetsinstallation, som magten organiserer i indgreb i legemerne, deres materialitet, deres kræfter, deres energi, deres sansning og deres lystfølelser. (Foucault, 1994, s. 161)

Myten om en oprindelig og autentisk seksualitet er som sagt et vigtigt led i seksualitetsinstallationen, og denne myte konstitueres allerede i barndommen, hvor sex bliver sat i forbindelse med noget diffust, der på en gang er tilstedeværende og fraværende, synligt og skjult. Samtidig spaltes seksualiteten i en henholdsvis rationel forplantningsadfærd og en lystøkonomi, som indbyrdes holder hinanden ave, og som i sin indbyrdes dynamik fastholder seksualitetsinstallationens logikker.

Som det fremgår, er det seksualitetsinstallationen, der via forskellige strategier indprenter denne idé om "sex", som den lader komme til syne indenfor fire brede rammer: hysteri, onani, fetichisme og coitus interruptus; hvor det seksuelle underlægges spillet mellem helhed og del, princip og mangel, fravær og tilstedeværelse, overdrivelse og svaghed, funktion og instinkt, målrettethed og betydning, realitet og lyst. Sådan opruster man langsomt en generel teori om sex. (Foucault, 1994, s. 160)

Seksualitetsinstallationen er ligeledes ifølge Foucault knyttet til subjektets selverkendelse, idet subjektet er låst fast i en forestilling om, at den omstridte seksualitet indeholder kimen til selvforståelse. Seksualitetsinstallationen er derfor noget, "man må igennem, hvis man vil have adgang til den fulde forståelse af sig selv." (Foucault, 1994, s. 162). Derved antages seksualiteten at rumme en frigørende mekanisme, som maskerer seksualitetsinstallationens tråde af magt. "Det ironiske ved denne seksualitetsinstallation er, at den foregiver at kunne vise os vejen til vor "frigørelse"." (Foucault, 1994, s. 166).

Denne forestilling, om at seksualiteten essentielt rummer et frigørende potentiale, spiller en central rolle i afhandlingens analyser af de eksplicite fortællinger, og afhandlingens analyser vil løbende returnere til denne problematik.

Kritik af Foucault

Det er ikke uproblematisk at give en målrettet og entydig kritik af Foucaults diskursanalytiske praksis, overvejende fordi han er vanskelig at holde fast på en fast og utvetydig metodologisk position, og fordi hans begrebsverden ændrer sig markant i løbet af forfatterskabet. Et kritikpunkt, som dog er gyldigt for det samlede forfatterskab, og som samtidig knytter sig til vanskeligheden ved at kritisere ham, er en generel mangel på systematik samt en generel mangel på metodologisk konkretisering. Det er på denne baggrund ikke muligt via Foucault at sammenstykke og praktisere en samlet og isoleret analysestrategi, og afhandlingen vil derfor på eklektisk vis anvende Foucaults begreber i samspil med andre poststrukturelle analysestrategier og begreber. Denne analysestrategi er Foucault selv fortaler for idet han forstår sin teori som "små værktøjskasser":

If people want to open them, use a particular sentence, idea, or analysis like a screwdriver or wrench in order to short-circuit, disqualify or break up the

systems of power (...) well, all the better.
(Foucault, 1996, s. 146-149)

Et andet kritikpunkt, som er særlig relevant for nærværende afhandling, er Foucaults noget diffuse forståelse for og konkretisering af subjektets rolle i diskurssætningen. Foucault betragter principielt diskursen fra et "oppe-fra-perspektiv" og derfor ikke kan siges at fokusere på diskursens "nede-fra-praksis", til trods for at han ellers meget distinkt pointerer, at diskursen ikke produceres af magten men *udøves af magten*, og at den derfor principielt *også* udspiller sig på individplan. Denne mangel på konkretiseret "nede-fra-perspektiv" betyder, at han i ringe grad har blik for "den tale", der intenderer at bevæge sig imod den hegemoniske diskurs. Dette kritikpunkt søges i nærværende afhandling overvundet ved at lade oppe-fra og nede-fra-perspektivet meget konkret mødes. Derved vises det, hvordan de diskursive strukturer bliver til i netop samspillet mellem oppe- og nede-fra-perspektivet.

Biopolitik hos Agamben

Giorgio Agambens teoretiske ståsted

Til trods for at den italienske filosof og filolog Giorgio Agamben i sin biopolitiske teoriposition er meget inspireret af Foucault, kan han ikke fastholdes i en specifik filosofisk tradition. Han er derimod på kryds og tværs forbundet med forskellige filosofiske traditioner. Som kunsthistoriker Mikkel Bolt formulerer det:

Hans forfatterskab har derfor også karakter af en fortsat videreudvikling af andre filosofers arbejder: Heidegger, Benjamin, Debord, Arendt og Foucault. I den forstand har Agamben ikke sit eget filosofiske projekt, i den forstand er han værløs. Og derfor skriver han også sit projekt som en række skriblerier i margenen på andres bøger.
(Bolt, 2003, s. 12)

Agamben tager som Foucault afsæt i forståelsen af det moderne vestlige samfund som et biopolitisk magtregime, og særligt Foucaults teori om den pastorale magts indstiftelse og udvikling i den moderne vestlige stat (2008) samt problematiseringen af forholdet imellem suverænmagt og biomagt i *Viljen til viden* (1994) har haft afgørende indflydelse på Agambens filosofi. Agamben er på samme tid inspireret af Foucaults metodiske greb *Genealogien* og undersøger nutidens institutioner og praksisser i en mangetydig historisk kontekst, som hos Foucault, med særlig vægt på antikken. Agamben adskiller sig dog også fra Foucault på væsentlige områder, blandt andet ved at han insisterer på en logisk sammenhæng imellem suverænitetsmagten og biomagten. Hvor Foucault, som tidligere nævnt, historisk spalter de to magtdimensioner og ser fremkomsten af det biopolitiske regime som et resultat af en historisk cæsur i det 17. og 18. århundrede, tager Agamben afsæt i antikken og fører biopolitikens virke frem til nutiden. Agamben ser biopolitikken som kernen i den suveræne magtudøvelse, og det

moderne repræsenterer derfor ikke et brud med den vestlige tradition men almindeliggør og udvider blot, det der allerede ligger i dens oprindelse. Agamben kritiserer derfor Foucault for ikke at bringe analysen af den biopolitiske magt frem til det tyvende århundrede. Alligevel forudsætter Agamben en skillelinje mellem det moderne og de foregående epoker, da *det nøgne liv*, som her forstås som det biopolitiske subjekt, ikke længere kun findes i den politiske eksistens' yderområder men nu rykker ind i det politiske rums centrum.

I relation til Foucault åbnes der hos Agamben ligeledes mere radikalt op for nye muligheder i og med, at identiteten og subjektiviteten undergår en radikal negationsproces, hvilket jeg vender tilbage til i det følgende.

Agamben tilfører samtidig mere fænomenologiske traditioner i sin filosofi. Særligt filosofen Martin Heidegger spiller en central rolle for Agambens filosofi. Denne inspiration træder særligt frem i lighederne mellem de talrige formuleringer om "fællesskabets" og "subjektets" altid allerede - karakter, og i de neologismer som er knyttet til hans centrale ideer om at frigøre mennesket fra et dualistisk verdensbillede og derved enhver specifik identitet eller prædikat, for derigennem at etablere et rent fællesskab som baserer sig på netop afvisningen af subjektiviteten.¹⁵ Målet med denne fællesskabssøgende subjektivitetsopløsning er at fratage den postmoderne stat eller suveræn muligheden for at producere det, han kalder "nøgent liv". Agamben advokerer i sin teori om Homo Sacer og "det kommende fællesskab" for et sted hinsides identitetspolitikens søgen mod et fiktivt jeg og statens biopolitiske subjektiveringsprocesser.

Da subjektet i Agambens optik ikke er kendetegnet ved en forudbestemt kerne, skæbne eller destination men derimod forudsættes at cirkulere omkring intetheden og tomheden, tager han på samme tid afstand fra fænomenologiens og Heideggers værens-længsel.

Det centrale frigørelsesprojekt hos Agamben, som lader sig identificere som *hvilken-som-helst singulariteten*, er kendetegnet ved sin radikale karakter. Som Mikkel Bolt og Jacob Lund Pedersen formulerer det i forordet til antologien *Livs-form*:

Agamben plæderer således for desertering: ikke blot rømning af familien, kontoret, skolen og enhver institution, men også flugt fra rollen som mand, kvinde og borger, flugt fra alle livs-negerende relationer, som fastlåser os, og som får kapitalen og staten til at fungere.
(Bolt og Pedersen, 2005, s. 12-13)

Det er derfor nærliggende at placere ham i selskab med dekonstruktivistene, men også denne kategorisering afviser Agamben ved flere lejligheder ved at henvise til, at dekonstruktionen forbliver i en gentagende spejling af ambivalensen og ikke formår definitivt at opløse den fængslende dualitet (Agamben, 1998, s. 49-62 og Agamben, 1999c, s. 172).

I sin teoridannelse omkring undtagelsestilstanden er Agamben særligt inspireret af filosofen Carl Schmitt og æstetik- og kulturteoretikeren Walter Benjamin. I teksten *Undtagelsestilstand*, hvor begrebet *Undtagelsestilstanden* forstås som det moderne regeringsparadigme, står diskussionen imellem Carl Schmitts værk *Die Diktatur* fra 1921 og Walter Benjamins *Geschichtsphilosophische Thesen* (1940) som centrale forudsætninger for undtagelsestilstandens begrebsdannelse.

Agamben afviser, helt i tråd med sit gennemgribende forsøg på desubjektivisering, at tilhøre noget fast teoretisk ståsted, og han forskyder sig hele tiden i relation til sit kulturteoretiske bagland.

Det følgende afsnit indeholder en redegørelse for Agambens centrale biopolitiske begreber og dimensioner for derefter at indkredse Agambens vision om "hvilken-som-helst singularitet" og den "ikke aktualiserede potentialitet". To begreber som spiller en central rolle for skønlitteraturens tematisering af subjektivitet i velfærdsstaten.

Homo Sacer og nøgent liv

Hos Agamben adskiller den biopolitiske magt sig ikke fra suverænmagten, da den reagerer forud og på tværs af distinktionen imellem totalitarisme og demokrati, og biopolitikkens væsentligste opgave er ifølge Agamben at konstruere en absolut adskillelse imellem det levende væsen (*zoê*) og det talende væsen (*bios*). Denne adskillelse refererer han også til som adskillelsen af *liv* og *form*. "Den politiske magt, som vi kender den, funderer sig derimod altid i sidste instans på adskillelsen af en sfære for det nøgne liv fra livsformernes kontekst." (Agamben, 2005, s. 200).

Bios refererer til måden, hvorpå livet leves, hvorimod *zoê* viser livet i dets absolutte nøgenhed. Denne dikotomiske adskillelse udgør dog reelt en fiktion, da den udelukkende dækker over et fundamentalt tomrum. Dette tomrum udfylder suverænen (eller den biopolitiske magt) med "nøgent liv". Det nøgne liv kan identificeres som en eksistens, der blot består i sin organiske form, og som ikke har noget egentligt formål udover at holde sig selv i live. Et liv, hvor spørgsmål om lykke og livskvalitet ophører med at være aktuelle vurderingskriterier, fordi denne væren udelukkende orienterer sig mod somatisk overlevelse. Det nøgne liv opretholdes og beskyttes da også udelukkende, for så vidt det underlægger sig suverænenens ret til liv og død.

Det nøgne liv, som er prisgivet suverænen, er placeret i en permanent gråzone, hvorfra dette passivt og sårbart afventer suverænenens befalinger. Det nøgne liv er på denne baggrund kendetegnet ved en fundamental mangel på juridiske rettigheder og på guddommelig tro og står isoleret i en permanent anomisk undtagelsestilstand. Det nøgne liv holdes ifølge Agamben ved lige af blandt andet den medicinsk-videnskabelige ideologi, som producerer "(...)

pseudovidenskabelige repræsentationer af såvel kroppen som af sygdom og sundhed og af "medicineringen" af videre og videre sfærer af livet og den individuelle forestillingsevne." (Agamben, 2005, s. 202). Det nøgne liv er en overlevelseseform, en politisk subjektkonstruktion, som Agamben identificerer helt tilbage til Romertiden, og som han sætter i spil og strukturerer omkring Homo Sacer-figuren.

Homo Sacer-figuren, som er hentet fra den arkaiske romerret og definerer det hellige fredløse menneske, som ifølge lov kan dræbes uden konsekvenser for drabsmanden, men som ikke må ofres rituelt, og som derved er ekskluderet både fra den jordiske ret og den guddommelige tro, bliver hos Agamben repræsentant for "det nøgne liv".¹⁶ Homo Sacer er på paradoksal vis indeholdt i loven, da han bliver dømt af denne, og samtidig står han udenfor loven, idet han dømmes til en permanent eksistens udenfor loven. Han er således på samme tid ekskluderet og inkluderet i loven. Det der ekskluderes er den juridiske persona eller "form"-spaltningen, og det der inkluderes er "det nøgne liv". Homo Sacer-figuren er udspaltet i to karakterer eller varianter: For det første den passive eller receptive variant *muselmanden* og for det andet den aktive variant *vidnet* (Primo Levi). Begge figurer kender vi fra beskrivelser fra Anden Verdenskrigs koncentrationslejre.

Agamben lader altså en mytologisk figur fra Romertiden repræsentere det moderne menneskes livssituation og forbinder denne livssituation med livet i Anden Verdenskrigs koncentrationslejre, som han kalder "vestens biopolitiske paradigme". Denne livssituation kalder han også *Den permanente undtagelsestilstand*. "The camp is the space that is opened when the state of exception begins to become the rule." (Agamben, 1998, s. 168-169).

Det nøgne liv produceres dog ikke udelukkende af statsuverænen men udgør ligeledes et ærinde for kapitalen, som profiterer på at reducere menneskekroppen til en teknificeret vare:

(...) således er reklamens storslåede krop blevet masken bag hvilken den skrøbelige, lille menneskekrop fortsætter sin usikre eksistens, og den geometriske glans fra *the girls* dækker over de lange rækker af nøgne, anonyme kroppe, der føres i døden i koncentrationslejrene, eller de tusindvis af lig, der lemlæstes i det daglige blodbad på motorvejene.
(Agamben, 2009a, s. 107)

Undtagelsestilstanden

Agamben plæderer for, at undtagelsestilstanden i dag er det fremherskende regeringsparadigme. Hvor undtagelsestilstanden tidligere – før de nationalsocialistiske og stalinistiske diktaturer - var defineret ved en midlertidig ophævelse af skellet imellem den lovgivende, udøvende og

dømmende magt, er den i dag stadfæstet som en permanent regeringspraksis, i den betydning at undtagelsestilstanden er optaget i retsordenen.

Agamben skelner imellem en *permanent undtagelsestilstand* og en *virkelig undtagelsestilstand*. Den permanente undtagelsestilstand er defineret som den tilstand, det nøgne liv i dag lever i og udfylder. Han placerer undtagelsestilstandens genealogiske afsæt i det romerske begreb *iustitium*: "Termen *iustitium* – som er dannet på samme måde som *solstitium* – betyder helt bogstaveligt "stilstand, suspension af loven" (Agamben, 2009b, s. 77). *Iustitium* er kendetegnet ved en midlertidig suspendering af retten, hvilket juridisk betyder, at ingen kan identificeres som besidder af magten. *Iustitium* er, som undtagelsestilstanden, en opløsning af retten, hvor loven er sat ud af kraft, men hvor det system, som i normaltilstanden ville udøve dens kraft, stadig er funktionelt. Eller formuleret anderledes:

Det er først i det moderne, at nødtilstanden tenderer mod at blive inkluderet i retsordenen og fremstå som en rigtig lovmæssig "tilstand". Princippet, at nød definerer en singular situation, hvor loven mister sin *vis obligandi* [tvungende kraft] (det er meningen med ordsproget *necessitas legem non habet*), slår om i princippet, at nød så at sige udgør lovens endegyldige grundlag og selve dens udspring. (Agamben, 2009b, s. 57)

Borgeren er uvidende om sit liv i den permanente undtagelsestilstand af flere forskellige årsager. For det første fordi suverænen konsekvent konstituerer denne tilstand som en fremtidig fiktion, der hvert øjeblik kan træde i stedet for en demokratisk normaltilstand (som jo reelt også er en fiktion). Logikken er, at undtagelsestilstanden ifølge suverænen etablerer sig som regel, hvis ikke den enkelte borger adlyder suverænenes befalinger, og at suverænen får særlige beføjelser, netop fordi den hele tiden forsøger at forhindre en undtagelsestilstand (som principielt allerede er reglen). Borgeren holdes for det andet uvidende ved, at relationen imellem suverænen og det nøgne liv i stadig stigende grad internaliseres i det enkelte menneske som en *guvernamentalitet*. Som Agamben formulerer det: "Bare life is no longer confined to a particular place or a definite category. It now dwells in the biological body of every living being" (Agamben, 1998, s. 140). Undtagelsestilstanden som forestilling bliver derved et middel for suverænen til at producere lydige borgere. Undtagelsen er således ikke en ekstern kraft, som står i opposition til loven men er derimod en funktion i selve loven, som godt nok taler om dens mulige impotens, men som samtidig opretholder dens virke:

Langt fra at være et normativt hul fremstår undtagelsestilstanden som et fiktivt hul, der er lavet i ordningen for at sikre normens eksistens og dens anvendelighed i en normal situation. (Agamben, 2009b, s. 63-64)

På den måde tilegner suverænen sig ligeledes beføjelser over undtagelsestilstanden og eliminerer samtidig muligheden for eksistensen af noget udenfor suverænenes lov. Agamben lægger sig her tæt op af Carl Schmitts definition af suverænen, som "den der bestemmer over

undtagelsestilstanden" (Agamben, 2009b, s. 25). Demokratiet er ifølge Agamben en pseudo-styreform, da den kun har legitimitet udenfor undtagelsestilstanden, og da folkets suverænitæt ifølge Agamben konsekvent er betinget af undtagelsestilstanden, ligger den egentlige magt hos den, der bestemmer over undtagelsestilstanden, altså suverænen. På baggrund af dette ræsonnement "fremtræder undtagelsestilstanden som en tærskel af ubestemmelighed mellem demokrati og absolutisme" (Agamben, 2009b, s. 27). Det er dog væsentligt for Agamben at påpege, at undtagelsestilstanden ikke er identisk med diktaturet men derimod udgør "en kenomatisk tilstand", forstået som et tomrum med et "retsligt fravær af ret":

(...) på den ene side anomi og retsligt tomrum, på den anden den rene væren tømt for enhver bestemmelse og ethvert reelt prædikat. For retten er denne tomhed undtagelsestilstanden som konstituerende dimension.
(Agamben, 2009b, s. 100-101)

For Agamben repræsenterer undtagelsestilstanden dog ikke en nødvendig garant for en logisk forbindelse imellem norm og anomi, som den gør det hos Carl Schmitt. Agamben forestiller sig nemlig, som Walter Benjamin, at undtagelsestilstanden også besidder et revolutionært potentiale i kraft af sin egenskab af ubestemmelighedszone eller tomrum imellem netop norm og anomi.

Den fremtræder ikke mere som tærskel, der garanterer forbindelsen mellem et indenfor og et udenfor, mellem anomien og den retslige kontekst, i kraft af en lov, der i sin suspension har gyldighed: Den er nærmere en zone af absolut ubestemmelighed mellem anomi og ret, hvor skabningernes sfære og retsorden er inddraget i samme katastrofe.
(Agamben, 2009b, s. 97)

Det er ifølge Agamben myten om "den forestående undtagelsestilstand", som fastholder det nøgne liv, hvilket betyder, at i det øjeblik suverænen mister muligheden for at beskytte mod eller true med en forestående undtagelsestilstand, fordi den allerede erkendes som regel, mister suverænen sine beføjelser.

Den virkelige undtagelsestilstand indfinder sig, når mennesket erkender undtagelsen som regel og ikke som en kommende trussel. Eller med andre ord, når mennesket erkender, at dagen i dag potentielt er "den yderste dag", og at det kun er angsten for at konfrontere dette vilkår, der konstituerer en illusion om, at denne dag stadig er forestående (Agamben, 1999b, s. 113).

Agamben pointerer, at de to tilstande: virkelig undtagelsestilstand og permanent undtagelsestilstand, forstået som en skelnen imellem ren vold og retslig vold, undtagelsestilstand og revolutionær vold, ligger så tæt op af hinanden, at de "ved historiens skakbræt synes at flytte samme brik", og det er derfor afgørende, at "kriteriet for forskellen mellem dem i hvert tilfælde beror på opløsningen af forbindelsen mellem vold og ret" (Agamben, 2009b, s. 104). Med både henvisning til Benjamins læsning af

Franz Kafkas novelle "Den nye advokat" og uspecificeret til Michel Foucault taler Agamben om en messiansk befrielse og en ny ret "befriet fra enhver disciplin og fra enhver forbindelse til suveræniteten" (Agamben, 2009b, s. 105). Her er retten ikke noget, der "udøves", men derimod noget der studeres og leges med.

En dag vil menneskeheden lege med retten, ligesom børnene leger med ting, der ikke længere er i brug, ikke for at føre dem tilbage til deres kanoniske brug, men for endegyldigt at befri dem fra den.
(Agamben, 2009b, s. 105-106)

På den måde bliver undtagelsestilstanden og det nøgne liv en forudsætning for sin egen ophævelse og for opblomstringen af den virkelige undtagelsestilstand.

Den virkelige undtagelsestilstands messianske befrielse tager form som en forening eller en sammensmeltning af biopolitikens spaltning mellem liv og form. Denne væren henviser Agamben til som *Livs-form*:

Med udtrykket *livs-form* forstås derimod et liv, der aldrig kan adskilles fra sin form; et liv, hvor det aldrig er muligt at isolere sådan noget som et nøgent liv (...). Det definerer et liv – menneskelivet – hvor hver enkelt af livets modi, handlinger og processer aldrig blot er *kendsgerninger*, men altid og frem for alt *livs-muligheder*, altid og frem for alt potens (potenza).
(Agamben, 2005, s. 199-200)

Hvilken-som-helst singularitet og ikke-aktualiseret potentialitet

Begrebet *Hvilken-som-helst singularitet* står centralt hos Agamben, idet denne livsform udtrykker en mulig de- eller afsubjektiveret væsensform, som forstås som det messianske resultat af den virkelige undtagelsestilstand. Hvilken-som-helst singulariteten henviser således til en værensform, som fritstilles for subjektiverende tilhørsforhold og repræsentationer, og som i sit menneskelige virke, i en uadskillelig sfære mellem det singulære og det generelle, således kan betragtes som muligheden i sig selv, en "væren således". Denne mulighed eller dette mulighedsrum (*La comunità che viene*) er ofte symboliseret ved "det hvide ark" eller "det rene bord" (*tabula rasa*), som endnu ikke er beskrevet eller berørt, og det er denne mulighed eller dette potentiale til at gøre noget eller ikke gøre noget, forstået som en ikke-aktualiseret potentialitet, som bliver essensen af hvilken-som-helst singulariteten.

The subject is thus the possibility that language does not exist, does not take place – or, better, that it takes place only through its possibility of not being there, its contingency. The human being is the speaking being, the living being who has language, because the human being is capable of *not having* language, because it is capable of its own in-fancy.
(Agamben, 1999a, s. 146)

Den rene ikke-aktualiserede potentialitet er tvetydig, idet den altid rummer evnen til at aktualisere sig og ikke aktualisere sig på samme tid, og det er fastholdelsen af dette potentielle rum, som hverken bliver til negativ afvisning eller positiv aktualisering, som fremhæves hos Agamben. Agamben er i sin teoridannelse omkring potentialet som sådan inspireret af Aristoteles' dynamisbegreb, som dog her vendes på hovedet:

Denne "potentialitet til ikke at" er det hemmelige grundlag for den aristoteliske doktrin om potentialitet, som gør enhver potentialitet i sig selv til im-potentialitet.
(Agamben, 2003, s. 106)

Hvilken-som-helst singulariteten står i en konstant dobbeltbevægelse mellem subjektivering og desubjektivering, identitet og ikke-identitet, og det er denne roterende spiral, som udtrykker mulighedens dynamik. En dynamik som af Agamben knyttes til Melvilles *Skrivere Bartleby* (1853/2000), som netop i sin insisteren på "jeg ville foretrække at lade være" (Melville, 2000, s. 38) udtrykker denne generaliserede ikke-aktualiserede potentialitet. Bartleby ønsker ikke at udfolde sin potentialitet, ikke fordi han ikke kan, men fordi han foretrækker at fastholde muligheden, og han placerer sig således i en position mellem at være og ikke være, mellem det der kan sanses, og det der kan forstås og imellem ord og ting.

Da han (Bartleby) er en skriver, der er holdt op med at skrive, er han den mest ekstreme figur for den intethed, hvorfra enhver skabelse stammer, og samtidig repræsenterer han den mest ubønhørlige fordring på denne intethed som en ren, absolut potentialitet. Skriveren er selv blevet til den lille skrivetavle, han er nu intet andet end det hvide stykke papir.
(Agamben, 2003, s. 115)

Hvilken-som-helst singularitetens "væren således" udspiller sig i *mellemrummet* og derfor i en post-dualistisk verden, hvor det ikke længere er muligt at skabe og fastholde identitetsskabende tilhørsforhold eller kategorisere, diagnosticere og stigmatisere, hvilket gør denne "væren således" til statens værste fjende:

Hvilken-som-helst singularitet, der vil bemægtige sig selve tilhørsforholdet, sin egen væren-i-sproget og derfor afviser enhver identitet og enhver tilstand af tilhørighed, er statens værste fjende. Hvor end disse singulariteter fredeligt demonstrerer deres fælles væren, vil der være et Tiananmen, og før eller siden vil kampvognene dukke op.
(Agamben, 2009a, s. 110-111)

Agambens forestilling om en ikke aktualiserede potentialitet kan samtidig knyttes til litteraturens potentialitet som sådan. Som Henrik Skov Nielsen formulerer det i antologibidraget "Potentialitetens filosofi – litteraturens potentialitet":

Litteraturen kan lade flere, hinanden modsigende muligheder realisere eller muliggøre, at flere muligheder bliver påtrængende eller uomgængelige for læseren. Litteraturen kan ikke alene i generel forstand lade et bestemt udsagn være sandt ikke mindre end ikke-sandt, den kan også være opbygget netop således, at noget kan "indtræffe" og (dvs. samtidigt) ikke indtræffe. Den kan kort

sagt muliggøre en multiversionalitet.
(Nielsen, 2003, s. 96)

Kritik af Agamben

Selvom Agamben fungerer som en central bidragsyder til afhandlingens teoretiske fundament, tages der også højde for den massive kritik, som Agambens teoridannelse generelt frembringer. Kritikken er særligt orienteret mod Agambens radikale, udifferentierede og absolutte postulater omkring sammenhængen mellem demokrati og totalitarisme (lejren som "the hidden paradigm of the political space of modernity" (Agamben, 1998, s. 123)) samt Homo Sacer-figurens associative og entydige struktur. Afhandlingens motivation for at bruge Agamben i denne komparative analysesammenhæng er således heller ikke knyttet til, hvorvidt hans teori har applikatorisk gyldighed på en given virkelighed men er snarere knyttet til dens evne til at åbne dialogen mellem Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale og den avantgardistisk tonede skønlitteratur. I kraft af teoriens radikalitet appellerer den til det avantgardistiske og institutionskritiske blik samtidig med, at den helt konkret undersøger aspekter ved den biopolitiske styreform. Man kan således sige, at afhandlingen gør brug af og læser Agamben, som den læser litteraturen: Ikke som et udtryk for en målbar virkelighed men som en radikal kritik og et utopisk fantasme. Denne læsnings- og applikationsstrategi henviser litterat og idehistoriker Kim Su Rasmussen ligeledes til:

(...) en række af Agambens mest generelle eller ligefrem absolutte udsagn kan udlægges som performative sproghandlinger, der først og fremmest fungerer som tekstuelle "stød". Disse udsagn er med andre ord ikke slet og ret begreber, der henviser til og i større eller mindre grad korresponderer med en tingenes tilstand, men snarere funktioner, tekstuelle funktioner, der har til opgave at provokere eller give anstød til tænkning.
(Rasmussen, 2005, s. 117)

Jeg finder desuden ikke Agamben brugbar i analyserne af velfærdsstatens ideologiske masker (de eksplicite aktanter), dog med undtagelse af litteraturens eksplicite overskridelsesfantasmer som han har eksemplarisk greb om. Dette hænger sammen med, at Agamben i sin teori omkring *Homo Sacer* og *Undtagelsestilstanden* målrettet fokuserer på de biopolitiske strukturer omkring det nøgne liv (de implicite strukturer) og ikke nærmere identificerer de ideologiske fantasiers flade, her forstået som selvets hypotaser. Dette er desuden afhandlingens primære kritikpunkt af Agambens teoridannelse, idet Agambens reducerede orientering mod dels den biopolitiske kastration og dels overskridelsens struktur (den virkelige undtagelsestilstand) afviser eller devaluerer betydningen af statens mere håbefulde fantasier.

Biopolitik hos Nikolas Rose

Nikolas Rose: Det teoretiske ståsted

Den britiske sociolog Nikolas Rose tager i sine analyser af samtidens biopolitik afsæt i en diskursiv praksis, hvori han som Foucault afviser, at magten kan besiddes af en specifik position, men at dens styrke derimod ligger i, at den indfinder sig i forskellige praksisser. Både Foucault og Agambens værker er centrale for hans ideer om biopolitik, men han tager imidlertid samtidig betydelig afstand fra sit teoretiske ophav, idet han peger frem mod nye vidensformer.

Men, som jeg har hævdet i tidligere kapitler, vores moderne biopolitiske felt defineres ikke af sundhed og sygdom og heller ikke af seksualitetens og formeringens parametre. Det er et problemfelt der har med optimeringen af livet selv at gøre.
(Rose, 2009, s. 121)

Inspirationen fra Foucault er særlig udpræget i Roses måde at forestille sig subjektiviteten som et resultat af mødet med forskellige institutionelle praksisser samt i hans brug og videreudvikling af begrebet *Guvernemantalitet*. Han anvender selv termen "the obligation to be free" til at forklare det politiske paradoks, der ligger i statsmagtens vilje til på samme tid at ville styre og frigøre.

Through the transformation off all these institutional presuppositions, modern individuals are not merely "free to choose" but *obligated to be free*, to understand and enact their lives in terms of choice. They must interpret their past and dream their future as outcomes of choices made of choices still to make.
(Rose, 1999, s. 87)

Rose tager ligeledes metodisk afsæt i genealogien, og denne bliver for Rose en måde at etablere en vedvarende dynamisk relation mellem tænkning og tænkningens objekt. I *Livets Politik* er han dog mere optaget af dels sin samtid og dels en nærtstående og potentiel fremtid.

I *Livets politik* argumenterer Rose for, hvordan traditionelle subjektiveringsprocesser og identitetsdannelser er under forandring i takt med, at en "somatisk etik" vinder mere og mere indpas i den vestlige postmoderne verden. Denne udvikling knytter Rose til en stigende biologisk toning i de vidensformer, der bestemmer identitets- og selvdannelsen. Rose tager afsæt i, hvordan biomedicinen og genetikken som vidensform bliver producent af nye diskursive praksisser, særligt molekylære praksisser, og han er derfor i mindre grad orienteret mod en specifikt sundhedspolitisk relation imellem stat og borger og i højere grad orienteret mod sundhed som en praksis med mange forskellige agenter (politiske, økonomiske, videnskabelige etc.). Det centrale projekt i *Livets politik* er at vise, hvordan et nyt biologisk borgerbegreb er ved at tage form på baggrund af en stigende orientering mod nye optimeringsteknologier.

Fra et klinisk blik til et molekylært blik

Rose tager afsæt i Foucaults teori om *det kliniske blik* (1973), som i sin sporing af kroppens dybder og underliggende love forudsættes at reducere kroppen til et objekt. Rose peger dog på, at det kliniske blik i dag har ændret orientering og er blevet suppleret af *det molekylære blik*. Hvor det kliniske blik er rettet imod den synlige molære krop (både indre og ydre), er det molekylære blik rettet imod de flade men usynlige strukturer. Ved at undersøge, analysere og manipulere menneskets komplekse flader, eks. gener, celler etc. kan prædisponerede sygdomme spores, og fremtiden kan derved ændres. Det molekylære blik, som ifølge Rose har virket siden 1960'erne, producerer samtidig nye tænkemåder og nye livsværdier, idet det molekylære blik ikke kan reduceres til at tænke og tale om kroppen men også er medproducent på nye former for molekylært liv. "Laboratoriet er blevet en slags fabrik for skabelsen af nye former for molekylært liv, og ved at gøre det fabrikkerer det en ny måde at forstå selve livet på." (Rose, 2009, s. 39). Det molekylære blik er orienteret mod at optimere livsprocesserne frem for at helbrede allerede eksisterende sygdomme. Optimeringsteknologien er således optaget af at maksimere funktionsevnen her og nu med henblik på at omskabe livet i fremtiden.

Tidligere virkede det, som om livet var uløseligt forbundet med selve livsprocessernes uundgåelige og naturlige funktionsmåder. Alt, hvad lægevidenskaben kunne håbe på at udrette, var at stoppe anormaliteten, at genskabe den naturlige livsnorm og normativiteten i den krop, der understøttede den. Men disse normer synes ikke længere at være så uundgåelige, disse normativiteter synes at være åbne for forandringer.
(Rose, 2009, s. 44)

Rose peger på to aspekter ved optimeringsteknologien: *Modtagelighed* og *forbedring*. Modtagelighed er knyttet til en observans mod sygdomme, som den enkelte er prædetermineret til at udvikle men som endnu ikke er frembrudt. Modtagelighed er således en udvidelse af forestillingen om prædisposition.

Dette skaber en fornemmelse af, at nogle, måske alle, mennesker i virkeligheden, skønt de eksistentiel set er sunde, er asymptomatisk og præsymptomatisk syge. Livsteknologierne søger ikke kun at afsløre disse usynlige patologier, men også at intervenere over for dem for at optimere individets livschancer. På den måde bliver, i modtagelighedens tidsalder, nye livsformer til sammen med nye individuelle og kollektive subjektifikationer af de mennesker, der er "i risikozonen", og selvfølgelig nye udvidelser af ekspertisens magt til at nå potentielt set alle, der nu opfattes som "præ-patienter".
(Rose, 2009, s. 47)

Forbedring er også orienteret mod fremtiden og mod et ønske om med teknologiske interventioner at forbedre den enkeltes livsduelighed. Rose peger på, at ønsket om forbedring ikke er en ny tanke, men at det nye er, at vi ikke længere orienterer os mod dualismen imellem patologi og normalitet (Canguilhem, 1991) men imod "udformning efter ønske" eller optimeringsprocesser. Rose henviser som den canadiske videnskabsfilosof Ian Hacking til, at forbedringsdiskursen er med til at forstærke en kartesiansk forståelse af

relationen mellem krop og sjæl. Kroppen bliver i stadig stigende grad til en analog krop med udskiftelige kropsdele, der er adskilt fra bevidstheden.

Biologisk borgerskab

Rose påpeger, som Foucault og Agamben, at sundhed har spillet en væsentlig rolle i bestemmelsen af subjektivitet siden, i hvert fald, det 19. århundrede. Fra anden halvdel af det 20. århundrede bliver sundhed defineret som en af de vigtigste etiske værdier, og sundhed, forstået som et middel til at forbedre kroppens potentialer, er i dag et "nøgleelement i de moderne etiske systemer". Rose taler specifikt om et *biologisk borgerskab* og peger på, at borgerskabsbegrebet siden det 18. århundrede er blevet konstrueret og vurderet på baggrund af menneskets biologiske egenskaber. Det biologiske borgerskab fordrer en forpligtigelse overfor varetagelsen af egen krop og er samtidig knyttet til en forventning om omsorg og behandling fra statens side. Til trods for at sundhed længe har spillet en central rolle for udformningen af subjektivitet og borgerskab, mener Rose dog, at noget nyt er på spil og under stadig opsejling:

(...) jeg tillader mig at mene, at vi i stigende grad er kommet til at forholde os til os selv som "somatiske" individer, det vil sige som væsener, hvis individualitet i hvert fald delvis grunder i vores kødelige, kropslige eksistens, og som oplever, artikulerer, bedømmer og handler i forhold til os selv i biomedicinens sprog. (...) Den kropslige eksistens og selvets vitalitet er blevet de foretrukne lokaliteter for eksperimenter med selvet.
(Rose, 2009, s. 54)

Rose argumenterer for, at borgerskabet efter globaliseringen ikke længere er knyttet til det nationale (eugenik, race) men derimod til et grundlæggende håb om at skabe bioværdi. Den biologiske borger forstår derfor sin nationalitet og sit tilhørsforhold i relation til biologiske termer og ikke i race-termer. Det biologiske borgerskab er både individuelt og kollektivt. Individuelt idet hver enkelt borger konstruerer sin egen biologiske historik:

Biologiske afbildninger, forklaringer, værdier og bedømmelser bliver således viklet sammen med andre selvbeskrivelsessprog og andre kriterier for selvvurderinger inden for et mere generelt "selvregime" som et fornuftigt, men foretagsomt individ, der aktivt former sit livsforløb gennem valghandlinger.
(Rose, 2009, s. 182)

Kollektivt i den forstand at den biologiske selvforståelse konstruerer biosociale fællesskaber, hvori den biologiske identitet spejles og fortolkes.

Den biologiske borger anvender i stigende grad et biologisk farvet sprog til at artikulere følelser eller til at identificere og tale om sin egen og andres identitet (skavanker, allergi, stress, sårbarheder). "(...) det sprog, hvormed borgerne kommer til at forstå og beskrive sig selv, [er] i stigende grad biologisk." (Rose, 2009, s. 190). Rose peger på, at det biologiske sprogbrug aktiveres

af eksempelvis massiv sundhedsoplysning, og alligevel påpeger han, at det biologiske borgerskab er et aktivt borgerbegreb og ikke et regressivt borgerbegreb. Han sammenholder det biologiske borgerskabs aktive stillingtagen til egen kropslig optimering med de teknikker, Foucault fandt hos grækerne (Foucault, 2004). En borger:

(...) er forpligtet til at informere sig selv, ikke kun om aktuelle sygdomme, men også om modtageligheder og prædispositioner. Og således informeret er en sådan aktiv biologisk borger forpligtet til at tage passende skridt, som for eksempel en justering af sin kost, livsstil og sine vaner, til at minimere sygdom og maksimere sundhed.
(Rose, 2009, s. 197)

På den måde forbinder han det biologiske borgerbegreb med både en antik livsanskuelse og det 19. århundredes lægevidenskab, samtidig med at han fastholder, at der er noget mærkbart nyt på spil i samtidens biologiske borgerbegreb, som formår at løsrive kroppen fra det traditionelle grænseland mellem normalitet og patologi. Rose insisterer på, at samtidens biologiske borgerskab er knyttet til håbet, håbet om ikke at blive syg eller håbet om at nye kure udvikles til at kurere sygdomme. Samtidig peger han på, at det biologiske borgerskab bliver medproducent af nye demokratiske processer og identiteter.

Rose fastholder ligeledes, at mennesket i de første 60 år af det 20. århundrede blev opfattet og opfattede sig selv som skabninger med en dyb psykologisk kerne, som de var optaget af at synliggøre og realisere, og at disse forestillinger om det dybe selv siden er blevet afløst af forestillinger om den flade identitet.

Men i løbet af det sidste halve århundrede er dette dybe rum begyndt at blive fladere, at blive erstattet af en direkte applicering af personligheden og dens dårligheder på kroppen eller hjernen, som så bliver det direkte mål for etisk arbejde.
(Rose, 2009, s. 54-55)

Det betyder, at borgerne i stigende grad identificerer sig selv som kropslige subjekter, og derved bliver kroppen afsat for borgerens ønsker og forventninger om selvudvikling. Denne "flade identitet" har en del til fælles med Agambens forestilling om *det nøgne liv*, hvis eksistens er reduceret til *zoê*:

Selve forståelsen af, hvem vi er, af hvilke *livsformer* vi er, og de *former for liv*, vi lever, har foldet bios tilbage mod *zoê*. Med det mener jeg, at spørgsmålet om det gode liv – bios – i det væsentligste er blevet et spørgsmål om livsprocesserne i vores dyriske liv – *zoê*.
(Rose, 2009, s. 122)

Alligevel mener Rose, modsat Agamben, at den etiske livsform, måden at leve på (bios) immanent er indeholdt i *zoê*, og han plæderer derfor for en "emergent livsform", en livsform som både er

orienteret mod måder at leve på og selve udlevelsen af en livsform. Den emergente livsform er ikke orienteret mod at genskabe normaliteten men mod at optimere livet.

Rose vil gerne bevæge sig væk fra den klassiske betegnelse Biopolitik, og han indfører derfor i stedet begrebet Etopolitik:

Hvis "disciplin" individualiserer og normaliserer, og "biopolitik" kollektiverer og socialiserer, beskæftiger "etopolitik" sig med de "selvteknikker", ved hjælp af hvilke mennesker bør vurdere og handle i forhold til sig selv for at gøre sig selv bedre, end de er.
(Rose, 2009, s. 56)

Afhandlingen vil løbende forholde sig til i hvilket omfang velfærdsstaten med sit kampagnemateriale praktiserer etopolitik, men særligt afsnittet: *Etopolitik eller Cruel Optimism*, vil diskutere denne problematik.

Livets politik

Rose vurderer, at der i spørgsmålet om moderne biopolitik ikke er tale om nogen egentlig statslig autoritet, som egenrådigt bestyrer befolkningen som masse. Biopolitik er således ikke et resultat af, at staten implementerer en enkelt reguleringsstrategi, som så bliver determinerende for hvert enkelt befolkningsmedlem. Der er snarere tale om et komplekst netværk, som har interesse i at udvikle en specifik biopolitisk diskurs (eks. markedet, sundhedspersonale, videnskabsmænd etc.). Til trods for at staten stadig er forpligtiget på generelt at sikre sundhed i befolkningen, er staten i højere grad fokuseret på at fordele ansvaret til eksempelvis virksomheder og fødevarerindustrien. Staten reducerer på mange måder sin rolle til en funktion som inspirator og igangsætter. Der bliver ligeledes skabt økonomiske og etiske alliancer imellem staten, videnskaben og markedet i et forsøg på at indføre maksimal sundhed. Dette har medvirket til, at den klassiske moralfilosofiske distinktion imellem det der er menneskeligt og ukrænkeligt, og på den anden side det der er umenneskeligt, altså en vare, på mange måder nedbrydes.

Der er ligeledes i langt højere grad fokus på den individuelle krop. Borgeren skal af staten, markedet og videnskaben lære at drage omsorg for sig selv og selv tage ansvar for den individuelle sundhedstilstand. Statens rolle er "at forme de måder, de forstår og iscenesætter deres frihed" (Rose, 2009, s. 98):

Biopolitikken opererer i dag ikke længere i et problemområde, der defineres af befolkning, kvalitet, territorium og nation. Individuer erstatter befolkning, og kvalitet er ikke længere evolutionær livsegnet, men livskvalitet, samfundets politiske territorium viger for familien og fællesskabets domesticerede rum, og ansvaret falder nu ikke på dem, der regerer en nation i et internationalt konkurrencefelt, men på dem, der er ansvarlige for en familie og dens medlemmer.
(Rose, 2009, s. 98)

Der er derfor ifølge Rose ikke længere tale om en pastoralmagt, som bevæger sig fra staten og ud imod den enkelte borger, men derimod et komplekst netværk af styringsstrategier der gennemkrydser hinanden. Hvor Foucault taler om en pastoralmagt, der var orienteret mod befolkningen som helhed, er den nye pastoralmagt orienteret mod individet. Individet bliver dog ikke underkastet en streng selvstyring som i den klassiske kristne pastoralmagt men skal derimod selv tage stilling til deres livssituation.

Disse nye somaens pastorer går ind for de etiske principper, der består af informeret samtykke, autonomi, frivillig og bevidst handling og valg og ikke-styring.
(Rose, 2009, s. 110)

Statens overordnede tilbagetrækning skyldes blandt andet ifølge Rose, at staten ikke længere bruger den kollektive befolkningsskrop som konkurrenceelement i sin spejling med andre stater, men at den i højere grad er optaget af livskvalitet og lighed. Der er altså ifølge Rose i mindre grad tale om regulær magtanvendelse og i højere grad tale om måder at tænke over livet og vurdere livet på, og disse måder "at tænke over livet" er knyttet til en ny form for vitalisme, som er optaget af at diskutere, hvad der er liv, og hvad der ikke er liv.

Rose peger i denne tråd, som Foucault, på, at statens rolle ikke længere er knyttet til en eugenisk logik (=magten til at slå ihjel) men i stedet til en livskræfternes logik (=magten til at holde i live). Han kritiserer samtidig Agamben for hans radikaliserede sammenholdelse af koncentrationslejren og den postmoderne virkelighed, ikke fordi den moderne biopolitik ifølge Rose er mindre problematisk, men fordi den fortjener at blive undersøgt på sine egne præmisser.

Selv om vi kan være enige med Agamben i, at selve livet i dag både befinder sig udenfor værdiansættelse og samtidig udsættes for gentagne vurderinger af dets værdi, er vores egen tids problemer ikke en gentagelse af fortidens.
(Rose, 2009, s. 92)

Kritik af Rose

Til trods for at afhandlingen finder store dele af Roses teoridannelse anvendelig i forståelsen af en velfærdsstatslig subjektivitet, vil afhandlingen løbende forholde sig kritisk til Roses biopolitiske blik ("etopolitik"), og dette afsnit vil derfor kun kort skitsere rammen om denne kritik. Den primære kritik orienterer sig mod Roses forståelse af henholdsvis "etopolitik" og "biologisk borgerskab", som en relation der i udgangspunktet producerer håb, selvbevidsthed, valgfrihed og deraf en "ny demokratisk borgerskabsetik". Noget af det mest problematiske ved Rose er hans meget ambivalente, inkonsekvente og upræcise brug af disse positive, eks. bliver frihedsbegrebet noget, der på en gang er fiktivt og samtidig realiserbart. I *Powers of Freedom* knytter han frihedsbegrebet til en form for disciplinering, samtidig med at han udelukker, at frihed dermed bliver en decideret antitese til styring (Rose, 1999, s. 69-78). På samme måde bliver ansvar, frihed

og aktivt borgerskab i *Livets politik*, noget der diskursivt "skabes" og produceres, og samtidig noget der rent faktisk indfinder sig og aktualiserer sig på baggrund af denne appel. Den biologiske borger bliver altså aktiv, fri og forhåbningsfuld qua sin interpellation. I nærværende afhandling søges det tydeliggjort, at den ideologiske interpellation forbliver et retorisk fantasme, et fantasme der godt nok bliver konstituerende for borgerens virkelighed, men som ikke bliver det på den måde, Rose forudsætter, for i stedet for at aktualisere ideologiens hypotaser (selvet, håbet, glæden, valget = det gode og lykkelige liv), aktualiserer fantasmet en tilbagevendende kastration, som så igen cirkulært effektuerer *ikke* håbet og valgfriheden men *kun* fantasien om håbet og valgfriheden, det vil sige størrelser, der hele tiden opfattes som forestående. En interPELLeret fantasi som i afhandlingens optik i tråd med Lauren Berlants optik må forstås som *Cruel Optimism* (Berlant, 2011): "(...) a concept of the *later* to suspend the questions about the cruelty of *now*." (Berlant, 2011, s. 28).

Denne diskussion genoptages i afsnittet *Etopolitik eller Cruel Optimism*. Samtidig forholder afhandlingen sig kritisk i forhold til Roses afskrivning af statens rolle i produktionen af "etopolitik" / "biologisk borgerskab".

Rose mener ikke, at de diskursive udviklinger, han peger på, er effektueret fra statens side, men at det derimod er markedet og de nye "livsrådgivere" (læger, jordemødre, sundhedsplejersker, kiropraktorer etc.), der bliver producenter af denne etopolitik (Rose, 2009, s. 56). Afhandlingens analyse af det offentlige kampagnemateriale viser rigtignok meget tydeligt, at markedsretorikken spiller en central rolle i den diskursive konstruktion af "biologisk borgerskab", og det er også mærkbart udenfor teksternes rum, at markedet køber ind på de her sundhedsdiskurser. Et eksempel på dette er de kommercielle mediers programflade, som i stadig stigende grad omfatter coaching tv.¹⁷ Alligevel udelukker dette ikke en politisk autoritet på sundhedsområdet i Danmark, da både læger, sygeplejersker, jordemødre etc. i Danmark rådgives af Sundhedsstyrelsen og guides i, hvilke tiltag der er fornuftige i forhold til patienten. På mange måder bliver "livsrådgiveren" her mellemlid for den politiske autoritet, altså den der italesætter anbefalinger og regulerer på den enkeltes livsstil. Det er klart, at dette overvejende gør sig gældende i en nordisk kontekst, og at de velfærdsstater, Rose refererer til, har en væsentligt mere udbredt privatisering på sundhedsområdet, og at markedet derfor spiller en helt dominerende rolle. Samtidig er *Livets politik* rettet mod det biomedicinske og molekylære felt, som i højere grad end den offentlige sundhedsfremmende oplysningskampagne har større private og økonomiske interesser i spil.

Et centralt argument i afhandlingen er dog, at det må være forudsætningen, at de dominerende sundhedsdiskurser, som producerer "somatisk borgerskab", bliver til i et dynamisk samspil imellem stat, marked og borger og ikke kan kobles entydigt på en specifik afsenderposition. De

dominerende sundhedsdiskurser er imidlertid også forbundet med en række centrale værdiforestillinger som knyttes op omkring en særlig velfærdsstatslig praksis.

Velfærdsstatens værdier

Velfærdsstatens fundament er baseret på en række værdier; den er "bærer af og bæres oppe af værdier", som det lyder i indledningen til *13 værdier bag den danske velfærdsstat* (Petersen, Petersen og Petersen, 2007, s. 9). Disse værdier, som eksempelvis tæller solidaritet, lighed, ligestilling, frihed og fællesskab, ændrer karakter over tid, men tager alle traditionelt afsæt i visionen om *det gode liv* og "det gode samfund":

Det er mere end noget andet værdierne som (på godt og ondt) holder vores samfundsmodel sammen. De er velfærdssamfundets lim og kit. Værdierne knytter sig til sociale institutioner og regler. De henviser til kollektive forestillinger om, hvad der er rigtigt og forkert, godt og ondt. Hvad er "det gode samfund"?
(Petersen, Petersen og Petersen, 2007, s. 12)

Værdierne er således også normative, idet de til sammen men også hver for sig skitserer noget ønskeligt eller ideelt, som den enkelte borger forventes at efterstræbe og efterleve, og som samfundet mere generelt forventes at spejle sig i og manøvrere efter:

(...) værdierne er kriterier for, hvordan en given individuel opførsel samfundsmæssigt vurderes. De giver den enkelte et udgangspunkt for at bedømme en tilstand eller en situation som ønskværdig eller ikke ønskværdig.
(Petersen, Petersen og Petersen, 2007, s. 13)

Det gode liv

Velfærdsbegrebets værdikoder forbindes med forestillingen og visionen om *det gode liv*, som i sin kernestruktur trækker tråde helt tilbage til antikken. I *Brugen af nydelserne* (2004) viser Foucault, hvordan livsæstetiske dyder som selvbeherskelse (enkrateia) og mådehold (sofrosyne) i antikken fungerer som centrale selvteknologier, der forventes at maksimere den enkeltes selvudvikling og derved den enkeltes praktisering af det gode liv. Mådeholdet, som repræsenterer en mere gennemgribende selvregulering, udgør ikke bare en kropslig disciplinering men også en dannelse af "sjælen" og en formning af et moralsk og erkendende subjekt:

(...) alt i alt er praktiseringen af levestilen betragtet som livskunst noget helt andet end en række forholdsregler, der blot skal undgå sygdommene eller sørge for at helbrede dem. Det er en hel måde at konstituere sig selv som subjekt på for den, som har den berettigede, nødvendige og tilstrækkelige omsorg for sin krop.
(Foucault, 2004, s.106)

Målet er aktivt at gøre sig til konge eller herre over sig selv og sine nydelsesforhold uden dermed

at afvise begæret og nydelsen, men derimod etablere et selvforhold som sætter sig i stand til at praktisere "den rette brug" (chresis) af nydelserne. (Foucault, 2004, s. 63).

I dag lever forestillingen om *det gode liv* ifølge sociolog Per H. Jensen en skyggetilværelse,

(...) fordi vore forestillinger om "det gode liv" under alle omstændigheder fungerer som nogle implicite forforståelser, der præger vor tolkning og syn på verden, dvs. bidrager til at strukturere, hvad vi finder teknisk og økonomisk muligt, og som sådan fungerer som en bagvedliggende katalysator for den politiske handlen.
(Jensen, 2007, s. 13)

Forestillingen om det gode liv er ifølge Per H. Jensen bundet op på særligt to forskellige menneskeopfattelser: *Nytteteorien* og *behovsteorien*, som hver især repræsenterer forskellige tankesystemer om det gode liv.

Ifølge nytteteorien, som har rod i utilitarismen, er mennesket af natur begærligt og beregnende og orienterer sig mod størst mulig tilfredsstillelse og *lykke* og bestræber sig samtidig på at undgå negative følelser. Det at arbejde opfattes principielt som noget ubehageligt, der dog opvejes af de goder (penge), som arbejdet tilvejebringer, deraf forestillingen om at det skal kunne betale sig at arbejde. Nytteteorien er optaget af et negativt frihedsideal, som identificerer frihed som frihed for tvang. Nytteteorien repræsenterer en liberal og individualistisk velfærdsopfattelse, som forstår "velfærd på samfundsniveau" som "summen af individernes velfærd" (Jensen, 2007, s. 15).

Behovsteorien derimod er mere altruistisk og emanciperende i sine principper, idet den forudsætter, at det gode liv er et fælles projekt. Det gode liv klassificeres på baggrund af tre velfærdsdimensioner; "en behovssystematik", som den finske sociolog Erik Allardt operationaliserer på baggrund af Maslows behovspyramide: "At have", "at elske" og "at være".

"At have" refererer til en velfærdsdimension, der handler om behov for fysiologiske og materielle ressourcer (...) "At elske"-dimensionen defineres og tilfredsstilles via individets relation til andre individer. Som nævnt er det forudsat i behovsteorien, at mennesket er et socialt væsen, der har behov for fællesskab, solidaritet og kærlighed (...) "At være"-kategorien refererer til individets placering i den sociale struktur og individets forhold til det omgivende samfund. Det er i at være - dimensionen, at individet realiserer sig selv og frigør individuelle potentialer, henholdsvis er fremmedgjort eller oplever sig selv som en total fiasko.
(Jensen, 2007, s. 17)

Modsat nytteteorien opfattes mangeltilstande i behovsteorien som uforskyldte og ufrivillige og "henføres til samfundsmæssige strukturer og processer, der frarøver individet adgangen til ressourcer" (Jensen, 2007, s. 17). Det bliver derfor velfærdsstatens opgave at sørge for minimumsgoder til alle og sørge for, at hver enkelt får mulighed for at få opfyldt sine behov og få

mulighed for "at realisere individuelle potentialer." Behovsteorien praktiserer således modsat nytteteorien et positivt frihedsbegreb.

Per H. Jensen skelner ikke direkte mellem *det gode liv* og *lykken* men anvender kun begrebet lykke i beskrivelserne af nytteteorien og kobler dermed implicit lykken til en individualiseret og egenrådig variant af det gode liv.

Fra velfærdsstat til konkurrencestat

Petersen, Petersen og Petersen sætter i *13 værdier bag den danske velfærdsstat* spørgsmålstegn ved, om forandringen af de værdier vi traditionelt har forbundet med velfærdsstaten, som her identificeres som "en bevægelse i velfærdsstaten mod en individualisering i en fællesskabsramme" (Petersen, Petersen og Petersen, 2007, s. 19), vil føre til velfærdsstatens opløsning eller tværtimod til en genopbygning af velfærdsstatens værdier eller måske endda tilstande midt imellem. Vil den stigende orientering og tilretning mod markedsmekanismerne og individets rationaliserede kompetencer føre til, at velfærdsfællesskabet erstattes af en konkurrencebetonet egoisme og opportunistik, som Ove K. Pedersen indikerer, eller må vi som sociologen Anthony Giddens forstå den stigende individualisme som selve forudsætningen for et ansvarligt og gensidigt fællesskab?

Er den megen tale om værdier et dække over værdiernes forfald, eller er den et forsøg på at genfinde et værdigrundlag, som måske er gået tabt? Eller er den blot og bart udtryk for et retorisk slør over den stille revolution, som uden nævneværdig politisk diskussion har præget de seneste 25 års velfærdsudvikling? Eller markerer den en begyndende besindelse på den klassiske vision? Svaret svæver i vinden.
(Petersen, Petersen og Petersen, 2007, s. 19)

Ove K. Pedersen er mere sikker i sin sag, når han i *Konkurrencestaten* udsiger dom over velfærdsstatens deroute. Han skelner helt overordnet mellem en velfærdsstat før 1990'erne (1950-1990) og en konkurrencestat efter begyndelsen af 1990'erne, og samtidig peger han på, at denne udvikling ikke kan isoleres til en dansk eller nordisk kontekst men at denne udvikling også er gældende i en international sammenhæng. De fundamentale værdibrud, som indfinder sig i perioden mellem 1950-1990, er ifølge Pedersen helt overordnet forbundet med statens ændrede relation til markedet. Hvor velfærdsstaten, som også sociologen Esping-Andersen argumenterer for i *The Three Worlds of Welfare Capitalism* (1990), i udgangspunktet intenderer at beskytte befolkningen mod markedet, er konkurrencestaten omvendt orienteret mod at mobilisere en markedsorienteret befolkning. I konkurrencestaten er værdikampen således underordnet de samfundsøkonomiske aspekter.

Pedersen peger på, at velfærdsstaten i sin grundform ikke var tænkt som et økonomisk ligefordelingsprincip men derimod som en kulturinstitution, der skulle "skabe fremtidens menneske og fremtidens samfund" på baggrund af en grundlæggende forestilling om demokrati samt en ide om at værne om og udvikle det unikke menneske. Denne forståelse af velfærdsstaten som kultur- og dannelsesinstitution fremhæves også i Villy Sørensens poetik, hvor kunsten får en helt central rolle som formidler af denne eksistentielle dannelsesoptik (Sørensen, 1962).

Med neoliberalismens genkomst i slutningen af 1970'erne fik denne eksistentielle og moralske tanke skarp konkurrence fra forestillingen om mennesket som "et rationelt væsen, der er underlagt behov og interesser, og som først er frit, hvis det kan gøre disse behov og interesser gældende i markedskonkurrence" (Pedersen, 2012, s. 239). Denne forestilling, som både medregner subjektets og nationens konkurrenceevne, udgør ifølge Pedersen samtidens diskursive værdigrundlag.

Pedersen knytter velfærdsstatens transformation til to forskellige idealborgerbegreber: *Den eksistentielle person* og *den opportunistiske person*, som han inddæmmer i folkeskolens værdigrundlag. De to personlighedstyper lægger sig tæt op af Per H. Jensens skelnen mellem behovsteori og nytteteori.

Pedersen skelner som tidligere nævnt mellem nationalstaten (1850-1950), velfærdsstaten (1950-1990) og konkurrencestaten (1990-). I velfærdsstatens opblomstring fremelskes en forestilling om, at folkeskolen skulle styrke den enkeltes personlighed både i forhold til åndelige, moralske og kulturelle værdier, og at folkeskolen ikke bare skulle gøre barnet klar til erhvervslivet men skulle "fremme alle muligheder for, at børnene kan vokse op som harmoniske, lykkelige og gode mennesker" (Pedersen, 2012, s. 178). Samtidig skulle barnet opdrages til at betragte sig selv som medansvarlig for det demokratiske samfundsideal og for det velfærdsstatslige fællesskab. Den enkelte skulle med andre ord sættes i stand til at realisere fællesskabet:

På den ene side skulle skolen "oplyse om tilværelsen" eller "livsanskuelsen", begge forstået som de alment gældende bestemmelser ved det at være menneske, herunder tillid til, anerkendelse eller respekt for andre. Skolen skulle give oplysning om tilværelsen, lære den enkelte at blive menneske blandt mennesker, hvilket kun kunne ske ved, at pædagogen anerkendte den enkelte som noget, vedkommende ikke allerede var, men altid og allerede havde potentiale til, nemlig at være menneske.
(Pedersen, 2012, s. 180)

Et af de centrale perspektiver var forestillingen om, at borgeren ikke skulle disciplineres til at være borger, men at borgeren derimod skulle inddrages i sin egen udvikling og selv sætte sig i stand til at træffe de rigtige valg. *Den eksistentielle person* forstås således som en personlighed, der er sig selv bevidst i forhold til fællesskabet.

I konkurrencestaten erstattes den eksistentielle person med den opportunistiske person. Den opportunistiske person er ikke, som den eksistentielle person, noget i sig selv men bliver noget i kraft af sine færdigheder og kompetencer:

Det er færdighederne eller fagligheden, der åbner for dannelse og udgør muligheden for at skabe personligheden forstået som den enkelte i egenskab af at være i stand til at skabe ny viden (selvstændig og reflektiv).
(Pedersen, 2012, s. 191)

Borgeren forstås i udgangspunktet som en tom skal, som forventes at blive fyldt af faglighed og kompetencer.

Man kan kalde personen en "tom signifier", dvs. et ord, der er nødvendigt for argumentationen, men i øvrigt ikke har noget eget indhold eller nogen egen betydning og derfor heller ikke har anden opgave end at være et ord, der venter på indhold.
(Pedersen, 2012, s. 192)

Konkurrencestatens pædagogiske paradoks er, at borgeren allerede er, hvad han forventes at blive: Egenrådig og opportunistisk. I velfærdsstaten bliver barnet eller borgeren anskuet som "noget, den enkelte endnu ikke er, men som vi alligevel anerkender" (Pedersen, 2012, s. 194), i konkurrencestaten derimod er personen allerede det, han forventes at blive.

I både velfærdsstaten og konkurrencestaten spiller lighedsidealet en central rolle, men hvor lighed i velfærdsstaten blev opfattet som den enkeltes lige unikhed eller værdighed, opfattes lighed i konkurrencestaten som den lige mulighed for at realisere sin egennytte.

Demokratiopfattelsen ændres derfor også, fordi demokratiet ikke længere opfattes som noget, vi etablerer gennem fælles deltagelse, men derimod som noget der allerede er tilrettelagt for den enkelte borger.

Pedersen pointerer, at til trods for at konkurrencestaten står for og praktiserer et andet borgerideal end velfærdsstaten, så udelukker den ikke velfærdsstatens værdier:

Den lægger sig tværtimod oven i disse og udgør således endnu et arkæologisk lag i den lange historie der fra 1870'erne til i dag drejer sig om det samme: at skabe en individualitet, der svarer på fællesskabets udfordringer.
(Pedersen, 2012, s. 202)

Hvor Per H. Jensen forudsætter en vedvarende spaltning i velfærdsbegrebet (= den nytte- og den behovsorienterede), forudsætter Ove K. Pedersen altså, at velfærdsbegrebet opløses til fordel for konkurrencestatsbegrebet, et begreb som dog til forveksling ligner nytteteoriens velfærdsoptik. Både Pedersen og Nielsen synes imidlertid enige om, at konkurrencestatens individualiserede nyttekalkule synes at være mere levedygtig end velfærdsstatens behovsorienterede kollektivism.

At den nytteorienterede velfærdsforståelse har vist sig særlig forandringsparat, kan skyldes, at sprogbrugen i den nytteorienterede velfærdsforståelse er i pagt med tidsånden. Der er således en vis form for lighed mellem individualiseringens nye krav og livsomstændigheder på den ene side, og det nytteorienterede velfærdsbegrebs budskab om frihed for det selvkørende og egennytteorienterede individ på den anden. Derfor kan individualiseringen levere brændstof til en aggressiv liberalisme og individualisme, der præsenterer sig selv som et frigørende projekt.
(Jensen, 2007, s. 330)

I det følgende vil redegørelsen bevæge sig fra velfærdsstatens generelle værdisæt, til en udredning af hvordan disse værdier konkret udmønstres i velfærdsstatens sundhedspolitik, samt hvilke begreber og styringsstrategier der traditionelt har været i spil.

Dansk sundhedspolitik 1970-2012¹⁸

Sundhedsfremme og forebyggelse har altid været en central del af velfærdsstatens fundament, men i begyndelsen af 1970'erne opstod et stigende fokus på forebyggelse og deraf et stigende antal forebyggelsestiltag. Dette hang blandt andet sammen med, at sundhedssektoren ikke længere kunne fastholde sin økonomiske vækst, og at 1950'erne og 1960'ernes fokus på sygehusbehandling derfor måtte vige tilbage for en massiv satsning på forebyggelsesområdet. Den internationale sundhedspolitik spillede også en afgørende rolle for den danske sundhedspolitik, og i hele perioden var Danmark forskudt inspireret af både WHO og EU (EF). Til trods for at sundhedspolitikken får betydelig opmærksomhed efter 1970, er det dog væsentligt at fastholde, at ideen om forebyggelse ikke kan bestemmes som ny strategi, men at de ideer, der blev knyttet til forebyggelsestanken, blev reformuleret og fik en opblomstringsperiode fra og med 1970'erne (Vallgård, 2003).

Regeringen nedsatte et sundhedsprioriteringsudvalg, som i 1977 publicerer en betænkning, hvori nye forebyggelsesinitiativer så dagens lys. Disse initiativer udvidede og mangfoldiggjorde den gryende opmærksomhed på forebyggelsestanken.

Kommunalreformen fra 1970 gav ligeledes mulighed for at decentralisere sundhedsinitiativerne og tilføre bredde og nærhed i forebyggelsesindsatsen. Den stigende fokus på forebyggelse var paradoksalt nok ikke knyttet til en stigning i hverken sygelighed eller dødelighed, tværtimod var dødeligheden efter 1970 faldende, og middelalderen stigende. Motiver og begrundelser for at intensivere forebyggelsesperspektivet var bemærkelsesværdigt fraværende i den politiske debat. De få steder, hvor der kan spores motiver og årsager, var de knyttet til dels økonomisk vækst og dels til en forestilling om at sikre det gode liv for den enkelte borger. Der lå altså dels et økonomisk konkurrenceaspekt og dels en humanistisk prioritering af det enkelte menneskes velbefindende. Denne tvedelte og på mange måder uforenelige motivation fastholdes frem til i dag.

I 1980 blev Forebyggelsesrådet oprettet, som både udøvede og overvågede det forebyggende arbejde. I 1990 skiftede Forebyggelsesrådet navn til Forebyggelsespolitisk råd, som overgav sin udøvende bemyndigelse til Sundhedsministeriet (oprettet i 1987) og herefter blev reduceret til en overvågende og rådgivende instans. Fra 2001 skiftede rådet navn til Nationalt råd for Folkesundhed, og i 2008 blev rådet nedlagt og erstattet af en Forebyggelseskommission (Vallgård, 2003).

I 1986 blev begrebet sundhedsfremme sat på dagsordenen i forbindelse med Ottawa -charteret (WHO). Her blev sundhedsfremme defineret som en proces, hvor den enkelte borger sætter sig i stand til styre sig selv i en ønsket sundhedsfremmende retning. Der har derfor været tradition for at sætte skel imellem sundhedspolitik før og efter Ottawa -charteret.

I internationale forebyggelseskredse taler man sommetider om før og efter Ottawa-charteret. Der blev i 1986 i Ottawa udformet et nyt internationalt charter om "Health Promotion". Charteret markerer skillelinjen mellem den gamle og den nye forebyggelsestænkning og introducerer samtidig et relativt nyt, overordnet sundhedsfremmebegreb (...)
(Kamper-Jørgensen og Almind, 1998, s. 24)

Læge Finn Kamper-Jørgensen og forsker i sundhedspædagogik Bjarne Bruun Jensen, som sammen med læge Gert Almind står bag opslagsværket *Forebyggende sundhedsarbejde*, definerer skellet som *før-orienteringen* og *efter-orienteringen* (Kamper-Jørgensen og Bruun Jensen, 1998, s. 38-39). Som jeg kommer ind på i afsnittet om begreberne forebyggelse og sundhedsfremme, synes der at være udpræget uenighed om, hvorvidt "sundhedsfremme" som begrebsdefinition er af ny eller ældre dato.

I 1987 blev der oprettet et separat Sundhedsministerium. Tidligere lå sundhedsspørgsmål under Indenrigsministeriet, men i forbindelse med etableringen af det nye Sundhedsministerium skete der nogle strukturelle ændringer. Eksempelvis blev det i 1987 tydeligt præciseret, at Sundhedsstyrelsen ikke repræsenterede en autonom enhed men derimod var underordnet ministeriet. Amter og kommuner kom på banen med et "Sund-by-netværk", og Horsens og København blev Danmarks internationale medlemmer af Sund-by-netværket. Regeringen kom ligeledes med et forebyggelsesprogram i 1989, som var bredt defineret indenfor alle 12 ministerier. Der var på det tidspunkt i Folketinget bred opbakning til en intensivering og udbygning af velfærdsstatens forebyggelsesindsatser.

Fra begyndelsen af 1990'erne begyndte spørgsmålet om midlertidigt at blive et tilbagevendende fokusområde i forebyggelses- og sundhedsfremmeindsatserne, og Midlertidigtudvalget blev stiftet i 1992. Midlertidigtiden havde været nævnt før, eksempelvis i Prioriteringsudvalget (1977),

men i 1990'erne blev middelevetiden et helt centralt aspekt ved sundhedsdebatten, særligt fordi Danmark siden 1970'erne her havde rangeret lavere, end flere af de lande der typisk udgør Danmarks sammenligningsgrundlag. Middelevetid ansås som et effektivt og målbart redskab til at måle landets sundhedstilstand, og det var ligeledes et konkret redskab til at sammenligne sig med andre lande og derved måle indbyrdes konkurrencedygtighed.

Det er også i disse år, den såkaldte 80/20 problematik blev et centralt tema i debatten. Ifølge Kamper-Jørgensen blev 80/20-problematikken taget op for første gang i 1994. 80/20-problematikken omhandler en sundhedsmæssig og samfundsmæssig marginalisering af de cirka 20% af befolkningen, som står udenfor arbejdsmarkedet. Denne problematik blev efter slutningen af 1990'erne omformuleret til "ulighed i sundhed". (Kamper-Jørgensen, 2009, s. 54-55). Vallgård peger også på, at ulighed i sundhed først blev et samlet politisk problem fra slutningen af 1990'erne. Social ulighed blev en problematisk størrelse, som var knyttet til en relativt lille del af befolkningen, og som i overvejende grad blev forklaret ved uhensigtsmæssig livsstil og i betydelig mindre grad ved levevilkår (Vallgård, 2003).

Det var ifølge Vallgård en generel tendens i perioden, at regeringspartierne satte fokus på livsstil frem for levevilkår, dog var de borgerlige regeringspartier mere tilbøjelige til at negligere levevilkårenes betydning for befolkningens sundhed. Livsstilsperspektivet spillede en større og større rolle i perioden, og der kom i stigende grad fokus på det enkelte individs livsstilsvalg, og ansvaret for sundhed blev i høj grad overladt til den enkelte. (Vallgård, 2003).

I løbet af 1994 trådte sundhedsplanlægningsloven i kraft, hvilket betød, at amter og kommuner i deres planlægning skulle iberegne forebyggelseshensyn. Samtidig blev forebyggelsesindsatserne udliciteret og decentraliseret yderligere.

Denne øgede fokus på forebyggelse kunne også spores på uddannelses- og forskningsområdet. I 1996 blev Master of Public Health-uddannelserne introduceret på universiteterne i Danmark, i 1999 blev det muligt at tage en kandidateksamen i folkesundhedsvidenskab, og i 2001 dukkede masterstudiet i sundhedspædagogik op (Kamper-Jørgensen, 2009).

I 1999 kom *Folkesundhedsprogrammet: 1999-2008* (Regeringen, 1999), og allerede i 2001, grundet regeringsskifte fra socialdemokratisk til borgerlig regering, blev folkesundhedsprogrammet til *Sund hele livet* revideret (Regeringen, 2002). Det mest bemærkelsesværdige ved de nye programmer var et målrettet fokus på raske borgere:

Som noget nyt blev begreberne "borgerrettet forebyggelse" og "patientrettet forebyggelse" introduceret, hvor borgerrettet forebyggelse først og fremmest er

rettet imod den raske del af befolkningen med det formål at mindske risikoen for, at sygdom opstår, og hvor patientrettet forebyggelse handler om at forebygge, at sygdom udvikler sig yderligere og om at begrænse eller udskyde dens evt. komplikationer.

(Guldager, 2009, s. 25-26)

Den udvikling, som følger med risikotænkningen, har til følge, at alle bliver præ-patienter, altså at alle forstås som asymptomatisk eller præsymptomatisk syge (Rose, 2009).

I 2001 blev Indenrigsministeriet og Sundhedsministeriet for en kort bemærkning slået sammen. Ifølge Kamper-Jørgensen var en af årsagerne til denne fusion et ønske om at ændre på de kommunale strukturer. I 2007 kom kommunalreformen, og tilbage stod fem regioner og 98 storkommuner. På samme tid blev sundhedsloven en realitet, og det grundlæggende ansvar for forebyggelse og sundhedsfremme blev placeret hos kommunerne. Efter reformens tilblivelse lod de to ministerier sig skille igen, og i 2007 i forbindelse med regeringsdannelsen blev der etableret et nyt ministerium: Ministerium for sundhed og forebyggelse (Kamper-Jørgensen, 2009). I 2010 blev dette ministerium nedlagt, og Sundhedsministeriet blev igen slået sammen med Indenrigsministeriet.

Sundhedsstyrelsen som institution

Sundhedsstyrelsen blev oprettet som institution i 1909 og bestod dengang af et lægeråd, et apotekerråd og et retslægeråd. Formanden var på daværende tidspunkt Dr. Muus. Sundhedsstyrelsens opgaver var at overvåge befolkningens sundhedstilstand, rådgive den offentlige myndighed samt føre tilsyn med praktiserende medicinalpersoner. Sundhedsstyrelsen stod udenfor statens ministerier og havde således overvejende en rådgivende funktion. I 1924 blev Sundhedsstyrelsen lagt ind under Indenrigsministeriet, og i 1987 blev der oprettet et decideret Sundhedsministerium, som Sundhedsstyrelsen efterfølgende blev underlagt. Med Sundhedsloven i 2005 og strukturreformen i 2007 får Sundhedsstyrelsen udvidet sine beføjelser, og i 2012 slås Sundhedsstyrelsen og lægemiddelstyrelsen sammen.

Der har været tradition for at Sundhedsstyrelsens formandspost blev varetaget af medicinske fagfolk og frem til 2007 har alle formænd hos Sundhedsstyrelsen således været uddannede læger. I 2007 indstilles politologen Jesper Fisker som formand, men i 2011 overtages denne post af læge Else Smith, som stadig besidder posten. Sundhedsstyrelsen repræsenterer den øverste sundhedsfaglige myndighed i Danmark og skaber, i samarbejde med de parlamentariske beslutningstagere, rammerne for forebyggelse, sundhedsfremme og behandling i Danmark. Sundhedsstyrelsen har en vejledende funktion i relation til mennesker, der er ansat i sygdoms- og

sundhedsrelaterede erhverv, holder opsyn med medicinalindustrien og sundhedsvæsenet samt understøtter den danske befolkning i at leve sundt.

Den danske sundhedsstyrelse indgår et tæt samarbejde med internationale organisationer, som eksempelvis EU, WHO og Europarådet. Her samarbejdes omkring folkesundhed både i relation til forebyggelse og behandling. Sundhedsstyrelsen havde i 2011 et budget på 318 mio. kroner og 450 medarbejdere ansat (Oplysninger om Sundhedsstyrelsen er hentet fra www.Sundhedsstyrelsen.dk). De temaer som Sundhedsstyrelsen koncentrerer sig om, har varieret over tid. I 1980'erne opstod et nyt fokuspunkt da immunsygdommen AIDS kom på den vesteuropæiske dagsorden.

Kampen mod AIDS

Immunsygdommen AIDS blev omtalt for første gang i 1983 og fik efterfølgende markant omtale og opmærksomhed i en meget bred vifte af offentlige sammenhænge. Foruden Sundhedsstyrelsen var læger, interesseorganisationer, forfattere, debattører og musikere etc. optaget af at diskutere og tale om AIDS. Da man i første omgang ikke vidste, hvor hurtigt sygdommen ville sprede sig, og da man frygtede for en decideret epidemi, blev der sat omfattende initiativer i søen for at undgå yderligere spredning af HIV-virus.

Sundhedsstyrelsen blev i Danmark den største initiativtager i forhold til at informere om AIDS. Idet AIDS særligt i begyndelsen blev betragtet som en sygdom, der var knyttet til det homo- og biseksuelle miljø, blev der samtidig sat stigende fokus på antistigmatisering. Dette fokus blev fremlagt af organisationer, som blandt andet AIDS-fondet, LGBT, HIV-Danmark og Sex og Samfund, men også Sundhedsstyrelsen havde fokus på at minimere stigmatiseringer af højrisikogrupperne. AIDS blev dog ikke kun betragtet som en fysiologisk dødbringende sygdom eller et minoritetsstigma, men også som et kulturelt fænomen der mere overordnet potentielt kunne ændre på måden, vi forstod os selv som seksuelle individer og som ikke mindst kunne ændre vores interseksuelle relationer. Dette blandt andet ved, som afhandlingen også vil pege på, at danske politikere forsøgte at stimulere en mere konservativ seksualmoral (Vallgård, 2003, s. 258) eller ved at forestillingen om den frie seksualitet metaforisk blev koblet til døden (Brøgger, 1990). Ifølge Vallgård var der store lighedspunkter mellem reaktionerne på AIDS i 1980'erne og 1990'erne og reaktioner på tuberkulose i begyndelsen af 1900-tallet. Blandt andet fordi begge sygdomme var smitsomme, særligt ramte unge og blev betragtet som knyttet til særlige befolkningsgrupper: Fattige, homoseksuelle og narkomaner men dog med smitterisiko for alle borgere. En sammenstilling som også forfatter og essayist Susan Sontag metaforisk drager i sin tekst *AIDS og dens metaforer* (Sontag, 1989).

I midten af 1990'erne blev det muligt at medicinere HIV-smittede, således at virus ikke kom i udbrud. Det udvalgte kampagnemateriale er udfærdiget, før det blev muligt at medicinere AIDS-patienter.

Kampen mod overvægt

Overvægt bliver et nyt sundhedstema i løbet af 1990'erne. Den tungtvejende årsag til at overvægt som centralt sundhedstema først dukker op her er, at der tidligere herskede tvivl om, hvorvidt overvægt var en sundhedsskadelig faktor samt, at der i perioden fremkommer en markant stigning i tallet af overvægtige i Danmark (*Sundhed og sygelighed i Danmark & udviklingen siden 1987*). Sundhedsstyrelsens tal fra 2011 peger på, at 47% af den danske befolkning er overvægtige (målt som BMI på 25 eller derover), og at 13% er svært overvægtige (BMI på 30 eller derover). Denne stigning forekommer i udpræget grad hos yngre mennesker og hos personer med lav uddannelse eller indkomst (www.Sundhedsstyrelsen.dk).

WHO rapporterer i 1998, at overvægt må klassificeres som en global fedmeepidemi, og i 2006 underskriver WHO en fælles europæisk charter "mod svær overvægt" (*Obesity – Preventing and Managing the Global Epidemic*). I dette charter slås det fast at antallet af svært overvægtige de sidste tyve-tredive år er fordoblet i mange vestlige lande (Raakilde Jespersen og Verner Møller, 2010). Anerkendelsen af at overvægt udgør et stigende problem for folkesundheden sker altså i et internationalt samspil, og den retorik og de pædagogiske redskaber, som igennem de sidste år er blevet taget i brug af agenter på sundhedsområdet, er også stærkt inspireret af eksempelvis amerikanske strategier.

Hos Sundhedsstyrelsen er der i løbet af de sidste 10 år sket en markant ændring i både de retoriske og pædagogiske virkemidler, som bliver taget i brug i talen om overvægt og i produktionen af skrivelser til kommuner og i kampagnemateriale til overvægtige borgere. I 2003 udkom en rapport fra ernæringsrådet: "Den danske fedmeepidemi – oplæg til en forebyggelsesindsats" og handlingsplanen: "Oplæg til national handlingsplan mod svær overvægt – Forslag til løsninger og perspektiver". Begge skrivelser brugte det stigmatiserende kodeks for overvægt: *fed* hyppigt og anvendte en udpræget autoritativ militærretorik – præcis som WHO havde gjort i deres retorik: "til fælles kamp mod fedme". I 2009 udkom kampagnematerialet *Små skridt til vægttab – der holder* og i 2011 *10 veje til vægttab*, som udgør materialegrundlaget for analyserne i nærværende afhandling. Begge kampagner har konsekvent erstattet udtrykket *fed* med *overvægt* og bygger i tråd med dette forsøg på afstigmatisering på en væsentlig mere pædagogisk strategi. *Små skridt-metoden*, som i dag er den hyppigst anvendte metode i velfærdsstatsregi, er også inspireret af

amerikanske vægttabsstrategier og har været med til at danne en nærmest religiøs skoling omkring livsstilsændringer, hvilket hjemmesiden www.smaaskridt.dk er et aktuelt eksempel på, men strategien har også været genstand for meget kritik, idet den fokuserer på små livsstilsændringer fremfor store, og derfor anklages for ikke at have nogen regulær effekt (Astrup, Bitz og Sørensen, 2012).

Som resultat af at overvægt er blevet et kerneområde i dansk sundhedspolitik, har regeringen og satspuljepartierne i 2007 afsat 57,5 mio. kr. til en målrettet indsats mod overvægt. En stor del af disse midler er blevet brugt på at oprette en efteruddannelse: *vægtstoprådgiveruddannelsen (udviklet til Sundhedsstyrelsen af Det Nationale Udviklingscenter mod Overvægt (NUMO))*, som specifikt, ved hjælp af små skridt-metoden, skal sikre, at de danske kommuner får ressourcer til at reducere overvægt i befolkningen.

De sundhedspolitiske strategier

I perioden 1970-2012 var de sundhedspolitiske strategier domineret af en udpræget dobbelthed, idet myndighederne på den ene side appellerede til, at det enkelte individ udviklede individuelle kompetencer og egenskaber, og på den anden side opfordrede det enkelte individ til lydighed og autoritetstro, og til at tilpasse sig de i forvejen givne normative regler og anbefalinger. Som det vil fremgå af afhandlingens analyser, er denne ambivalens grundlæggende og manifesterer sig under forskellige former.

Den grundlæggende ambivalens der manifesterer sig i de sundhedspolitiske strategier, bliver afsættet for Signild Vallgårdas undersøgelser af sundhedspolitik i Danmark og Sverige. Signild Vallgård, som er professor på Institut for Folkesundhedsvidenskab på Københavns Universitet, og som særligt er specialiseret i sundhedspolitiske analyser, undersøger i *Folkesundhed som politik*, hvordan folkesundheden som politisk ærinde har udspillet sig i perioden 1930-2003 i henholdsvis Danmark og Sverige. En central pointe hos Vallgård bliver, at de styringsgreb, hun observerer i 1930'erne og 1940'erne, er de samme, som vi møder efter 1970, og det er således ifølge Vallgård en fejlslutning at konkludere, at der er tale om nye styringsstrategier, sådan som eksempelvis Kamper-Jørgensen gør. Dog synes omfanget og bredden af styringskomponenterne at udvide sig. Denne diskussion vil blive yderligere uddybet i afsnittet om forebyggelse og sundhedsfremme.

Inspireret af Foucaults begrebsapparat peger hun særligt på to paradokser i den sundhedspolitiske appellation, og disse kæder hun sammen med Foucaults to begreber Den pastorale magt og guvernementaliteten.

Han (Foucault) ser paralleller mellem den måde, velfærdsstaten sørger for og

styrer sine borgere på, og den måde, hvorpå den kristne kirke, ikke mindst præsten, sørger for sine medlemmer. Ligesom hyrden for sine får. Der er således en dobbelthed i denne form for magtudøvelse, nemlig omsorg og overvågning, eller kontrol og skabelse af tryghed.
(Vallgård, 2003, s. 16)

Velfærdsstaten synes ifølge Vallgård i sin sundhedspolitik at udfylde en dobbeltrolle, hvorfra den besinder sig på at sikre modsatrettede værdier: omsorg/magtudøvelse, tryghed/kontrol, omsorg/overvågning, frigørelse/begrænsning.

Velfærdsstatens styringsstrategier er på samme tid distinkt knyttet til Foucaults begreb guvernementaltitet. Guvernementaltiteten forbinder, som tidligere nævnt, statens intentionelle magtgreb og rummer dels en direkte magtudøvelse og dels en indføring af styringsmekanismer i den enkelte borger (selvstyring). Denne spaltning operationaliserer Vallgård til henholdsvis velfærdsstatens *appel*, til egenskaber og ønsker, som den enkelte borger allerede skønnes i besiddelse af, og *formning* af nye egenskaber og ønsker hos den enkelte borger. Appel til ønsker og egenskaber er knyttet til borgerens ønske om at opnå eksempelvis rigdom, lykke, normalitet og sundhed.

De styrende kan også appellere til ønsket om at være og blive opfattet som et godt menneske, at være en god borger, som tager ansvar for sig selv, sin familie og sit fædreland; som kort sagt er med til at skabe et godt samfund.
(Vallgård, 2003, s. 15)

Baggrunden for denne strategi er, at hvis statens styringsmekanismer skal bære frugt, må målet gøres attraktivt både primært (skønhed, sundhed, rigdom) og sekundært (ansvarlighed, godhed). Af specificerede appellformer nævner Vallgård: Appel til frygt for sygdom og død, appel til ønsket om sundhed, appel til ønsket om det gode liv ("selvfølelse, social accept, selvkontrol, skønhed") samt appel til ønsket om at være til gavn for fællesskabet. Hun påpeger dog, at der i perioden fra 1930–2003 sker en udvikling i anvendelsen af de fire appeller:

Sammenfattende om de ønsker, myndighederne appellerede til, kan man sige, at sammenlignet med 1930'erne og 1940'erne spillede angst for sygdom og tabte leveår en større rolle, pligt og ansvar over for andre, spillede en mindre, og ansvar for et fællesskab som folket eller landet ingen rolle overhovedet.
(Vallgård, 2003, s. 205)

Formning af subjekter handler ifølge Vallgård om at "ændre befolkningens ønsker og egenskaber", det vil sige ikke bare appellere til i forvejen eksisterende egenskaber og drømme men at forme og skabe ambitioner og mål på vegne af velfærdsstatens borgere. Det paradoksale er dog i denne sammenhæng, at velfærdsstaten ikke sigter mod at give den enkelte borger generelle handlingskompetencer (*empowerment*), men at give handlingskompetencer som retter sig mod det sunde liv.¹⁹ De handleevner, som søges udviklet, skal bruges til at udvikle en konstruktiv sundhedsfremmende adfærd:

En ofte fremført forestilling var, at hvis folk havde magt, som de havde agt, ville de handle, som politikerne fandt rigtigt. Det vil sige, at hvis de fik større handlefrihed og forbedrede handlemuligheder, ville de vælge et sundere liv. Det var en af grundene til, at såkaldt *empowerment* eller *enablement*, eller på dansk handlekompetence, sås som en mulig metode til at styre folks adfærd i mere sundhedsgavnlig retning.
(Vallgård, 2003, s. 159)

Til trods for at den danske velfærdsstat i sin sundhedsoplysning har fokus på individets handlefrihed, går den ikke væk fra samtidig at appellere til lydighed og autoritetstro:

Med hensyn til brugen af påbud og bydemåde adskiller sundhedsoplysningen i slutningen af 1900-tallet sig således ikke fra den i midten af århundredet. Der blev, som dengang, appelleret til lydighed og autoritetstro. Forskellen var, at påbuddene var mange flere ved slutningen.
(Vallgård, 2003, s. 206)

Bag disse styringsteknologier ligger en forestilling om, at den enkelte selv har ansvar for egen sundhed og må drage omsorg for sit eget liv. Alligevel appelleres der samtidig til en grundlæggende ansvarlighed for velfærdsfællesskabet, og altså en idealisering af en sundhedsadfærd som både er til gavn for den enkelte og for velfærdssamfundet. Med hensyn til spørgsmål om livsstil og levevilkår påpeger Vallgård, at ingen vægter levevilkår højt, men at der er en tendens til, at socialdemokratiske regeringer i perioden vægter levevilkår højere end borgerlige regeringer (Vallgård, 2003, s.162-164).

De respektive styringsstrategier blev internaliseret gennem en massiv strøm af oplysninger og viden, og politikerne så det som deres metier at formidle og udbrede den fornødne viden. Viden blev antaget for at være selve forudsætningen for at handle fornuftigt og rationelt men var også forstået som forudsætningen for at kunne erhverve sig frihed til at vælge og handle. Ifølge Vallgård stod viden og oplysning dog ikke alene men blev assisteret af en opdragende praksis:

Tilliden til, at oplysning ville føre til ændret adfærd, afspejlede en tro på, at man kunne styre ved at appellere til fornuften, samtidig med at man syntes at mene, at viden ikke var nok. Myndighederne måtte også ændre borgernes holdninger.
(Vallgård, 2003, s. 155)

Her viser Vallgård igen hvordan denne praksis var og er dobbeltydig og ambivalent:

Der var en dobbelthed i politikernes udsagn. Samtidig med at de gik ind for, at folk skulle vælge frit, var de opsatte på at få dem til at vælge netop det, de selv anså for at være bedst for borgerne. De var, som vist, parate til at forsøge at ændre folks værdier og ønsker. Til disse hørte viljen til sundhed.
(Vallgård, 2003, s. 156)

I 1977 blev der refereret til denne viden som "sundhedspædagogik", men denne formulering bliver senere til "sundhedsoplysning". Denne begrebsændring peger ikke på en ændring i styringsmekanismernes dobbelthed men på en generel dalende accept af en formynderisk praksis.

Direkte forbud og åbenlyst formynderi blev betragtet som uacceptabelt, særligt for de borgerlige partier, som gjorde det til et led i en politisk strategi at projicere formynderiet i retning af socialdemokraterne. Denne forskydning og kamuflering af en formynderisk praksis afspejler en generel værdiudvikling i velfærdsstaten, som Rune Lykkeberg ligeledes fremhæver i sin debatbog *Kampen om sandhederne*. I begrebet *sundhedsoplysning* er den opdragende effekt derfor skjult uden dog på nogen måde at være reduceret i praksis.

Før 1990'erne var sundhedsformidling rettet bredt imod befolkningen, men efter midten af 1990'erne blev marginalisering af særligt udsatte grupper et hyppigt anvendt styringsgreb. I 1994 talte Birte Weiss om den tidligere nævnte 80/20-problematik, som henviste til en ulige fordeling i sundhed - imellem borgere indenfor arbejdsmarkedet og udenfor arbejdsmarkedet. Efter 2000 blev kriteriet for ulighed i sundhed reformuleret, og uddannelse blev et kriterium for at udpege de "særligt udsatte". De "særligt udsatte" blev efter slutningen af 1990'erne målgruppe for velfærdsstatens sundhedspolitiske praksis.

Den form for styring for at løse ulighedsproblemet, regeringerne foreslog, var alt i alt temmelig indgribende. Den rettede sig mod dem, der ikke evnede at styre sig selv i ønsket retning. De skulle derfor hjælpes af eksperterne til at leve et liv, som gav dem bedre sundhed. Reduktionen af ulighed blev gjort til en behandlingsopgave, og de, der skulle hjælpes, blev set som klienter eller patienter, som ofte karakteriseredes af en afhængighed af de myndigheder, der søgte at hjælpe dem og forme deres liv. Eftersom uligheden især blev forklaret med uhensigtsmæssig adfærd, bestod den centrale opgave i at hjælpe dem til at ændre denne.
(Vallgård, 2003, s. 183)

Efter 2002 var der ifølge Kamper-Jørgensen igen mindre fokus på social ulighed i sundhed (Kamper-Jørgensen, 2009).

De forskellige styringsteknikker blev udelukkende målt og evalueret på deres effektivitet og havde i meget begrænset omfang fokus på en etisk profilering. Denne kalkulerende fokusering på effektivitet i sundhedsformidlingen bliver tydelig i medieforsker Anker Brink Lunds artikel "Sundhedsformidling" fra 1998, som gennemgår effektive og mindre effektive styringsgreb i sundhedsformidlingsgenren. De fleste sundhedsformidlere anvender ifølge Lund kompositorisk *KAP-modellen (Knowledge, Attitudes, and Practice)*, som baserer sig på en antagelse om, at "sundhedsfaglig viden kombineret med fornuftige holdninger fremkalder adfærdsændringer i sundhedsfremmende retning" (Brink Lund, 1998, s. 241). Han fremhæver ligeledes *diffusionsteorien*, som identificerer fem karakteristika som særligt betydelige i effektiv formidling af budskaber: Relativ gevinst (subjektiv oplevelse af nytteværdi), kompatibilitet (forenelighed med etablerede værdier), kompleksitet (let tilgængelighed), afprøvelighed og synlighed. Sundhedsformidlingens krav er målbar effektivitet og i mindre grad etisk forsvarlighed. Der tages ikke hensyn til eventuelle stigmatiseringer, den enkeltes integritet samt etablering af skyld.

Effekten af enkeltstående interventioner er som regel begrænset og stærkt varierende for forskellige målgrupper. Virkningen er størst blandt bekymrede og motiverede personer samt folk, der får social støtte til den anbefalede indsats. (Brink Lund, 1998, s. 254)

De sundhedspolitiske strategier, som blev anvendt i perioden 1970 og frem, er ifølge Vallgård ikke væsentligt anderledes, end de strategier som blev anvendt i perioden 1930-1940.

Styringsstrategierne er sammensat af to modsatrettede og umiddelbart uforenelige målsætninger; dels en appel til lydighed og autoritetstro overfor velfærdsstatens regulativer og dels en appel til selvstændighed og personlig ansvarlighed for eget liv. Dog er det markant, at dette komplekse styringsgreb udvides og intensiveres i løbet af 1900-tallet og begyndelsen af 00'erne, og at grænserne for velfærdsstatens sundhedspolitiske magtbeføjelser og pligter ekspanderes. De sundhedspolitiske motiver ændrer karakter fra at fokusere på det enkelte individs gavn for samfundet og fællesskabet, til at der efter 1970 i højere grad sættes fokus på det gode liv for den enkelte borger:

I Danmark blev sundheden oftere omtalt som et mål i sig selv. Det var dog skabelsen af gode liv for borgerne, dvs. individets lykke mere end fællesskabets vel, der dominerede begrundelserne i de sidste årtier. Dette kan måske ses som et udtryk for en generel forandring i velfærdsstatsprojektet fra at være kollektivt til at have større grad af individorientering. (Vallgård, 2003, s. 269-270)

Filosoffen Uffe Juul Jensen argumenterer samtidig i sin artikel "Patologisering og kampen om sygdomsbegrebet" på, at der efter 1970 sker et skift i forhold til den enkeltes ansvar for egen sygdom og derved på velfærdsstatens måde at se på forholdet imellem sygdom og livsførelse. Hvor der før 1970 var fokus på at tilbyde ens behandling til alle velfærdsborgere, bliver der efter 1970 fokus på den enkeltes skyldsspørgsmål.

Ifølge velfærdsstatens grundlæggende rettighedsprincip har enhver borger ret til at blive behandlet for sine sygdomme på lige fod med andre borgere. Køn, alder, race, social status, men også livsførelse er irrelevant, når velfærdsstatens professionelle udformer og distribuerer deres professionelle service til borgerne. Denne filosofi avler imidlertid sin egen modsigelse, når den diagnostiske praksis i løbet af det 20. århundrede og i særdeleshed siden 1970'erne udvides fra at være en diagnostik af afgrænsede sygdomsbilleder eller syndromer til også at omfatte diagnostik på basis af den bio-psyko-sociale model (...) Den foreløbige kulmination af denne udvikling viser sig i aktuelle sundhedsfremmestrategier og i den tiltagende tendens til at gøre spørgsmål om personlig skyld og ansvar for egen sygdom til relevante temaer i den professionelle behandlingskontekst (Juul Jensen, 2010, s. 121)

Forebyggelse versus Sundhedsfremme

I talen om sundhed bruges de to begreber *forebyggelse* og *sundhedsfremme* hyppigt, men der foreligger faktisk en betydelig uenighed om dels de to begrebers historie og dels de to begrebers gensidige relation.

Kamper-Jørgensen definerer sundhedsfremme som "det brede sundhedsbegreb" og placerer begrebets indtog i dansk sundhedspolitik til 1960'erne, med det forbehold at det først for alvor slår igennem efter Ottawa-charteret i 1986. Kamper-Jørgensen mener desuden, at sundhedsfremmebegrebet efter kommunalreformens decentralisering i 2007 er mere udbredt end nogensinde. Som nævnt ovenfor, skelner Kamper-Jørgensen og Bruun Jensen mellem "før-orienteringen (forebyggelse)" og "efter-orienteringen (sundhedsfremme)", i betydningen før Ottawa og efter Ottawa.

Før-orienteringen er medicinsk orienteret mod risikofaktorer og sygdom i et patogenetisk perspektiv, hvor efter-orienteringen er fokuseret på at fremme sundheden salutogenetisk. Før-orienteringen er samtidig karakteriseret ved et ekspertvælde, som taler *til* den enkelte borger, hvorimod efter-orienteringen er interesseret i at inddrage den enkelte borger, altså tale *med* velfærdsborgeren. Dertil er før-orienteringen tilbøjelig til at give den enkelte borger skyld for egen sygdom, hvorimod efter-orienteringen, ifølge Kamper-Jørgensen og Bruun Jensen søger at fordele ansvaret imellem den enkelte og samfundet som helhed (Kamper-Jørgensen og Bruun Jensen, 2009, s. 33-43).

Med det brede sundhedsbegreb intenderes der ifølge Kamper-Jørgensen og Bruun Jensen, i modsætning til forebyggelsesbegrebet, at betragte krop og psyke i samspil i en art tilstedeværelsesdimension frem for en fraværdimension. "En fraværdimension: Fravær af sygdom og svagelighed. En tilstedeværelsesdimension: Tilstedeværelse af bred "well-being"". (Kamper-Jørgensen og Bruun Jensen, 2009, s. 33). Før-orienteringen eller fraværdimensionen har ifølge Kamper-Jørgensen været den dominerende før 1960'erne og er knyttet til en generel udvikling af behandlingsteknologierne. Med Efter-orienteringen bevæger vi os fra lægevidenskab til sundhedsvidenskab, og andre fagområder inddrages i den brede sundhedsforståelse.

Der er en mærkbar værdiladning på spil i Kamper-Jørgensens begreber, idet efter-orienteringen, som dækker begrebet sundhedsfremme, entydigt synes at repræsentere det gode og positive, hvorimod før-orienteringen, som dækker begrebet forebyggelse, fremstår mere eller mindre entydigt negativt. Denne mærkbare favorisering kan hænge sammen med, at Kamper-Jørgensen selv har været en medvirkende faktor til denne begrebsudvikling. Han har eksempelvis direkte medvirket i skabelsen af de nationale forebyggelsesprogrammer (1988, 1999 og 2002). Signild Vallgård tager netop fat på denne begrebsproblematik i sin artikel "Forebyggelse og sundhedsfremme – definitioner, historie og magtudøvelse" (2009). Hun peger på, at det indenfor en traditionel begrebshistorisk horisont, hvor hun her er inspireret af begrebshistorikeren Koselleck, er påfaldende, at de to begreber sundhedsfremme og forebyggelse ofte fungerer som

synonymer og stiller sig i opposition til et decideret behandlingsbegreb. Andre gange, som vi eksempelvis ser det hos Kamper-Jørgensen, fungerer de to begreber som modbegreber. I en dansk kontekst er der tradition for både at forstå de to begreber som med- og modbegreber.

Vallgård kritiserer Kamper-Jørgensens position på to områder. For det første anfægter hun postulatet om, at sundhedsfremme skulle være en ny strategi, som vinder terræn i forbindelse med Ottawa-deklarationen, og for det andet at den autoritetsstyrede forebyggelsesstrategi skulle være afmonteret af sundhedsfremmestrategien.

Sundhedsfremme, i forståelsen at fremme det gode sunde liv, bliver allerede i 1948 formuleret som ideal af WHO, hvilket er cirka 40 år før Ottawa. Men Vallgård går længere tilbage:

Allerede de gamle grækere talte om betydningen af at fremme sundheden. I den medicinske tænkning, som ofte benævnes humoralpatologi, og som blev udviklet af Hippokrates (cirka 460-cirka 370 før vor tid) og Galen (cirka 130-cirka 210), var målet at skabe balance i krop og sjæl. Det vil sige opnå sundhed. Det skete med råd om, hvordan man skulle spise, drikke, hvile og træne, hvordan omgivelserne og følelserne påvirkede sundheden, og hvordan man skulle sørge for at udtømme forskellige kropsvæsker for at opnå den ønskede balance (...) Forebyggelse derimod, hvis den handler om at undgå specifikke sygdomme og risikofaktorer, svarer mere til den medicinske tænkning, som slog igennem i løbet af 1800-tallet, med dens opfattelse af sygdomme som afgrænsede helheder og et monukausalt syn på sygdommes årsager.
(Vallgård, 2009, s. 103)

Hverken sundhedsfremme eller forebyggelse kan altså ifølge Vallgård defineres eller bestemmes som nye ideer.

I forhold til Kamper-Jørgensen og Bruun Jensens skarpe begrebsdefinition, som sætter skel imellem et før og et efter Ottawa-deklarationen, fastholder Vallgård, at de aspekter, som kendetegner henholdsvis forebyggelse og sundhedsfremme, ikke historisk kan isoleres men derimod indfinder sig både før og efter Ottawa. Rapporter og forskrifter efter Ottawa er stadig kendetegnet ved en massiv brug af bydeform og autoritære formaninger, og før Ottawa var der tilsvarende fokus på at motivere det enkelte individ i retning af moderat selvbeherskelse. Til trods for at sundhedsfremme med sin empowerment-retorik umiddelbart synes mindre ekspertorienteret og mere fokuseret på den enkeltes medbestemmelse, handler sundhedsfremme i sin essens om at få den enkelte borger til at gøre noget, han ikke umiddelbart har lyst til:

Når man i folkesundhedsarbejde taler om empowerment eller styrkelse af handlekompetencer, er det med henblik på at fremme sundheden, ikke med henblik på, at folk skal blive bedre i stand til at realisere ønsker, som kunne være sundhedsskadelige.
(Vallgård, 2009, s. 107)

Filosof Ulf Olsson, som forsker i sundhedspædagogik, mener heller ikke, at forestillingen om at fremme ansvarlige selvhandlede subjekter er en ny tanke, som kan isoleres til efter Ottawa.

Allerede i begyndelsen af 1800-tallet var forestillingen om, at de fattige skulle hjælpes til at hjælpe sig selv en dominerende ambition. Ikke ulig tanken i dag var motivet, at de fattige udgjorde en trussel mod samfundsordenen. I denne optik er forestillingen om frihed identisk med evnen til at adlyde:

Analysen viser, måske overraskende, at tankefigurer og begreber, som er fremtrædende i nutidens diskurs, f.eks. frihed, ansvar, selvhjælp og selvdannelse, også opererede i gårtdagens diskurs. Den viser også, at både nutidens og gårtdagens styrende tænkning i stor udstrækning handler om at styre ved at skabe forudsætninger for selvstyring. Genealogisk set betyder det, at nutidens folkesundhedsarbejde reproducerer diskursive praktikker og tankefigurer, som også opererede indenfor filantropi, fattigpleje og folkeoplysning i første halvdel af 1800-tallet. Nutidens diskurs genanvender altså begreber fra en diskurs. Som med dagens øjne ofte fremstår som fremmed, paternalistisk, undertrykkende og manipulerende.
(Olsson, 2009, s. 161)

Etnolog og sundhedsforsker Lene Otto bidrager til denne diskussion ved at forstå de to begreber sundhedsfremme og forebyggelse, her forstået som det brede og det smalle sundhedsbegreb, som en del af samme diskurs. Sundhed er i Ottos optik både definitionen på det gode liv og et medicinsk fravær af sygdom.

I den følgende fremstilling af en sundhedsdiskurs, ses det brede sundhedsbegreb, hvor sundhed er synonymt med det gode liv *ikke* som et alternativ til den medicinske diskurs, men som en del af denne. Det forsøges påvist, at det brede sundhedsbegreb er en logisk følge af årsagsopfattelsen i den medicinske diskurs.
(Otto, 1998, s. 46-47)

Til trods for at Vallgård og Otto begge tager udgangspunkt i Foucaults diskursanalyse, er deres greb meget forskellige. Hvor Vallgård koncentrerer sig om velfærdstatens styringsstrategier, tager Otto udgangspunkt i, hvordan det sundhedspolitiske installationsprojekt påvirker den enkelte velfærdsborger, og hvordan denne opfatter og oplever begreberne sygdom og sundhed. Hendes udgangspunkt er, at "staten er sundhedsdiskursens udgangspunkt", men at staten ikke kan styre og kontrollere en given diskursiv udvikling" (Otto, 1998, s. 20).

I sin analyse af sundhedsdiskursen placerer hun, inspireret af Foucaults praksis i *Viljen til viden*, undersøgelsesobjektet, begrebet sundhed, på seksualitetens plads. Det er en tilbagevendende væsentlighed for Otto at afklare og præcisere, at hun, som Foucault, tager afstand fra en forestilling om en skjult, undertrykt og naturlig sundhedsbevidsthed:

I stedet ses sundhedsbevidstheden som konstitueret af selve den offentlige regulering (etablering af sundhedsvæsen). Viljen til sundhed bliver produceret af den medicinske diskurs, men får helt forskellig plads og dermed forskellig betydning i forskellige livsformer.
(Otto, 1998, s. 47)

Til trods for at Otto forestiller sig begrebsparret sundhedsfremme og forebyggelse som en del af samme diskurs, adskiller hun, som Vallgård, de to forestillinger i sundhed som forebyggelse eller modstandskraft eller resurse på den ene side, og sundhed som "a way of life" eller "det gode liv" eller måske bare "liv" på den anden side. (Otto, 1998, s. 49). De to diskursformationer bliver i Otto vilkår for hinanden og afløser derfor på skift hinanden. Otto knytter den medicinske diskurs til den rationelle medicin og dennes kausalitetstænkning, og det er her, den roterende diskurs tager sit afsæt. I takt med at den medicinske praksis søger flere og flere årsager til sygdomsudbrud, bliver flere og flere ting sygdomsfremkaldende, og i yderste konsekvens devalueres årsagsbegrebet:

Når alt bliver middel til at undgå sygdom – kan tanken om sundhed som middel ikke tænkes mere – sundhed bliver derfor til mål.

(Otto, 1998, s. 54)

I yderste konsekvens er hele livet årsag til sygdom, og dermed bliver sundhed en bestemt måde at leve på for at undgå disse årsager.

(Otto, 1998, s. 55)

Otto forestiller sig sundhedsdiskursen som selvproducerende, hvilket betyder, at hun ikke forbinder diskursens udvikling med politiske intentioner og legitimeringer. Hun går så vidt som til at mene, at det velfærdsstatslige sundhedsvæsen mister deres råderum i den brede sundhedsopfattelse:

Når sundheden er blevet "det gode liv", er det omsonst at ville opdrage befolkningen til en bestemt form for sundhed, hvilket i høj grad har været målet for dansk sundhedspolitik i dette århundrede.

(Otto, 1998, s. 60)

Hvor Vallgård ser udviklingen af det brede sundhedsbegreb som en mere eller mindre bevidst politisk strategi fra magthavernes side, ser Otto altså denne udvikling som en decideret politisk forhindring for en opdragende sundhedspolitik.

Det er lidt tvetydigt, hvorvidt Otto forestiller sig det brede sundhedsbegreb som en nyere tankekonstellation, da hun flere steder refererer til denne som: "Den nye sundhedsopfattelse (...)" (Otto, 1998, s. 24), og på den anden side, som Vallgård, knytter denne til en antik tradition (Otto, 1998, s. 68). Flere steder konkluderer hun, at de to sundheds- og sygdomsforståelser pendulerer imellem hinanden:

Den vesterlandske medicins historie er præget af en svingen mellem to modstridende perspektiver på sygdom. Først det ontologiske synspunkt, at sygdom er en specifik entitet, som kroppen er beholder for (...). Det andet sygdomsbegreb er det "abstrakte" synspunkt, at sygdom er uadskillelig fra individets totale eksistens. Hertil ville svare et holistisk sundhedsbegreb, hvor sundhed defineres som velvære eller måske endda lykke.

(Otto, 1998, s. 68)

Sundhed som megadiskurs

Som Vallgård og Otto identificerer psykologen Svend Brinkmann sundhed som en ny megadiskurs, her forstået som et nyt overordnet værdisystem som flyder ud i alt og patologiserer hver enkelt lille del af tilværelsen. I antologien *Det diagnosticerede liv – Sygdom uden grænser* (2010) peger Brinkmann på, at hvor tilværelsen tidligere var centreret omkring en Gud eller en særlig etik, er den i dag relateret til spørgsmål om at leve sundt både i forhold til fysikken og i forhold til det psyko-sociale. Samtidig er sundhed blevet en kommerciel markedsværdi. Dette har medført, at nye, særligt psykiatriske, diagnoser er vokset frem:

Patologiseringen er imidlertid et samfundstræk, der indtil videre har været genstand for markant mindre bevågenhed, hvilket er påfaldende, hvis det er sandt, at sundhed er ved at blive de moderne samfunds super-værdi – den værdi, som alle andre værdier skal måles mod – og at enhver afvigelse fra et sundhedsideal opfattes som en trussel mod individers liv og lykke samt mod statens konkurrenceevne og bruttonationalprodukt.
(Brinkmann, 2010, s. 9)

I takt med at sundhed bliver betragtet som en overordnet værdi, udvides sygdomsbegrebet. Hvor der tidligere blev draget skel mellem den raske og den syge, skelnes der nu imellem den sunde og den usunde. Derved bliver den usunde diagnosticeret som syg, og sygdomsbegrebet udvides drastisk. Som også Vallgård og Otto peger på, ophører sundhed med at være et middel til det gode liv og bliver selve definitionen på det gode liv. Også den norske filosof Lars Fr. H. Svendsen viser i sin artikel "Patologisering og stigmatisering" fra samme antologi, at grænserne for sygdomsdiagnosticering hele tiden rykker sig, både fysisk og psykisk: "Tanken er altså ikke, at de med færre symptomer er raske, men snarere, at de er lidt mindre syge. Med andre ord synes man at have sat sygdommen som norm" (Svendsen, 2010, s. 66).

Brinkmann mener paradoksalt nok, at den stigende patologisering virker modsat intentionen, idet den menneskelige sårbarhed har en tendens til at blive øget i takt med, at mennesket italesættes som udpræget sårbar. Sundhedsdiskursens paradoks bliver altså, at den qua sin dominans producerer svagelige individer og derved medvirker til at konstruere en selvopfyldende profeti.

Brinkmann fremhæver to årsager til denne stigende patologisering. For det første på udviklingen fra en kristen religion til en sundhedsreligion, og for det andet på udviklingen fra velfærdsstat til konkurrencestat:

I konkurrencestaten bliver sundhedspolitikken – det at sikre borgernes sundhed og velfærd – en central del af social – og beskæftigelsespolitikken, da den sunde, driftige og innovative borger er blevet nationens væsentligste aktiv.
(Brinkmann, 2010, s. 17)
Styringen af borgernes og borgernes selvstyring i konkurrencestaten vil i stigende grad ske gennem biopolitik, dvs. ved at regulere vores forhold til krop, hjerne og sundhed gennem det, Rose kalder en somatisk etik.
(Brinkmann, 2010, s. 27)

Brinkmann mener dog, som Rose, at samtidens biopolitik i mindre grad er optaget af at normalisere, undertrykke og disciplinere men derimod er orienteret mod en "autenticitetsetik". En autenticitetsetik som er tæt forbundet med optimeringen af det sande og sunde selv.

Sundhedsdiskursen: En relation mellem stat og borger?

Otto forstår, som Rose, ikke den biopolitiske diskurs som en relation imellem stat og individ. Hun peger derimod på, at sundhedsdiskursens biopolitiske magt filtreres ind i stadig flere og flere diskursive sammenhænge og principielt udøves alle steder fra. I denne optik er biomagt mere et perspektiv end en måde intentionelt at styre på. Rose henviser i den forbindelse til, at staten intentionelt forsøger at frigøre sig fra de biopolitiske forpligtigelser, den tog på sig i det 18. og 19. århundrede, og i stedet forsøger den at videregive sit ansvar til eksempelvis individet selv, arbejdspladsen, kommercielle medier, markedet etc.

Både Rose og Otto fremhæver altså, at den diskursive udvikling fra det smalle mod det brede sundhedsbegreb (i nærværende afhandling også omtalt som udviklingen fra forebyggelse til sundhedsfremme) har implementeret en markant ændring i relationen imellem stat og individ. Hvor staten tidligere indtog en markant opdragende position i forhold til befolkningen, fungerer staten nu udelukkende som igangsætter og inspirator for den enkelte. Otto taler om, at velfærdsstaten har mistet terræn og ikke længere har autoritet til at udvikle og gennemføre specifikke opdragende forebyggelsesprocedurer, hvorimod Rose peger på, at staten mere intentionelt lader sig frigøre fra sin traditionelle magtudøvende position for at overlade beføjelserne til den enkelte og til familien:

Biopolitikken opererer i dag ikke længere i et problemområde, der defineres af befolkning, kvalitet, territorium og nation. Individet erstatter befolkning, og kvalitet er ikke længere evolutionær livsegnet, men livskvalitet, samfundets politiske territorium viger for familiens og fællesskabets domesticerede rum, og ansvaret falder nu ikke på dem, der regerer en nation i et internationalt konkurrencefelt, men på dem, der er ansvarlige for en familie og dens medlemmer.
(Rose, 2009, s. 98)

Rose pointerer, at de instanser og agenter der beskæftiger sig direkte med sundhedsfremme og sundhedsoplysning (eks. Sundhedsstyrelsen), stadig betragter sundhed som nationens mål, men:

I dag udtrykkes begrundelsen for den politiske interesse i befolkningens sundhed ikke længere som en bekymring for konsekvenserne af befolkningens forringede livsegnethed som et organisk hele for kampen mellem nationerne. Det udtrykkes i stedet i økonomiske termer som omkostningerne ved dårlig sundhed i form af tabte arbejdsdage eller voksende forsikringspræmier eller i moralske termer som forpligtelsen til at reducere ulighederne indenfor sundhedsområdet.
(Rose, 2009, s. 97)

Vallgård påpeger i denne kontekst, at til trods for at de økonomiske incitamenter for sundhedsfremme spiller en rolle i den danske sundhedspolitik i perioden 1970 og frem, gør hun samtidig opmærksom på, at den danske velfærdsstat, grundet sine i udgangspunktet humanistiske og markedsafvisende idealer, på samme tid eksplicit tager afstand fra økonomiske begrundelser for den sundhedspolitiske indsats.

Modsat Rose og Otto mener Vallgård ikke, at magtrelationen imellem individ og stat er minimeret, hun mener tværtimod, at styringen er intensiveret.

I løbet af de sidste årtier af 1900-tallet produceredes et mere omfattende materiale med henblik på at vejlede og retlede forældrene end tidligere. Det tolker jeg som et udtryk for politikernes voksende styringsambitioner.
(Vallgård, 2003, s. 222)

Dog synes magtrelationen at være bedre skjult. Velfærdsstaten taler godt nok om at give den enkelte frihed og handlekompetencer, men det er stadig en på forhånd defineret specifik adfærd, der efterspørges. Der er ikke længere efterspørgsel på et lydigt subjekt, men på et subjekt som tror sig fri. Overordnet kan man sige, at Vallgård, Kamper-Jørgensen og Bruun Jensen, Otto og Rose ser meget forskelligt på den massive udvidelse og udlicitering af sundhedsdiskursen, som de alle registrerer. Hvor Kamper-Jørgensen og Bruun Jensen, Otto og Rose betragter denne diskursudvidelse som overvejende frihedsskabende, tolker Vallgård den som en i udgangspunktet frihedsberøvende diskurs. Lars Fr. H. Svendsen mener ligeledes, at statens intenderede omsorg har en formynderisk bagside:

Sundhedsbegrebet er udtryk for en omsorgsideologi, der let bliver formynderisk. Omvendt kan ethvert formynderisk greb blot hævdes at være udtryk for omsorg for borgerne. Vi loves et længere og lykkeligere liv, hvis vi blot er villige til at underlægge os et stadig mere gennemgribende sundhedsregime. (...) Omsorgsideologien kender ingen grænser og omfavner hele mennesket. Den nøjes ikke med at behandle sygdomme, men ønsker at udstikke retningslinjer for, hvordan du bør leve dit liv.
(Svendsen, 2010, s. 70)

I forlængelse af afhandlingens aktantanalyser søges denne diskussion om, i hvilket omfang sundhedsdiskursen er mere eller mindre orienteret mod den frie borger, nuanceret.

Sundhedsstyrelsens fortællinger om subjektivitet i relation til emnet AIDS og seksualitet (1990-1998)

Det udsatte subjekt

I Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale om AIDS og seksualitet fremskrives det forestillede subjekt i tråd med interpellationens dobbelte logik som en ambivalent figur, som på den ene side

fremstår som et endnu ikke-formet individ eller et endnu ikke - aktualiseret individ, som mere eller mindre passivt afventer at få sin form givet, eller som afventer assistance til selv at erhverve sig sine handlingskompetencer og derved sin form. Den selvudviklende personlighedsopbygning venter hele tiden forude, og subjektet kan ikke betegnes som fuldkommen velfærdsborger, før denne individuation har fundet sted, samtidig med at borgeren allerede forudsættes at være subjekt. Aktualiseringen af de rette kompetencer og den rette selvspjeling forventes at etablere sig på baggrund af velfærdsstatens tilbud om at give styrke og kompetence til den enkelte borger. Ove K. Pedersen refererer til denne personlighedstype som det tomme menneske:

Man kan kalde personen en "tom signifier", dvs. et ord der er nødvendigt for argumentationen, men i øvrigt ikke har noget indhold eller nogen egen betydning og derfor heller ikke har anden opgave end at være et ord, der venter på indhold
(Pedersen, 2012, s. 192)

Denne subjektspostion er selve forudsætningen for kampagnematerialets interPELLerende ærinde, idet målet eksplicit består dels i at udfylde eller påfylde den enkelte borger med en specifik form og dels implicit at udvide og fastholde denne tomme subjektspostion. Det betyder, at subjektet både mangler form og allerede er i besiddelse af selvsamme form, som det afventer at modtage eller udvikle. Som analyserne vil anskueliggøre hænger denne ambivalens blandt andet sammen med, at kampagnerne indeholder flere fortællinger, som afspilles parallelt, og som på væsentlige områder modsiger hinanden. Samtidig er sundhedsoplysning per definition baseret på denne ambivalens: At borgeren i sin grundessens allerede er det, han skal blive, altså en forestilling om at borgeren altid allerede er defineret som subjekt og i udgangspunktet er rationel og viljestærk. Som Lorenzen formulerer det: "(...) hvis bare de nødvendige informationer er til stede, vil befolkningen træffe de "rigtige" valg" (2001, s. 87). Aktualiseringen af den rette personlighed er således noget, der på den ene side allerede forudsættes at have fundet sted, og noget der på den anden side forventes først at blive aktiveret efter endt læsning. Samtidig repræsenterer aktualiseringen noget, der gives udefra af velfærdsstaten, og noget der skal hentes indefra via en form for individuation. I kraft af denne dobbelte subjektsskonstruktion forbliver kampagnematerialets konstitutive adfærd skjult. Som Žižek påpeger:

What we have here is the inverse-symmetrical counterpoint to the illusion that defines the ideological interpellation: the illusion that the Other always already looks at us. When we *recognize* ourselves as interpellated, as the addressees of an ideological call, we *misrecognize* the radical contingency of finding ourselves at the place of interpellation – that is, we fail to notice how our 'spontaneous' perception that the Other (God, Nation, etc.) has chosen *us* as its addressee results from the retroactive inversion of contingency into necessity: we do not recognize ourselves in the ideological call because we were chosen; on the contrary, we perceive ourselves as chosen, as the addressee of a call, because we recognized ourselves in it – *the contingent act of recognition engenders retroactively its own necessity*
(Žižek, 1992, s. 224)

Denne ambivalente subjeksrepræsentation bliver eksempelvis distinkt i talen om velfærdsborgerens forudsatte og forventede omgang med "fornuften". Kampagnematerialet omkring AIDS og HIV-smitte har, som det senere vil blive vist, til hensigt at indføre og integrere fokus på en særlig seksuelt funderet fornuftskompetence. Denne fornuftskompetence skal qua læsningen aktualiseres og formes i den enkelte, og alligevel forudsættes det samtidig, at denne kompetence allerede er etableret forud for tekstlæsningen: "Som rejsende er man langt væk fra hverdagen og den vante kultur. Det kan let gå ud over den *sædvanlige* fornuft" (Sundhedsstyrelsen, 1998b, s. 7, min kursivering). Fornuften er derfor i relation til HIV og AIDS, som Vallgård ligeledes argumenterer for, både en egenskab der appelleres til, og en egenskab der formes og videreudvikles i den enkelte (Vallgård, 2003, s. 148-164):

Den danske politik var således domineret af forestillingen om, at styring gennem appel til ansvarlighed var den eneste farbare vej, både fordi det var den eneste effektive, og fordi den ikke medførte inhuman og diskriminerende behandling af de smittede og risikogrupperne.
(Vallgård, 2003, s. 254)

Velfærdsborgeren er altså i udgangspunktet både fornuftig og ufornuftig, hvilket henviser til en generel tematisering af egenskaber (her: fornuften), som noget udskifteligt og løsrevet fra personligheden, noget vi kan vælge at bære med os, og noget vi kan vælge at efterlade derhjemme: "Tag derfor fornuften med ud" (Sundhedsstyrelsen, 1998b, s. 7), "Du skal blot huske at tage hovedet med, når du rejser." (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 29).

Det betyder samtidig, at subjektet antages at være defineret på samme måde, som subjektet appelleres til: "Det er vigtigt, at du kender din egen holdning til sikker sex, og at du har kondomer med" (Sundhedsstyrelsen, 1998b, s. 12). Den appel til fornuftig adfærd, der udøves, tager på den måde ikke form som et potentielt valg men etableres som en forudsat forventning, og det læsende subjekt forudsættes derved at indtage selv samme rationelle blik og syn på problemstillingen, som tekstens afsender. Dette har selvfølgelig den gunstige effekt, at det afmonterer potentielle moddiskurser. Konkluderende kan man sige, at subjektet i udgangspunktet er en størrelse i teksten, som allerede er i besiddelse af de kompetencer, evner og egenskaber, der påskrives dette, og samtidig indtager subjektet en infans-position, hvorfra det skal tillæres noget specifikt. Subjektet er derfor i udgangspunktet både rodfæstet i en interpellation samtidig med at dette italesættes som potentielt bevægelig i interpellationen.

Derfor tales der hyppigt i kampagnematerialet om, at danskerne "glemmer" at bruge kondom: "Mange danskere glemmer at bruge kondom" (Sundhedsstyrelsen, 1998b, s. 13). Ved at bruge udtrykket: "at glemme" forudsættes det, at den forventede ansvarlighed allerede er integreret i velfærdsborgeren og udgør reglen, men at borgeren samtidig indeholder noget irrationelt, som i

visse situationer kan overdøve fornuften og resultere i en uhensigtsmæssig forglemmelse. Eller med andre ord: Borgeren er allerede subjekt men har en tendens til glemme de forpligtigelser, der er forbundet med dette:

Det er ikke på grund af uvidenhed, at det går galt. Langt de fleste, specielt yngre mennesker, ved præcis, hvordan HIV smitter, og hvordan man skal undgå at blive smittet. Problemet er bare, at denne viden ikke bliver brugt. (Sundhedsstyrelsen, 1998b, s. 12)

Det, at subjektet i Sundhedsstyrelsens kampagner både er i besiddelse af den form, der efterspørges, og samtidig mangler denne form eller måske snarere "glemmer" denne form, må man antage effektuerer en særlig følelse hos den læser, der søger spejling i kampagnerne: Dels føler denne umiddelbar identifikation med det forestillede subjekt og anerkender derved den interPELLerende anråbelse, dels afmonteres uvillighed mod diskursen, og dels føler denne, at han må udmærke sig for leve op til de forventninger, denne pålægges.

De to subjekspositioner er udelukkende tekstuelle positioner, idet de i reglen repræsenterer selvsamme diskursive subjekt. Et subjekt som er tænkt og affødt af en mangfoldighed af ydre diskurser, hvoraf nogle allerede er integreret, og andre er på vej til at blive det, men også et subjekt som forventes blind for interpellationens performative konstitution, og som betragter sig selv som *altid allerede subjekt*.

Idet der ikke tales om og til et specifikt subjekt men tales om velfærdsborgeren som menneskelig eller national kategori, afmonterer selve henvendelsessituationen forestillingen om subjektet som unikt og individuelt. Subjektet er kendetegnet ved sin absolutte *lighed* med andre subjekter fremfor sin forskellighed fra andre, og den form, der forudsættes og gives, *risikoformen*, er et fælles fundament for alle borgere i velfærdsstaten. Derfor skelnes der eksempelvis ikke i henvendelsessituationen mellem stofmisbrugeren og den almindeligt seksuelt aktive borger. I en pjece, der henvender sig til alle, der har fået taget en HIV-test (hvilket pr. 1997 er opgjort til ca. 150.000 personer om året/Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 41), skriver Sundhedsstyrelsen: "Tænk over, hvad det var, der gjorde, at du ikke brugte kondom, eller at du delte sprøjte eller kanyler med en anden" (Sundhedsstyrelsen, 1994c, s. 3). Citatet er et eksempel på, at subjektet står i en *anonymiseret* lighedsrelation med andre subjekter i velfærdsstaten (og i nogle tilfælde resten af verden) og deler sin udsathed med alle andre: "AIDS angår alle". (Sundhedsstyrelsen, 1994a, forside), "Alle kan blive smittet", "HIV skelner ikke mellem lande og hudfarve", "Alle som har sex – mænd og kvinder, homo-, bi – eller heteroseksuelle – løber en risiko for at blive smittet med HIV" (Sundhedsstyrelsen, 1993, s. 5).

Denne "risiko"-ligestilling, som paradoksal nok kan identificeres som en del af velfærdsstatens traditionelle værdisæt (Petersen, Petersen og Petersen, 2007), og som ligeledes var

klassemfundets kernekonflikt, bliver således til virkelighed i det som Ulrich Beck kalder "angstens fællesskab" (Beck, 2004, s. 67). I denne tråd skriver Sociologen Ulrich Beck, at risikosamfundet konstruerer særlige "fare-fællesskaber", som paradoksalt nok medvirker til, at utopien om det globale fællesskab bliver mere virkelig, og risikosamfundet etablerer på samme tid "solidaritet på baggrund af angst". (Beck, 2004, s. 64 -67).

Til trods for dette gennemgående ligheds- og generalitetsprincip indføres der en konsekvent skelnen imellem de fornuftige, som har "sikker sex", og de ufornuftige borgere, som har en "risikobetonet adfærd", og herved skelnes der imellem de gode ansvarlige og de mindre gode uansvarlige velfærdsborgere. De gode velfærdsborgere har fuldført en komplet integration af de fornuftsbetonede dyder, og de mindre gode velfærdsborgere er bekendt med dyderne men udlever "en risikobetonet adfærd" (Sundhedsstyrelsen, 1998b, s. 7). "Der vil altid være folk, som ikke passer tilstrækkeligt på sig selv" (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 20).

Læserens funktion i og udenfor teksten bliver at identificere eller af-identificere sig med disse sprogligt etablerede grupperinger og beslutte sig for at forbedre sin egnethed i forsøget på at blive en bedre velfærdsborger. I den lille tegneserie *Oda og Ole* præsenteres eksempelvis den vellykkede interpellations udvikling (fra ufuldstændig glemsom og ufornuftig til fornuftig og myndig) meget tydeligt, hvilket vil blive yderligere uddybet afsnittet om "midlet".

Velfærdssamfundet som et risikosamfund

Det indskrevne subjekt er kendetegnet ved sin absolutte somatiske sårbarhed og skrøbelighed, som synes begrundet i den skitserede tilstand af ikke helt aktualiseret identitet eller personlighed. Subjektet er derfor situeret i en permanent trussel, som potentielt kan udradere subjektet:

Pas på dig selv
Hold dig på den sikre side
Ingen sikre steder
(Sundhedsstyrelsen, 1998b, s. 15, 13 og 8)
At beskytte sig selv mod farer af den ene eller den anden art, er en naturlig del af din tilværelse. Som det er at se dig for, inden du går over gaden.
(Sundhedsstyrelsen, 1991, s. 1)

Du udsætter dig for mange risici i dit liv. Du risikerer at blive kørt over af en bil, risikerer at falde ned med elevatoren, risikerer at få ondt i maven af det du spiser, risikerer at få hudkræft af for meget sol, risikerer at blive forkølet, når du kysser nogen, risikerer at få en meteor i hovedet... Alt dette er reelle risici. Du kan vælge at beskytte dig mod dem.
(Sundhedsstyrelsen, 1993, s. 5)

Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale integrerer derved det forudsatte subjekt i en sårbar position, hvorfra denne potentielt kan blive udsat for mangfoldige ulykker og katastrofer (her overvejende ulykker som knyttes til seksualiteten som seksuelt overførte sygdomme og

graviditet). På den måde skriver kampagnematerialet sig ind i sociologen Ulrich Becks forestilling om det moderne kapitalistiske velfærdssamfund som et "risikosamfund", hvor risikokalkulation og -minimering af risiko bliver analytiske kategorier både i samfundsplanlægning og på individplan, og hvor angsten som affekt konstruerer fællesskaber. Beck peger på, at i overgangen fra klassesamfundet til risikosamfundet, erstattes det *ulige* samfunds værdisystem med det *utrygge* samfunds værdisystem, og:

Hvor lighedsutopien indeholder en række *positive* indholdsmæssige målsætninger for den samfundsmæssige forandring, er utopien om sikkerhed ejendommelig *negativ* og *defensiv*. Her drejer det sig i grunden ikke om at opnå noget "godt", men kun om at *forhindre* det værst tænkelige.

Klassesamfundets drivkraft kan sammenfattes i én sætning: *Jeg er sulten!* Den bevægelse, som sættes i gang med risikosamfundet, kommer derimod til udtryk i udsagnet: *Jeg er bange!* I stedet for nødens fællesskab træder *angstens fællesskab*. (Beck, 2004, s. 66-67)

Modsat Beck forudsættes det dog i afhandlingen, at denne negative og defensive livsoptik ikke står alene i det offentlige kampagnemateriale men derimod konstrueres og optimeres i selskab med en lige så dominerende fantasi om en overvindelse af denne kollektive og individuelle udsathed.

Samfundsdebattøren Rune Lykkeberg peger ligeledes i sin debatbog *Kampen om sandhederne* på, hvordan denne politiske og kulturelle tematisering af borgeren som udsat i løbet af 1990'erne har afløst den kulturradikale tematisering af borgeren som ufri.

Efter både de store rettighedsbevægelser, som i det tyvende århundrede markerede solidariske fremskridt, og de kulturelle frigørelser, der kulminerede omkring ungdomsoprøret, er det ikke længere illegitime autoriteter, der antages at antaste det enkelte menneskes ukrænkelighed. Det er de andre frigjorte aktørers ubehagelige tilbøjeligheder, der anses for trusler mod menneskets ukrænkelighed. Man kan groft sagt registrere en overgang fra "det indespærrede selv" til "det udsatte selv". (Lykkeberg, 2008, s. 309)

Velfærdstatens ærinde i forhold til det enkelte menneske har ligeledes ifølge Lykkeberg siden begyndelsen af 1990'erne bevæget sig fra et dannelses- og udviklingsprojekt til et forsvarsprojekt, hvor det centrale udviklingspendul i den enkelte ikke længere forventes at svinge mellem forbud og frihed men derimod mellem fristelse og askese (Lykkeberg, 2008, s. 347). I forlængelse af italesættelsen af velfærdssubjektets udsathed fremelskes en vedvarende ængstelse, som synes at stimulere en stadig stigende følelse af selvansvar, et selvansvar som paradoksalt nok omvendt resulterer i en proportional stigning i følelsen af at være udsat. Denne cykliske forbindelse mellem udsathed og etisk selvansvar er udtryk for en særlig "modtagelighed" eller en særlig "somatisk identitet" (Rose, 2009, s. 123-137), og det er denne "somatiske identitet", der produceres og tilnærmes i Sundhedsstyrelsens AIDS-kampagnemateriale i 1990'erne.

I forlængelse af kampagnematerialets forsøg på at internalisere velfærdsinstitutionens risikokalkule af den enkelte borger, italesættes den forudsatte borger *også* som afskrevet fra fællesskabet. Den velfærdsstatslige borger er lig alle andre og indgår i et "angstens fællesskab" men er alligevel lukket om sig selv, idet subjektet operationelt er orienteret mod at beskytte sig selv mod udefrakommende farer. Der er meget få steder i kampagnematerialet, hvor borgeren skildres som en størrelse, der passer på andre end sig selv, til trods for at HIV-virus logisk set i lige så høj grad er noget, borgeren udsætter de andre borgere for.

HIV overføres kun ved handlinger (navnlig sex og stofmisbrug), som normalt forudsætter aktiv deltagelse fra alle deltagere. En HIV-smittet går altså ikke rundt og "smitter andre". Der er lige så meget tale om, at de andre lader sig smitte. Alle har mulighed for at beskytte sig – oven i købet ved enkle midler. (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 17)

Velfærdsborgeren rummer altså i udgangspunktet i mindre grad et etisk ansvar for fællesskabet og den anden og er i højere grad kendetegnet ved sit ønske om at forsvare sig selv. I tråd med Beck knyttes risikosamfundet altså primært til en stigende individualisering (Beck, 2004, s. 118-123):

Den enkelte har ansvaret for at beskytte sig selv. Man kan ikke forvente, at det er noget, samfundet eller andre ordner for én. (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 21)

Der forudsættes derved ikke, at den velfærdsstatslige borger i udgangspunktet er i besiddelse af en overordnet medmenneskelig etik, på samme måde som det forudsættes, at borgeren i udgangspunktet er ansvarlig for sig selv. Den borger, der interPELLERES, er defineret ved sin lighed med alle andre og er alligevel paradoksalt nok lukket omkring sin egen selvsikrende diskontinuitet. Den borger, der fremskrives, forventes ikke at være interesseret i at opbygge tillidsfulde relationer med andre mennesker men er i højere grad mistænksom over for den anden:

Er I helt sikre på, at I kun har samleje med hinanden, og er ingen af jer er smittet med en af de sygdomme, som står overfor, ja, så behøver I heller ikke bruge kondom. Det skulle da lige være for ikke at få børn. Men det kan jo give anledning til en hel del personlige overvejelser, om I kan være sikre på hinanden. (...) Du kan ikke altid se på et andet menneske, om han eller hun er smittet. (Sundhedsstyrelsen, 1991, s. 3)

Det subjekt, der fremskrives og tales til, er således kendetegnet ved sin egenrådighed og har kun øje for de tiltag, der gavner den singulære livssituation. Dette subjekt ligner den opportunistiske borger, som Ove K. Pedersen i *Konkurrencestaten* knytter til konkurrencestatens borgerbegreb (Pedersen, 2012, s. 186-201), eller kan bestemmes som et

borgerskabsideal, som spejler sig i en nytteorienteret optik (Jensen, 2007, s. 15). Som det vil blive belyst i nedenstående analyser senere, er Sundhedsstyrelsens implicite fortælling domineret af denne opfordring til fortsat udvidet risikokalkuleret egenrådighed, hvorimod den eksplicite fortælling fantaserer om en mere eksistentiel og fællesskabsorienteret form for velfærdspraksis. Det er dog her væsentligt at fastholde, at det subjekt, der bliver rettet henvendelse til (læserpositionen), i sin natur er defineret som egenrådigt. Det forudsatte subjekt er derfor ikke i udgangspunktet orienteret mod de velfærdsstatslige idealer men er nærmere defineret ved konkurrencestatens nytteorienterede værdisæt. Denne nytteorientering er også mærkbar i de teoretiske modeller, der danner baggrund for den danske sundhedsformidling (*Diffusionsteorien* og *KAP-modellen*). I Diffusionsteorien, der er formuleret af den amerikanske kommunikationsteoretiker Everett M. Rogers, er den første af fem karakteristika for effektiv formidling "relativ gevinst":

(...) jo større subjektiv nytte, jo større er sandsynligheden for, at budskabet vil spredes hurtigt blandt potentielle brugere.
(Brink Lund, 2003, s. 265)

I hvilket omfang Sundhedsstyrelsen ønsker at forme sine borgere i en velfærdsstatslig eller en konkurrenceorienteret retning, vil de spejlvendte aktantlæsninger nærmere belyse.

Den eksplicite fortælling

Objektivet: Det gode liv

Den målsætning, der opstilles for subjektet, eller det dannelsesprojekt, der tematiseres i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale om seksualitet, HIV og AIDS, udgør på ingen måde en entydig værdikonstruktion, ikke kun fordi der på tværs af tekster kan være uoverensstemmelser, men overvejende fordi der i hver enkelt tekst udspiller sig en konflikt imellem to forskellige ideer om borgerens ideelle objektposition. Denne konflikt vil blive anskueliggjort i afhandlingen.

I de fleste AIDS-kampagner spiller forebyggelsestanken af naturlige årsager en ret så betydelig rolle, idet det primære mål eksplicit synes at være orienteret mod etableringen af en meget specifik modstander (kønssygdomme, særligt AIDS), som oplysningsmaterialet har til hensigt at bekæmpe via sin appel til borgerne om at beskytte sig og bruge kondom. Men der er imidlertid mere på spil end denne enkle appel, for Sundhedsstyrelsen appellerer ikke kun til forebyggelse af seksuelt overførte sygdomme, den appellerer samtidig til praktiseringen af en "sund seksualitet", der understøtter det gode liv, og som derigennem konstituerer et særligt borgerskabsideal. I den eksplicite fortælling *den eksistentielle personlighed* og i den implicite fortælling *det somatiske subjekt*.

På det eksplicitte niveau tematiseres projektaksen som en idealiseret bevægelse mod det gode liv i sin behovsorienterede betydning. Denne forbindes i *13 værdier bag den danske velfærdsstat* til Martha Nussbaums etik:

I Nussbaums ideverden skal den enkelte være i stand til at leve et helt og fuldt liv, underforstået at han eller hun skal have mulighed for at leve længe og ikke dø uforholdsmæssigt tidligt; at have et godt helbred; at have mulighed for at undgå unødigt og overdreven smerte; at være i stand til at anvende sine fem sanser; at have følelsesmæssige relationer i forhold til sine medmennesker og at have samvær med dem; at være i stand til at formulere og revidere sine livsplaner; at have et familieliv; at leve sammen med den natur der omgiver en; at have mulighed for humor og leg og endelig at leve sit eget liv og ikke at leve livet for andre.

(Petersen, Petersen og Petersen, 2007, s. 109)

Den eksplicitte begærsaks ideal er knyttet til en grundlæggende forestilling om, at subjektet er ufuldkommet, men kan blive fuldkommet hvis det gives de rette rammer at udfolde sig i. Denne fuldkommenhed indbefatter dels en oplevelse af fysisk velvære, dels en grundlæggende oplevelse af frihed til at realisere sig selv og dertil muligheden for at indgå i betydningsfulde sociale sammenhænge, og understøtter derved Per H. Jensens behovsorienterede velfærdsforståelse (Jensen, 2007).

Den gode seksualitet

Den gode seksualitet, som af WHO karakteriseres som "seksuel sundhed", defineres på lignende vis:

Sexual health is a state of physical, mental and social well-being in relation to sexuality. It requires a positive and respectful approach to sexuality and sexual relationships, as well as the possibility of having pleasurable and safe sexual experiences, free of coercion, discrimination and violence.

(www.who.int/topics/sexual_health/)

Sundhedsstyrelsen taler om "seksuel sundhed" ud fra WHO's definition, og den sunde og gode seksualitet er i Sundhedsstyrelsens tekster først og fremmest tryk, sikker og behagelig:

Virusdræbende creme alene er ikke nok, hvis du vil være sikker på ikke at blive smittet med bl.a. AIDS. Men sammen med kondomet er det en perfekt kombination, der gør samlejet både sikrere, tryggere og behageligere.
(Sundhedsstyrelsen, 1991, s. 11, min kursivering)

Den gode seksualitet er kærlig og blid og er rettet mod et fælles ønske om afbalanceret intimitet og nærhed. I udøvelsen af den sunde seksualitet "kæler I for hinanden" (Sundhedsstyrelsen, 1991, s. 11) og "mærker og udtrykker nuets nærhed" (Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 14) samt "giver jer hen til hinanden" (Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 15).

Den sunde seksualitet kan godt være "sjov" og "spændende" (Sundhedsstyrelsen, 1991, s. 10), men den er aldrig farlig, ukontrolleret eller grænseoverskridende, fordi den rene, sunde og sande seksualitet sprogligt fungerer indenfor rammerne af en ordnet og lukket begærsramme. En imaginær ramme eller et system hvori det sunde begær forventes at kunne tilfredsstilles, i modsætning til den symbolske ordens begær som af natur ikke kan tilfredsstilles. Forestillingen om den sunde seksualitet bliver samtidig en beskyttende modpol til perversitet, sygdom og død og har som imaginær diskurs til hensigt at kamuflere og afvæbne visheden om vores dødelighed, og den er derfor kendetegnet ved sin uskyldige og legende karakter:

Det er både sjovt og spændende at finde frem til det kondom, som passer både dig og din partner bedst. Gør det til en leg at lave jeres helt egen private forbrugerundersøgelse.

(Sundhedsstyrelsen, 1991, s. 10)

Det kan der faktisk også komme meget sjov sex ud af, som du måske ikke har oplevet før.

(Sundhedsstyrelsen, 1991, s. 11)

I Sundhedsstyrelsens eksplicitte fortælling forudsættes den sunde seksualitet at være et fysisk udtryk ved den gode og sunde forelskelse, og det er derfor afgørende, at afsættet ikke kan isoleres til en fysiologisk drift: "For mange mennesker er det at gå i seng sammen en intimitet, som forpligter, og som forventes at forpligte gensidigt" (Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 15). Overskrifterne på de specifikke borgeres fortællinger i undervisningsmaterialet *Debut* appellerer da også generelt til en mådeholden seksualitet: "Kims råd til unge bøsser: Dumt at debutere med anonym sex i parken" (Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 23), "Vent med sex til du er helt parat" (Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 5), "Kathrine går ind for den eneste ene. Engangsknald bliver man kun trist af, har Kathrine erfaret. Hun foretrækker at gå efter den store kærlighed (...)" (Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 17).

Seksualiteten og nydelsen er således iscenesat som naturlig og positiv og udspiller sig indenfor trygge rammer. I denne ramme handler det i vid udstrækning om at afvente det rette øjeblik til at indfri begæret og nydelsen. Denne tanke om "øjeblikkets kunst" og "mådeholdet" er ikke en ny tanke men peger som diskursen om "det gode liv" tilbage til antikkens seksualitetslære. Her om begrebet *Chresis*:

Denne praktiske viden (...) implicerer også, at man ikke stiller sig tilfreds med at kende de generelle principper, men at man tillige er i stand til at bestemme det rette øjeblik til at gribe ind og den præcise måde at gøre det på alt efter de aktuelle omstændigheder. Det er netop en af de væsentlige aspekter ved klogskabens dyd, at den giver en evnen til at føre "øjeblikkets poetik".

(Foucault, 2004, s. 63)

Seksualiteten er samtidig i Sundhedsstyrelsens kampagner hele tiden tæt forbundet med følelsen og forelskelsen:

Forelskelse, som har rod i en kvalitetskontakt, skaber ægte generøsitet. En lyst til at være følelsesmæssigt givende og kærlig uden at parterne tænker på eller forventer nogen form for modydelse. En gensidig og altruistisk kærlighed, hvor begge handler ud fra kvalitetskærnens frihedsfølelse, medfølelse og autenticitet. (Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 13)

Som ovenstående citat er et eksempel på, er italesættelsen af forelskelsen, kærligheden og seksualiteten i den eksplicite fortælling overvejende baseret på en idealiseret eller imaginær autenticitetsetik, hvori borgeren bliver fuldt ud tilfredsstillet fysisk, mentalt og mellemmenneskeligt, og hvor det forudsatte subjekts følelse af utilstrækkelighed og sårbarhed synes overvundet. Samtidig er der paradoksalt nok også tale om en symbiotisk position, hvor begæret er elimineret. Den ideelle mellemmenneskelige relation er hævet over begæret og er forbundet med en legende nysgerrighed, dyb loyalitet og uegennyttighed. Velfærdsborgeren italesættes derved eksplicit som en tankefigur, der har mulighed for at udleve en særlig autenticitet, som forudsættes mulig bagom den diskursive og kastrerede subjektivitet. På den måde bliver den eksplicite fortælling om "den sunde seksualitet" også en fantasi om, at den symbolske ordens udsatte værensmodi kan overskrides og overvindes.

Objekt målet for det forestillede subjekt er således eksplicit defineret som en bevægelse fra en position som udsat, begærende og egennyttig til en position som modig, tilfredsstillet og uegennyttig:

Kun hvis parret har beslutsomhed, loyalitet og nysgerrighed nok til igen bevidst at fastholde kontakten til hinandens kvalitetskærne og give den anden frihed til at være den, han eller hun er, uden at skulle præstere noget bestemt, vil forelskelse forvandles til kærlighed: En tilstand hvor begge parter er givende uden at forvente noget til gengæld. (Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 13)

Kampagnematerialets tematisering af en idealiseret og entydigt positiv seksualitet, som bygger på WHO's definition af "den sunde seksualitet", kan sidestilles med Foucaults registrering af myten om "den sande seksualitet", forstået som en dominerende diskursiv forestilling om en ren og autentisk seksualitet, som leder til absolut selverkendelse og frigørelse: "Det ironiske ved denne seksualitetsinstallation er, at den foregiver at kunne vise os vejen til vor "frigørelse"" (Foucault, 1994, s. 166), eller den kan forstås indenfor en imaginær ontologi. Som litteraten Lilian Munk Rösing formulerer det:

Vi befinder os i det imaginære når vi fantaserer os bort fra de mønstre og regler der regulerer den symbolske orden. Når vi fantaserer om en tilstand hvor vi er hele; hvor der ikke er noget vi mangler; hvor vores begær er fuldt tilfredsstillet; hvor vi smelter sammen med en anden; hvor vi kan kommunikere uden sprog. (Rösing, 2007, s. 33)

Den eksistentielle personlighed

I artiklen "At score eller ikke score – sex som konkurrencesport" fra Sundhedsstyrelsens tværfaglige magasin *Debut* fra 1998, forfattet af psykiater og sexolog Birgit Dagmar Johansen, bliver det signifikant, at vi befinder os i en imaginær og fantasmatisk ontologi, som meget konsekvent konstruerer en kimærisk relation mellem det gode og det onde i velfærdsstaten. På den ene side står de onde markeds kræfter og dennes produkt "det operationelle menneske" og på den anden side står "den gode sande seksualitet" og dennes gevinst "kvalitetsmennesket" (Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 15). Vi befinder os i et eventyrunivers, hvor de onde kræfter intuitivt vil forsøge at bekrige og destruere de gode altruistiske kræfter, og det enkle budskab bliver en uforbeholden opfordring til læseren om at vælge den rigtige side.

Intimiteten går fløjten, når markeds kræfterne rykker ind på kærlighedens og seksualitetens område. Men der er råd at hente...
(Sundhedsstyrelsen, 1998a, artiklens undertitel, s. 13)

Den operationelle seksualitet står i opposition til forestillingen om en sund seksualitet, og den forudsættes at udspille sig imellem begærende og egennyttige velfærdsborgere som lader markedsøkonomien logik: begær, præstation, rationale og normalitet være rammen om det seksuelle møde:

Operationelle mennesker, som kun føler, at de er noget værd i kraft af deres handlinger, præstationer, magt eller prestige, er tilbøjelige til at søge partnere ud fra markedsøkonomisk tænkning.
(Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 14)

Hos det egennyttige operationelle menneske forudsættes seksualiteten at være adskilt fra personligheden, og de er derfor ikke i stand til at mærke det, som artiklen henviser til som "kvalitetskærnen" eller "medfødte kvaliteter". (Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 13 og 14).

Den sunde seksualitet derimod er her en idealiseret seksualitet, som udelukkende er positiv:

(...) at leve i øjeblikkets lyst, erotiske begær, hengivelse og umiddelbar optagethed af hinandens nærvær (...) kærlighed, forelskelse, nærhed samt dejlig, positiv seksualitet.
(Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 14-15)

Artiklens ærinde bliver i hovedtræk at bekæmpe det operationelle og begærende menneske og bringe det frem mod det gode liv og den sunde seksualitet, som defineres som en imaginær position, hvor en autonom og eksistentiel autenticitetskerne og en idealkropslig fænomenologi mødes, og hvorfra den enkelte borger i fællesskabets navn ser sig i stand til at blive fuldt ud tilfredsstillet.

Artiklens definition på det gode liv og den gode seksualitet lægger sig tæt op af en eksistentiel betoning af det gode liv, idet den, som filosofen Mogens Pahuus, fremhæver et ideal om "at leve sit liv med holdning, beslutsomhed, ansvarlighed, autenticitet, autonomi (...)" (Pahuus, 1998, s. 10), og samtidig tematiserer den en fænomenologisk position, som synes knyttet til Merleau-Pontys begrebsliggørelse af begærets dialektik. Hos Merleau-Ponty er begæret ikke reduceret til en kropslig eller egenrådig funktion men definerer derimod selve den menneskelige eksistens væren-i-verden. Begæret og seksualiteten bevæger sig som en funktion mellem subjektets forhold til den anden og subjektets forhold til sig selv og udtrykker derfor menneskets intentionalitet eller rettedhed mod verden. Idet begæret opstår i den intersubjektive verden, motiverer dette begær subjektet i retning af en bestemt måde at være i verden på. Begæret er derfor defineret som en potentiel harmoniserende kilde til selvudvikling:

Seksualiteten er således ikke noget autonomt kredsløb. Den er indvendigt forbundet med hele den erkendende og handlende væren, disse tre adfældsområder manifesterer samme typiske struktur, de indgår i et gensidigt udtryksforhold.
(Merleau-Ponty, 2006, s. 117)

I artiklen opfylder "kvalitetsmennesket" modsat det "operationelle menneske" kravet om eksistentiel og fænomenologisk værensbevidsthed, idet det er orienteret mod fællesskabet, og samtidig er i besiddelse af "en indbygget etik" (Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 15). Denne etik er defineret ved en grundlæggende selvrespekt men også en udpræget respekt for næsten:

Det er god etik at beskytte sig selv og sine partnere mod seksuelt overførbare sygdomme og uønskede graviditeter
(Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 15)

Artiklen fremhæver, i tråd med den kombinerede eksistentielle og fænomenologiske retorik, to aspekter ved det gode livs opbygning; behovet for at virkeliggøre sig selv og behovet for at tilegne sig verden.

(...) på den ene side en trang til det aktivt indgribende, det verdenserobrende, en virksomhedstrang og på den anden side en trang til at forene, forbinde sig med tingene og de andre, en fællesskabstrang
(Pahuus, 1998, s. 31)

Det operationelle og egennyttige menneske derimod er i artiklens optik lukket omkring sig selv i en kartesiansk utilstrækkelig og udsat ensomhed. Det er denne fremmedgjorte utilstrækkelighed, artiklen vil reducere ved at appellere til den enkeltes udvikling i retning af *den eksistentielle personlighed*. Målet for det forudsatte læsersubjekt bliver at afvise

markedsøkonomiens og den symbolske ordens subjektivitetsidealer og imødekomme en mere fællesskabsorienteret eksistentiel væren:

Hvis du er i stand til at være den, du er, uden at skulle præstere eller score, behøver du ikke at føle dig ensom, heller ikke i perioder, hvor du måske er alene.
"Prøv at være nysgerrig interesseret i alle, du møder på din vej, uanset om de virker uopnåelige eller ej, så vis ægte interesse for, hvordan andre tænker eller føler (...)
(Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 15)

I "At score eller ikke score" formuleres fra Sundhedsstyrelsens side et eksplicit ønske om at give den enkelte velfærdsborger handlekraft og styrke til at overvinde sin operationelle egenrådighed og derved sin invaliderende isolering og udsathed. Sundhedsstyrelsen ytrer ønske om at beskytte den enkelte fra markedets operationelle logik, og der appelleres ikke kun til en rent rationel overlevelsesstrategi men til en form for progressiv livs- og jeg-dannelse. Det gode liv som mål synes ikke kun at være et spørgsmål om at fastholde sin fysiologiske arbejdsduelighed og beskytte sig selv mod ydre og indre farlige tilbøjeligheder med henblik på individuel overlevelse. Det synes her tværtimod at handle om at beskytte sig selv mod kapitalens depraverende diskurser og om at udvikle sin egen unikke personlighed og derved blive et balanceret eksistentielt menneske. Den eksplicitte fortælling producerer derved et fantasmatisk billede af en individualiseret og kollektiv enhedsværen, hvor borgerne hver for sig og i fællesskab praktiserer en harmoniseret version af sig selv og af velfærdssamfundet, vel at mærke en version som er hævet over kapitalen og begærets selviske orden:

Man må forestille sig, at identitet udspringer af en usynlig, indre logik, som for størsteparten er ubevidst, og som derfor ikke er tænkt eller italesat af den omhandlende person. Denne indre logik "tapetserer" psykens indre rum og bliver uadskillelig fra hjernens funktion. Den er alt hvad personen tænker, siger og gør – alt dette er derfor i pagt med personens identitet.
(Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 14)

I talen om velfærdsidentiteten anvendes udtrykket "psykens indre rum" flere gange i betydning af en særlig sand selvautenticitet, en tankefigur som Nikolas Rose isolerer til det tyvende århundrede:

I det tyvende århundrede kom vi til at grunde vores etiske praksisser i en forståelse af os selv som væsener, der er opfyldt af en indre verden, kilden til alle vore ønsker og begær og det sted, hvor vi kan opdage den hemmelige kilde til alle vore problemer.
(Rose, 2009, s. 55)

Sundhedsstyrelsens individuationsappel falder også fint i tråd med Ove K. Pedersens definition af velfærdsidealet "den eksistentielle person", et ideal han, som tidligere nævnt, knytter til velfærdsstatens opblomstring og storhedstid fra ca. 1950-1991. Pedersen peger på, at særligt

skolesystemet skulle være rustet til at videregive tilværelsesoplysning og fremelske den eksistentielle person.

På den ene side skulle skolen "oplyse om tilværelsen" eller "livsanskuelsen", begge forstået som de alment gældende bestemmelser ved det at være menneske, herunder tillid til, anerkendelse af eller respekt for andre. Skolen skulle give oplysning om tilværelsen, lære den enkelte at blive menneske blandt mennesker, hvilket kun kunne ske ved, at pædagogen anerkendte den enkelte som noget, vedkommende ikke allerede var, men altid og allerede havde potentiale til, nemlig at være menneske.
(Pedersen, 2012, s. 180)

Dette projekt er udpræget i undervisningsmaterialet om seksualitet og særligt i magasinet *Debut*:

Opdragelsen burde dyrke og forædle barnets iboende kvaliteter, så barnet mere og mere styres af sit indre gyroskop, som man kunne kalde "hjerterets dannelse"
(...)
(Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 29)

I artiklen "At score eller ikke score" fremhæves borgerens intersubjektive kompetencer samtidig på en sådan vis, at borgerskabsidealet bliver en socialtisk position, hvor den enkelte sætter sig i stand til at "realisere sit eget potentiale gennem social mobilitet." (Pedersen, 2012), vel at mærke en social mobilitet som er foruden ambivalens, og som udspilles på uproblematisk og altruistisk vis.

Den eksplicite fortællings dominerende borgerskabsdiskurs er knyttet til ideen om det "indre" sande selv eller *jeg (=den eksistentielle personlighed)*, og denne figur tematiseres figurativt som en størrelse, der i reglen synes fastlåst eller gemt bag en markedsorienteret operationel logik, og som i kraft af en optimering af den sunde seksualitet, som både indbefatter forebyggelse mod seksuelt overførte sygdomme og en harmonisk væren med sig selv og andre, må hentes frem og slippes fri.

Denne frisættelsesstrategi dominerer projektaksen i den eksplicite fortælling og appellerer til den enkelte borgers rettighed og forpligtigelse til at frigøre sig fra ydre bindinger

Den performative personlighed

Nogle steder i kampagnerne møder vi dog også en mere performativ variant af identitetsidealet, og her er identiteten ikke noget dybt og uforanderligt, men derimod noget vi tager på os og performer:

Det kræver sin mand og sin kvinde at være, som man har lyst til, og er der noget, denne modsætningsfyldte tid har lært os, så er det, at identiteter ikke længere fabrikeres med holdbarhedsgaranti.
(Graugaard, 1998, s. 4)

Hos seksualitetsforsker Christian Graugaard forstås identiteten konsekvent som flydende og performativ, idet den er forbundet med et omskifteligt og temporalt rollespil. Den etiske alvor er

her afløst af en attituderelativistisk maskerade, som udspilles i "livets virkelige teater" (Graugaard, 1998, s. 4).

Her møder vi også en seksualitetsoptik, som er betydeligt mere ambivalent, og som giver plads til det ukomplette og flertydige:

Det er ikke sikkert, det drejer sig om pornoagtige scener med kaskader af sæd og multiorgasmer, men mindre kan vel også gøre det, og som bekendt er seksualitet ofte ladet med kejtede optrin, tvivl og mislykket kærlighed.
(Graugaard, 1998, s. 3)

Til trods for dette performative blik på subjektiviteten indskrives "At være sin egen sufflør" sig stadig i en opbygning af en art subjektivitet, som er omskiftelig, men som alligevel er rettet mod en idealisering og praktisering af det autentiske, en praktisering som giver styrke og mod til at overkomme den truende udsathed:

Og deri ligger kunsten at være menneske, uanset alder: at træffe sine valg, som man finder dem bedst nu og her. At gå på scenen uden sufflør. At turde tale sort" eller via citeringen af den islandske sangerinde Björk: 'It takes courage to enjoy the hardcore and the gentle'.
(Graugaard, 1998, s. 3)

Fællesskabet

Til trods for at den eksplicitte fortællings primære objekt mål er subjektets individuation, synes objekt målet, som tidligere nævnt, ligeledes at cirkulere omkring etableringen af et inkluderende velfærdsfællesskab. Den enkelte borger appelleres eksempelvis til samliv og socialitet på tværs af smittedefinitionerne HIV-smittede og ikke HIV-smittede, og den HIV-smittede opfordres til at søge psykosocial støtte og til at indgå i fællesskaber med andre HIV-smittede:

Mange, som har fået konstateret HIV-smitte, har haft glæde af at tale med andre i samme situation. Det kan ske i HIV-Danmark, Positivgrupperne, stop AIDS-kampagnen og i andre selvhjælpsgrupper.
(Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 16)

Samtidig devalueres frygten for smitte: "I de almindelige daglige aktiviteter behøver vi overhovedet ikke bekymre os om HIV-smitte" (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 18) og tematiseres som tåbelig og enfoldig: "Fordommene kan skyldes intolerance over for personer, der f.eks. kan være homoseksuelle eller af anden religion eller hudfarve" (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 36), "Frygt og uvidenhed får folk til at reagere ufornuftigt eller ligefrem diskriminerende." (Sundhedsstyrelsen, 1994a, s. 1). I pjecen *Oda og Ole* tematiseres misforstået frygt for HIV-smittede som decideret pinlig og ubegavet. Protagonisten Ole er bange for at gå i svømmehallen med den HIV-smittede Svend, men kæresten Oda formaner

ham:

Nej, hør nu her: hvor dum er du? Aids smitter altså ikke ved, at man svømmer i samme vand.

(Sundhedsstyrelsen, 1998c, s. 15)

Så får Oda ham jo hevet med i vandet og de har det skideskægt allesammen.

(Sundhedsstyrelsen, 1998c, s. 15)

Den eksplicite fortælling om velfærdsfællesskabet har til hensigt at devaluere det egenrådige velfærdssubjekt, som kun er interesseret i at beskytte og begunstige sig selv, og i stedet appellere til et grundlæggende humanistisk fællesskabsideal.

Midlet

Idet den forudsatte læser, som her optræder som almen velfærdsborger, i udgangspunktet ikke ligger inde med de nødvendige kompetencer til at virkeliggøre målet (= *den eksistentielle personlighed*), må velfærdsborgeren, dels via læsningen af Sundhedsstyrelsens materiale og dels via afprøvning i praksis, aktivt inkorporere værdier og kompetencer, som kan lede subjektet i retning af objektet. Dette afsnit vil, med næranalytisk afsæt i protagonisterne Oda og Oles udvikling i pjecen *Oda og Ole – den dramatiske start på en kærlighedsaffære*, undersøge, hvilke midler og hvilke kompetencer der eksplicit anses som værdifulde som afsæt for udfoldelsen af subjektets potentiale i retning af det gode liv og den sunde seksualitet. Analysen vil også tage forskud på og inddrage den implicite fortælling med henblik på at tydeliggøre forskellen imellem de to dynamikker i teksten.

Oda og Ole

Pjecen *Oda og Ole – den dramatiske start på en kærlighedsaffære* (se bilag 1) er en lille tegneserie om en forelskelse mellem to fikionaliserede unge velfærdsborgere. Målgruppen er folkeskolelever og elever tilknyttet en ungdomsuddannelse. Pjecens fortælling strækker sig over halvandet døgn fra de to protagonister Oda og Ole mødes på et diskotek fredag aften "et sted i Danmark" til de lørdag eftermiddag begiver sig ud og køber ind til weekenden. Fortælleformen er scenisk, og den fortalte tid er overvejende sammenfaldende med fortællertiden, dog med enkelte tilbageblik på seksualundervisningen i Oda og Oles folkeskoletid.

Fortælleren er en alvidende 3. personsfortæller, som veksler mellem at være meget synligt værdisættende og mere usynligt værdisættende. Den synlige 3. personsfortæller fungerer som en ironiseret autoritet, der reelt ikke kommenterer på det centrale plot, men som med sin åbenlyst pinagtige tilstedeværelse er med til at maskere det usynlige autoritative fortællegreb. Den synlige fortæller illustreres ved hjælp af en autoritativ løftet pegefinger, som introduceres på forsiden ("Hm Hm"), og som efterfølgende figurativt dukker op ved flere lejligheder. Den synlige 3. personsfortæller er i udgangspunktet utilfreds og forarget over ungdommen og udtaler sig diffust

om forskellige forbud, der i løbet af teksten bliver overtrådt: "Uden baglygte?? Fy Fy, det må man ikke" (Ole på cyklen, s. 4), "Hov –hov hvor er redningsbælterne?" (Oda og Ole i svømmehallen, s. 15). Den usynlige 3. personsfortæller derimod er enten mere scenisk registrerende: "Det er fredag aften et sted i Danmark... Discorytmerne dunker og hjerterne banker" (Sundhedsstyrelsen, 1998c, s. 1), eller mere diplomatisk og kærlig i sine værdidomme: "Og så forlader det unge par discjunglen.. – godt rustede.!" (Sundhedsstyrelsen, 1998c, s. 6).

Begge alvidende fortællevarianter repræsenterer velfærdsstatens blik på den unge, men hvor den synlige er knyttet til et paternalistisk værdisystem, som er baseret på pligt, myndighed, skyld, behovsudsættelse, lydighed og rationale, er den usynlige knyttet til et moderligt værdisystem, som er orienteret mod omsorg, nærhed, tilgivelse, frihed og følsomhed (Jensen, 2006, s. 9-13). Ved at lade de to stemmer bekrige hinanden og ved at eksplicite og latterliggøre den faderlige værdistemme i teksten, gør kampagneteksten eksplicit op med forestillingen om velfærdsstaten som en undertrykkende og formynderisk institution og fremhæver i stedet denne som en kærlig og rettighedsfremmende hjælpefunktion.

I *Det faderløse samfund* peger historikeren Henrik Jensen på, at den vestlige kulturhistorie i de sidste århundreder har været præget af to normative og modstridende kulturer: Pligtkulturen, som er forbundet med faderlige værdier, og rettighedskulturen som er knyttet til moderlige værdier. Han mener samtidig, at der er sket et udpræget skred imellem dem: "Tidligere skulle selvet forpligtes, undertrykkes, knægtes, fornægtes, endog ofres. Nu skal de respekteres, dyrkes, realiseres, bekræftes, befries (...)" (Jensen, 2006, s. 15), og:

Hvor pligtkulturen som sit utopiske endemål har orden, respekt for autoriteten og individernes tilpasning til den fælles mening, traditionelt kaldet Gud, lover den terapeutiske rettighedskultur at fremme individets frigørelse, selvrealisering og lykke, ofte via en radikal kritik af de autoriteter og autoritative værdier, der truer med at afstikke grænser for selvets udfoldelse.
(Jensen, 2006, s. 30)

Det er i kernen af denne kontrovers mellem de moderlige og de faderlige idealer, at *Oda og Ole* udspiller sig, idet pjecen eksplicit i kraft af sit uoverensstemmende fortælleforhold lægger afstand til de autoritative værdier og derved til den biopolitiske praksis.

Denne spaltning mellem en autoritativ faderlig stemme og en forsonende moderlig stemme udspilles også gennem statistfigurene, som spiller op af de to protagonister. Et eksempel på dette er, da Oda og Ole på diskoteket opdager, at de har glemt at købe kondomer, og Oda derfor spørger på dametoiletet: "Øh – Jeg er altså brændt dødvarm på en fyr, og vi har ikke noget gummi... så-å er der noén af jer, der – altså – har no'en?" (Sundhedsstyrelsen, 1998c, s. 4). På dametoiletet står to kvinder og opfrisker make-up, og de svarer hver især: "Det sku´ du ha´ tænkt

på noget før. – Du må virkelig huske den slags selv” (*den faderlige stemme*, s. 5), ”Okay – Du ka’ godt låne et par stykker af mig – hvis jeg får dem tilbage – fnis -” (*den moderlige stemme*, s. 5). Pjecen forsøger via sit fortælleforhold at konstruere en kommunikationsform, hvor den unge føler sig talt *med* fremfor *til*, og den uformelle talesprogsbaserede dialog forstærker yderligere den anti-autoritative ungdommelige appel.

Vi følger protagonisterne, Oda og Ole gennem de forviklinger, der opstår i løbet af deres første møde. Hver især gøres de til repræsentant for den almene men dog kønnede velfærdsborger. Ole er hele tiden mindre bevidst, mindre oplyst og mindre fornuftig end Oda, eks. har Ole slet ikke nogen kondomer, hvorimod Oda har glemt sine kondomer derhjemme: ”Åh-nej, jeg har glemt kondomerne derhjemme”, (Sundhedsstyrelsen, 1998c, s. 3), og samtidig skal Ole hele tiden irettesættes af Oda: ”Nej, hør nu her: hvor dum, er du? Aids smitter altså ikke ved, at man svømmer i det samme vand” (Sundhedsstyrelsen, 1998c, s. 15). På samme tid bliver Oda, som vi skal se, den idealprotagonist, som den forudsatte læser ideelt set skal ende ud med at spejle sig i og udvikle sig med. Den tekstuelle interpellation går i *Oda og Ole* via læserens forventede kønnede identifikation med de to protagonister. Det paradoksale er dog i denne sammenhæng, at denne kvindelige udviklingsramme ikke entydigt bevæger sig mod den moderlige rettighedskultur, men i lige så høj grad bevæger sig mod en paternalistisk pligtkultur, hvilket vil blive uddybet yderligere nedenfor.

Det eksplicite objekt mål er for Oda og Ole, og derved for den forudsatte læser, som omtalt i forrige afsnit, det gode liv og den sunde seksualitet, som her er defineret ved en oplevelse af fysisk, psykisk og social fuldkommenhed. I det øjeblik kondomet bliver en del af det seksuelle møde, smiler solen udenfor vinduet og følges af fortællerens: ”Nå men altså – efter en smuk, vidunderlig, lovely nat...” (Sundhedsstyrelsen, 1998c, s. 10), ”Så kan de ta’ fat på kærligheden igen” (Sundhedsstyrelsen, 1998c, s. 11). Eksplicit indtages det gode liv dog ikke bare ved hjælp af det fysiske kondom, for valget i retning af at beskytte sig er mere et udtryk for en aktiv individuationsproces, end det er et udtryk for en tillært vane. Denne individuationsproces har sit udspring i tilegnelsen af en fornufts- og mådeholdsetik, som i kraft af sin midlertidige adskillelse af krop og bevidsthed principielt står i opposition til objektmålets fænomenologiske afsæt, men som retfærdigøres qua sin determinerede rettedhed mod det gode livs opblomstring. Med henblik på at indføre en harmonisk og fuldkommen forening af krop og bevidsthed må kroppen først disciplineres og adskilles fra den rationelle bevidsthed. Denne åndelige kamp kan føres tilbage til antikken, hvor den eksempelvis repræsenteres ved begrebet *Enkrateia*:

Det slag, der skal udkæmpes; den sejr der skal vindes; det nederlag, som man risikerer at lide, er nogle processer og begivenheder, som foregår i forhold til en selv. De modstandere, som individet bør bekæmpe, er ikke blot i ham eller

allertættest på ham; de er en del af ham selv. (...) Krop og sjæl forstået som to realiteter med forskellig oprindelse, og hvoraf en bør forsøge at befri sig for den anden? Kræfter, som stræber efter forskellige mål, og som modsætter sig hinanden som to heste i forspand.
(Foucault, 2004, s. 71)

Tematisk er der således ikke eksplicit tale om at vælge mellem seksualitet eller ikke-seksualitet men derimod om "den rette brug". Mådeholdet fører til nydelse, og nydelsen må håndteres med klogskab, og derfor går Oda og Oles udvikling gennem en idealisering af tanken og fornuften. Idet Oda og Ole kysser og begynder at klæde hinanden af, dukker den faderlige fortællerstemme op: "– Men nu ska´ de jo lige ta´ og huske på, hvad deres kommunelærer Kaj har fortalt dem." Kommunelærer Kaj tager over: "Jo, altså, inden vi nu kommer alt for vidt – æh,hmm, -så skal vi jo tænke på (---)", og senere: "ja, for resten – nu skal vi jo også lige huske på, at vi skal have kondomet af igen!" (Sundhedsstyrelsen, 1998c, s. 8-12, min understregning). Formuleringen: "huske på" henviser her til, at lektionen allerede er integreret i velfærdsborgeren, og at borgeren derfor *altid allerede* er et fornuftig subjekt. Til trods for at der i pjecen ligger en konsekvent latterliggørelse og afvisning af faderstemmen, afsluttes fortællingen med, at Oda og Ole internaliserer en art paternalistisk fornuftslogik, både i forhold til deres seksualitet og også i forhold til overvindelsen af irrationelle fordomme omkring HIV-smitte. De kigger begge ud mod beskueren og befaler: "Tænk dig om. For en sikkerheds skyld" (Sundhedsstyrelsen, 1998c, s. 20). Midlet, som fører til det gode liv, er således baseret på en mådeholden selvreguleringsmekanisme eller med Foucaults udtryk: En guvernementalitet.

I *Oda og Ole* er det overvejende Oda, der gennemgår en vellykket individuationsproces, hvilket eksempelvis manifesterer sig i en ekstrem udvikling af hendes fortælleposition og synsvinkelposition. På første side introduceres vi til den anonymiserede unge kvinde Oda, som står blandt en gigantisk mængde diskoteksgæster, i løbet af teksten bliver hun mere og mere individueret, og på tekstens sidste sider overtager hun fortællerens olympiske blik og optræder som decideret fortællestemme. Oda udvikler sig altså fra at være defineret ved sine passive og anonyme karaktertræk til at udfylde en potent og aktiv subjektspostion, og hun bytter derved plads med læserpositionen. Fra at vi som læsere betragter hende og griner af hende, ender Oda med meget eksplicit at betragte og oplyse læserpositionen, og hun fungerer således som en skjult autoritativ forfatterstemme. Med et målrettet blik mod beskueren siger hun til Ole og derved til læserpositionen:

Nej Ole, nu må du altså holde op...! AIDS er ikke noget der kommer flyvende gennem luften! Der er kun tre måder, man kan blive smittet på: 1) sex uden gummi 2) hvis du bruger en uren narkosprøjte 3) ja, og så: hvis du bliver gravid – og hvis du altså er smittet – så kan du smitte dit barn. – og glem så alt det vås, du ellers hører! Man bliver ikke smittet af at spise af den samme burger, drikke af det samme glas, holde i hånd, kysse og kramme, gå i søndagsskole sammen, spille fodbold, stå på hænder, klappe en hund eller tisse overkors ... der er kun tre måder – ligemeget hvad du kan hitte på..!

(Sundhedsstyrelsen, 1998c, s. 17-18)

Til trods for at Oda sprogligt henvender sig til Ole, står hun figurativt med front mod læseren med et meget formanende og autoritativt blik, hvilket giver fornemmelsen af, at hun taler direkte til læseren. På den måde sidestilles læseren med protagonisten Ole, som har noget vanskeligere ved at nå sit objekt mål. Ole når dog også i sidste øjeblik at erhverve sig autoritet nok til, at han, både henvendt til Oda og læseren, kan indlede og afslutte sin replik: "Tænk dig om" (Sundhedsstyrelsen, 1998c, s. 19 og 20).

Den centrale kontrovers, der udspiller sig mellem de faderlige og de moderlige værdier i *Oda og Ole*, er således på ingen måde entydig. På det eksplicite plan afvises den paternalistiske pligtkultur via latterliggørelsen af den autoritative fortæller og i kraft af en udpræget idealisering af fællesskabet, individuationen, friheden og det fordomsfrie blik. På det implicite plan genopstår faderautoriteten dog i protagonisten Oda, som internaliserer de autoritative værdier i sin potente tale. Hun bevæger sig således symbolsk fra en traditionel kvindelig position til en mere maskulin og faderlig position, men denne position forbliver implicit i pjecen, idet den får fodfæste gennem den kvindelige protagonist. Som kapitlet om den implicite fortælling vil vise, er de moderlige værdier og ontologier således ikke enerådende i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale men går konsekvent i polemisk dialog med de faderlige, som træder mere implicit frem.

Selvteknikker

Den fortælling, der knyttes til objekt målet *den eksistentielle personlighed*, er fortællingen om den sårbare, passive og anonyme borger, som på eksistentiel vis aktivt arbejder på at blive sig selv, og dannelsen til *den eksistentielle personlighed* går igennem en dynamisk og mådeholden selvregulering, som udmønter sig i udførelsen af en åndelig selvpraksis. Denne åndelige selvpraksis trækker på det antikke ideal *enkrateia*, som forudsætter at mådeholdet (*sofrosyne*) etablerer sig på baggrund af en indre kamp, og at den således ikke passivt gives:

I denne forstand er *enkrateia* betingelsen for *sofrosyne*; den form for arbejde og kontrol, som individet bør udøve på sig selv for at blive mådeholdent (*syfros*). Under alle omstændigheder synes udtrykket *enkrateia* almindeligvis i den klassiske sprogbrug at henvise til en dynamik bestående i sin egen beherskelse af sig selv og den anstrengelse som denne kræver. (Foucault, 2004, s. 69)

Den etablering af mådeholdet, som *den eksistentielle personlighed* kræver, handler således ikke kun om at vælge det fysiske kondom til og den ubeskyttede sex fra men handler om at træde i karakter som subjekt:

Det drejer sig i denne *tecne* om muligheden for at konstituere sig selv som et subjekt, der er herre over sin opførsel, dvs. at gøre sig selv – ligesom lægen i

forhold til sygdommen, styrmanden mellem skærene eller politikeren vedrørende bystaten – til den habile og kloge vejleder for sig selv, egnet til på passende vis at gisne om det rette mål og tidspunkt. (Foucault, 2004, s. 134)

Formålet med denne åndelige kamp er ikke at udradere drifterne, men at tage livtag med drifterne således at bevidstheden får overmagten:

Den mådeholdne er ikke den, som ikke længere har noget begær, men han begærer "moderat", og han nyder ikke mere end han bør og ikke på forkerte tidspunkter (...)
(Foucault, 2004, s. 73-74)

Rose registrerer ligeledes de teknikker, Foucault finder hos grækerne, i nutidens ideal om "den aktive biologiske borger" (Rose, 2009, s. 196), eller i form af det, han som tidligere nævnt kalder *Etopolitik* ("selv-teknikker"). Ifølge Rose er den ideelle borger i dag ikke primært kendetegnet ved sin lydighed, underdanighed og passivitet men forventes derimod at tage kontrol over sit eget liv og deltage aktivt i sin egen sundheds- og sygdomsfortælling, eller som Rose selv formulerer det: "at udøve borgerskab er at være aktiv" (Rose, 2009, s. 193). Rose henviser til, at dette budskab var særlig tydeligt i forbindelse med de kampagnegrupper, der opstod omkring AIDS (Rose, 2009, s. 193-194), men også i forbindelse med andre biosociale grupperinger finder man ifølge Rose denne selvtekniske aktivitetsnorm:

Aktivism og ansvarlighed er nu ikke kun blevet noget ønskværdigt, men praktisk talt noget obligatorisk – en del af den aktive borgers forpligtelse til at leve sit liv gennem bevidste kalkulationer og valg. En sådan borger er forpligtet til at informere sig selv, ikke kun om aktuelle sygdomme, men også om modtageligheder og prædispositioner. Og således informeret er en sådan aktiv biologisk borger forpligtet til at tage passende skridt, som for eksempel en justering af sin kost, livsstil og sine vaner, til at minimere sygdom og maksimere sundhed. Og han eller hun er forpligtet til at leve sit liv ansvarligt i forhold til andre, at udforme sine beslutninger om arbejde, ægteskab og reproduktion i lyset af sin viden om sin nuværende og fremtidige biomedicinske beskaffenhed. (Rose, 2009, s. 197)

De selvteknikker som Sundhedsstyrelsen advokerer for i den eksplicite fortælling adskiller sig, som det senere vil blive belyst, fra de selvteknikker vi møder i den implicite fortælling.

Hjælper, Giver og Modtager

Sundhedsstyrelsen fungerer i det samlede kampagnemateriale fra 1990'erne som repræsentant for velfærdsstaten og indtager i kraft af sit rådgivende og vejledende ærinde eksplicit rollen som hjælper for det forudsatte subjekt. Via oplysningsmaterialet etableres vilkår for den enkelte velfærdsborgers mulighed for dels at undgå seksuelt overførte sygdomme (forebyggelse), og dels fremmer materialet muligheden for det gode liv. Sundhedsstyrelsen hjælper eksplicit borgeren til at aktualisere *et positivt frihedsbegreb*, forstået som friheden til at realisere borgerens iboende potentialer men hjælper samtidig borgeren til at realisere en mere liberal frihedsdiskurs: *En negativ frihed*, der forstår frihed som friheden fra tvang. Denne negative frihedsretorik kommer

eksempelvis til udtryk i kampagnernes ambition om meget eksplicit at underkende afsenderpositionens autoritative funktion (Sundhedsstyrelsen, 1998c) og i stedet fremhæve og appellere til den enkelte borgers ansvar og rettigheder. Sundhedsstyrelsen er på det eksplicitte niveau omsorgsfuld og kærlig i sin rolle som hjælper og fokuseret på at indgyde tillid og etablere retfærdige betingelser for den enkelte og for fællesskabet:

Sundhedsvæsenet kan kun fungere, hvis borgerne stoler på, at de trygt kan henvende sig, uanset hvad de fejler – og blive undersøgt og behandlet, uden at der uden deres viden eller imod deres vilje videregives oplysninger om deres helbredstilstand.
(Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 30)

I den eksplicitte fortælling fungerer Sundhedsstyrelsen som en moderlig beskytter, der fordomsfrit og ubetinget drager omsorg for sine børn. Denne italesatte omsorg minder på mange måder om Foucaults figurative hyrdefigur, men hvor Foucaults pastoralmagt er paternalistisk i dens kyniske og beregnende betydning, synes pastoratet i 1990'ernes kampagner at knytte sig til moderskabet.

Et af målene med myndighedernes indsats mod AIDS er at mindske den frygt, som sygdommen har skabt.
(Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 28)

Sundhedsstyrelsens omsorg er dog stadig, som hos pastoralmagten, forbundet med overvågning. En overvågningsprocedure som Sundhedsstyrelsen skriver meget lidt om, men som den ikke decideret forsøger at skjule. I stedet knyttes overvågningen til de kærlige og gode intentioner. På den måde bliver overvågningen som en babyalarm, der installeres med henblik på at beskytte borgeren :

Overvågning er nødvendig for bl.a. at vurdere, om oplysningsindsatsen virker forebyggende, og den er en forudsætning for, at man kan planlægge den nødvendige kapacitet i social- og sundhedsvæsenet til rådgivning og behandling af smittede og syge.
(Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 43)

Samtidig afviser Sundhedsstyrelsen brug af "karantæne", "tvangsundersøgelser" og "tvangsregistrering", som den kalder "skræmmende perspektiver" (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 17).

Sundhedsstyrelsen henvender sig ikke til befolkningen som helhed men henvender sig til den enkelte borger, til individet, hvilket igen adskiller sig fra den traditionelle pastoral magt.

Derfor understreger vi i forhold til HIV-epidemien, at hele indsatsen bygger på den enkeltes ansvar. Den enkelte må vurdere sin smitterisiko. Den enkelte må beskytte sig. Hvis der alligevel er mistanke om smitte, må den enkelte træffe beslutning om undersøgelse og behandling.
(Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 1)

I forlængelse af det pointerer Rose, at det nye pastorat i vid udstrækning gør op med eugenikkens paternalistiske overvågningspraksis og i stedet indfører et komplekst individuelt spil imellem valgfrihed, ansvarlighed og forpligtigelse:

Disse nye somaens pastorer går ind for de etiske principper, der består af informeret samtykke, autonomi, frivillig og bevidst handling og valg og ikke-styring.
(Rose, 2009, s. 110)

I relation til Kamper-Jørgensen og Bruun Jensens begreber om henholdsvis før-orientering (før 1990) og ny-orientering (efter 1990) tales der i kampagnerne eksplicit ud fra en ny-orienteret anti-formynderisk procedure:

Det er hverken formynderi eller manipulation åbent at fortælle folk om de værdier, man arbejder ud fra; for så får folk jo en chance for at sige fra, hvis de mener, at de selv har andre livsværdier.
(Kamper-Jørgensen, 2009, s. 36-37)

Sundhedsstyrelsen fungerer som hjælper ved at videreformidle sine værdier men plæderer eksplicit for, at valget reelt ligger hos den enkelte:

Det skal understreges, at det er en helt personlig afgørelse, om man vil lade sig teste for HIV, og det kan være en vanskelig afgørelse.
(Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 14)
Det er selvfølgelig op til dig selv – og din partner – om I vil glemme alt om kondomer (...)
(Sundhedsstyrelsen, 1991, s. 3)

Den enkelte synes således eksplicit fritstillet, og Sundhedsstyrelsens rolle bliver at tilbyde moralsk og somatisk ekspertise i kraft af sin position som kvalificeret livsekspert. Sundhedsstyrelsens rolle er således ikke eksplicit knyttet til styring og disciplinering men til en sekundær rolle som "inspirator og igangsætter" for den enkelte (Rose, 2009, s. 98).

I sit ærinde som hjælper beskytter Sundhedsstyrelsen den enkelte borger mod udefrakommende farer. Disse farer, vil blive yderligere belyst i det kommende afsnit om de eksplicite modstandere, er i 1990'ernes kampagner overvejende HIV og AIDS men også døden og den kapitalistiske forbrugerisme i bredere betydning. Sundhedsstyrelsen anerkender og fremskynder den enkelte til at opnå en generaliseret subjektiv livskvalitet og underminerer samtidig surrogater for ægte behovstilfredsstillelse. I 1990'ernes AIDS-kampagner udgør disse surrogater særligt kunstige statussymboler og meningsløse forbrugerisme. "Intimiteten går fløjten, når markedskræfterne rykker ind på kærlighedens og seksualitetens område. Men der er råd at hente..." (Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 13). I andre sundhedskampagner repræsenteres disse surrogater via stimulanser som alkohol, mad og tobak.

Den singulære velfærdsborger bliver selv både *giver* og *modtager* i den eksplicitte aktant, idet det forudsættes, at borgeren selv ligger inde med forudsætningerne for at nå objektmålet (*den eksistentielle personlighed = det gode liv*), samt at tilegnelsen af objektmålet er i borgerens egen interesse.

Modstandere

I den eksplicitte aktantfortælling bemændes modstandspositionen, som ovenfor nævnt, af AIDS, og derved også mere overordnet af døden og kontinuiteten, og af det kapitalistiske marked.

AIDS fungerer i kampagnematerialet som et regulært og meget eksplicit fjendebillede, der i kraft af sin symbolske og manifesterede tilstedeværelse forhindrer det gode liv i at indfinde sig. Det ydre fjendebillede HIV / AIDS italesættes ved hjælp af en distinkt militærmetaforik, som placerer "det onde" som katalysator for en potentiel undtagelsestilstand. Fjenden, HIV / AIDS, er strategisk og snu, idet den er "usynlig" (Sundhedsstyrelsen, 1992, s. 9) og "gemmer sig", mens "den arbejder på at overtage flere af immunforsvarets raske celler", den er "meget lidt robust" (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 11), men nådesløs, idet den "smitter", "angriber" ("virus-angreb") og "nedbryder menneskets immunforsvar" (Sundhedsstyrelsen, 1994b, s. 6).

HIV ødelægger kroppens evne til at gøre modstand mod infektioner, og det er denne "immun-defekt", der bliver til AIDS: En række forskellige sygdomme, som efterhånden nedbryder kroppen.
(Sundhedsstyrelsen, 1994a, s. 1)

Denne ondskabsfulde adfærd kan dog forhindres eller modsvares af en beskyttelsesadfærd, og det er her, subjektets praktisering af en sund seksualitet kommer ind i billedet. Susan Sontag fremhæver i *AIDS og dens metaforer* selvsamme militærretoriske logik:

I beskrivelsen af AIDS er det fjenden, der forårsager sygdommen, i form af en smittefaktor, som kommer ind udefra (...) Nu tager indtrængerens fast bolig, omtrent som når fremmede væsener i science fiction-fortællingen overtager menneskenes kroppe: Kroppens egne celler bliver til indtrængerens (...) Den før så velfungerende og livsduelige krop er ganske enkelt blevet undermineret af den mangfoldiggørelse af det "fremmede produkt", som følger oven på immunforsvarets sammenbrud.
(Sontag, 1989, s. 21-22)

HIV defineres som primær modstander i kraft af sin evne til at "svække" velfærdsborgeren og gøre ham eller hende sårbar og udsat:

HIV er et virus, der ødelægger det forsvarssystem, vi er født med. Det betyder, at vi ikke længere er beskyttet mod forskellige infektioner. HIV indbygger sig i kroppen og vil herefter producere ny HIV. Langsomt svækkes forsvarssystemet, og man vil få en række sygdomme indtil det sidste stadium af HIV-infektionen indtræffer – og man vil få stillet diagnosen AIDS.
(Sundhedsstyrelsen, 1992, s. 9)

HIV-virus italesættes som en usynlig kausalitet, uden at denne usynlighed på nogen måde svækker dens magt. Beck skriver, at risikosamfundets generaliserede farer typisk er identificeret som usynlige og at:

Deres usynlighed beviser ikke, at de ikke eksisterer, men giver dem tværtimod næsten ubegrænsede udviklingsmuligheder da deres realitet i forvejen ligger inden for det usynliges sfære.
(Beck, 2004, s. 98)

Subjektets sårbarhed kommer i AIDS-kampagnerne udefra, og det er således den specifikke fjende, der forhindrer subjektet i at blive fuldkomment og uovervindeligt "Det, der gør *et angreb* fra AIDS-viruset så forfærdeligt, er, at besmittelsen – og dermed offerets sårbarhed – anses for permanent." (Sontag, 1989, s. 23, min kursivering).

HIV og AIDS fungerer som metaforiske modstandere, der dækker over en mere grundlæggende modstandsposition, nemlig døden. Døden bliver modstander af forskellige årsager, men først og fremmest fordi en af velfærdsstatens primære ansvarsområder er at holde sine borgere i live så længe som muligt (Foucault, 1994), men også fordi dødens indtræden uundgåeligt repræsenterer den endelige opløsning og afvikling af fantasmet om den eksistentielle personlighed.

Den eksplicite fortælling konstruerer, som tidligere nævnt, en forestilling om seksualiteten som en potentielt givende og udviklende kraft, men denne forståelse er dog udelukkende gældende for fantasmet om "den sunde seksualitet", en seksualitet hvor begæret er moderat og ufarligt, og hvor borgeren fastholder sin individualitet under akten. Den usunde seksualitet, som udover ubeskyttet sex, er kendetegnet ved en dyrisk og promiskuøs seksualitet, er derimod farlig for den eksistentielle personlighed. Som den franske forfatter og filosof Bataille skriver:

The being yielding to that urge is human no longer but, like the beasts, a prey of blind forces in action, wallowing in blindness and oblivion (...) for the time being the personality is dead.
(Bataille, 1986, s.105-106)

Også markedsideologien og konkurrencementaliteten fungerer som modstandere i den eksplicite fortælling, modstandere der kan ødelægge den ønskelige sunde seksualitet, og som kan spænde ben for det gode livs fællesskabsideal. I magasinet *Debut* er det derfor både begærlogikkens nydelsesetos og den egenrådige konkurrencementalitet, der er under anklage:

Nogle mennesker betragter seksualiteten som en slags ting. Jo flere ting, man ejer, jo rigere er man, og jo rigere man er, jo mere magt og indflydelse har man. Så hvis kammeraterne har haft samleje, må man også have det.
(Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 14)
En meget konkurrerende personlighed kan føle sig ensom, fordi andre ubevidst opfattes som potentielle konkurrenter. Det kan i værste fald få personen til at

forsøge at være "følelsesmæssigt selvforsynende" for at gøre sig uafhængig af andre mennesker.
(Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 29)

Det paradoksale er, som analysen af den implicite fortælling vil vise, at den konkurrenceorienterede personlighed, som i den eksplicite fortælling italesættes som en regulær forhindring for den ideelle eksistentielle personlighed, på mange måder bliver idealpersonligheden i den implicite fortælling.

Delkonklusion

AIDS- og seksualitetskampagnernes eksplicite fortælling synes orienteret mod en eksistentiel udvikling af det foreskrevne og forudsatte subjekt: *Fra det udsatte somatiske subjekt til den eksistentielle personlighed*. Denne udvikling har til hensigt omsorgsfuldt at beskytte subjektet mod en mulig forestående undtagelsestilstand (AIDS-epidemi) og samtidig give det kompetencer til at blive *subjekt* og derved overkomme sin udsatte, ensomme og egenrådige position som borger i det senkapitalistiske velfærdssamfund. Denne eksplicite intention om at udvikle, danne og befri velfærdsborgeren underlægger sig et imaginært blik (et ideologisk fantasme: *Det gode liv*), som tilbyder et surrogat for kastrationen, som godt nok tekstuel bringer subjektet ud af sin udsatte position, men som samtidig indsætter og efterlader denne i en tilstand af affektiv ambivalens, hvor *splitting* bliver den primære forsvarsmekanisme.²⁰ Velfærdsborgeren hensættes således i en *paranoid-skizoid position*, hvor denne på skift afviser og fortrænger alt det, han eller hun forventes ikke at være (det onde: *Operationel, egenrådig og sårbar*) og fantaserer om at blive alt det, han eller hun forventes at blive (det gode: *Fri, fællesskabssøgende og individueret*).²¹ Denne skizoide enten-eller-position må ifølge den amerikanske queerteoretiker Lauren Berlant forstås som "Cruel Optimism", idet den qua sin rigide polarisering idealiserer en tilknytning som reelt er umulig eller uhensigtsmæssig af aktualisere:

Whatever the *experience* of optimism is in particular, then, the *affective structure* of an optimistic attachment involves a sustaining inclination to return to the scene of fantasy that enables you to expect that *this* time, nearness to *this* thing will help you or a world to become different in just the right way.
(Berlant, 2011, s. 2)

Den eksplicite fortællings objekt mål kan i denne optik defineres som "the Soundtrack Real" (Berlant, 2011) i modsætning til "The Concrete Real" (Berlant, 2011), som vi skal se, dominerer den implicite fortælling.

Objekt målet *den eksistentielle personlighed* og *det gode liv* forventes at etablere sig igennem en mådeholden og fornuftig praktisering af seksualiteten ("den sunde seksualitet"), en praktisering som på ingen måde er letsindig eller båret af en libidinøs tilstand af uforbeholdent begær, men

som snarere repræsenterer en seksuel praksis, hvor begæret er så målrettet og kontrolleret, at det nærmest sublimeres til et platonisk stadie.

Sundhedsstyrelsen fungerer eksplicit som beskyttende og omsorgsfuld hjælper (moder), som isoleret set er interesseret i at fremme velfærdsborgerens tillid til verden, og som argumenterer på baggrund af en eksistentiel dannelsesetik. Derfor er det forudsatte subjekt også selv giver og modtager i aktanten, idet dannelsesprocessen italesættes som en individuel proces, som primært er til gavn for den enkelte borger (og fællesskabet) og ikke nødvendigvis en økonomisk gevinst for velfærdsstaten. Målet er med andre ord det gode liv i social transparens. Modstanderne i den imaginære udviklingsramme er dels den personificerede og ondskabsfulde sygdom AIDS, dels døden og kontinuiteten og dels markedskræfternes nydelsesetos og konkurrencementalitet.

Denne observation falder fint i tråd med Ove K. Pedersens pointering af, at konkurrencestaten ikke udelukker de velfærdsstatslige værdier, til trods for at den er baseret på et andet menneskesyn:

Den lægger sig tværtimod oven i disse og udgør således endnu et arkæologisk lag i den lange historie, der fra 1870'erne til i dag drejer sig om det samme: At skabe en individualitet der svarer til fællesskabets udfordringer.
(Pedersen, 2012, s. 202)

Eller i en Lacaniansk optik:

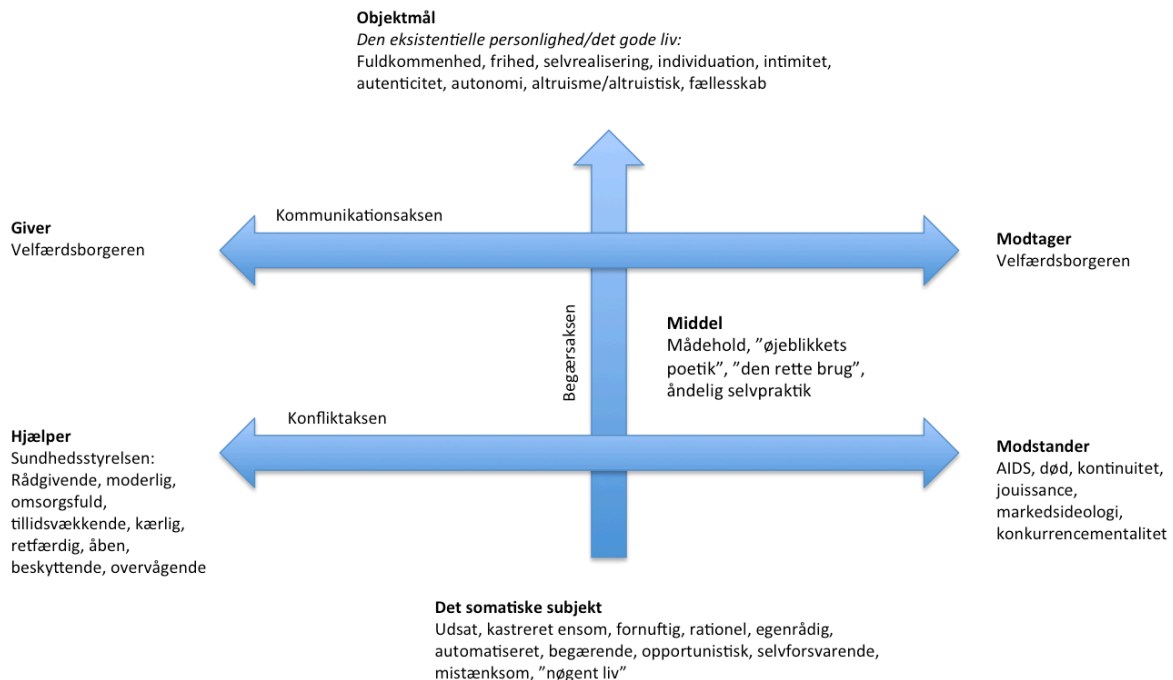
Før sproget og faderen findes moderen og moderens krop og de fantasier og det begær, der udveksles mellem moder og barn i det imaginære stadie. Den udvikling, der foregår her, bliver ikke udslettet i den symbolske orden, men lever videre fortrængt og tilstede som fantasier og ideologidannende faktor.
(Richard, 2005, s. 89)

Den foregående analyse af Sundhedsstyrelsens eksplicite fortælling kan illustreres på følgende måde:

Aktant 1

SUNDHEDSSTYRELSENS EKSPLICITTE FORTÆLLING – AKTANT 1

AIDS- og seksualitetskampagner

Den implicitte fortælling

Den implicitte fortælling har en anden aktantlogik end den eksplicitte, idet objektmalet her ikke er knyttet til forestillingen om *den eksistentielle personlighed* eller *det gode livs fantasme* men derimod er fokuseret på at skabe og fastholde sine driftige og innovative borgere. Middelpositionen, konfliktaksen og kommunikationsaksen i den implicitte fortælling er også anderledes, idet midlet til objektmalet handler om at fastholde en sårbarhed og en udsathed fremfor at overvinde den. Modstanderen kommer ikke som i den eksplicitte fortælling udefra men repræsenteres derimod af subjektet selv.

Objektmalet

Det opportunistiske ideal

Den implicitte aktantstruktur er principielt interesseret i at fastholde borgeren i den subjektsposition, han allerede er indskrevet i. Der er således i udviklingsstrukturen, modsat den eksplicitte fortælling, kun tale om en udvidelse og optimering af de egenskaber, som subjektet

allerede forudsættes at være i besiddelse af, og den implicite aktantstruktur er derfor orienteret mod at fastholde subjektets mangel på eksistentiel form. Det paradoksale ved den implicite fortælling er dog, at denne idealiserede formløshed, som kan forstås som *nøgent liv*, alligevel italesættes som et individualiseret liv, men vel at mærke en individualisering som fremfor at fremhæve en unikhed ved den enkelte borger fremtvinger en biologisk og effektueret ensartethed, eller med Agambens ord:

Den nye identitet er en identitet uden person, hvori etikens rum, således som vi har været vant til at opfatte det, taber sin mening (...)
(Agamben, 2012, s. 61)

Det implicite mål bliver således en cirkulerende selvkastration, som fastholder borgeren i den forudsatte og udsatte subjeksposition.

Borgerskabsidealet i den implicite fortælling er det opportunistiske og egennyttige subjekt, som, modsat det eksplicitte borgerideal der tager afsæt i individuationen og fællesskabet, udelukkende orienterer sig mod en evig maksimering af egne behov. Disse behov italesættes som borgerens egne behov men er reelt set i lige så høj grad defineret som velfærdsstatens og markedets behov. Idealet er neoliberalistisk, idet mennesket her forstås som "et rationelt væsen, der er underlagt behov og interesser, og som først er frit, hvis det kan gøre disse behov og interesserer gældende i markedskonkurrence." (Pedersen, 2012, s. 239)

Derfor handler det her ikke om at beskytte hinanden men om "at beskytte sig selv". Det opportunistiske subjekt hverken bruger eller skal bruge kondom for at beskytte sin partner men for at beskytte sig selv og sin egen singulære krop mod risici. Der er derfor heller ikke fokus på den andens behov men på de egenrådige behov:

Er du sammen med en kvinde, kan I vente med det egentlige samleje, til hun er så våd, at det ikke volder besvær at trænge op i hende.
(Sundhedsstyrelsen, 1991, s. 11)
Derfor understreger vi i forhold til HIV-epidemien, at hele indsatsen bygger på den enkeltes ansvar. Den enkelte må vurdere sin smitterisiko. Den enkelte må beskytte sig."
(Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 3)

Den enkelte har ansvaret for at beskytte sig selv (...) Det skader jo ikke at bevise, at man – også – kan bruge hovedet.
(Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 22)
Også når du er på ferie, bestemmer du selv over dit sexliv – om du vil være sammen med nogen, og om du evt. vil være sammen med flere. Men du har selv ansvaret for, at en ferieflirt ikke får en kedelig afslutning med uønsket graviditet eller en sex-sygdom."
(Sundhedsstyrelsen, 1994d, s. 18)

Denne orientering mod den singulære borger, som ikke må forveksles med den eksistentielle borger, kendetegner konkurrencestatens virke, som har øje for den økonomiske gevinst, der ligger i at fastholde den arbejdsomme og driftige borger:

For det andet er det en stat, der søger at gøre den enkelte ansvarlig for sit eget liv, ser fællesskabet som knyttet til arbejdet og friheden som identisk med friheden til at realisere egne behov – i stedet for (som velfærdsstaten) at lægge vægt på moralsk dannelse, på demokrati som fællesskab og på frihed som muligheden for at deltage i de politiske processer.
(Pedersen, 2012, s. 12)

Det opportunistiske ideal, som er knyttet til arbejdsdueligheden, spiller ikke bare en central rolle i henvendelserne til de borgere, der ikke er smittet med HIV, men spiller også en central rolle i henvendelserne til de HIV-smittede borgere. Mange af de pjecer, der henvender sig direkte til borgere, der er smittet med HIV, cirkler omkring de juridiske rettigheder og muligheder for at forblive på arbejdsmarkedet så længe som muligt, og det pointeres, at HIV ikke hindrer et normalt arbejdsliv. Samtidig lægges der vægt på den HIV-smittedes ret til ikke at oplyse deres arbejdsgivere om deres medicinske tilstand. Alt sammen med fokus på at fastholde den HIV-smittede i en "skinnormalitet" (Goffman, 1975) og derved på arbejdsmarkedet så længe som muligt.²² (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 34-35). Den HIV-smittede gives ingen grund til at træde ud af arbejdsfællesskabet, tværtimod appelleres der til borgerens kombinerede pligt og rettighed til fortsat at bidrage til markedsøkonomien. Derved italesættes den HIV-smittedes krop som en vare, der har mere eller mindre værdi for det kapitalistiske kredsløb. "De "raske smittebærere" vil normalt ikke have så mange sygedage, at det kan begrunde en afskedigelse" (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 35).

Idet borgerskabet i den implicite fortælling er funderet i sin singulære biologi, bliver kroppen et utilitaristisk objekt, der vurderes på sin evne til at præstere, og derfor taber subjektet værdi i takt med, at kroppen svækkes. Denne tanke om kroppen som et utilitaristisk projekt kendetegner konkurrencestatens måde at operere på:

I konkurrencestaten bliver sundhedspolitikken – det at sikre borgernes sundhed og velfærd – en central del af social – og beskæftigelsespolitikken, da den sunde, driftige og innovative borger er blevet nationens vigtigste aktiv.
(Brinkmann, 2010b, s. 17)

Den kartesianske logik

Den opportunistiske borger er først og fremmest defineret ved sin biologi og pålægges samtidig en forventning om at forblive orienteret mod at optimere og fastholde sine biologiske kompetencer og derved sit biologiske borgerskab. Som Rose formulerer det:

Vi er, eller tror vi er, "somatiske individer", det vil sige væsener, hvis individualitet i hvert fald delvis grunder i vores kødlige, kropslige eksistens, og

som oplever, artikulerer, bedømmer og handler i forhold til os selv i
biomedicinens sprog.
(Rose, 2009, s. 54)

Det paradoksale ved denne somatiske etik er, at den fastholdes og optimeres ved hjælp af en kartesiansk dualisme, der meget distinkt adskiller krop (*den udstrakte ting*) og bevidsthed (*den tænkende ting*), og som ultimativt giver bevidstheden forrang over kroppen. Kroppen bliver en maskinel størrelse, som vi kan betragte og kontrollere. I *Meditationer over den første filosofi* forestiller Descartes sig eksempelvis kroppen som et ur:

(...) og når jeg kan betragte det menneskelige legeme som en maskine, der er således udstyret med og sammensat af knogler, nerver, muskler, årer, blod og hud, at det, også selv om der intet sind var i det, dog ville have alle de samme bevægelser (...)
(Descartes, 2002, s.133)

Hvor idealborgeren i den eksplicite fortælling via begærsaktanten forventes på fænomenologisk vis at kunne forene krop og bevidsthed og derigennem udvikle eksistentiel selverkendelse, udspringer den sande erkendelse i den implicite fortælling udelukkende fra rationalet og fornuften. Idealborgeren er godt nok defineret ved sin kropslighed, men vel at mærke en kropslighed som konsekvent vurderes som primitiv og utilstrækkelig. Hvor den eksplicite fortælling agiterede for en harmonisk dialog mellem krop og bevidsthed i det gode livs tjeneste, er den implicite fortælling altså omvendt interesseret i meget konsekvent at skille de to størrelser ad, således at kroppen reduceres til et passiviseret appendiks til fornuften. Motivationen for dette aktantprojekt er, at det enkelte subjekt i kraft af sin selvregulerende kropskontrol vil optimere sine chancer for at fastholde livs- og arbejdsdueligheden. Kampagnernes appel til kropskontrol er defineret og udformet af Sundhedsstyrelsen, men de italesættes, som var de borgerens egne ideer. Idet det enkelte subjekt forventes at installere de værdisæt, som i forvejen er formuleret af velfærdsstaten, og som subjektet altid allerede forventes at være indskrevet i, opfordres der i kampagnematerialet til en gennemgribende guvernemantalitet: "Det er vigtigt at du kender din egen holdning til sikker sex" (Sundhedsstyrelsen, 1998b, s. 12). Der indskrives med andre ord en forestilling om, at borgeren selv vælger, et "frihedens påtvungne valg" (Žižek, 2010, s. 216-217) Som Žižek formulerer det:

(...) valget er dit, forudsat at du vælger det rette (...) pointen er, at han aldrig rigtig får mulighed for at vælge: han bliver altid behandlet, som om han allerede har truffet et valg(...)
(Žižek, 2010, s. 217)

I 1990'ernes AIDS-kampanjer er den kartesianske logik overvejende knyttet til evnen til at modsige sig lysten, driften og begæret, overvejende ved at komme begæret i forkøbet og kontrollere seksuelt ladede situationer:

Forbered dig hjemmefra.
Tænk alle muligheder igennem hjemmefra. Hvilke risikosituationer kan du komme ud for på rejsemålet? Gør op med dig selv, hvordan du vil forholde dig i forskellige situationer. Hvad vil du stille op?(...) Øv dig på svarene, inden du tager af sted. Hold dig på den sikre side
(Sundhedsstyrelsen, 1998b, s. 13)
Gør dig selv klart, hvordan du vil forholde dig, om du vil tage i mod seksuelle invitationer
(Sundhedsstyrelsen, 1998b, s. 7)

Hvor den eksplicite fortællings opfordring til mådehold fungerede som middel til åndelig dannelse, er den kastrerende selvdisciplinering selve målet i den implicite fortælling.

Den implicite fortælling appellerer overordnet til en egenrådig og nytteorienteret tankegang men konstituerer paradoksalt nok denne nytteoptik på et begærløst og pragmatisk grundlag, idet den ikke appellerer til det obskøne jugs nydelsesimperativ men i højere grad appellerer til en selvbestaltet trang til at bevare og forsvare en biologisk men begærløs funktionalitet. Denne kunne betegnes som overjeget. Egenrådigheden er således ikke knyttet til et fremadstormende begær men til en tilbagetrukket selvbeskyttelse.

Den kartesianske logik knyttes, som tidlige nævnt, til afvisningen af egne lyster men knyttes samtidig til evnen til at beskytte sig imod og afvise den anden, som udgør en potentiel risiko for den effektive borger. Den anden forventes, som HIV-virus, usynligt at snige sig ind på subjektet og "trænge ind" og "trænge igennem" (Sundhedsstyrelsen, 1994b, s. 13). Målet for subjektet i aktanten bliver derfor at integrere den kartesianske logik og lære det, han principielt allerede ved; at han skal bevare den singulære funktionelle krop og derfor undgå kontinuitet af enhver art.

Risikosituationer er i udgangspunktet defineret som seksuelt samkvem uden brug af kondom men knyttes samtidig til en særlig risikobetonet borgertype. Disse risikovillige borgere kan her reduceres til borgere med hyppig seksuel aktivitet (typisk defineret som prostituerede, udlændinge og homoseksuelle). Derfor kan man sige, at hvor den eksplicite fortælling var optaget af at frigøre seksualiteten og "lade kønnet gå på opdagelse", (Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 3), godt nok indenfor en moderat optik, er den implicite fortælling omvendt orienteret mod at moralisere og afvise visse former for seksuel adfærd.

Den lille fiktive velfærdsfortælling om Letsindige Leila (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 14) er et udmærket eksempel på, hvordan den forudsatte borger opdrages til, ved hjælp af installeringen af en kartesiansk logik, at styre sine enfoldige og unødvendige drifter og samtidig holde sig fra individer, der har mange seksualpartnere. Den forudsatte borger er som bekendt kendetegnet ved sin ufærdighed og er derfor som barnet i højrisiko for at blive spoleret. Dette gør sig således også gældende for "letsindige Leila", som hovedløst "brænder varm på et diskoteks bekendtskab". Den

unge fyr har medbragt en negativ AIDS-attest i baglommen med henblik på at få ubeskyttet sex. Letsindige Leila er i tvivl om, hvorvidt dette bekendtskab er klogt, og som et barn henvender hun sig til forældrestyrelsen (Sundhedsstyrelsen) for råd. Sundhedsstyrelsen responderer faderligt og autoritativt:

Reelt siger attesten derfor kun: Hvis denne mand er smittet, er det næppe sket tidligere end oktober, men det kan godt være sket efter. Og hvis manden går på diskotek med en HIV-test i baglommen, er der alt mulig grund til at tro, at han har en adfærd, der giver risiko for smitte.
(Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 14)

Det mest bemærkelsesværdige i denne lille historie er, at middel og mål for protagonisten Leila, ikke som i den eksplicite fortælling er *overvindelse* af sårbarheden, men derimod *erkendelse* af sårbarheden. Ved at eliminere "letsindet" og "lysten" og indføre "mistænksomheden" og "fornuften" forstår Leila – og derved den forudsatte læser – at risikoen for smitte er tilgængelig overalt og *særligt* hos seksuelt aktive individer med skiftende partnere. Fortællingen fremhæver derved den enkelte borgers sårbarhed, appellerer til forsvar mod denne sårbarhed i form af rationale og fornuft og stigmatiserer samtidig en bestemt gruppe mennesker. Borgere med skiftende seksualpartnere har "en adfærd, der giver risiko for smitte". Det paradoksale ved denne fortælling er, at det mandlige diskoteksbekendtskab på mange måder bliver objekt for det implicite borgerskabsideal, idet han, modsat letsindige Leila, er udstyret med en udpræget kalkuleret egenrådighed. Han fejler dog på et væsentligt område, idet hans egenrådighed er båret af et meget fysisk nydelsesetos (det obskøne overjeg) fremfor et egenrådigt afkald på nydelse (overjeg).

I tråd med den kartesianske logik er subjektets rettesnor i den implicite fortælling ikke knyttet til "det inderste selv" eller til "en performativ identitet" men er derimod overladt til fornuftens regime. Ordet fornuft bruges bemærkelsesværdigt mange gange i skrivelserne og knyttes undervejs både til en stram kartesiansk logik (mål) og til en mere mådeholden logik (middel/som vist i den eksplicite fortælling).

I Pjecen *Forebyggelse af HIV – en fælles opgave* indgår fornuftsbegrebet eksempelvis flere gange på hver eneste side (her i udvalgt): "Tag fornuften med", "Tag derfor fornuften med ud", "det kan let gå udover den sædvanlige fornuft", "Derfor er det vigtigt at du handler fornuftigt og ansvarsfuldt", "Hjælp andre med at huske fornuften", "Hjælp andre til at handle fornuftigt og ansvarligt.", "Dit hovedbudskab skal være, at gæsterne skal huske fornuften og passe på sig selv." Fornuften bliver i skrivelserne repræsentant for den kartesianske bevidsthed, idet fornuften bliver den instans, der tøjler kroppen, drifterne og begæret. Fornuften bliver således en idealkompetence, der knytter sig til kastrationscirklen, og som kan stå alene mod subjektets modstander.

Det formløse velfærdsideal

Som jeg indledningsvist var inde på, er den forudsatte borger i kampagnematerialet i udgangspunktet reduceret til en "flad" (Rose, 2009), "tom" (Pedersen, 2012), formløs identitet, der cirkulerer omkring sit somatiske eller organiske virke, og det er denne somatiske identitet, som søges fastholdt i den implicite fortælling.

Borgeren er i 1990'ernes AIDS-kampagner typisk defineret som værende enten HIV-smittet eller ikke HIV-smittet, og derved synes borgeren reduceret til "kropslig vært for sygdommen" (Foucault, 1973) eller til *potentiel* kropslig vært for sygdommen. Særligt definitionen "HIV-smittet" afmonterer alle ikke-somatiske identitetsmarkører, og den HIV-smittede bliver forstået som identisk med de symptomer og følgevirkninger, som sygdommen bærer med sig (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 6-9). På den måde bliver borgeren på det implicite plan isoleret til fysiske processer, dette være sig både normale og patologiske:

Mennesket har et forsvarssystem over for angreb af virus, bakterier og andre mikroorganismer. Det kaldes "immunapparatet". Det virker gennem nogle særlige blodlegemer, der registrerer og undersøger virus - angrebet, samt gennem iværksættelse af en produktion af anti-stoffer mod netop dette virus. (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 6)

Den individuelle krop bliver på denne måde til et tavst videnskabeligt genstandsobjekt, som det kliniske blik kan overvåge, undersøge og formidle, eller som Foucault formulerer det: "Patienten var kun et element, i kraft af hvilket det kan lade sig gøre at læse teksten (sygdommen) (...)." (Foucault, 1973, s. 102).

Derved bliver identiteten forstået som og reduceret til "nøgent liv" (Agamben), en basal overlevelsesform som udelukkende består som organisk form, og som alene har til formål at bevare sin fysiske arbejdsduelighed:

De fleste opportunistiske infektioner kan behandles med antibiotika eller med antivirale midler. AIDS-patienter vil derfor i perioder være præget af deres sygdom, hvorimod de i andre perioder vil føle sig raske, og de fleste kan i disse perioder fortsætte med deres arbejde. (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 9)

Fantasi om det gode liv, som var den ledende diskurs i den eksplicite fortælling, spiller en minimal rolle i den implicite fortælling, fordi aktantobjektet her ikke er eksistentiel selvdannelse men derimod regulær fysisk overlevelse. Som filosofen Rasmus Ugilt formulerer det i efterskriftet til Giorgio Agambens *Undtagelsestilstand*:

Det liv, hvortil det eneste meningsfulde spørgsmål, der kan stilles er; "lever det, eller er det dødt"? For et sådant liv ophører spørgsmålet om det gode liv ganske enkelt at give mening. (Ugilt. 2009, s. 161)

Både den krop som er inficeret med HIV-virus, og den krop der er i potentiel risiko for at blive smittet med HIV-virus forudsættes at have som sit primære selviske mål at integrere et rationelt fornuftsprincip med det ene formål at overleve så længe som muligt og derved holde sig arbejdsdygtig så længe som muligt. Og det er denne optik, som ifølge Agamben producerer "det nøgne liv":

Det biologiske liv, der er den sekulariserede form for det nøgne liv, og som har uudsigelighed og uigennemtrængelighed tilfælles med dette, konstituerer således bogstaveligt talt de virkelige livsformer i form af *overlevelsesformer*; det biologiske liv forbliver uantastet i dem som en dunkel trussel, der lige pludselig kan aktualiseres i vold, i fremmedhed, i sygdom, i uheld. Denne dunkle trussel er den usynlige suveræn, der ser på os bag åndssløve masker tilhørende de mægtige, der, hvad end de er bevidste om det eller ej, reagerer os i dens navn. (Agamben, 2005, s. 202)

Den somatiske individualitet

Til trods for at det nøgne somatiske liv kan betragtes som passivt og formløst, identificeres og italesættes dette som frit og individuelt, ikke som en individualitet der, som i den eksplicite fortælling, har rod i fantasmet om den eksistentielle selvautenticitet, men en individualitet som knyttes til en forestilling om somatisk selvansvar. Den somatiske individualitet konstitueres i talen om borgerens forventede isolering fra andre borgere og via forventningen om borgerens somatiske selvforvaltning.

På sundhedsområdet (...) betoner man i dag i højere grad end tidligere borgernes eget ansvar for deres helbred og retten til at få indblik i patientjournaler mv., herunder frihed til selv at afgøre, om man vil lade sig undersøge og behandle for en sygdom. Og retten til selv at bestemme, hvem der må få noget at vide om ens helbred. (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 31)

Velfærdsborgeren er altså i den implicite fortælling formløs men individuel i en sådan forstand, at han helt bogstaveligt står alene i sin fritstilling fra fællesskabet. Denne fritstilling, som mest af alt ligner ensomhed, kan forstås som individualitetens bagside. Som Ricœur formulerer det:

Det menneske som sigter mod at blive autonomt, opdager at det også er alene. Det er dette sammenfald mellem en stor plans kulmination og dens sygelige overskridelse, der skaber den moderne ambivalens. (Ricœur, 2002a, s. 197)

I sin singulære krop er subjektet "fri til" og forpligtet til at styre og forvalte sig selv ("the obligation to be free", Rose, 2009), dog med særligt henblik på at beskytte sig selv mod udefrakommende farer og derved realisere, forbedre og maksimere kroppens potentialer og behov, som samtidig er defineret som velfærdsstatens behov. Individualiteten er således baseret på en afsondret kropslig væren, en flad identitet (Rose, 2009), hvis primære funktion er at arbejde og overleve. Velfærdsborgeren indsættes i et "biologisk borgerskab" (Rose, 2009), hvor denne må

identificere og udvikle sin individualitet i kraft af sin kropslige selvforståelse:

Det biologiske borgerbegreb (...) er individualiserende, i den udstrækning individerne former deres relationer med sig selv ud fra en viden om deres somatiske individualitet.

(Rose, 2009, s. 182)

Selve forståelsen af, hvem vi er, af hvilke livsformer vi er, og de former for liv, vi lever, har foldet bios tilbage mod zoë. Med det mener jeg, at spørgsmålet om det gode liv – bios – i det væsentlige er blevet et spørgsmål om livsprocesserne i vores dyriske liv.

(Rose, 2009, s. 122)

Det forudsatte subjekt opfordres ved hjælp af den implicite aktant til at udvide og maksimere sin egennytte, og idealborgerfantasmet forskyder sig derved imellem de to fortællinger; fra en fantasi om det fællesskabsorienterede og frigjorte menneske til det effektive, somatiske og formløse menneske. I det følgende diskuteres det mere indgående med hvilke midler den formløse opportunistiske borger tilskyndes til at praktisere sig selv.

Middel

Det sårbare subjekt

I afsnittet om "det udsatte subjekt" blev det klart, at den forestillede subjeksposition i udgangspunktet er defineret ved sin grundlæggende udsathed og sårbarhed, og at denne udsathed i den eksplicite fortælling narrativt søges overvundet i kraft af en eksistentiel individuation. I den implicite fortælling finder vi en mere cyklisk kompositionsstruktur, idet målet her bliver at fastholde subjekspositionen i sin opportunistiske og somatiske individualitet, forstået således at velfærdsborgeren skal forblive, hvad han allerede er, selvforsvarende, egennyttig og effektiv. Midlet til denne fastholdelse går gennem borgerens oplevelse, forståelse og erkendelse af egen sårbarhed, og den stigende fornemmelse af permanent sårbarhed bliver derfor det redskab, som vil føre det foresatte subjekt mod kastrationscirkelns objekt mål.

Dit eget sikkerhedsniveau (...) Du udsætter dig for mange risici i dit liv. Du risikerer at blive kørt over af en bil, risikerer at falde ned med elevatoren, risikerer at få ondt i maven af det du spiser, risikerer at få hudkræft af for meget sol, risikerer at blive forkølet, når du kysser nogen, risikerer at få en meteor i hovedet (...)

(Sundhedsstyrelsen, 1993, s. 5)

Det tyder på, at den sårbarhed, som den eksplicite fortælling i sin imaginære ontologi bestræber sig på at overvinde, bliver selve kilden til objekt målet i den implicite fortælling, eller med andre ord at sårbarheden og udsatheden i den implicite fortælling ikke fungerer som en forhindring men derimod som selve afsættet for det ideelle borgerskab, et borgerskab som først og fremmest er et selvkastrende borgerskab.

Alligevel er tematiseringen af udsathed og sårbarheden ambivalent, idet den både repræsenterer noget, vi allerede er og forventes at være og samtidig noget forestående, vi kan risikere. Det sårbare subjekt konstrueres nemlig paradoksalt nok *gennem* italesættelsen af HIV og AIDS: "Det betyder, at AIDS-syge mennesker bliver meget sårbare over for infektioner fra andre mikroorganismer." (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 6).

På den måde bliver den sårbare undtagelsestilstand noget, borgerne både frygter skal indfinde sig, og noget der allerede har indfundet sig, og hele tiden indfinder sig på ny. Ulrich Beck peger i *Risikosamfundet* netop på, at opdagelsen af risici og præventiv forebyggelse af risici fungerer som en slags *risikokosmetik*, en procedure som reelt genererer endnu flere risici, end den eliminerer. Ligeledes argumenterer han for, at det højt udviklede industrisamfund "lever" af "de risici", som det producerer, og derved skaber samfundsmæssige risikoforhold og politiske potentialer (Beck, 2004, s. 76-77).

De to mest markante greb, hvormed sårbarheden bliver tematiseret i 1990'ernes AIDS-kampagner, er via italesættelsen af *den farlige seksualitet* og *den farlige anden*.

Den farlige seksualitet

Hvor den eksplicite fortælling italesatte seksualiteten som en sund og potent kilde til frigørelse og selvudvikling, er den implicite fortælling omvendt orienteret mod at fokusere på seksualiteten som en mulig kilde til subjektets undergang. Seksualiteten motiverer her ikke det gode liv men resulterer derimod i krænkede forestillinger om det gode liv. Seksualiteten tematiseres som "risikobetonet" på linje med eksempelvis beruselse og rygning, og Sundhedsstyrelsen synes dermed som følge af at intendere at mindske og ikke mindst kontrollere den seksuelle aktivitet. Seksuel afholdenhed synes dog vanskeligt at gennemføre, og derfor ligger fokus i praksis overvejende på kontrollen:

Den danske oplysningsindsats har indgående forklaret om "sikker sex/sikrere sex" ud fra den betragtning, at det er lettere at få folk til at anvende kondom, end det er at få dem til at indskrænke deres seksuelle aktivitet.
(Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 19)

Som konsekvens af at seksualiteten bliver sat i direkte forbindelse med den dødelige immunsygdom, bliver den afmonteret sin uskyldige og legende karakter og frakobles samtidig den selvudviklingskraft, den eksplicite fortælling indhyller den i. Hvor seksualiteten i den eksplicite fortælling var knyttet til fantasien om det gode livs sanselighed og moderate nysgerrighed, er den i den implicite funderet i en ekstrem rationel kalkule, der ikke spørger til lysten og begæret men udelukkende til fornuften. Dette fornuftsregime legitimeres via truslen om

en potentiel fremtidig undtagelsestilstand. Seksualiteten bliver nemlig i sin risikable form udløser af AIDS, hvilket samtidig legitimerer stigende begrænsninger og stramninger på det seksuelle område: "Man kan holde sig til én partner eller nedsætte antallet af seksualpartnere" (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 19).

Hvor den eksplicite fortælling var optaget af, kærligt og moderligt, at vejlede borgeren i retning af det gode liv, er den implicite fortælling omvendt på traditionel paternalistisk vis orienteret mod at tvinge og skræmme borgeren til selvbeskyttelse. Det er bemærkelsesværdigt, at teksternes autoritative stemme udelukkende optræder på det implicite plan, og at den eksplicite fortælling i stedet indrammer seksualiteten via fantasmet om den frigørende seksualitet. Den eksplicite fortælling er derved på nærmest skizofren vis optaget af at frakende sig kampagnematerialets autoritative og paternalistiske funktion. Som tidligere nævnt latterliggøres den autoritative fortællestemme i *Oda og Ole* og i artiklen "At være sin egen sufflør" underkendes selvsamme autoritet, som står bag udgivelsen: "Seksualiteten er skam stadig et alvorligt anliggende, og det vrirler med kloge hoveder til at minde én om, hvor farlige, indgribende og lumske de dyriske drifter er." (Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 3).

På det implicite niveau derimod er skrivelserne oversået med autoritative formaninger og magtgreb, som taler til lydighed, selvbegrænsning og pligt. Dette hænger sammen med, at den farlige seksualitet her ikke kun kommer udefra men samtidig residerer den enkelte borger. Dette afsæt, at borgeren ikke, som i den eksplicite fortælling, er potentielt fuldkommen men derimod potentielt skadelig for sig selv, legitimerer også den ekstreme kropskontrol, som den implicite fortælling sætter som objekt mål for det enkelte subjekt.

Der indføres en distinkt og normativ skelnen mellem den fornuftige seksualitet og "den risikobetonede adfærd", som i kraft af sin spændvidde vokser til en moralsk bedømmelsesskala.

Den farlige anden

Som konsekvens af at seksualiteten bliver en farlig og potentielt dødbringende størrelse, bliver den anden det også. Hvor den eksplicite fortælling var fokuseret på at italesætte en fantasi om et velfærdsfællesskab, som var bygget op omkring gensidig respekt og forståelse, og som idealiserede intimitet, tillid og nærhed i tosamheden, er den implicite fortælling i langt højere grad orienteret mod at italesætte den anden som en overhængende risikofaktor og derved kile en isolerende afstand ind imellem den enkeltes singulære krop og de andre kroppe.

"Du kan ikke se på et andet menneske, om han eller hun har HIV. Selv sunde, velplejede og tilsyneladende raske mennesker kan være smittede" (Sundhedsstyrelsen, 1998b, s. 10).

Den anden kan være utilsigtet potentielt farlig men er i regelen decideret beregnende, løgnagtig og udspekuleret:

Man må dog være klar over, at folk, der har haft en risikoadfærd, ofte gør sig umage for at skjule det.

(Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 29)

(...) hvis manden går på diskotek med en HIV-test i baglommen, er der al mulig grund til at tro, at han har en adfærd, der giver risiko for smitte.

(Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 14)

Er I sikre på, at I kun har samleje med hinanden, og er ingen af jer smittet med en af de sygdomme, som står ovenfor, ja så behøver I heller ikke bruge kondom. Det skulle da lige være for ikke at få børn. Men det kan jo give anledning til en hel del personlige overvejelser, om I kan være sikre på hinanden(...)

(Sundhedsstyrelsen, 1991, s. 3)

Den anden bliver således ikke, som i den eksplicitte fortælling, en positiv kilde til selvdannelse men bliver derimod en faretruende forhindring for det somatiske subjekt.

Som følge heraf må det ideelle seksuelle møde med den anden være forbundet med en konsekvent fastholdelse af diskontinuiteten, og den lukkede singulære krop må forblive forsvarligt lukket omkring sig selv. Kontinuiteten forstås som farlig og dødelig, idet den (som HIV-virus) "trænger ind" og "trænger igennem" (huden / slimhinden) og destruerer den forsvarsmur, den enkelte har opbygget som værn mod ydre indtrængen. På den måde bliver den anden repræsentant for noget uvelkomment og farligt, der vil trænge sig ind på den forsvarsløse og sårbare borger og true dennes forestillede individualitet. Det forudsatte subjekt må derfor ruste sig til at beskytte og forsvare sig: "At beskytte sig selv mod farer af den ene eller anden art er en naturlig del af din tilværelse. Som det er at se dig for, inden du går over gaden." (Sundhedsstyrelsen, 1991, s. 1). Hvor den eksplicitte fortælling appellerer til modet og til "at turde" (Sundhedsstyrelsen, 1998a) udleve den seksuelle identitet i tæt samvær med andre, appellerer den implicite fortælling i højere grad til en latent frygt for seksualiteten og opfordrer til en ekstremt rationel og praktisk ladet seksualitet, som enten er knyttet til regulær afholdenhed eller udelukkende er centreret omkring forplantningen eller en autoerotisk tilfredsstillelse.

Retorikken omkring den anden som potentielt farlig kan ligeledes spores i AIDS-fondets støttesang fra 1988: "Den jeg elsker – elsker jeg", hvor den lettere ironiserede naive tilkendegivelse: "du ved da at du kan stole på mig altid både nat og dag" underkendes af omkvædets mistænksomhedslyrik: "men er det mig du elsker, er det mig du holder af?"²³

Stigma

Den eksplicitte fortælling tematiserer et inkluderende fællesskab, hvor borgere på tværs af race, seksuel observans og smitte indgår på lige fod med hinanden. I den implicite fortælling derimod indskrives der en ekstremt stigmatiserende ekskludering af forskellige sociale grupperinger.

Goffman skelner overordnet mellem tre stigmavarianter: Det kropslige, det karaktermæssige og det raceorienterede (Goffman, 1975, s. 16-17), og kampagnernes stigmatisering er i forskellig grad rettet mod alle tre varianter, og der er typisk flere stigma i brug på samme tid. Det interessante er dog, at til trods for at det kropslige stigma og det homoseksuelle karakterstigma i perioden spillede en central rolle i medierne eks. qua den amerikanske hollywoodfilm: *Philadelphia* (1993), så er disse stigmatiseringer i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale nedtonet til fordel for dels et racestigma og dels et karakterstigma, der er knyttet til en særlig promiskuøs adfærd. Racestigmaet er særligt koblet til yndede feriedestinationer som Sydeuropa, Afrika, Thailand, Indien, Vietnam samt Sydamerika og sættes i forbindelse med fattigdom, mangel på hygiejne samt en udpræget "risikoadfærd". Betegnelsen "risikoadfærd", som i kampagnerne nærmest fungerer som synonym for *promiskuitet*, dækker over en bestemt karaktertype, som har flere forskellige seksualpartnere, og som dyrker sex af lyst og ikke af kærlighed, og som selvfølgelig gør dette uden prævention. Herunder ligger et synligt stigma af prostituerede og et mere skjult stigma af homoseksuelle:

I mange byer/lande i hele verden er en væsentlig del af de prostituerede smittet med HIV. Vil man undgå at blive smittet, må man holde sig fra prostituerede eller i det mindste benytte "sikker/sikrere sex" (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 29)

Race-stigmaet er særlig markant i rejsepjecerne men indgår i stort set alle kampagner og skrivelser og kombineres ofte med karakterstigmaet.

Seksuelt samvær i udlandet er som regel kun muligt med personer, der har en risikobetonet adfærd.", "(...) de mennesker, man træffer på rejser, ofte har en anden og mere risikobetonet seksuel adfærd. Det gælder både danskere og de lokale. (Sundhedsstyrelsen, 1998b, s. 7-8)

Idet den stigmatiserende afvigelse (HIV, promiskuitet) typisk er skjult for det blotte øje, er stigmaet overvejende kendetegnet ved en "potentielt miskreditering" (Goffman, 1975, s. 16):

Du kan ikke se på et andet menneske, om han eller hun har HIV. Selv sunde, velplejede og tilsyneladende raske mennesker kan være smittet. (Sundhedsstyrelsen, 1998b, s. 10)
Du kan ikke se på andre unge, om de har en sex-sygdom (...) (Sundhedsstyrelsen, 1997b, s. 17)

Den potentielt miskrediterede er i reglen udsat for et mere dominerende stigma end den synligt miskrediterede (den AIDS-smittede), og dette hænger muligvis sammen med, at det ikke er nødvendigt at advare imod borgere, som ser syge ud. Samtidig synes der at figurere en væsentlig ændring i stigmaet: Fra at være uønsket og farlig (potentielt miskrediteret) bliver man uønsket men sårbar og uskadelig (synligt miskrediteret).

Som tidligere nævnt er det paradoksalt, at de opportunistiske og egenrådige karaktertræk både er noget, der pålægges et stigma, og noget der på mange måder fremlægges som et decideret ideal.

Den væsentlige forskel er dog, at egenrådigheden hos de potentielt miskrediterede er knyttet til *driften*, hvor egenrådigheden hos den ideelle velfærdsborger er knyttet til *fornuften*. Dette aspekt ændrer sig desuden frem mod 00'ernes overvægtskampagner. På samme tid er det paradoksalt, at den potentielt miskrediterede opfordres til at udleve en forstillet skinnormalitet, en skinnormalitet hvor arbejdslivet står i centrum, på samme vis som den forventes at gøre det for den almindelige opportunistiske borger:

En person, der er HIV-positiv, kan rent arbejdsmæssigt fungere normalt i årevis. En "rask smittebærer" har ikke flere sygedage end andre mennesker (...) Der er således heller ikke grund til at tage specielle forholdsregler på arbejdspladsen, fordi en kollega er smittet med HIV.
(Sundhedsstyrelsen, 1994a, s. 4)

Dette betyder, at den HIV-smittede er forpligtet til at føle sig normal og velfungerende til trods for sit stigma. Som Goffman pointerer:

Selvom han eller hun ikke opfattes som normal, må den stigmatiserede foregive at være et normalt menneske med en normal identitet, og han eller hun må taktfuldt tage imod den accept og den hjælp, der udvises fra de normales side og tilmed beskytte dem ved at undgå de situationer, der vanskeliggør det hykleri, der ligger i den falske accept.
(Goffman, 1975, s. 24)

Hjælper, Giver og Modtager

Hvor Sundhedsstyrelsen i den eksplicite fortælling fungerer som en moderlig hjælper af frigørende og selvudviklende kompetencer, der på imaginær vis leder det forudsatte subjekt i retning af det gode liv, optager Sundhedsstyrelsen i sin rolle som hjælper en betydelig mere paternalistisk og opdragende funktion i den implicite fortælling. Dette skyldes for det første, at det implicite aktantobjekt i sine forestillingsbaner er mere rationelt og praktisk determineret mod at bevare og optimere den fysiske funktionalitet og arbejdsduelighed hos borgeren. For det andet appelleres der i mindre grad til det individuelle subjekt som en sammensat og unik størrelse, og i højere grad til den singulære men anonyme krop, som repræsenterer en direkte nytteværdi for velfærdsstaten. Velfærdsstaten træder derfor også ind på kommunikationsaksen og bliver sammen med borgeren både giver og modtager i aktanten. Sundhedsstyrelsen er i kraft af sin funktion som giver og hjælper interesseret i autoritativt at opdrage borgerne i samme opportunistiske ånd, som den selv opererer ud fra, og den ønsker derfor ikke at fremme en unik eksistentiel personlighed, men at overføre den somatiske logik den selv opererer ud fra. Alligevel forventes objektmålets kastration *også* at aktualisere sig i den enkelte borger. Hvor den eksplicite fortælling moderligt nedtoner frygt og konstruerer et idealiseret og optimistisk ideologisk fantasme om det gode liv og den gode seksualitet, opdanner Sundhedsstyrelsen, som et led i en usynlig opdragende og disciplinerende praksis, i den implicite fortælling til frygt for en truende undtagelsestilstand.

Modsat en traditionel pligtkultur med en synlig paternalistisk magtfigur, bliver de faderlige og disciplinerende værdier internaliseret i den enkelte og virker derfra simultant med borgeren selv og mod de andre borgere. På den måde er der tale om en *søskendekultur* med faderlige værdier, hvor det forudsatte subjekt via den cirkulære kastrationsaktant forventes at lære at bekæmpe sig selv og sine "søskende" (= medborgere) i håbet om at holde sig fysisk effektiv og overleve så længe som muligt. I sidste ende for at tjene velfærdsstaten. Henrik Jensen teoretiserer i tråd med denne optik om velfærdsstatens "rettighedskultur", som en kultur der både taler om og for individets frigørelse, selvrealisering og lykke, og som samtidig konstruerer en risikoorienteret konkurrencekultur.

Her motiveres den enkelte nærmest til at se sig selv som en truet dyreart, en forfulgt uskyldighed, et potentielt offer for onde og truende omgivelser. I en verden, til randen fuld af konkurrerende rettighedsbærere, bliver det afgørende at kunne trække en grænse om sig selv og blive bevidst om sine personlige rettigheder. De andre tænker kun på sig selv.
(Jensen, 2006, s. 31)

"Søskendekulturen", eller *overlevelseskulturen*, produceres og fastholdes ved hjælp af en permanent og overhængende trussel om en kommende undtagelsestilstand (AIDS), som potentielt kan udlette den demokratiske, humanistiske og civiliserede orden, som her retorisk tages for givet. Forestillingen om denne normaltilstand synes dog at repræsentere en fiktion, idet den reelt ikke kan spores i den implicitte fortælling, og idet den i den eksplicitte fortælling udelukkende fremtræder som et idealiseret fantasme. Fortællingen om undtagelsestilstanden som noget fremtidigt og truende fungerer dog som en dominerende hjælpefunktion for velfærdsstaten i den implicitte fortælling, idet undtagelsestilstanden som potentiel apokalypse legitimerer retoriske muligheder, som ellers ikke er gangbare udenfor denne apokalyptiske diskurs.

Langt fra at være et normativt hul fremstår undtagelsestilstanden som et fiktivt hul, der er lavet i ordningen for at sikre normens eksistens og dens anvendelighed i en normal situation.
(Agamben, 2009b, s. 63-64)

I den implicitte fortælling repræsenterer Sundhedsstyrelsen *fadernavnet*, hvilket betyder, at faderfunktionen her ikke er konkret og synlig, men at den derimod udgør en symbolsk orden, der orienterer sig mod faderlige værdier herunder indgyde frygt og lydighed og samtidig fremelske et egenrådigt selvforsvar. I og med at faderfunktionen er usynlig, som den eksempelvis er i pjecen *Oda og Ole*, internaliseres positionen som en funktion i den enkelte borger. Litterat Lilian Munk Rösing bestemmer fadernavnet på følgende måde:

Fadernavnet er en funktion, en funktion som ikke nødvendigvis behøver at udfyldes (og dermed altid også ikke-udfyldes) af en faderskikkelse, det være sig en familiefar eller en landsfader, men slet og ret af "noget tredje", noget der kan sætte de forskelle som hindrer "nydelsens" i sidste ende pinefulde og dødbringende sammensmeltning.
(Rösing, 2007, s. 39)

I den eksplicitte fortælling så vi, hvordan overvågningselementet var meget synligt og afgrænset til specifikke områder: "HIV-smittens udbredelse: såvel i antal, geografisk udbredelse, stigningstakter, smittemåder som i ændringer i disse" (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 43). I den implicitte fortælling er overvågningsaspektet mindre synligt, samtidig med at det er væsentligt mere udbredt. Sundhedsstyrelsen udfylder næsten alle positioner i den implicitte aktantstruktur (giver, modtager og hjælper) og bevæger sig derfor klaustrofobisk men usynligt mod det forudsatte subjekt.

Modstandere

Modstanderpositionen i den implicitte fortælling er overvejende repræsenteret ved velfærdsborgeren selv, men også den anden udgør som tidligere vist en betydelig risiko for den enkelte borger. Den anden bliver modstander både i kraft af sin funktion som potentiel bærer af smitte, sin potentielle mangel på moral som eks. "den unge charmør" i "Letsindige Leila" (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 14) samt sin potentielle evne til via seksualiteten at bære det somatiske subjekt over i en faretruende opløsning. Den anden som risikofaktor placerer sig både på middel- og modstanderpositionen, idet den anden paradoksalt nok hjælper til at aktualisere en følelse af sårbarhed (hjælper) og opildner en konkurrencementalitet (hjælper), samtidig med at den anden også potentielt svækker moralen (modstander).

Det forudsatte subjekt bliver dog i den implicitte fortælling, i sit forsøg på at fastholde sit objekt mål, overvejende fjende for sig selv, idet han eller hun på forskellig vis forudsættes at lægge hindringer i vejen for sig selv. Disse hindringer er overvejende knyttet til en driftstyret kropslighed eller en drift mod kontinuitet, i Lacans begrebsverden "jouissance"²⁴, eller en moralsk defekt (eks. "letsindighed" (Sundhedsstyrelsen, 1997c, s. 14 og Sundhedsstyrelsen, 1994c. s. 4)), promiskuøs adfærd, "risikoadfærd", som hver for sig eller sammen forhindrer det somatiske subjekt i at beskytte sig selv og fastholde sin afgrænsede diskontinuitet.

Der vil altid være folk, som ikke passer tilstrækkeligt på sig selv
(Sundhedsstyrelsen, 1998b, s. 7)

Du bør indstille dig på, at du kan møde tilbud og forventninger, som måske ikke er så lette at modstå.

(Sundhedsstyrelsen, 1998b, s. 7)

En fyr på 16 er en lækkerbisen, uskyldig, ren og villig til hvad som helst. Man vil gerne prøve det hele, og så er det vanskeligt at bevare sin integritet.

(Sundhedsstyrelsen, 1998a, s. 23)

Det forudsatte subjekt forudsættes at indeholde et seksuelt begær, som er rettet mod dets egen selvopløsning (*jouissance*/Lacan), og det er denne selvdestruktive drift, som peger mod døden og Det reelle, der forstås som aktantsubjektets primære modstander. Med andre ord anerkendes det,

at mennesket i sin natur indeholder noget udefineret, der vil hengive sig til stadig selvdestruktivitet, og som derfor konstant vil udsætte sig selv for fare. Rösing taler indenfor en lacaniansk optik om, at den symbolske orden, som her er repræsenteret ved velfærdsstaten, vil beskytte os mod dødsdriften:

En vigtig funktion af hele den Lov (prototypisk incestforbuddets og kastrationens) som regulerer den symbolske orden, er at beskytte os mod "jouissance", mod den nydelse som vil være en dødbringende lidelse og som sin apostel har Marquis de Sade.
(Rösing, 2007, s. 38)

Det somatiske subjekt forudsættes altså ikke, som den eksistentielle personlighed, at indeholde positivt og udfoldet potentiale, der via udviklingsrammen skal sættes fri men forudsættes derimod at være i besiddelse af uønsket indhold, som for enhver pris skal holdes nede. I Lykkebergs optik bliver dette til en skelnen mellem "det indespærrede selv" og "det udsatte selv" (Lykkeberg, 2008, s. 309).

Idet den implicitte fortællings objekt mål kan defineres som et ønske om at optimere og vedligeholde en somatisk funktionalitet, bliver det seksuelle projekt i sig selv en modstand og en modpol. Ikke kun fordi erotikken bærer et potentielt tab af fornuft og beherskelse med sig, men fordi den også konstituerer en mere gennemgribende ødelæggelse af strukturen i det lukkede væsen. I det seksuelle møde åbnes kroppene mod hinanden, og denne kontinuitet tilbyder en midlertidig opløsning af formene. Erotikken synliggør en åbning til døden og døden en åbning til negationen af den individuelle beståen (Bataille, 1986).

I Sundhedsstyrelsens implicitte fortælling bliver seksualiteten, døden, kontinuiteten, den virkelige undtagelsestilstand og det reelle størrelser, som sammen og hver for sig på truende vis udsletter den idealiserede kropslige afsondrethed og derved den sunde og funktionelle krop (det somatiske subjekt). Som Bataille formulerer det:

The whole business of eroticism is to destroy the self-contained character of the participators as they are in their normal lives. Stripping naked is the decisive action. Nakedness offers a contrast to self-possession, to discontinuous existence, in other words. It is a state of communication revealing a quest for a possible continuance of being beyond the confines of the self.
(Bataille, 1986, s. 17)

Seksualiteten, begæret og dødsdriften som generelle termer repræsenterer også modstandskræfter i den implicitte fortælling, fordi de står i et direkte modsætningsforhold til den forventede lyst og evne til at arbejde:

All we can say is that as opposed to work, sexual activity is a form of violence, that as a spontaneous impulse it can interfere with work. A community committed to work cannot afford to be at its mercy during working hours, so to

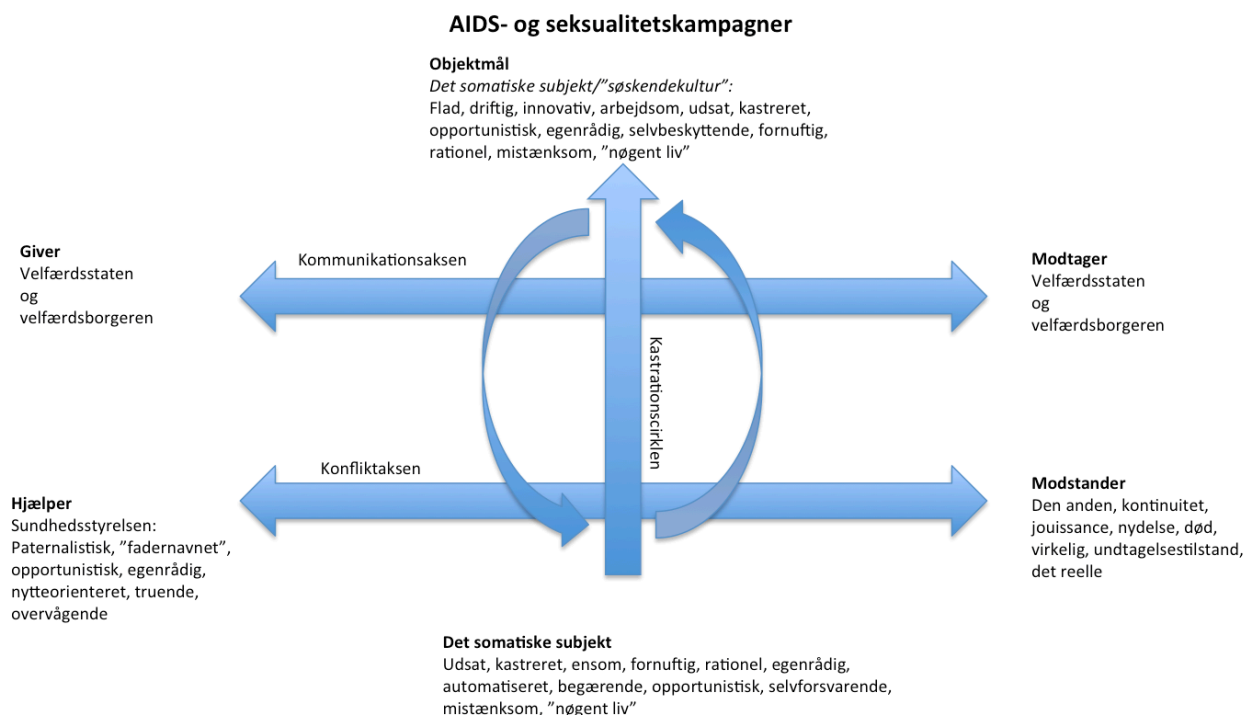
speak.
(Bataille, 1986, s. 49-50)

Seksualiteten knyttes til angsten for et fundamentalt tab af mening og orden, og velfærdsstatens angst internaliseres via kastrationscirklen i den enkelte borger. Som tidligere nævnt, er de dødsdriftige positioner også faretruende i den eksplicitte fortælling (her repræsenteret mere specifikt qua sygdommen AIDS), idet de udover at være truende for arbejdsdueligheden, på samme tid er i besiddelse af evnen til at udslette fantasmet om *den eksistentielle personlighed*.

I den eksplicitte fortælling holdes døden og kontinuiteten adskilt fra seksualiteten ved hjælp af en imaginær logik: fantasmet om den eksistentielle personligheds begærløse seksualitet, i den implicitte fortælling ved hjælp af en symbolsk og kastrationstruende logik. Disse forhold kan illustreres i den dobbelte aktantmodel på følgende måde:

Aktant 2

SUNDHEDSSTYRELSENS IMPLICITTE FORTÆLLING – AKTANT 2

Delkonklusion: Den skizoide subjektivitet

Sundhedsstyrelsens eksplicitte og implicitte fortælling om subjektet udgør et tekstuel hele men repræsenterer samtidig to spaltede og meget modsatrettede fortællinger, som taler hver sit sprog,

og som derfor principielt afviser og negerer hinandens idealpositioner. Den implicitte fortællings somatiske og egenrådige subjekt er eksempelvis en del af modstandspositionen i den eksplicitte fortælling, og den offentlige velfærdstekst negerer på den måde sit eget projekt.

De to fortællinger har dog det til fælles, at de begge cirkulerer omkring en udpræget individualisering, som enten er baseret på den opbyggelige fantasi om *den eksistentielle personlighed* (det gode selv) eller fastholdelsen og symboliseringen af det singulære kastrerede subjekt: *det somatiske subjekt* (den egenrådige krop). Til trods for at begge fortællinger har en singulær individualitet som sit primære objekt, er udviklingsrammen forskellig, for hvor den eksplicitte fortælling er optaget af en imaginær forestilling om muligheden af at *opbygge* den gode rene eksistentielle personlighed, viser den implicitte fortælling, at subjektiviteten altid allerede er indstiftet og derfor kun skal *fastholdes* og gentages: "individuals do not "become" subjects, they "always already" are subjects" (Žižek, 2005, s. 60).

Idet fastholdelsen af individualiteten og subjektiviteten er det primære objekt, fungerer døden og kontinuiteten som fælles primær modstander. Til trods for at Sundhedsstyrelsens kampagnefortælling mere eller mindre entydigt må forstås som en fortælling om at blive interPELLeret til et individualiseret subjekt, er det også en fortælling, som er i evig splid med sig selv omkring, hvad denne individualisering indbefatter. Derfor har de to fortællingsniveauer også hinanden som primære modstandere. Den eksplicitte fortællings idealisering af den altruistiske individualitet, fællesskabet og friheden, spænder ben for den implicitte fortællings somatiske og egenrådige subjekt, og det selvcentrerede og selvbeskyttende subjekt underkender omvendt konsekvent den eksistentielle personlighed, som i en implicit optik betragtes som enfoldig.

De to fortællinger udgør på den måde tilsammen et hele, som dog ikke er *repareret* men som derimod er defineret ved en strukturel og affektiv ambivalens, hvor både afsenderen, *velfærdsstaten*, emnet, *subjektivitet og seksualitet*, og modtageren, *velfærdsborgen*, er splittet i to dele, hvoraf det *enten* underlægger sig de gode eksistentielle og humanistiske principper (= det mådeholdne men selvudviklende begær, den gode seksualitet, den kærlige moder, det altruistiske selv) *eller* de mere kyniske og markeds- og økonomiorienterede neoliberalistiske principper (= den egenrådige selvbeskyttelse, kroppen som funktionalitet, den autoritære fader). Det er ikke muligt at læse positioner frem, hvor begge udtryk er integreret i en tolereret ambivalens, og hvor borgeren, institutionen og seksualiteten er bestemt som *både og*, og derfor bliver kampagnerne udtryk for kolliderende skizoide udsagn, som optræder i samme tekst og på de samme linjer, men som ikke tolererer hinandens indbyrdes tilstedeværelse. Kampagnematerialet synes således forblændet eller anerkender i hvert fald ikke tekstuel sin egen dobbelte praksis. Der er så at sige

ingen implicit forfatterinstans, som strukturerer tekstens modstridende dele. Det er der derimod, som de følgende analyser vil vise, i de litterære velfærdsfortællinger.

Litteraturens fortællinger om subjektivitet i relation til emnerne seksualitet og AIDS (1992-1993)

Mads Brenøe: "Eva" og Christina Hesselholdt: *Det Skjulte*

Det ensomme subjekt

I afhandlingens udvalgte 90'erlitteratur fremskrives et subjekt, som på alle væsentlige områder er sammenligneligt med det forudsatte subjekt, vi mødte i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale, samt det subjekt som via kastrationscirklen fastholdes og gentages i den implicite fortælling. Det litterære subjekt er opportunistisk og egenrådigt og lever en individualiseret og afsondret tilværelse, hvor det primære fokus er at afskærme, pleje og optimere den singulære flade velfærds krop (*det somatiske subjekt*).

I *Det skjulte* møder vi den unge fyr Marlon, som forelsker sig i kvinden Greta, og som qua dette møde forsøger at overvinde sin diskontinuerte ensomhed. I korte glimt introduceres læseren dog ligeledes til Gretas synsvinkel. Kort før de mødes første gang, indføres vi eksempelvis i Gretas systematiske barberingsritualer, som formuleres som en organisatorisk effektivisering og lukning af kroppen ("nu er jeg lige så hård og glat som maskinen" (Hesselholdt, 1999, s. 65)). Marlon forstår på lige fod sin krop som en praktisk og funktionel maskine:

Han synes, at hans krop mangler enhver overflødighed; det præg af luksus, som fritager en krop for udelukkende at være et sæt funktioner. Hans ben er til for at bringe ham frem. Han skal kunne gribe, som nu om konkylien, derfor findes hans hænder.
(Hesselholdt, 1999, s. 58)

I *Det skjulte* er kroppen *økonomisk*, i den forstand at den udelukkende reagerer på sine automatiserede reflekser, og den er i udgangspunktet lukket om sig selv: "(...) jeg er ikke gennemsigtig; der er ikke ruder i mit bryst" (Hesselholdt, 1999, s. 90), og er derfor i reglen nybarberet, "rank som en søjle" (Hesselholdt, 1999, s. 64-65), "skarp", "klar", "høj og lige", (Hesselholdt, 1999, s. 67), "strømlinet" og "funktionel" (Hesselholdt, 1999, s. 69).

Subjektet italesættes, som i Sundhedsstyrelsens eksplicite fortælling, som indespærret og isoleret i sin somatiske og egenrådige krop: "Hvem er inde i al den hud?" (Hesselholdt, 1999, s. 81), "(...) jeg har sat mig på en bænk, og når jeg lukker øjnene, ser jeg tremmer." (Hesselholdt, 1999, s. 90).

Det er et nøgent liv, et somatisk liv, som udelukkende er orienteret mod at optimere og opretholde den somatiske og maskinelle subjektivitet, en subjektivitet hvis primære mål er at arbejde, men som alligevel bærer på en gnavende længsel mod noget mere og andet.

I "Eva" introduceres vi for en navnløs jeg-fortæller, som på samme vis i udgangspunktet er defineret ved en udpræget selvoptagethed og en fuldstændig mangel på kontakt og sympati med andre mennesker. Jeg-fortælleren deltager ikke i nogen form for fællesskaber og er ikke i stand til at indgå i hverken overfladiske, intime eller emotionelle relationer med andre mennesker, og denne isolering synes grundet i et udpræget behov for selvkontrol:

Jeg havde altid levet et roligt liv. Min tilværelse formede sig systematisk uden de store ændringer fra dag til dag. Sådan kunne jeg lide det. Sådan havde jeg valgt, at tingene skulle være. Fordi det gav mulighed for at få et overblik.
(Brenøe, 1993, s. 32)

Jeg-fortælleren lever en kontrolleret og systematisk tilværelse, hvor alting er nøje planlagt, og hvor intet er overladt til tilfældighederne og er på baggrund af denne kontrollerede systematik i udgangspunktet ensom, maskinel og tom men formår dog ikke at erkende denne rungende tomhed:

Jeg befandt mig i et tomrum, jeg ikke vidste eksisterede. Jeg levede mit liv og tænkte ikke over, hvorvidt jeg var tilfreds eller ej (...) men i virkeligheden befandt jeg mig hele tiden i et tomrum, der ikke kunne ses eller lugtes eller på nogen måde påvises. Jeg drømte at jeg var vågen, og jeg forestillede mig, at jeg sov, og i min søvn drømte jeg, at jeg var vågen. Derfor var jeg fordømt: Hvordan kæmper man sig ud af et helvede, man ikke er i stand til at få øje på?
(Brenøe, 1993, s. 25)

Denne mangel på selverkendelse er et generelt træk ved den udvalgte litteraturs fremskrivning af et somatisk subjekt, og i *Det skjulte* kommer denne selvblindhed eksempelvis til udtryk ved hjælp af Gretas manglende evne til geografisk at orientere sig: "Min stedsans er dårlig" (Hesselholdt, 1999, s. 60), "Hvis mit syn var bedre, ville jeg lettere kunne finde rundt (...)" (Hesselholdt, 1999, s. 69), "Jeg råber at jeg ikke ved, hvordan jeg kommer videre" (Hesselholdt, 1999, s. 73).

I *Det skjulte* fastholdes lighedstegnet mellem den geografiske og mentale konfusitet, men i "Eva" sker der, som ovenstående citat indikerer, noget med jeg-fortælleren undervejs i novellen, således at han, i hvert fald eksplicit, bliver i stand til at erkende og påkalde sig en udvikling. Jeg-fortælleren er dog særdeles upålidelig, og derfor devalueres denne udvikling i den implicite fortælling.

Da læseren introduceres for jeg-fortælleren i "Eva", udfylder han sit sociale og eksistentielle tomrum med anatomiske dyreeksperimenter og får derved en kortvarig følelse af at bemestre sig verden, eller han etablerer en forestilling om sig selv som en guddommelig store Anden.

Jeg havde mine dyr, mine rutiner, min daglige rytme, og det var for så vidt nok.
Jeg behøvede ikke andet. Eller: jeg vidste ikke at jeg behøvede andet.
(Brenøe, 1993, s. 25)

Som i *Det skjulte* indikeres der, at der under denne mekaniske og systematiserede flade, ligger et savn efter noget andet, noget *dybere* ("et savn efter at savne" (Brenøe, 1993, s. 25)), "Jeg længes ind mod alt det skjulte, jeg ikke kender. Det, jeg hverken kan se eller nå" (Hesselholdt, 1999, s. 85), og det er dette udefinerbare savn, som sætter drømmen om forvandling i gang.

Den eksplicite fortælling

Objektivet: Den afviklede personlighed

Som i Sundhedsstyrelsens eksplicite fortælling er den mest synlige fortælling en narrativ fortælling om *frigørelse* og *forvandling*, en frigørelse som tager afsæt i afviklingen af den somatiske og økonomiske subjektivitet, og som på imaginær vis eliminerer den smertefulde splittelse, og det smertefulde begær som er forbundet med den symbolske velfærdsorden. Vi ender derfor som hos Sundhedsstyrelsen et sted, hvor subjektet er helt og fuldendt ("Jeg er ikke alene. Nej. Jeg er ikke alene", (Brenøe, 1993, s. 75)), men hvor forvandlingens objekt i Sundhedsstyrelsens eksplicite fortælling var knyttet til den fantasmatiske fortælling om en opbyggelig eksistentiel personlighed, er litteraturens målsætning mere radikalt optaget af at nedbryde subjektiviteten (*den afviklede personlighed*). Den radikale subjektivitetsopløsning cirkulerer dog samtidig omkring genopbygningen af en ny idealiseret og fuldendt væren. Den fuldendte væren optræder som "en gloriøs krop" (Agamben, *Nøgenhed*), en genopstanden krop som situeres i paradiset. Dialogen imellem de to eksplicite fortællinger er således situeret i spændingsfeltet mellem en *opbygningsetik* og en *nedbrydningsetik*, og målet er i begge fortællinger en definitiv forløsning af subjektets invaliderende følelse af økonomiseret ensomhed.

Afsættet for selvudvikling tages som i Sundhedsstyrelsens eksplicite fortælling i den intersubjektive relation, forstået sådan at det er mødet med den anden, som udgør kilden til forvandling. I både "Eva" og *Det skjulte* er det derfor både jeg-fortælleren (og Marlon) og den anden (Eva, Greta), som i et komplekst spil bliver objekt for denne udviklingsramme, eller sagt på en anden måde er det via den andens tilskyndede transformation fra "økonomisk krop" til "gloriøs krop", at jeg-fortælleren i "Eva" og Marlon selv udvikler sig – eller fantaserer om at udvikle sig – ud af de symbolske systemers afsondrede ensomhed. I "Eva":

Kvinden skulle være en mulighed, en åbning til et ukendt land. Jeg havde igennem årene opretholdt et lukket system, hvori alt rettede sig ind efter mine behov. Men et lukket system vil automatisk søge en gentagelse, og gentagelsen udelukke en udvikling. Det var denne udvikling, kvinden skulle blive katalysator for.

(Brenøe, 1993, s. 43)

Det slog mig, at også jeg måtte ændre mig. Og min forandring måtte på sin vis følge Evas.

(Brenøe, 1993, s. 59)

Kvinden og seksualiteten udgør som i Sundhedsstyrelsens eksplicitte fortælling en potentiel *åbning* for selvudvikling, og som hos Sundhedsstyrelsen er der tale om *et sublimeret begær*, dog her i en betydeligt mere sadistisk variant.

Den ensomme jeg-fortæller i "Eva" møder ved et tilfælde kvinden Eva på gaden, og hun lokker ham i sit ærinde som bibelsk forfører til at have sex i hans lejlighed. Efterfølgende falder kvinden i søvn, og imens beslutter jeg-fortælleren sig for, at han ikke vil lade hende gå, men at han vil holde hende i fangenskab og eksperimentere med hende, som han tidligere har gjort det med sine dyr. Herefter begynder han langsomt men sikkert i bogstaveligste forstand at pille kvinden fysiologisk fra hinanden.

De langvarige sadistiske pinsler som for læseren må betragtes som grusom tortur, bliver i jeg-fortælleren optik redskaber til at føre hende (og dermed sig selv) frem mod et uselvsk og idealiseret mål, som defineres som en meget konkret afvikling af subjektiviteten og samtidig en gloriøs genopstandelse.

Det slog mig, at det jeg ville, på en måde var at slippe hende fri. Ikke af tapen eller min kontrol, men af sig selv, sin egen krop. Hun skulle opnå en anden form for frihed; en højere, en ikke-materiel frihed. Det slog mig, at mit mål næsten bevægede sig uden for min egen forståelse.

(Brenøe, 1993, s. 36)

Jeg-fortælleren fungerer både som aktantsubjekt og som hjælper, idet han hele tiden forskyder sin idealiserede forvandling i retning af kvinden Eva. Objektmålet bliver på den måde *også* en strukturel afvisning af subjektiviteten, idet jeg-fortælleren konsekvent gemmer sig på hjælperpositionen. Denne strukturelle forskydning af subjektiviteten er også, som det senere vil blive anskueliggjort, aktuel i *Bjerget*.

Desubjektiveringens som eksplicit målsætning bevæger sig i grænselandet mellem den imaginære og den reelle orden, idet de anatomiske forsøg cirkulerer omkring en kombineret *tilnærmelse* og *beherskelse* af døden. Der gøres hele tiden tilnærmelser til "en regulær åbning", der ligger udenfor sproget og erkendelsen: "(...) man må ud over den sproglige grænse, før der bliver plads til en form for forståelse" (Brenøe, 1993, s. 36) og samtidig fastholdes den imaginære og fantasmatisk struktur.

Denne dialektik imellem det imaginære og det reelle hænger blandt andet sammen med objektmålets splittelse, idet den eksplicitte aktant dels handler om at undslippe subjektivitetens fængsel, og dels handler om at genopstå som fuldendt ikke-materiel og inoperativ krop, og derfor er kvinden spaltet i to elementer: Væsenet der langsomt opløses i jeg-fortællerens hjem, og kvinden Eva, som genskabes som gloriøs krop i de udførlige beretninger hos psykologen:

Mens jeg hjemme opløste hende, fik hende til at udskille sig i sine oprindelige bestanddele, byggede Stehn hende op med det, han troede var sine egne ord, sine egne tolkninger af, hvad hun betød. Dybest set vel, hvad hun var. Som menneske svandt hun ind. Men som idé begyndte hun at tage form. (...)
Den person, jeg skabte, skulle nærme sig det perfekte. Hun skulle være ren; ubesmittet og uberørt af menneskehånd.
(Brenøe, 1993, s. 64)

Det er signifikant, at den kombinerede ofring og genskabelse af den bibelske Eva, refererer til jeg-fortællerens perverse fantasme, hvori han finder styrke, nydelse og sikkerhed i at identificere sig med den store Anden (Gud), som har adgang til ubegrænset magt og nydelse, og som samtidig er beskyttet mod det reelle. Fantasien om at blive den store Anden er således også et objekt mål som dog dels gemmer sig på hjælperens og giverens plads:

Hendes skræk for min person gav mig en vis betydning. Det var lidt som om, jeg kunne bestemme over hendes tanker, fordi jeg alene ved min tilstedeværelse kunne få hele hendes krop til at dirre af angst.
(Brenøe, 1993, s. 38)

Han ofrer den kvinde, som har fristet ham, og derved afskærmer han både den symbolske subjektivering og den reelle åbning og skaber adgang til det uendelige og det ubegrænsede, til *paradiset*. Som Bataille formulerer det:

The act of violence that deprives the creature of its limited particularity and bestows on it the limitless, infinite nature of sacred things is with its profound logic an intentional one.
(Bataille, 1986, s. 90)

Eva bliver et "kunstværk", en ny væren, som jeg-fortælleren paradoksalt nok skaber ved hjælp af en sadistisk destruktion. "Kunstværket" bliver "en beholder", hvori han samler og reparerer det, han netop har splittet op.²⁵ På den måde insisterer jeg-fortælleren på at overvinde og tolerere den affektive ambivalens, som i første omgang fik ham til at forstå sin omverden som delobjekter (Klein, 1988, s. 311-313):

Efterhånden som hun forsvandt mere og mere som person og kun manifesterede sig som et væsen med smerter, ville hun fremstå klarere og klarere i Stehns notater (...) Det var et kunstværk, jeg var ved at skabe. Nej, det var et net af kunstværker, som ingen kendte forbindelsen imellem. Der fandtes kun én nøgle, og dén havde jeg. Eller rettere sagt: Jeg *var* nøglen.
(Brenøe, 1993, s. 51)

Som citatet her indikerer, synes adgangen til den depressive position, forstået som tolerancen af ambivalensen i det hele samlede menneske, at fungere som et bedrag, idet "det var et net af kunstværker", og derfor stadig udgør delobjekter. Dette bedrag bliver mere tydeligt i den implicitte fortælling.

Den ofring og den "deling" af kvinden som finder sted, er i tråd med det perverse fantasme langvarig og pinefuld, idet det for sadisten bliver essentielt at betragte og optage så megen smerte som muligt og samtidig holde offeret i live så længe som muligt (Rasmussen, 2009a, s. 245):

En hurtig død er ingen død; man ophører blot med at være i live. For at dø må der være en proces, der strækker sig over en vis tidsperiode, og som både involverer bevidstheden om selve processen, og bevidstheden om at processen kun har ét muligt slutpunkt.
(Brenøe, 1993, s. 49)

Da han endelig opløser hendes personlighed og lader hende dø, forstås det i jeg-fortællerens optik som en uforbeholden kærlighedsakt, idet han fører hende, og derved kortvarigt sig selv, til et sted, et mellemrum, hvor splittelsen og ensomheden overvindes, og hvor den symbiotiske kontinuitet tager over. Vi ender således i den ekstreme og dødelige nydelse (*jouissance*) men vel at mærke den andens *jouissance*. Dette dødelige nydelsessted, som hos Sundhedsstyrelsen fremstod som et utvetydigt fjendebillede, fordi subjektiviteten her skrider, bliver i den eksplicite fortælling i "Eva" et idealiseret sted:

Jeg så ind i dets øje, og det var hengivenhed, jeg så. I de ganske få sekunder, der markerede overgangen, følte væsenet kærlighed. Det var ikke en kærlighed som mellem mand og kvinde. Det var en følelse, der gik på tværs af alt andet. En kærlighed, der evnede at udviske forskellen imellem os. Der var ingen afstand. Ingen modsætning. Det var forunderligt.
(Brenøe, 1993, s. 74)

Og derved overvindes det somatiske subjekts ensomhed: "Jeg er ikke alene. Nej. Jeg er ikke alene."
(Brenøe, 1993, s. 75).

I *Det skjulte* er protagonisten Marlon på lignende vis optaget af at komme bag om den udstrakte krop eller den somatiske og diskontinuerte *flade* og lokalisere en *dybere* autenticitet ("det enestående"): "Jeg længtes ind mod alt det skjulte, jeg ikke kender. Det, jeg hverken kan se eller nå." (Hesselholdt, 1999, s. 85).

Som hos Descartes bliver den udstrakte krop i både "Eva" og *Det Skjulte* en forhindring for det intersubjektive møde. Den andens krop er reduceret til en ydre objektiv ting, som skærmer for det andet menneskes emotionelle konturer, og derfor fantasierer protagonisterne om at komme bag kroppen, ind i den indre bevidsthed og lokalisere en menneskelighed, som de kan etablere en intim og kommunikativ relation med.

I Sundhedsstyrelsens implicitte fortælling bliver kroppen, som hos Descartes, noget sekundært, som bevidstheden må se bort fra i sit forsøg på at nærme sig den andens bevidsthed. Som Descartes formulerer det i *Meditationer over den første filosofi*:

Men nu ser jeg fra vinduet mennesker gå over gaden, og dem er jeg lige så vant til at sige, jeg ser, som til at sige, at jeg ser vokset. Men hvad ser jeg andet end huer og frakker, hvorunder der ville kunne gemme sig automater? men jeg dømmes, at det er mennesker. Og hvad jeg mente at se med mine øjne, fatter jeg alene med den dømmekraft, der er i mit sind.
(Descartes, 2002, s. 88)

Men i "Eva" og *Det skjulte* fungerer kroppen også som en direkte *adgang* til den anden. Som i "Eva" synes løsningen på den somatiske utilstrækkelighed i *Det skjulte* at spalte sig i dels *nedbrydningen* af subjektiviteten og dels *opbyggeligheden* af den "enestående" gloriøse krop, og Marlon er derfor, som jeg-fortælleren i "Eva", optaget af at komme bagom kroppens hylster for at finde "det særlige" bag kroppens flade automatik. Det somatiske subjekt tematiseres, lig citatet fra Descartes, som "en frakke", man kan tage af og på, "en frakke" som udgør en beskyttende forsvarsmekanisme men samtidig noget forestillet og kunstigt, som skærmer for "det enestående". Det fremstår derfor ikke tilfældigt, at det er garderobedamen Greta, som forventes at forløse ham.

Marlonfiguren er i tråd med dennes optagethed af flade / dybde-tematikken, som relaterer sig til Foucaults identifikation af den patologiske anatomi, optaget af kroppens indre organiske systematik, og han har derfor i sit hjem en kunstig torso, hvor organerne hænger på små kroge, og han eksperimenterer i skjul med disse organer:

Kun et meget lille barn ville kunne klemme sig ind i den smalle menneskemodel. Det er alligevel tilstrækkeligt for Marlon at sidde omgivet af organer. Han vejer dem i hånden og jonglerer med dem, han råber nyre, lever, mavesæk, og han anbringer den tomme model på den blå stol og kører den en tur.
(Hesselholdt, 1999, s. 84)

Men denne leg er ikke nok for Marlon: "(...) de væsker, der gør organerne fugtige og skinnende – mangler." (Hesselholdt, 1999, s. 84), og derfor opsøger han kvinden Greta for en gang for alle at nå bag om den somatiske og ensrettede overflade: "Plancherne er flade. Modellen er tør. Og måske er dit indre enestående. Du er kompliceret – ligesom jeg" (Hesselholdt, 1999, s. 85). Målet er for Marlon at nå "det enestående" (hjertet) og "det komplicerede", der hvor organet og den fysiologiske funktion ophører, og det uensartede og flydende dominerer. Som Agamben formulerer det i *Nøgenhed*:

En ny brug af kroppen er derfor kun en mulighed, hvis den løsriver den inoperative funktion fra dens adskillelse; kun hvis kroppen formår at få udførelsen og det inoperative, den økonomiske krop og den gloriøse krop, funktionen og dens suspension til at sammenfalde i ét eneste sted og i én eneste

gestus.
(Agamben, 2012, s. 112)

I modsætning til Eva har Greta, som tidligere nævnt, en synsvinkel og en stemme i teksten, men hun bliver, som tidligere nævnt, hele tiden væk, da hun geografisk ikke kan finde rundt. *Det skjulte* slutter som "Eva" med, at Marlon overfalder Greta og obducerer hende, og som i "Eva" lægges der eksplicit vægt på, at det blodige drab må forstås som en befrielsesaktion ("Marlon befrier Greta (...)", (Hesselholdt, 1999, s. 93), og obduktionen er således en kærlighedserklæring: "Kan du høre mig, Greta, bag din storm, jeg er på vej ind til dig." (Hesselholdt, 1999, s. 93), en kærlighedserklæring som har til hensigt at løsrive den tyngende, splittede og fremmedgjorte subjektivitet og etablere et fantasmatisk rum, hvori den nære, intime og symbiotiske forening bliver en mulighed. Men obduktionen fungerer, som i "Eva", også som en ofring til den store Anden: "Han løfter i begge hænder det enestående (hjertet) højt over sit hoved" (Hesselholdt, 1999, s. 95), en store Anden som hele tiden betragter Marlon: "Jeg sad i badekarret og følte mig udvalgt" (Hesselholdt, 1999, s. 67). Det, at Marlon føler sig overvåget og betragtet af en myndig instans, er knyttet til fortælleforholdets konstante skift mellem en betragtede 3. personsfortæller og en jeg-fortæller med et indre blik, men det er også knyttet til en konkret figur, som optræder i teksten: "den krumryggede" fotograf (Hesselholdt, 1999, s. 73). Denne figurs funktion vil blive yderligere uddybet i nedenstående afsnit om konflikt- og kommunikationsakserne.

Som i Sundhedsstyrelsens eksplicite fortælling bliver den imaginære ambition om at forløse en særlig idealværen, her *den afviklede personlighed*, den bærende fortælling, som tilslører den ellers noget problematiske gerning (drabet), og på samme tid bliver det eksplicite aktantobjekt tematiseret som en fantasi om at blive den store Anden. Fantasien om at blive den store Anden forskyder subjektets placering i aktanten fra begærsaksen til konflikt- og kommunikationsaksen, hvilket udtrykker en form for imaginær desubjektivering. Hvor døden i Sundhedsstyrelsens fortællinger repræsenterer subjektets absolutte modstandsposition, bliver døden i "Eva" og *Det skjulte* et forløsende og sandt sted, som samler det, der er blevet splittet. Der produceres på den måde et patologisk fantasme, hvori døden bliver kilde til forvandling: "Døden forlod sin gamle tragiske himmel og blev den inderste lyriske kerne i mennesket, dets synlige hemmelighed" (Foucault, 1973, s. 228). Det er dog væsentligt at understrege, at det ikke er jeg-fortællerens død, men den andens død der idealiseres, og derved er det en kontrolleret død, som principielt også modstiller sig det reelle.

Den dominerende drøm om en symbiotisk forening, hvor subjektivitetens ensomhed og begær er overvundet, spiller sammen med et gennemgående fantasme om at blive ét med naturen og derved blive forenet med tid og rum. I *Det skjulte* er det traditionelle skel imellem natur og

civilisation derfor brudt op: "Pigen i garderoben er i en mørk selskabskjole. Den sidder tæt som bark" (Hesselholdt, 1999, s. 59) til fordel for en konsekvent skelnen mellem det ydre ("hud", "bark", "frakke") og det indre ("organer", "årringe"). Den eksplicite bevægelse går mod det skjulte, at bryde flader og komme ind under og ind i naturen og kroppen: "Ned i jorden" (Hesselholdt, 1999, 80), "Ind i træet" (Hesselholdt, 1999, s. 81), "falde i ét med jorden" (Hesselholdt, 1999, s. 69), "træde ind i den tomme krop, som ikke vakler. *Ind.*" (Hesselholdt, 1999, s. 80), "Jeg skal ind, før det bliver forår." (Hesselholdt, 1999, s. 81), "ned i floden" (Hesselholdt, 1999, s. 80).

Det skjulte refererer gentagne gange til et motiv, hvor en anonym kvinde slæber af sted med en tung kuffert, og som for at undslippe sin tunge bagage begraver sig selv levende. Kufferten beskrives som "smart, strømlinet og funktionel" og repræsenterer det somatiske subjekts *nøgne* overfladestruktur:

Hun er i færd med at grave et stort hul med de bare hænder (...) hun skruer sig ned i hullet og skraber jord over sig. Til sidst er kun hendes sorte hår synligt, og det har næsten samme farve som den vandtunge jord. Vi rækker samtidig ud efter hinanden
(Hesselholdt, 1999, s. 70)

Kvinden flygter ind i naturen, ind i døden, ind i et fantasme om at forene spaltningen mellem det ydre og det indre. Denne længsel efter harmoni og forening med naturen identificerer den russiske litterat og semiotiker til forestillingen om en "kosmisk krop" (Bakhtin, 2001).

Længslen efter at blive "kosmisk krop" er ikke en længsel efter en individualiseret subjektivitet, men omvendt en længsel efter at udviske enhver genkendelig modsætningsstruktur og genopstå som åben og ufærdig og alligevel komplet. Bakhtin forklarer konturerne af denne kosmiske krop i *Karneval og latterkultur*:

Endelig er denne åbne, ufærdige krop (døende, fødende – ved at blive født) ikke tydeligt afgrænset fra verden: den er ét med verden, ét med dyrene, ét med de materielle ting. Den er kosmisk, den repræsenterer hele den materiel-kropslige verden med alle dens elementer. Tendensen er, at kroppen repræsenterer og legemliggør hele den materielle og kødelige verden som en absolut nedre region, som det opslugende og fødende, som en krop der er grav og moderskød på samme tid, som en mark der bliver tilsæt og hvor en ny afgrøde springer frem
(Bakhtin, 2001, s. 52-53)

I afhandlingen forstås denne forestilling som et kosmiske fantasme, og denne idealiserede målsætning går, som vi senere skal se, igen i de andre tekster.

Den eksplicite konflikt- og kommunikationsakse.

Jeg-fortælleren i "Eva" tilkæmper sig i den eksplicite fortælling rollen som store Anden, hvilket betyder, at han i sit fantasme hæves over loven, og at der derfor ikke figurerer nogen lov eller

magtinstans over ham. Der er således ikke nogen symbolsk orden, han skal indordne sig under, og der er derfor ikke nogen velfærdsstat eller nogen Gud, som fysisk eller moralsk kan true jeg-fortælleren. De figurer, der optræder i novellen (psykologen, naboen og kvinden Eva), er derfor alle karakterer og positioner, som jeg-fortælleren forestiller sig, at han har absolut magt over. Jeg-fortælleren optræder med andre ord som suverænen (staten), der kan vælge, om han vil slå sine undersåtter ihjel eller holde dem i live. Han stadfæster dog sin uomtvistelige suverænitet ved slutteligt at slå dem alle tre ihjel. Det, at jeg-fortælleren tilskriver sig en almægtig position, er naturligvis en del af den imaginære logik, der knytter sig til det anatomiske og perverse fantasme, på samme måde som Sundhedsstyrelsen i sit almagtsfantasme indskriver sig i en almægtig position, hvor dennes skrøbelighed er maskeret.

I "Eva" betyder det strukturelt set, at den eksplicitte fortælling ikke har nogen modstandere, og at jeg-fortælleren selv overtager alle de centrale kommunikations- og konfliktpositioner i den eksplicitte aktant. Som jeg tidligere har været inde på, betyder det ikke, at det perverse almagtsfantasme ikke har nogen modstandere, det betyder blot, at jeg-fortælleren i sin optik forsøger at kamuflere denne modstand.

Alligevel optræder der, fordi selv nydelsen kræver vidner, i novellen hele tiden *noget tredje*, som træder i karakter i forhold til jeg-fortælleren. Først og fremmest er der psykologen Stehn, som i kraft af sin centrale funktion som omsorgsgiver for velfærdsstatens borger, på mange måder repræsenterer den moderlige velfærdsstat. Vi forventer som læsere, at psykologen nødvendigvis må afsløre jeg-fortælleren og give ham den autoritative straf, han fortjener, men psykologen (velfærdsstaten) fastholdes i jeg-fortællerenes øjne som en enfoldig, magtesløs og impotent instans, overvejende fordi han ikke formår at se eller gennemskue jeg-fortælleren men bare moderligt, passivt og blindt forsøger at trøste ham:

Han var glad da han fremlagde sine teorier for mig. Han virkede helt barnlig i sin naivitet, hvilket morede mig.

(Brenøe, 1993, s. 63)

Jeg kunne til enhver tid bilde ham hvad som helst ind.

(Brenøe, 1993, s. 63)

Stehn så temmelig uforstående ud. Hvad skulle han nu stille op? Han ville mig det kun godt, og måske derfor spurgte han mig, om jeg ikke havde nogle søskende jeg kunne tage kontakt med.

(Brenøe, 1993, s. 64)

Jeg-fortælleren er i den eksplicitte fortællings imaginære optik fokuseret på, at han alene er i besiddelse af blikket og derved magten over det, han vælger at betragte, og derfor bliver den tredje instans (psykologen, kvinden, naboen) hjælpere for jeg-fortælleren.²⁶

Psykologen bliver jeg-fortællerenes primære instrument, idet han genskaber kvinden Eva med sine notater, og kvinden bliver et passivt væsen, han kan lege med og forløses med men bliver også

aktantens *modtager*, idet jeg-fortælleren i sin rolle som *giver* udøver en uselvvisk gerning for at bringe væsenet til genopstandelsen, til paradiset.

Da genskabelsesprocessen er tilendebragt, destruerer jeg-fortælleren alle tre hjælpere, og fremhæver derved sin position som almægtig. Mordet på psykologen (velfærdsstaten) bliver et symbolsk fadermord, og han udsletter derved det blik – eller forestillingen om det anerkendende blik – han ikke længere har brug for. I den eksplicite fortælling slår han derfor sin ynkelige mester ihjel på grund af forfængelighed:

Jeg ønskede ikke at være hård ved ham, men min beslutning var taget. Nu havde han givet mig mulighed for at være blid. Bevægelsen hen over halsen og den svage modstand af hud, kød og scener. Det var alt sammen meget rent, næsten kærligt. Måske var det af ren og skær forfængelighed.
(Brenøe, 1993, s. 72)

Som tidligere nævnt bliver døden i den eksplicite fortælling en hjælpende faktor, som giver adgang til noget særligt sandt og særligt dyrebart, men det er samtidig en kontrolleret død, som er underlagt jegets beføjelser, og som derfor paradoksalt nok forsvarer ham mod det reelle.

På den eksplicite plan er "Eva" meget optaget af at nedbryde, opløse og devaluere de institutioner og instanser, som traditionelt indtager pladsen som store Anden, og selvom velfærdsstaten ikke nævnes i novellen som et direkte eksempel på denne plads, bliver det i den implicite fortælling signifikant, at de magtpositioner, der i novellen søges opløst, også er de institutionelle instanser, som potentielt kan kastrere jeg-fortælleren (den symbolske orden). Det, at novellen i den eksplicite fortælling er så optaget af at overskride de lovmæssigheder, som udspiller sig imellem lov og borger, betyder, at den helt fundamentalt sætter sig for at devaluere de institutionelle positioner og praksisser, og man kan således argumentere for, at det ikke kun er, som nedbrydes men også velfærdsstaten som en mere abstrakt forestillingsfigur.

I de litterære tekster er det på samme måde sådan, at de forskellige fortælleinstanser spiller en rolle i aktantlogikken. Den implicite forfatter fungerer eksempelvis hele tiden som en potentiel modstander for jeg-fortælleren (Brenøe, 1993), og i *Det skjulte* bliver 3. personsfortællerens blik ligeledes en modstandsposition. I begge tekster er denne fortælleposition eller dette blik dog skjult for jeg-fortælleren og kan derfor ikke bestemmes som en erkendt modstandsposition i den eksplicite fortælling.

I *Det skjulte* er der ligeledes en tredje instans, som hele tiden er til stede med sit blik: "Der står én på broen og kigger mod det sted, Marlon boede" (Hesselholdt, 1999, s. 73). Den tredje instans er en ældre mand, der som nævnt ovenfor går under betegnelsen "den krumryggede" (Hesselholdt,

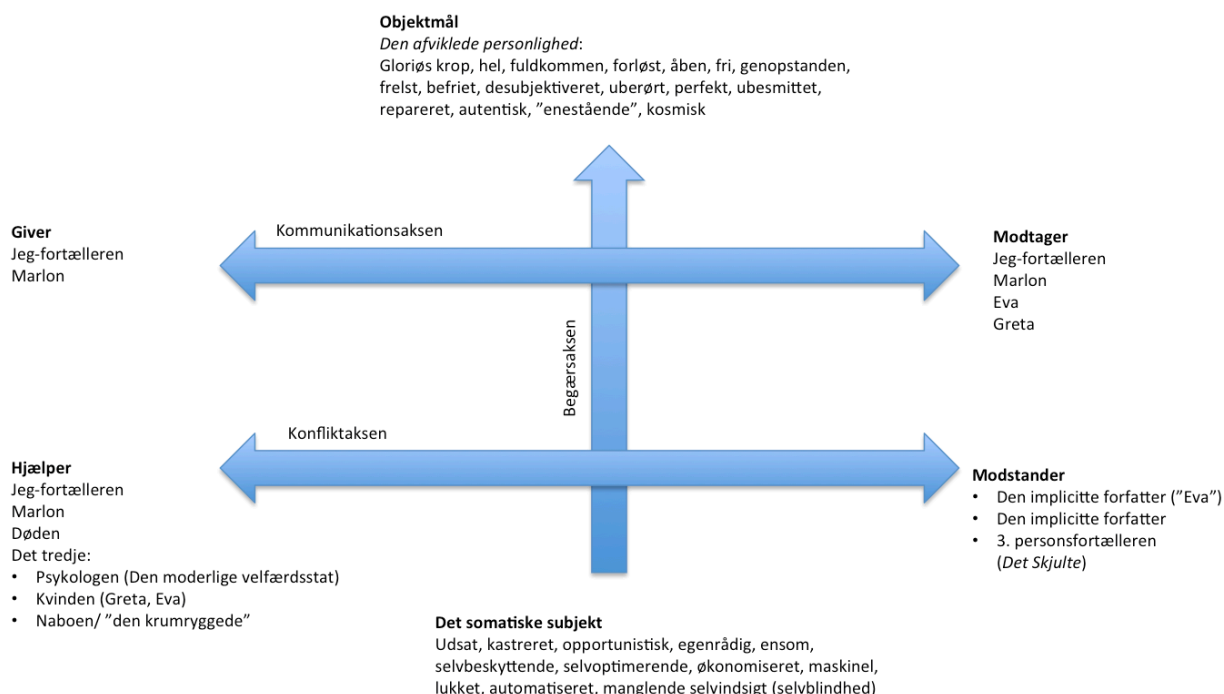
1999, s. 73), fordi han er så gammel og så krumbøjet, at han næsten rører ved jorden. I den eksplicite fortælling er han uskadelig, hjemløs, og lugter af tobak og urin (Hesselholdt, 1999. s. 73), men i den implicite fortælling er han mere farlig, fordi han i sit ærinde som olympisk fotograf ved alt og ser alt.

Det litterære subjekts eksplicite udvikling kan illustreres ved hjælp af den dobbelte aktantmodel, ligesom det var tilfældet med Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale:

Aktant 3

SKØNLITTERATURENS EKSPLICITE FORTÆLLING – AKTANT 3

"Eva" og *Det Skjulte*

Den implicite fortælling

Objektmalet: Det somatiske subjekt

Hvor den eksplicite fortælling gennem overskridelsen søger at afvikle og reparere den somatiske subjektivitet, er den implicite fortælling, præcis som i Sundhedsstyrelsens implicite fortælling, modsat optaget af via kastrationen at *fastholde* det somatiske subjekt i et "lukket system" (Brenøe, 1993, s. 43). Det betyder, at "Evas" jeg-fortæller, som i den eksplicite fortælling så sig selv som uselvsk frelser, og som slutteligt hævdede sig over ensomheden ("jeg er ikke alene") og gjorde sig

selv uovervindelig og komplet, i den implicitte fortælling omvendt stagnerer i sin egen sårbare og selviske position.

Der var ikke noget særligt ved mig

(Brenøe, 1993, s. 27)

(...) jeg stod i mit eget køkken, men jeg bestemte ingenting.

(Brenøe, 1993, s. 30)

(...) jeg følte mig magtesløs

(Brenøe, 1993, s. 48)

Jeg følte mig forurettet. Men der var ikke så meget at gøre; det der allerede var sket, kunne jeg ikke lave om på. Min eneste mulighed var at få så meget ud af dette tilfælde som jeg kunne.

(Brenøe, 1993, s. 32)

(...) for hver gang jeg stødte op i hende, forsøgte jeg at gøre det hårdere og voldsommere. Jeg forsøgte at få det til at gøre ondt i hende (...)

(Brenøe, 1993, s. 35)

I den implicitte fortælling er jeg-fortælleren således ikke orienteret mod at beskytte den anden men mod at beskytte sig selv og derved holde døden på afstand så længe som muligt.

Da den implicitte fortælling er funderet i en automatiseret fastholdelse af den sårbare og egenrådige subjektivitet, bliver *gentagelsen*, forstået som kastrationscirkelns virke, præcis som i Sundhedsstyrelsens implicitte fortælling, den dominerende kompositionsfigur: "Men et lukket system vil automatisk søge en gentagelse, og gentagelsen udelukke en udvikling" (Brenøe, 1993, s. 43).

Da kvinden dukker op i jeg-fortællerens liv, bliver hun i den eksplicitte fortælling, som tidligere nævnt, en *mulighed*, men i den implicitte fortælling bliver hun derimod en potentiel *trussel*, der kan udradere hans "lukkede system", og derfor bliver målet ikke et spørgsmål om at udvikle og transformere, men et spørgsmål om at beskytte og bevare den subjektivitetsform der allerede er gældende. *Giver og modtager* i den implicitte aktant er derfor jeg-fortælleren selv. Derudover fungerer den implicitte forfatter som giver, idet han forudsætter erkendelsen af den cirkulære kastration.

Baggrunden for denne tekstuelle ambivalens ligger i *overskridelsens* dobbelte natur som værende det stof, som på den ene side bryder med loven, og som åbner op mod kontinuiteten, og som på samme tid genetablerer loven og diskontinuiteten (Bataille, 1986). Denne dobbelte struktur er herskende i det perverse almagtsfantasmes spejlvendte struktur og logik, idet den konstant bevæger sig mod opløsningen og døden og samtidig frygter selvopløsningen og døden (det reelle) (Rasmussen, 2009a, s. 227).

Det implicitte projekt bliver således ikke et spørgsmål om at "frigøre" hverken jeg-fortælleren eller Eva men bliver derimod et kastrationsprojekt, som har til hensigt at beskytte den somatiske

subjektivitet mod kvinden og seksualiteten og derved den faretruende kontinuitet. Derfor er overskridelsen og ofringen af kvinden iscenesat under en ekstrem kartesiansk selvkontrol, som for enhver pris må holde de utæmmede følelser "vreden" og "nydelsen" ude:

Jeg måtte holde mig til de ting, jeg på forhånd havde besluttet, og forsøge at opretholde en rimelig grad af selvdisciplin.

(Brenøe, 1993, s. 47)

Betydningen af den hast, hvormed tingene foregik, stod mig helt klart. Hvis jeg skulle få det fulde udbytte af situationen, måtte jeg ikke lade mig styre af den vrede, jeg kunne mærke i min krop. Jeg måtte så vidt som muligt følge en nøje fastlagt plan.

(Brenøe, 1993, s. 38)

Som i Sundhedsstyrelsens implicite fortælling bliver det centrale projekt således at undertrykke irrationelle drifter samt at indføre selvdisciplin og selvkontrol med henblik på at bevare subjektets egenrådige somatiske og mentale styrke: "Jeg trak vejret anstrengt, men jeg beherskede mig. Jeg måtte, jeg måtte holde mig tilbage. Ingen overilede handlinger, ingen dumheder. Intet af alt det, jeg havde lyst til" (Brenøe, 1993, s. 47). Den overskridende påkaldelse af nydelse og død, som jeg-fortælleren praktiserer i den eksplicite fortælling, genetablerer i den implicite fortælling forbuddet, idet overskridelsen uundgåeligt har sin oprindelse i netop disciplinen og selvbeherskelsen. "The transgression does not deny the taboo but transcends it and completes it." (Bataille, 1986, s. 63), "Often the transgression of a taboo is no less subject to rules than the taboo itself." (Bataille, 1986, s. 65).

Også Agamben peger på, at sadistens projekt om at bane vej til det åbne og det uskønne repræsenterer et fantasme:

Nøgenheden, det "uskønne", som sadisten søger at gribe er ikke (...) andet end frihedens og nådens hypostase og hendøende fundament (...) eftersom man åbner og undersøger den med blikket, forbliver den smukke nøgne krop med de synlige indvolde stædigt uopnåeligt.

(Agamben, 2012, s. 85)

I det *Det skjulte* fungerer overskridelsesfantasmet også kun eksplicit, idet Marlon, som jeg-fortælleren i "Eva", frygter destruktionsen af sin egen økonomiske krop og udelukkende fantaserer om den andens opløsning: "(...) min krop skal "ingenlunde" slippe mig." (Hesselholdt, 1999, s. 87), "Gid man kunne dø stram, ikke i en hud, der hænger som en ventekjole." (Hesselholdt, 1999, s. 81).

Den implicite konflikt- og kommunikationsakse

Den eksplicite fortælling forstås i "Eva" og *Det skjulte* som "protagonistens fortælling", og derfor har jeg-fortælleren i "Eva" ingen tekstuelle modstandere i den eksplicite fortælling. Dette helle opstår, fordi han i sin egen optik overvejende indtager en imaginær og uovervindelig position som

den store Anden. En position hvor han fantaserer om at bære og kontrollere blikket, og hvor han har ubegrænset adgang til nydelse og magt. Det betyder imidlertid ikke, at jeg-fortælleren ikke har nogen modstandere, det betyder bare, at protagonisten ikke til fulde er bevidst om sine modstandere. Den implicite forfatter derimod har blik for protagonistens modstandere, og disse træder derfor frem i den implicite fortælling. Man kan således med rette mene, at den implicite forfatter udgør jeg-fortællerenes stærkeste modstander, idet han afslører den fundamentale sårbarhed.

Modstanden i den eksplicite fortælling træder i den implicite fortælling frem som hjælpere, idet deres tilstedeværelse fremprovokerer kastrationen. På den måde er de implicite hjælpere reelt også den eksplicite aktants modstandere. Disse positioner forstås som blikke, der har potentiale for at kastre eller udslette jeg-fortællerenes fantasme, og det er paradoksalt nok de samme figurer, som i den eksplicite fortælling hjalp jeg-fortælleren med at opretholde sit fantasme (psykologien, naboen, kvinden).

Den tredje instans, som i den eksplicite fortælling fungerede som jeg-fortællerenes betroede hjælpere og undersætter, fungerer altså i den implicite som potentielle og farlige modstandere, der imidlertid tilskynder kastrationscirkelns objekt. Naboen repræsenterer eksempelvis forestillingen om den Andens blik, et blik som både er nødvendigt for fantasmet, men som også er potentielt kastrerende:

Jeg var bange for at han på et tidspunkt skulle se mig med blod på fingrene eller noget andet, der kunne røbe mig. Desuden var det yderst ubehageligt at blive overvåget. Jeg følte mig som en forbryder.
(Brenøe, 1993, s. 56)

Psykologen, som i den eksplicite fortælling vikarierer for den moderlige og inkompetente velfærdsstat, repræsenterer heller ikke kun en magtesløs og impotent instans men træder også frem som et truende blik, jeg-fortælleren ikke til fulde kan kontrollere, og som potentielt kan afsløre, kastre og udslette ham:

Mine "sadistiske" drømme (Det kaldte han dem faktisk!) var et udtryk for ensomhed.
(Brenøe, 1993, s. 63)
"Er du bange for hende"?, spurgte han.
(Brenøe, 1993, s. 39)
Stehn så på mig med dette døde blik, man dog på ingen måde måtte undervurdere.
(Brenøe, 1993, s. 39)
Jeg måtte spænde mavemusklerne og koncentrere al min energi omkring kvalmen for ikke at kaste op ud over det hele. Det næste han sagde, hørte jeg ingenting af; jeg var nødt til at lukke alt andet ude for at kunne holde kramperne nogenlunde nede. Da smerten fortog sig, og jeg igen kunne høre efter, var han i gang med at udrede et eller andet, og jeg forsøgte at samle mit blik om hans øjne (...)
(Brenøe, 1993, s. 41-42)

På samme vis er kvinden konsekvent spaltet i to: Det uskadelige og sårbare væsen som optræder som hjælper og som vikarierende subjekt i den eksplicitte fortælling, og den farlige kvinde Eva som bærer blikket: "For Eva var ikke længere den samme. Allerede da, havde hun skilt sig i to. Den kvinde befolkningen læste om, og dén, der lå i min seng, var to vidt forskellige eksistenser" (Brenøe, 1993, s. 55).

Som i Sundhedsstyrelsens implicitte fortælling er velfærdsborgeren i de to litterære tekster konsekvent udsat for risici og er i fare for at blive uskadeliggjort, og særligt seksualiteten og den andens begær udgør en udpræget risiko for den sårbare somatiske personlighed. I "Eva" er kvinden, som hos Sundhedsstyrelsen, overvejende farlig, fordi hun på bibelsk vis lokker med sin umiddelbare seksualitet og derved åbner op for kontroltabet:

Hun havde fået mig til at reagere på en måde, jeg ikke på forhånd havde kunnet forudse. Jeg havde ladet mig forføre af hendes glæde, hendes latter. Hun havde fået mig til at glemme, at en situation, man ikke kontrollerer, kan udvikle sig i skæbnesvangre retninger. Og derfor var jeg vred. Jeg følte mig forurettet.
(Brenøe, 1993, s. 32)

Som det også var tilfældet i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale, bliver kontrollen og fornuften, og særligt den kontrol som er knyttet til seksualiteten, den lim, som holder den forestillede subjektivitet sammen, og derfor er kontroltabet en ekstremt truende og udsat position at placere sig i. Derfor må den farlige kvinde spaltes, parteres og ødelægges og erstattes af det uskadelige udspaltede væsen. I den eksplicitte fortælling reparerer og ophøjer jeg-fortælleren Eva til gudinde, i den implicitte derimod udspalter og ødelægger han hende med henblik på at bevare sin egen diskontinuitet.

Disse konsekvente spaltninger af kvindens kropsdele hænger som tidligere nævnt sammen med, at jeg-fortælleren ikke kan rumme den hele og ambivalente kvinde, og derfor må betragte hende som opdelt i gode og onde partialobjekter. Når de "onde dele" truende viser sig, bliver jeg-fortælleren grebet af destruktive impulser. Klein knytter denne aggression til den tidlige relation mellem moder og barn:

(...) he becomes dominated by the impulses to destroy the very person who is the object of all desires and who in his mind is linked up with everything he experiences – good and bad alike.
In his aggressive phantasies he wishes to bite up and to tear his mother and her breasts, and to destroy her also in other ways.
(Klein, 1988, s. 306-308)

Jeg-fortælleren blik på Eva imiterer denne kleinske spaltning af det gode og onde bryst:

Fedtet bølgede frem og tilbage, fulgte efter mig, når jeg gled væk, og flød

fremefter, når jeg stødte. Brysterne hang slapt ned til hver deres side og bevægede sig ude af takt med resten af kroppen. Som om de levede deres eget liv.

(Brenøe, 1993, s. 35)

Det var interessant, som kroppen pludselig tog sig anderledes ud. Den ophørte så at sige med at eksistere som et hele og opløste sig i sine bestanddele.

(Brenøe, 1993, s. 46)

I den eksplicite fortælling bliver jeg-fortælleren opfyldt og hel, og kvinden bliver både hel og afviklet, men i den implicite fortælling overlades jeg-fortælleren til sin ensomhed og sin uoverkommelige spaltning, og kvinden spaltes og spredes ud i de hundredevis af kakerlakker, som har spist hende (Brenøe, 1993, s. 75). Denne spaltede og kastrerede subjektivitet holdes sammen af den kartesianske selvkontrol, som lig Sundhedsstyrelsens implicite fortælling, også bliver hjælpere i kastrationscirklen.

I *Det skjulte* er kvinden Greta på samme vis ambivalent, idet hun både repræsenterer noget potentielt "enestående" og gloriøst (det imaginære) og samtidig noget potentiel farligt (det reelle). Derfor handler den eksplicite fortælling om at forløse hende, hvorimod den implicite fortælling handler om at uskadeliggøre hendes blik: "Han studerer et øjeblik under lup det koncentrerede, udelte skrig i hendes blik, så lukker han øjnene på hende med en kort fejende bevægelse" (Hesselholdt, 1999, s. 92). Obduktionen er således heller ikke kun rettet mod at genskabe og reparere hende men også mod på sadistisk vis at splitte hende i dele. "Med en mindre kniv løsner han organerne og lader dem falde ned i badekarret under den løbende hane" (Hesselholdt, 1999, s. 93).

Den gamle mand ("den krumbøjede"), som i den eksplicite fortælling var et tavst og uskadeligt vidne til Marlons og Gretas liv, får i den implicite fortælling funktion som kastrationens hjælper, idet han bliver den funktion (store Anden) der hele tiden er på forkant, og hele tiden har mere viden og mere magt end både Marlon og Greta. Han har et olympisk blik og kan altid finde vej, og han ved altid, hvornår alting sker, før det sker, og står derfor hele tiden klar med sit kamera (sit blik). Han repræsenterer implicit et autoritativt blik, som Marlon ikke kan hæve sig over, og han repræsenterer derfor også almagtsfantasmets grænse.

Dér står den krumbøjede med hænderne gemt på ryggen. Marlon skjuler hjertet for ham og styrter hen til elevatoren, men den er spærret af stank. Han må forbi den krumbøjede og ned af trappen. *Stå stille et øjeblik og ræk hænderne frem.* Marlon adlyder, og samtidig viser også den krumbøjede sine hænders indhold frem. Et fotografiapparat. Han tager et billede af en mand med et hjerte i hænderne. (Hesselholdt, 1999, s. 94)

Den modstand, som ligger på lur i den eksplicite fortælling, bliver den implicite fortællings hjælpere, og kastrationscirkelns modstand må derfor identificeres som kontinuiteten og det reelle,

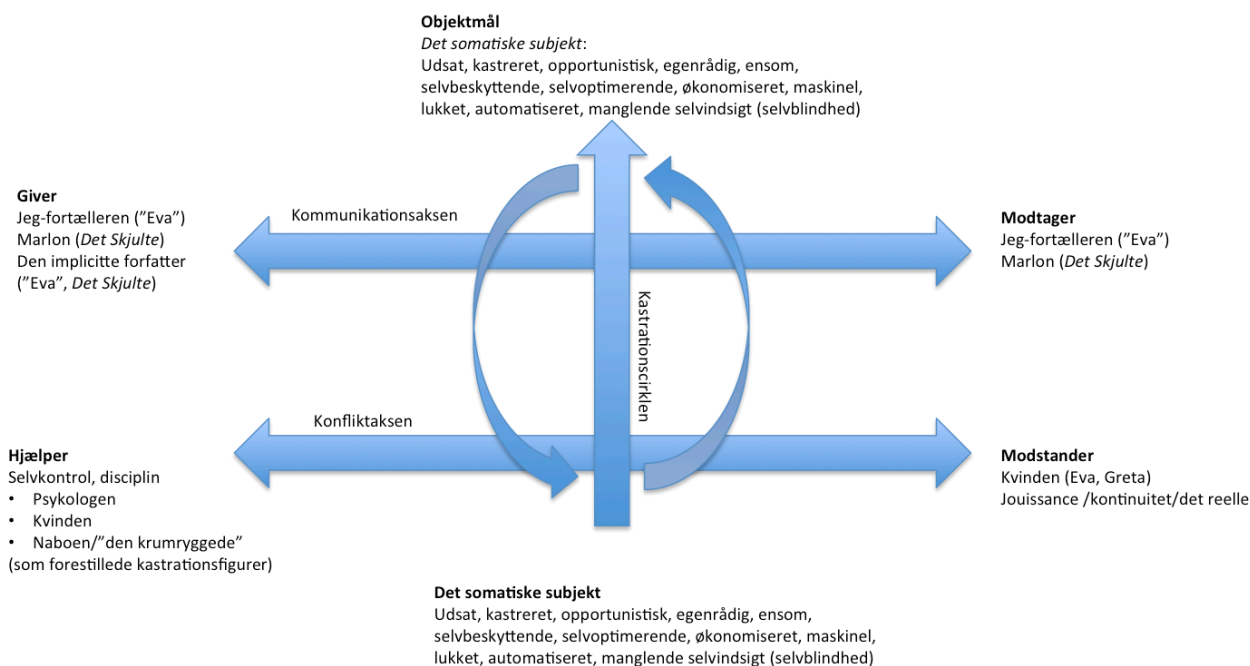
forstået som positioner der har magt til ikke bare at kastrere subjektet men at eliminere og opløse subjektets kontrollerede somatik.

Den implicitte forfatter fungerer som *giver* i kommunikationsaksen, idet denne instans gør kastrationen af jeg-fortælleren (Brenøe, 1993) og Marlon (Hesselholdt, 1999) mulig, men jeg-fortælleren og Marlon bliver samtidig selv giver og modtager i kastrationsaktanten, idet det er subjektet selv, der udfører kastrationen ved hjælp af *forestillingen* om den andens kastrerende blik. Der er således ikke en konkret ydre magtposition (udover den iboende implicitte forfatter), som kastrerer subjektet, hvilket knytter fint an til kampagnematerialets intention om at inkorporere denne dynamik i den enkelte.

Den implicitte fortælling kan illustreres på følgende måde i den dobbelte aktantmodel:

Aktant 4

SKØNLITTERATURENS IMPLICITTE FORTÆLLING – AKTANT 4 "Eva" og *Det Skjulte*

Delkonklusion

Den dialog mellem Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale og novellen "Eva" og romanen *Det skjulte*, som her er blevet fremlæst, er knyttet til tematiseringen af subjektiveringsprocesser, og de litterære tekster insisterer på en dialog, som dels fastholder og dels nedbryder den velfærdsstatslige interpellation, som kampagnematerialet bliver repræsentant for.

Velfærdssubjektet slægter sig i udgangspunktet på Sundhedsstyrelsens, idet det er kendetegnet ved sit "lukkede system", som maskinelt praktiserer forskellige former for automatiseret liv: Spiser, parrer sig ("kopulerer", *Det skjulte* s.63) og beskytter sig, og som i sin nøgenhed udelukkende er orienteret mod fysisk selvmaksimering og regulær overlevelse. Samtidig ligger der i de litterære protagonister, som hos Sundhedsstyrelsens foreskrevne subjekt, en drøm om at overvinde denne operationelle og maskinelle væren. Hvor Sundhedsstyrelsens fantasi om at overvinde manglen og splittelsen, bevæger sig mod den individuerede diskontinuerte væren (*den eksistentielle personlighed*), bevæger litteraturen sig omvendt mod den (andens) kontinuerte selvopløsning (*den afviklede personlighed*) enten ved hjælp af det anatomiske/perverse fantasme eller det kosmiske fantasme. Hos Sundhedsstyrelsen fastholdes "det lukkede system" i fantasmet, idet den individuerede personlighed konsekvent rådes til at afvise døden og nydelsen (jouissance) og derved indordne sig under *forbuddet*, hvorimod litteraturen, i kraft af sin *overskridelse af forbuddet* kortvarigt åbner "det lukkedes system" og glider ind i døden og kontinuiteten.

Denne overskridelse til trods ender vi samme sted (*det somatiske subjekt*), idet overskridelsen per refleks rekonstituerer forbuddet som orden. Både Sundhedsstyrelsen og de litterære tekster benytter sig af en lineær udviklingskomposition (begærsaksen) og en gentagelseskomposition (kastrationscirklen), men måden hvorpå de to kompositioner interagerer er forskellig.

Litteraturens dobbelte fortælling er båret af en systematisk synergi, idet den implicite fortælling på mange måder fungerer som afsløring af den eksplicite fortælling. Den implicite fortælling udspiller sig parallelt og skubber og forskyder den sandhed, som jeg-fortælleren/Marlon producerer. Denne dobbelte fortælling hænger således kommunikativt sammen, og de to dele spejler sig gensidigt i hinanden.

Sundhedsstyrelsens dobbelte fortælling derimod står som to modstridende strukturer, som ikke indbyrdes går i dialog, men som derimod taler imod hinanden. Denne tekstuelle inkongruens betyder, at det ideologiske fantasmets to strukturer, fremfor at fremhæve og komplementere hinanden, negerer hinanden. Denne inkongruens hænger overvejende sammen med, at der ikke er nogen implicit eller olympisk instans i kampagnerne, som erkender de tekstuelle paradokser, og derved ingen tekstuel instans som erkender det gode liv som ideologisk maske. De to fortællinger udspiller sig parallelt og påberåber sig begge gyldighed, til trods for at de indbyrdes udsletter hinanden. Man kan med andre ord sige, at litteraturen qua sin reparerede konstruktion afslører subjektivitetsdiskursens inkonsistens og samtidig afslører velfærdsstatens impotente virke. I det følgende vil det blive fremhævet på hvilken måde Suzanne Brøgers drama *Efter orgiet* går i dialog med de offentlige kampagneteksters subjektiveringsprocesser.

Suzanne Brøgger: *Efter orgiet*

Den permanente undtagelsestilstand

Suzanne Brøggers drama *Efter orgiet* er en tragedie om den singulære families undergang og samtidig en tragedie, som afspejler velfærdsstatens deroute og konkurrencestatens permanente indtog: "Det er som i den klassiske tragedie. I begyndelsen var alt rigtigt og godt. Til slut er alt forfærdeligt dårligt. Og ind imellem har ingen gjort noget forkert" (Brøgger, 1992, omslag). Denne tragiske ramme gør, at det senmoderne velfærdssamfund skildres som en dystopisk undtagelsestilstand, hvor død, sygdom (AIDS), fattigdom og overforbrug indgår i en symbiotisk og grotesk forening:

Jeg ser byen fuld af kister og kroppe spækket med lilla betændte pletter, dækket med foundation beige, Chanel (...) Gågaderne ligger som betændte blindtarme og transporterer hver dag byens tarmflora, milliarder af mikrober, Frenzy pigesko, selskabssko fra Amalfi, farve-tv i monitorlook (...) Slaverne defilerer lydløst forbi, lænket til tomme poser, de slæber langs husmurerne, som var de pålagt byrden af anonyme magter. Tiggerne ligger på fortovet og klager: "I have aids"... and the band played on."
(Brøgger, 1992, s. 8-10)

Den undtagelsestilstand, som AIDS-virussen her bliver et synligt symptom på, afdækker samtidig kapitalismens endestation, et scenarie hvor byen som arnested for forbruget afspejles af den syge virusinficerede krop, og hvor magten er "anonym" og usynlig, uden at den dermed på nogen måde har mistet sin hegemoniske magtposition. Det er samtidig en undtagelsestilstand, som reelt ikke kan reduceres til undtagelsen men som snarere udgør selve *reglen*, en regel som systematisk og uendeligt gentager sig: "(...) and the band played on". I en agambensk optik kan man sige, at dramaet *Efter orgiet* bliver agent for afsløringen af "Den permanente undtagelsestilstand".

Ifølge fortælleren Hekate bliver sygdommen AIDS paradoksalt nok ikke *årsag* til denne dystre undtagelsestilstand, som den ellers meget distinkt bliver hos Sundhedsstyrelsen, snarere bliver AIDS et synligt ydre *tegn* på den velfærds-kapitalistiske eller konkurrencestatslige undtagelsestilstand. AIDS bliver således et somatisk tegn, som fremviser kapitalismens kynisme, men også et tegn som afslører den seksuelle frigørelses kollaps.

Denne noget kontroversielle forestilling om AIDS som et kulturelt tegn går igen i Suzanne Brøggers essay "Virus 1" fra 1987:

Sygdomme er næppe entydigt negative, men nærmere en fysisk form for informationsspredning, der bare aldrig rigtig bliver afkodet, så længe disse ekstreme tilstande monopoliseres af den medicinske videnskab, som primært tænker i helbredelse fremfor meddelelse.
(Brøgger, 1990, s. 269)

Til trods for at dramaets protagonister alle registrerer og reflekterer over denne kynisme, er det dog kun fortælleren Hekate, der, til trods for sit olympiske blik, står som magtesløs betragter, der til fulde kan gennemskue de sammenhænge, der har ledt til velfærdsstatens forlis, idet alle sprækker i konkurrencestatens fernis konsekvent "dækkes med foundation" (Brøgger, 1992, s. 9). Med "foundation" henvises der til de ideologiske masker (eks. *det gode livs* fantasme), som velfærdsstaten fremskriver, og som kamuflerer konkurrencestatens permanente undtagelsestilstand, og som samtidig usynligt effektuerer den.

Med denne kapitalistiske undtagelsestilstand som tekstuel ramme introduceres læseren og beskueren, som nævnt tidligere, for fire protagonister: Rigor (faderen), Mortis (moderen), Lem (sønnen) og Vulva (datteren), som tilsammen kan identificeres som den velfærdsstatslige familie. Kritikken af en velfærdsstatslig subjektiveringspraksis tager således igen afsæt i det intime rum, og her er familien som velfærdsstaten båret og præget af en tung tragik, som er funderet i en udpræget incestuøs symbiose mellem de fire familiemedlemmer: "Folk sagde aldrig "Lem og hans mor" eller "mor og søn". Det var altid "Mortis og Lem", "Lem og Mortis". Om den ene var tyve og den anden fyrrer, det spillede ingen rolle, vi var et *par*" (Brøgger, 1992, Mortis, s. 43), en symbiose som af forældrene dog italesættes, ikke som konsekvens, men som idealiseret afsæt for den seksuelle *frigørelse*. ("Vi var én stor erotisk familie")

Denne familiære "symbiose" afspejler på metaniveau den incestuøse symbiosepagt, som velfærdsstaten indgår med sine borgere, en pagt som lover "fællesskab" og "frigørelse", og som til gengæld forventer og gør krav på en somatisk og seksualiseret overgivelse. Familiens navne, Rigor, Mortis, Lem og Vulva indikerer, hvordan velfærdsstatens borgerskab må forstås som primært seksualiseret og somatisk. Det er den grænseløse og allestedsnærværende tale om seksualitet, som determinerer dramaets aktører, og vi er, som hos Foucault, i et seksualiseret magtregime, hvor seksualitetens fangearme vokser og vokser i takt med forbuddets overskridelse:

Denne magt har netop hverken lovens form eller forbuddets virkninger. Den skrider tværtimod frem via en mangedobling af enestående seksualitetsformer. Den sætter ingen grænser for seksualiteten; den udbygger seksualitetens forskellige former ved at følge deres uendelige gennemtrængelighedslinjer. Den udelukker ikke seksualiteten, men indeslutter den i legemet som artskenedegn for individerne. Den søger ikke at undgå seksualiteten, men inddrager dens variationer i spiraler, hvor lyst og magt forstærker hinanden; den gennemfører ikke blokader, men anviser områder for maksimal mætning (...) Det moderne samfund er perverst, ikke på trods af dets puritanisme eller i kraft af en modvirkning af dets hykleri; det er virkelig og direkte perverst (Foucault, 1994, s. 57)

Dramaet begynder "efter orgiet" og er derfor situeret efter 1960'erne og 1970'ernes seksuelle frigørelsesrevolution, som i *Efter orgiet* derfor har en nostalgisk karakter. Datteren Vulva er ved dramaets begyndelse død af AIDS og befinder sig i dødsriget med den olympiske fortæller

Hekate. Læseren følger de fire protagonister samt fortælleren Hekates tanker og refleksioner i og omkring den historiske og personlige tid, der gik forud for smitten, og samtidig følger vi i flashbacks datteren Vulva ind i døden.

Den forudsatte subjektposition er, som i de foregående analyser, situeret i en ekstremt udsat og risikabel position, en position som kræver konstant selvbeskyttelse og selvkontrol: "Skyg din partner og tjek hullet i væggen for farlige forbindelser" (Brøgger, 1992, Hekate, s. 12). Samtidig, og som en direkte følge af denne risikoorienterede praksis, er subjektet ensomt, somatisk og opportunistisk og fokuseret på at få mest muligt ud af de situationer, der skabes, og de situationer der byder sig til. Subjektet forstår sig selv som flade, somatiske og seksualiserede strukturer, der begærligt og tilfældigt interagerer på kryds og på tværs, og forestillinger om selvet eller jeget som eksistentielle dybdestrukturer er derfor i udgangspunktet næsten ikke-eksisterende "(...) jeg føler mig så løs indeni" (Brøgger, 1992, Vulva, s. 61). Borgeren er reduceret til en udstrakt begærende krop, et navn og et nummer og ligger derfor svimlende nær Agambens Homo Sacer-figur: "Lige nu er det allervigtigste at huske mit navn. Mit navn...Jeg anede ikke, det var så vigtigt med navnet. Dengang var det altid nummeret man skulle huske" (Brøgger, 1992, Vulva, s. 16). Subjektet lever dog automatiseret og ensomt videre som snyltere, parasitter og vampyrer:

Rigor og Mortis var en slags vampyrer, som stiltiende var blevet enige om, at de var døde. Derfor havde de gjort det til deres fælles pagt at æde mennesker – det eneste der bandt dem sammen. Den fælles appetit (...) De troede de åd i den bedste mening, Rigor og Mortis. For de ville gøre hvad som helst for at skaffe en kunstner 1 minut prime time i tv. Men de vidste ikke hvorfor de gjorde det. Bortset fra smagen af død, der opstod hver gang de var alene med hinanden. (Brøgger, 1992, Vulva, s. 21)

Både Rigor og Mortis æder i deres desillusion præcis som velfærdsstaten "i bedste mening", samtidig med at de anerkender konkurrencestatens magt:

Spændingsudløsningen er det eneste, vi stræber efter: Roulette, lykkeshjul, sport, konkurrence. Vold på skærmen som spændingsudløsning, dødsdrift. Jeg kan ikke selv sige mig fri. (Brøgger, 1992, Rigor, s. 51)

Alle fire protagonister fokuserer på deres egennytte og lever afsondret for at beskytte sig selv mod ydre farer og mod selv at blive draget nytte af. På denne konkurrencebetonede baggrund identificeres mennesket, som i "Eva" og *Det Skjulte* med den tomme, kolde maskine: "Min funktionsdygtighed beror på, at jeg er overfladisk og hul" (Brøgger, 1992, Lem, s. 27), "(...) enhver er koblet på sin maskine, en walkman, en mobiltelefon, en computer, en respirator, en kuvøse, en drop, en sprøjte. Gudskelov" (Brøgger, 1992, Hekate, s. 57)

Den eksplicitte fortælling

Det eksplicitte mål

Efter orgiet konstruerer eksplicit forskellige fantasmer, som spiller sammen på kryds og tværs, men som har det til fælles, at de alle søger mod en definitiv overvindelse af den somatiske og egenrådige subjektivitet. Det er muligt overordnet at identificere tre forskellige fantasmer, *det seksuelle frigørelsesfantasme, det eksistentielle fantasme og overskridelsesfantasmet*.

De tre fantasmer lægger sig tæt op af hinanden, og kobles til de forskellige protagonister og fortællere, og kan alle læses som værende i dialog med hinanden og med Sundhedsstyrelsens subjektiveringsfantasmer:

Det seksuelle fællesskab og den frigjorte personlighed

Det første fantasme lægger sig tæt op af Sundhedsstyrelsens fantasme om en sund og altruistisk seksualitet (*det gode liv*), som favner fællesskabet, og som afviser markedsideologiens operationelle kynisme: "Alle skulle elske – med – de fede, de blinde, tåberne, dårerne, de impotente, hyklerne, løgnerne" (Brøgger, 1992, Mortis, s. 39). Forældreparrer Rigor og Mortis, som optræder som repræsentanter for en kulturradikal elite (Brøgger, 1992, Mortis, s. 38), tænker nostalgisk tilbage på den seksuelle frigørelsesbevægelses konnotationer, og begræder projektet forlis:

Tænk på de strømme af ømhed, forestil jer denne verdensomspændende, denne globale samhørighed, tænk jer...
(Brøgger, 1992, Mortis, s. 39)
Gennem orgasmen skulle fremmede mennesker knyttes til hinanden i et kærlighedsfællesskab, der var mere og andet en summen af individer (...)
næstekærlighedens nadver.
(Brøgger, 1992, Mortis, s. 39)

Som i Sundhedsstyrelsens eksplicitte fortælling bliver forestillingen om den frie seksualitet (Brøgger, 1992, "det erotiske fællesskab", Mortis, s. 40) kilde til identitetsforløsning, og den forudsættes på samme tid at kunne tætnede mangler og sprækker, som dominerer og kastrerer det somatiske liv i konkurrencestaten. Den frie seksualitet forventes at være antirepressiv, altruistisk og omsorgsfuld, men dog samtidig en overskridende seksualitet som ikke holder sig indenfor Sundhedsstyrelsens begærsramme, idet den samtidigt ultimativt er optaget af at nedbryde de repressive systemer: "Det ville betyde en verden uden præsidenter, politi og regeringer, og indebære et helt nyt indhold af alt arbejde! Arbejdet ville blive ophævet og forvandles til lyst, en kreativ kilde, der forvandlede krig til kærlighed og aggression til kunst" (Brøgger, 1992, Mortis, s. 38-39). Den seksuelle frigørelse forbyrder sig samtidig mod nydelsens forbud i form af sin karnevalistiske dyrkelse af orgiet og sine incestuøse overskridelser:

Karneval, carne vale (...) Jeg var i blåt fløj. Ved siden af mig dansede flyttemanden med sorte negle og to tons virilitet. Han er død nu. Det er de fleste

af gæsterne. Senere på aftenen vendte han bunden i vejret på Vulva, som parrede sig med ham med hovedet nedad, iført sort paryk og lændeklæder af guld-pailletter.
(Brøgger, 1992, Lem, s. 27)

Det karnevalistiske orgie forstås som en idealposition, der kombinerer krop og fællesskab, og som via Bakhtin defineres som "en tidsbegrænset befrielse fra den herskende sandhed og det herskende samfundssystem, en midlertidig ophævelse af alle hierarkiske relationer, privilegier, normer og forbud", men det er samtidig en imaginær og "urealiserbar fremtid" (Bakhtin, 2001, s. 30). Objektivet for Rigor og Mortis kan i tråd med den karnevalistiske materialisering forstås som en fundamental afvisning af den symbolske samfundsorden samt en integrering af overskridelsens ekstatiske struktur ("hvor vidunderligt det ville være"), her forstået som et liv hvor subjektet undslipper det spaltede civile begær ved simpelthen at nægte at lade sig indsluse og diktere af kasterende autoriteter og diskurser. Bagom de repressive praksisser forventes drømmen om den præ-civile, rene og ubesmittede familie at realisere sig: "(...) alle mine elskere var mine venner og mine venner var mine elskere. Vi var én stor erotisk familie" (Brøgger, 1992, Vulva, s. 17). Men hvor karnevallet hos Bakhtin er tidsbegrænset, forventes overskridelsens fællesskab i *Efter orgiet* at fungere som en permanent løsning, og hvor karnevallet bevæger sig mellem "det reelle og det idealt-utopiske" (Bakhtin, 2001, s. 31), synes overskridelsens fællesskab i *Efter orgiet* konsekvent at afvise det reelle, idet drømmen om det seksuelle fællesskab knytter sig til "livskraften" fremfor "dødsdriften" og derved fremstår idealiseret og imaginær.

Det seksuelle fællesskab som objekt mål forbindes med paradiset have som et metafysisk og guddommeligt sted før spaltningen eller efter genopstandelsen: "I paradiset have var de under kontrol (kønsorganerne). Da var de ét med os. Og derfor ikke noget at skamme sig over" (Brøgger, 1992, Rigor, s. 48).

Rigor og Mortis længes således efter en fuldendt og komplet værensmodi, som forudsættes at udspille sig før synden og før begæret, en form for "nøgenhedsnostalgi" (Agamben, 2012, s. 81):

Adam og Eva var blevet skabt i en kødelig krop og ikke en åndelig. Men denne krop blev atter klædt af nåden, som af et tøj og derfor – ligesom den ikke kendte til sygdom og død – således kendte den heller ikke til *libidoén*, altså den ukontrollerede ophidselse af kønsdelene (*obscenae*).
(Agamben, 2012, s. 76)

Forestillingen om det seksuelle fællesskab som en paradisisk praksis (før syndefaldet og før den symbolske orden) trækker samtidig på forestillingen om det seksuelle fællesskab som arnestedet for den gloriøse krop, en krop som er hævet over sondringen mellem nøgenhed og ikke-nøgenhed, og en krop som er hævet over både døden og begæret.

Sundhedsstyrelsens eksplicitte objekt mål, forstået som den sunde seksualitet og det gode livs fantasme, synes måske umiddelbart at kolliderer med det radikaliserede seksuelle fællesskab som Rigor og Mortis (den kulturradikale position) plæderer for i *Efter orgiet*, men *det centrale slægtsskab* ligger, som i "Eva" og *Det skjulte*, i forestillingen om, at seksualiteten, og derved mødet med den anden (og her også fællesskabet), indeholder en frigørende og forløsende kraft, som i sin rette form kan *reparere* og tætnes det splittede og spaltede menneske, og derved lede til *det gode liv* som en fællesskabsorienteret men imaginær endestation. Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale om AIDS og seksualitet og dramaet *Efter orgiet* indskrives sig derfor begge, til trods for deres umiddelbare kollision, i Foucaults seksualitetsinstallation, idet de situerer seksualiteten i en frigørende erkendelsesdiskurs *repressionshypotesen* (Foucault, 1994), som forudsætter, at seksualiteten bag dens indkodning i kulturelle repressive normer må opfattes som grundlæggende fri (Foucault, 1994, s. 44).

Til trods for at drømmen om fællesskabet spiller en central rolle i den eksplicitte aktants fantasmestruktur, spiller fantasien om *den eksistentielle personlighed*, som var et helt centralt objekt mål hos Sundhedsstyrelsen, kun en minimal rolle. Alligevel har særligt protagonisten Vulva fortsat efter sin død en ide om, at hun *forventes* at orientere sig mod identifikationen og fastholdelsen af en selvbevidsthed eller en eksistential personlighed, som kan samle og harmonisere hendes personlighed. En personlighed som søges og jages men aldrig bliver fundet:

Jeg prøver at mindes mit navn. *Jeg fornemmer at opgaven må være* – her hvor jeg er
– at finde "et øjeblik" – som koden til hele mit liv. Det øjeblik, da jeg for alvor
mødte mig selv.
(Brøgger, 1992, Vulva, s. 22, min kursivering)
Den som kender alt, men mangler sig selv, mangler alt.
(Brøgger, 1992, Hekate, s. 16)

Som i *Det skjulte* optræder selvets mangel som en mangel på en konkret geografisk orienteringssans: "If you have no ego, how the hell are you going to find something." (Brøgger, 1992, forside), "jeg kunne ikke fokusere på nogen, kun ane mennesker som plamager" (Brøgger, 1992, Lem, s. 28).

I *Efter orgiet* løber der, som i "Eva" og *Det skjulte*, et overskridelsesfantasme, som forbinder sig til døden (det reelle) og til kosmos, men dette fantasme figurerer ikke parallelt med det seksuelle fantasme eller med Vulvas jagt efter sit eksistentielle selv. Overskridelsesfantasmet er knyttet til fortælleren Hekate, som i dramaets optik sammen med den implicite forfatter strukturelt står for en gennemgribende dekonstruktion af de eksplicitte fantasmer. På den måde bliver overskridelsesfantasmet her også en implicit struktur, som knytter sig tæt op af den implicite kastrationscirkel. Dette vil blive yderligere uddybet i afsnittet "Fantasmets niveauer".

Den eksplicite konfliktakse

Efter orgiets eksplicite objektmaal, binder sig til de fire protagonister men særligt til den kulturradikale forældregeneration (Rigor og Mortis). Den søgen efter objektmalet, som udspiller sig i en imaginær optik, hvor den frie seksualitet forventes at lede til "livskraftige" fællesskaber, støder imidlertid konsekvent ind i forhindringer. Disse forhindringer eller denne modstand effektueres overvejende af den implicite forfatter og den olympiske fortæller (Hekate), som konsekvent dekonstruerer og devaluerer *repressionshypotesen*, og dermed det blik som søger mod forløsning og frigørelse af fortrængte drifter. Modstanden ligger dels som en fast underliggende struktur, og dels som en mere eksplicit modstruktur (Hekate). Forældrenes navne: Rigor og Mortis (ord der tilsammen er betegnelsen for *dødsstivhed*) demonstrerer eksempelvis den implicite forfatters strukturelle magt over teksten, idet disse afslører seksualfantasmets illusion. Det er således, som i "Eva" og *Det skjulte*, tekstens implicite strukturer, som angiver og afslører aktøernes bedrag, og disse repræsenterer således også den eksplicite aktants centrale modstandere.

Den implicite forfatter og Hekate fungerer imidlertid som uerkendte modstandere, idet Rigor og Mortis utvetydigt, som det også var tilfældet i Sundhedsstyrelsens materiale, betragter kapitalismen og døden (AIDS) som *repressionshypotesens* værste modstandere: "Drømmen blev ædt af kapitalen og realiseret som undertøjsindustri" (Brøgger, 1992, Mortis, s. 41), "Men orgasmen blev hurtigt til en "ting", alle skulle ha' så meget som muligt af. Ligesom hårde hvidevarer. Som om det var en kapital, en prestige, en fjer i hatten" (Brøgger, 1992, Mortis, s. 39). Desuden bliver "masserne" paradoksalt en central modstander for etableringen af det seksuelle fællesskab: "I samme sekund masserne tog over, fik det anale overtaget, røvhullets ideologi. Pengenes! Grådigheden, de falske behov og menneskeforagten" (Brøgger, 1992, Mortis, s. 39).

Dramaets kulturradikale repræsentation (Rigor og Mortis) er imidlertid ikke i stand til at erkende, at også den mytologiske drøm om at frigøre seksualiteten fungerer som en magtproducerende diskurs, som får kapitalens hjul til at spinde. I *Efter orgiet* er det derfor, som tidligere nævnt, implicite strukturer, som afslører ikke bare kapitalismens onde drøm men også den ondskab, der ligger i selve *drømmen som struktur*.

Det implicite mål

Det somatiske subjekt

Hvor den eksplicite fortælling orienterer sig mod at tegne de imaginære konturer til *den frigjorte personlighed*, og derved redde den somatiske borger fra ensomhed og egenrådighed, er den

implicitte fortælling omvendt fokuseret på nådesløst at kastrere denne logik samt inkorporere denne kastration i den enkelte. Som tidligere nævnt er det den olympiske fortæller Hekate og den implicitte struktur i *Efter orgiet*, som i udgangspunktet bliver agent for denne kastration, en kastration som tager afsæt i afsløringen af protagonisternes og institutionernes selvbedrag. Det interessante er dog, at Hekate på baggrund af denne dekonstruktion strukturerer et nyt fantasme, som tager afsæt i afviklingen af personligheden (*den frigjorte* og *den eksistentielle*). Denne afviklede personlighed går gennem døden og selvopløsningen og forbindes med det reelles tomrum.

Den olympiske fortæller Hekate er en kompleks fortæller, som fremstår som både historisk engel (Benjamin, 2007), "posedame" (Brøgger, 1992, s. 1) og græsk dødsgudinde. Historisk engel, fordi hun i et evigt tilbageskuende blik demaskerer den ideologiske fantasi om fremskridt og udvikling, og græsk dødsgudinde fordi hun sætter sig for at føre både protagonister og "publikum" mod dødsriget: "Hekate fører publikum ind i en meditation over elementet jord. (...) Alle i salen bliver gjort til – og gør sig selv til jord." (Brøgger, 1992, s. 14). Hekate funktion som olympisk fortæller omfatter at hun positioneres som en instans der overvåger, dømmer og vejleder dramaets protagonister. Denne fortælleposition tager sit afsæt i en fundamental dekonstruktion af den kulturradikale idealisering af den seksuelle frigørelse, og hun afslører nådesløst protagonisternes og velfærdsinstitutionernes retoucherede "biedermeierfantasier": "Sygdommen har ingen betydning, siger man og kokooner sig i tøfler og biedermeier med lyselukkere i sterling sølv" (Brøgger, 1992, Hekate, s. 10).

Hekate dekonstruerer fantasmets maske ved at insistere på, at døden, *tragedien* og undtagelsestilstanden altid allerede er en permanent realitet, og at det derfor altid allerede er menneskets yderste dag, som Agamben ligeledes advokerer for i *The Man Without Content*. Hekate påpeger, at det derfor ikke kan betale sig at lade risikosamfundets frygt og dødsangst kontrollere livets former:

(...) ærede publikum, terrorisme, aids og kræft er de kollektive livsformer udenfor vores kontrol, der rammer os alle.", "Auschwitz i silkelagner. Alle syndebugke er anonyme. Men jeg siger jer, I er alle sammen smittede. Katastrofen er for længst sket! Men I ved det ikke endnu.
(Brøgger, 1992, Hekate, s. 9)

Med denne dystre annoncering blotlægger Hekate, at interpellationens subjektivering udtrykkes mindre i magtens synlige undertrykkelse af begæret men snarere igennem magtens ideologiske og usynlige *løfte* om fremtidigt at kunne forhindre og afmontere negativiteten: "Mennesket har mistet sin skygge, negativiteten er opløst i eufori" (Brøgger, 1992, Hekate, s. 57), "(...) det evige liv er vedtaget ved lov" (Brøgger, 1992, Hekate, s. 57). Hekates mission bliver at afsløre ideologiens maske: "Skeletterne ud af skabet! Vi er alle skabsskeletter" (Brøgger, 1992, s. 12) eller: "(...) at gøre

alles syge synligt" (Brøgger, 1992, s. 25), og derved dekonstruere den dikotomiske spændvidde mellem helvede (undtagelsestilstand/død) og paradys (det gode liv/livskraft). Det er således i betydelig grad det gode livs fantasme og derved velfærdsstatens eksplicitte fortælling, som anfægtes via Hekates blik.

Hekates dekonstruerende projekt udspiller sig i samspil med den implicitte forfatter, som strukturelt underkender det seksuelle fantasmes fællesskabsorienterede målsætning, idet fantasmet i praksis fungerer decideret ekskluderende: "Den skulle aldrig have været for folket. Kun for de indviede. Kun for de få af os, der forstod at leve med kærligheden i behold" (Brøgger, 1992, Mortis, s. 38), "Til ham der vil noget for sig selv – for sin egen skyld – ikke for andres" (Brøgger, 1992, Hekate, s. 8), og som paradoksalt nok heller ikke kan leve op til sit ekstatiske løfte: "Det var simpelthen for kedeligt" (Brøgger, 1992, Lem, s. 32).

Den fantasmatiske figur, som udgør den seksuelle frigørelse, lovpriser, som det blev fremlæst hos Sundhedsstyrelsen, autenticiteten, intimiteten og nærværet, men i praksis synes den dog at blive reduceret til en egenrådlig og ensom affære: "Kærlighedens højdepunkt er, når elskereren tager af sted i en taxa. Tilfredsstillelsen ligger i at tænke tilbage på selve akten, fremfor at nyde den" (Brøgger, 1992, Lem, s. 27). På samme vis synes trygheden som idealfigur mindst ligeså somatisk og ensom: "Men Gergo følte sig kun tryk, når han fik revet bukserne af og stod med den bare ende til pisk" (Brøgger, 1992, Lem, s. 31).

I debatbogen *Kampen om sandhederne* konkluderer Rune Lykkeberg i tråd med denne optik, at de sidste årtiers skønlitteratur synes optaget af at gøre op med netop "den kulturradikale historicisme og den optimistiske opfattelse af selvet som en natur, der skal frigøres", og at dette ofte bliver praktiseret via en underkendelse af netop repressionshypotesen:

Det blev ikke sådan at den seksuelle frigørelse førte til fuldstændig frigørelse fra alle mørke kræfter (...) Hvis "repressionshypotesen" ikke holder, giver det heller ikke længere mening at anskue alle forbud som allierede i en mægtig konservativ undertrykkelse af livets sunde energier.
(Lykkeberg, 2008, s. 149-150)

Det er samtidigt afgørende for kastrationslogikken, at den internaliseres i den enkelte borger, så vi i den implicitte aktantfortælling står tilbage med et subjekt, som i en endeløs spiral kastrerer sig selv, paradoksalt nok ikke på trods af den repressive overskridelse men netop på grund af den. Forbud og overskridelse "besidder en form for enhed", som Foucault (1994) og Bataille (1986) formulerer det, og derfor vil overskridelsen altid resultere i forbud, lov og kastration på samme måde, som forbuddet resulterer i overskridelsen. Det implicitte objekt mål må derfor forstås som en cirkulær fastholdelse af et somatisk og egenrådigt subjekt, som er defineret ved sin smertelige og

diskontinuerte ensomhed, og som i stedet for åndeligt fællesskab må tage til takke med det somatiske og maskinelle orgie eller med den autoerotiske tilfredsstillelse. De to efterkommere af den seksuelle frigørelse, Lem og Vulva, udtrykker dobbeltaktantens logik, og derved det ideologiske fantasmets logik, i kraft af deres vekslende forsøg på at orientere sig mod selvets hypotaser (frigørelsen) og selvkastrationen:

Jeg prøver at mindes mit navn. Jeg fornemmer at opgaven må være – her hvor jeg er – at finde "et øjeblik" – som koden til hele mit liv. Det øjeblik, da jeg for alvor mødte mig selv. Og jeg har på fornemmelsen at dette øjeblik for mig er ensbetydende med det mest ligegyldige, betydningsløse, sanseløst berusede og bedøvende knald i en port. For Lem var dét øjeblik uden tvivl dér, hvor han stod overskrævs på en kæde marmorbjerge og lod sæden gå i morgenlyset. Over dybet og elven med diamanter og marmor i solen (...)
(Brøgger, 1992, Vulva, s. 22)

Også forestillingen om den seksuelle frigørelse som et paradisisk fundament dekonstrueres, og igen er det protagonisterne selv, der "med vilje" griber om den kasterende kniv:

I revolutionens navn!", skreg jeg med Mortis' stemme. Vi kørte 190 og gemte os i en villa et sted, hvor vi lå og rodede på gulvet, fulde af falsk begær og blod over det hele. Hanibal prøvede at snitte strisserne med nogle glasskår, han havde i lommen, mens jeg forsøgte at grine af dem. Men jeg kunne ikke, for jeg havde brækket tre ribben. Jeg havde brækket de ribben, kvinden er skabt af. Og jeg gjorde det med vilje.
(Brøgger, 1992, Vulva, s. 23, min kursivering)

For at opsummere ovenstående kan man argumentere for at, drømmen om nærhed, intimitet og fællesskab bliver en desillusioneret maske, som udspiller sig parallelt med forestillingen om den egenrådige somatiske personlighed ("mine højtærede narcisister." (Brøgger, 1992, Hekate, s. 7)) præcis som i Sundhedsstyrelsens seksualitetskampagner.

I det følgende vil det blive belyst hvilke hjælpere og modstander kastrationscirkelns somatiske subjekt møder.

Den implicite konfliktakse

Som i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale er det somatiske subjekts primære modstandere døden, AIDS, den anden samt subjektets egne drifter, idet disse strukturer alle svækker det nøgne liv i sine primære overlevelsesformer. Forestillingen om *den afviklede personlighed*, som introduceres i næste afsnit, fungerer ligeledes i nogen grad som en modstand, fordi den periodisk afslører det somatiske subjekts flade anonymitet og fører den forestillede individualitet mod opløsningen.

Det somatiske subjekts hjælpere er, som hos Sundhedsstyrelsen og i "Eva" og *Det skjulte*, fornuften, rationalet og selvdisciplinen, som skal holde det nøgne liv på plads. Samtidig bliver forestillingen om den seksuelle frigørelse paradoksalt nok hjælper, idet fantasmets

enhedsformationer hjælper det somatiske subjekt med at holde døden og kontinuiteten for døren, og fordi forestillingen om *den frigjorte personlighed*, i tråd med interpellationens dobbelte greb, bliver selve forudsætningen for det somatiske subjekt.

Også stigmatiseringen af de HIV-smittede fungerer i *Efter orgiets* implicitte fortælling som en hjælperposition, der udskiller og afviser dødens strukturløshed. Fællesskabet er nemlig kun for de raske borgere, og den smittede Vulva stigmatiseres og udstødes nådesløst til trods for sine desperate forsøg på at tilpasse sig konkurrencestatens arbejdsfællesskab. I et kontinuerligt forsøg på at fastholde sin somatiske funktionalitet og derved sin skinnormalitet, arbejder Vulva videre som om hun ikke var smittet:

Hun begyndte at æde valium for at få mod til at tage på arbejde. Hun sneg sig af sted og turde ikke se kollegaerne i øjnene. Sprang frokostpauser og kaffepauser over og arbejdede tolv timer i døgnet for at ingen skulle klage over hende. Og det kunne hun leve med. Men de andres rædsel ... At skulle bære den. Hver dag læste hun i avisen om den nye pest. At politiet vaskede stolesæderne efter en smittet. Den almindelige mening var at mennesker som hende skulle spærres inde. Det var den masseskræk og den mur af had, hun var ved at gå ned på. (Brøgger, 1992, Lem, s. 25)

I *Efter orgiet* opdeles befolkningen, i tråd med denne massive stigmatisering, som det blev fremlæst i det udvalgte kampagnemateriale fra Sundhedsstyrelsen, i to grupperinger: De der praktiserer en udpræget risikoadfærd, og som derved påføres et stigma (dem vi skal passe på), og dem der vandrer på dydens smalle sti, og derved kan fastholdes i et normalitetsbegreb: "Svømmebassinet er opdelt i to afdelinger. En for de svømmedygtige og en for de ikke svømmedygtige." (Brøgger, 1992, stemme, s. 15).

Fantasmets niveauer

I "Eva" og *Det skjulte* bliver det overskridelsesfantasme, som knytter sig til døden og til det reelle en del af den eksplicite aktantstruktur, idet den implicitte forfatter i begge tekster devaluerer protagonisternes imaginære blik. I *Efter orgiet* er logikken en smule anderledes, idet fantasmestrukturerne kan opdeles i forskellige niveauer. De fire aktantaktører (Rigor, Mortis, Lem og Vulva) strukturerer qua deres replikker et fantasme, som knytter sig til en frigørende overskridelse, som i udgangspunktet knytter sig til nydelsen, ekstasen og livskraften, men som samtidig forskyder sig i retning af dødsdriften, en dødsdrift som konsekvent tilbagekaldes og som derfor fremstår som en decideret dødsangst: "Dødsdriften havde for længst sat sig i alle samfundets celler, forklædt som livskraft" (Brøgger, 1992, Lem, s. 25). Denne cykliske gentagelses- eller tilbagetrækningsmekanisme, som helt grundlæggende kan siges at kendetegne seksualitetens natur (Bataille / Žižek), afsløres af den olympiske fortæller Hekate i den implicitte fortælling:

Begæret er sygt! Kom, lad os hænge os, så vi kan få erektion (...) Jeg har ingen gift i mig, hvis jeg dræber, er det med min favntags kraft. Anden parrer sig ikke

så sjældent til døde.
(Brøgger, 1992, Hekate, s. 2)

I Hekates optik er målet ikke at flygte fra denne dødsdrift og forklæde den som livskraft men at acceptere og leve med den. Žižek definerer denne umulige men uomgængelige dødsdrift som "*la condition humaine* som sådan" og lig Hekate forcerer han en *erkendelse* af denne traumatiske kerne:

Der er ingen løsning på det, ingen flugt fra det, og det gælder ikke om at "overvinde" eller "afskaffe" det, men om at affinde sig med det, at lære at anerkende det i dets mest forfærdende aspekt og derefter, på grundlag af denne fundamentale erkendelse, at forsøge at artikulere en måde, hvorpå man kan leve med det.
(Žižek, 2010, s. 42)

Hekate forbliver dog ikke konsekvent i dette traumatiske mellemrum, da hun på samme tid konstruerer et nyt overskridelsesfantasme.

En virkelig undtagelsestilstand?

Hekates mission i *Efter orgiet* bliver på messiansk vis at effektuere den virkelige undtagelsestilstand i hver enkelt borger (publikum og protagonister), en transformation som ikke er ydre men indre, idet den essentielt består i at *erkende* undtagelsen som regel og derved åbne et svimlende "mulighedsrum" (Agamben, 2003):

Jeg er påskeenglen, den navnløse, der døder og udfrier. Jeg er den der smører blod på dørene. Og får mange til at føle deres begrænsning og andre igen til at føle deres *skræmmende og lokkende muligheder*. Jeg er den der døder og udfrier.
(Brøgger, 1992, Hekate, s. 77, min kursivering)

Med Hekate bevæger læseren eller beskueren sig direkte mod døden (det reelle), som her i en agambensk optik tager form som en subversiv og "virkelig" pendant til den permanente undtagelsestilstand, som subjektet i udgangspunktet er situeret i:

Det tyvende århundrede vil i sin sidste halvdel se syndfloden bryde over den sociale verden for at rense en verden så dybt synket i ruin, som grådighedsfilosofien for længst har sunket den i skyld.
(Brøgger, 1992, Hekate, s. 7)

Døden bliver repræsentant for subjektets ultimative opløsning og forløsning og bliver et idealiseret sted, et decideret objekt mål:

Kun i dødens fortvivlelse ophører hun med at være en maskine, der er gået i stykker.
(Brøgger, 1992, Hekate s. 57)
Dér, hvor alle grænser er overtrådt og alle love ophævet, og de lilla pletter på huden viser sig, der begynder den levende gud at virke, og her er det at alle mennesker løber skrigende bort, pakket ind i plastic og panik.
(Brøgger, 1992, Hekate, s. 78)

AIDS som kulturel kode bliver således en strukturel kilde til erkendelse, idet sygdommen viser undtagelsens regel bagom repressionshypotesens fantasme og bag om den somatiske væren, som synes "pakket ind i plastic og panik."

I essayet "Kærligheden til døden" plæderer forfatteren Brøgger netop for Hekates standpunkt:

Behovet for formløshed er lige så stort som behovet for form: trangen til at drikke sig fra sans og samling, at være døddrukken, at flyde ud, forsumpe, gå i opløsning og glemme sin identitet, er en omvendt form for seksualitet (...)
summa summarum: man er nødt til at invitere døden ind i sin livsform, for at holde den i form.
(Brøgger, 1995, s. 295)

og fortsat:

Når formen bryder sammen, dør man på en måde. Hvis man er i stand til at gå klarsynet, uden selvmedlidenhed, ind i denne opløsningsproces – uden at fortrænge seksualiteten – dér opstår kærligheden. Den er der i gåsehuden på grænsen mellem hede og kulde, latter og gråd, sandhed og grusomhed – i ingenmandsland. Kun ganske få mennesker kan udholde at stå dér på den smeltende grænse mellem udslettelse og genopstandelse, mellem formløshed og form, død og seksualitet, i kærligheden, i brand.
(Brøgger, 1995, s. 296)

Som essaycitaterne indikerer, er denne idealiserede formløshed, som i øvrigt er næsten identisk med det somatiske subjekts formløshed, ude i et ærinde, hvor den affektive ambivalens tolereres, og hvor mennesket i stedet for et *enten eller* må mingelere med et absolut *både og*. Forestillingen om dette sted, dette "ingenmandsland", hvor grænser og strukturer falder sammen, trækker på Agambens forestilling om en virkelige undtagelsestilstand. En undtagelsestilstand, hvor mennesket er befriet fra sin form, sin maske, sine tilhørsforhold og ikke mindst sin somatiske forenkling. I henhold til subjektiviteten eller manglen på samme synes objektmålet for Hekate (lig Brøggers) at være anonymiteten, intetheden og hvilken-som-helst singulariteten = *den afviklede personlighed*, et mål, som ligger milevidt fra protagonisternes endeløse søgen efter selvets og fællesskabets hypotaser.

"Jeg er *intetheden* forklædt som narrefisse i guldlagner. De der følger mig, tror de vælger livet. Men *de mister sig selv*, og snart ved de ikke, hvem de selv er" (Brøgger, 1992, Hekate, min kursivering, s. 54). Der er i øvrigt alt mulig grund til at tro, at netop Hekatefiguren bliver et spejl på forfatteren selv, idet Hekate refererer til sig selv som "vejenes og vildvejenes vogter", hvilket fungerer som en mere eller mindre direkte intratekstuel reference til Brøggers autofiktive essaysamling fra 1975 *Kærlighedens veje og vildveje*.

Dog forholder det sig sådan med forestillingen om *den afviklede personlighed*, at den ikke konsekvent fastholdes i dette ingenmandsland. Som i *Det skjulte* forbindes den afviklede personlighed nemlig også med "en kosmisk krop" (Bakhtin, 2001), en livsform, som ikke

opretholder ambivalensen i et samtidigt *både og*, men som derimod lader modsætningsstrukturerne bryde sammen og forenes i en symbiotisk enhed. Hekate fører således i løbet af dramaet publikum mod de fire elementer jord, vand, ild og luft. Her jorden som i *Det skjulte*:

Hekate fører publikum ind i en meditation over elementet jord. Hun maner alle til at identificere sig med substansen jord. Den faste grund. Den faste form. Det kompakte stof. Muldjord, sandet jord, gruset jord, grå, brun, sort jord. Knogler, ekskrementer. Alle i salen bliver gjort til – og gør sig selv til – jord.
(Brøgger, 1992, s. 9)

Til trods for at Brøgger og Hekate bevæger sig imod de imaginære fantasmer og søger en grundlæggende accept af antagonismens mellemrum, får vi som læsere alligevel fornemmelsen af, at forestillingen om dette mellemrum er situeret et imaginært sted: Et paradisisk sted, hvor dødsdriften godt nok reagerer og dominerer, men hvor den samtidig ophæver sine polariseringer. Hekates dødsrige åbner kun i glimt splittelsens sår for derefter at tilbagekalde borgeren til et kosmisk paradis uden antagonistiske spændinger. Som Brøgger ligeledes formulerer det:

I kropsforeningen bliver vi et kort øjeblik befriet fra vores egen form ved at flyde ind i hinanden og flyde ud i noget tredje (...) i ekstasen kan vi befri os fra begæret, fra savnet, fra længslen – fra seksualiteten og blive til intet et kort sekund.
(Brøgger, 1995, s. 290)

Efter orgiet producerer således to fantasmeniveauer, som begge er forbundet med døden og seksualiteten (=den frigjorte personlighed/ den afviklede personlighed), men som i fantasmets kerne principielt bevæger sig i hver sin retning (væk fra døden ("livskraft" / mod døden "dødsdrift"). Begge fantasmer synes imidlertid at ende og mødes ved den kasterende og implicitte struktur *det somatiske subjekt*. I forhold til den dobbelte aktantlogik betyder det, at fremskrivningen af *den afviklede personlighed* i *Efter orgiet* principielt både kan placeres i den eksplicite aktantlogik som repræsentant for fantasmets flade eller fernis (det eksplicite mål), og i den implicite aktant, hvor den etablerer en form for dekonstrueret agambensk *livs-form* i kraft af afsløringen af det frigjorte personlighedsfantasme. I den dobbelte aktant placeres forestillingen om *den afviklede personlighed* på fantasmets plads (i den eksplicite struktur/ Aktant 5), fordi den qua sin målrettede konvergens lukker flere sprækker, end den åbner. Dramaets fantasmer fungerer altså ikke tekstuel på samme plan, som de gør det i "Eva" og *Det skjulte* men konstrueres i en hierarkisk orden, hvor *den afviklede personlighed* er lidt bedre rangeret end *den frigjorte personlighed*, fordi den er situeret en anelse tættere på det reelles antagonistiske struktur.

Kommunikationsakserne

I den eksplicite aktant er objektmålet på den ene side frihed, individuation og fællesskab og på den anden side en mislykket accept af antagonismens mulighedsrum (*den afviklede personlighed*). I begge projektaakter er det enkelte subjekt, og velfærdsfællesskabet giver og modtager af målet, idet den frie seksualitet og den frie borger, præcis som i Sundhedsstyrelsens materiale, forudsættes at gavne den enkeltes liv (*det gode liv*), og samtidig forventes den at kitte samfundet sammen i "næstekærlighedens nadver" (Brøgger, 1992, s.39). Den symbiotiske og enhedssøgende afvikling af personligheden forudsættes også at aktualisere sig i den enkelte borger, og denne bliver både givet og modtaget af den enkelte. I den implicite aktant er objektmålet den kastrerede somatiske personlighed, og igen leder det enkelte subjekt og pseudofællesskabet an som giver og modtager af denne kastration. Den kombinerede ydre og indre kastration, som Sundhedsstyrelsens implicite aktant eksekverede, er således i den litterære form blevet inkorporeret i den enkelte som et dynamisk selvspejlende virke i konkurrencestatens søskendekultur.

Den eksplicite og den implicite fortælling kan illustreres på følgende måde i den dobbelte aktantmodel:

Aktant 5

Aktant 6

SKØNLITTERATURENS EKSPLICITTE FORTÆLLING – AKTANT 5

Efter orgiet

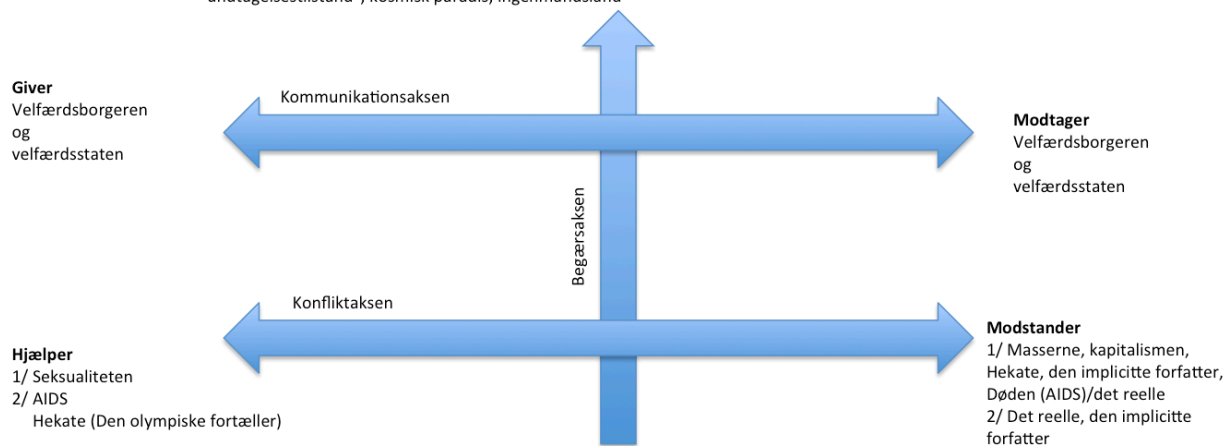
Objekt mål

1/ Den frigjorte personlighed

Seksuelt frigjort, fællesskabsorienteret, autentisk, individuering, altruistisk, omsorgsfuld, kreativ, antiautoritativ, livskraftig, gloriøs, repareret, ren, tættest, nærværende, overskridende

2/ Den afviklede personlighed

Hvilken-som-helst singularitet, opløst, forløst, formløs, symbiotisk, anonym, dødsdriftig, situeret i "den virkelige undtagelsestilstand", kosmisk paradisi, ingenmandsland

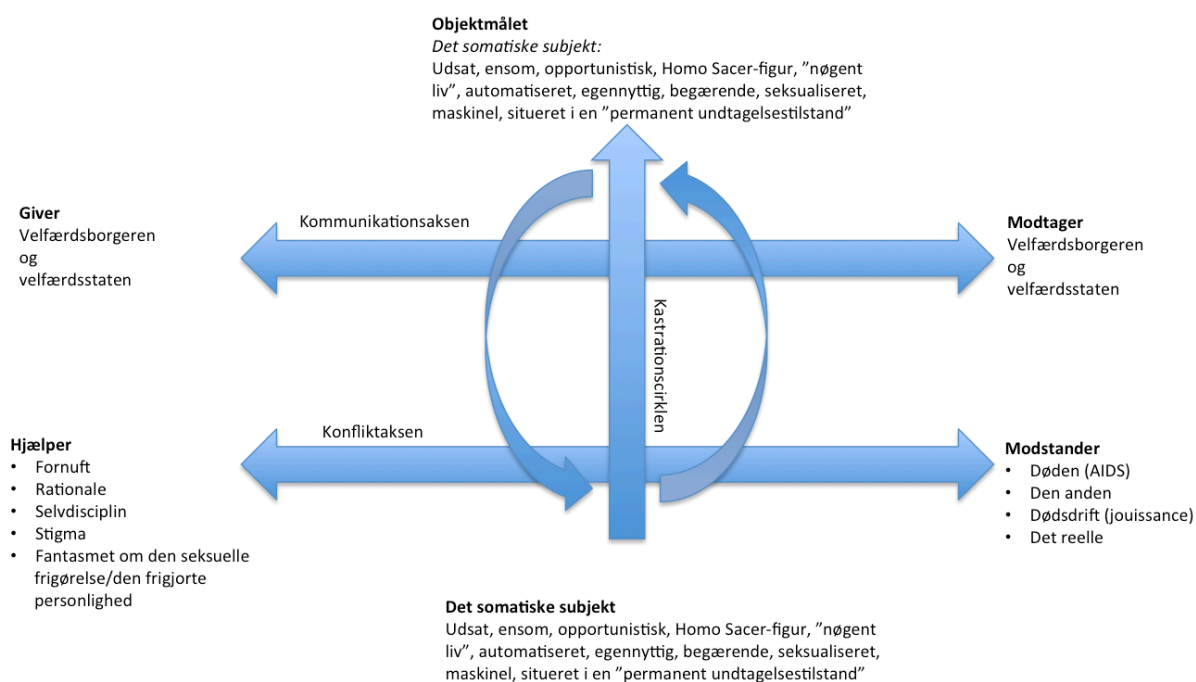
Det somatiske subjekt

Udsat, ensom, opportunistisk, Homo Sacer-figur, "nøgent liv", automatiseret, egennyttig, maskinel, begærende, seksualiseret, situeret i en "permanent undtagelsestilstand"

SKØNLITTERATURENS IMPLICITTE FORTÆLLING – AKTANT 6

Efter orgiet

Delkonklusion: *Seksualitet og AIDS* som et poststrukturelt mellemværende mellem den offentlige kampagnetekst og den skønlitterære tekst

Det mellemværende, som i 1990'erne udspillede sig mellem den offentlige kampagnetekst og den skønlitterære tekst, knytter sig overvejende til en strukturel italesættelse og tematisering af forskellige subjektiveringspraksisser og interpellationspraksisser. Disse praksisser, som synliggør og identificerer velfærdsstatens forventninger til borgeren samt velfærdsstatens egne ontologiske idealer, udtrykkes her qua forskellige ideer, fortolkninger og tematiseringer af borgerens omgang med eller adfærd i forhold til seksualiteten. Som tidligere nævnt forstås seksualitet, i tråd med afhandlingens poststrukturelle optik, som et diskursivt produkt eller "en installation", som udspiller sig på magtens felt. Velfærdsinstitutionen Sundhedsstyrelsen identificerer sig qua kampagnematerialet med magtens felt eller påtager sig rollen som magtens afsender eller budbringer, uden at det i øvrigt betyder, at den reelt er identisk med denne. Tværtimod viser ovenstående strukturelle aktantanalyser, at velfærdsinstitutionen selv qua sin fantasmatisk interpellation af borgeren underkastes det diskursive felt, som seksualiteten her udspiller sig i.

Man kan på denne baggrund argumentere for at Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale via sin italesættelse af borgerens forventede og ønskelige brug af seksualiteten producerer, *en seksualitetsinstallering*, som ikke bare superviserer den singulære borgers forståelse og praktisering

af seksualiteten, men som også forskyder og forskubber den måde, hvorpå borgeren forstår sig selv som et begærende subjekt. På samme tid kontrollerer den subjektets intersubjektive relationer både i relation til den singulære anden og velfærdsfællesskabet som en fælles ideologisk struktur.

Som det fremgik af analyserne i det forrige forudsættes borgeren, både i kampagnematerialet og de litterære tekster, at være bestemt som et *somatisk subjekt*, et subjekt, som er kendetegnet ved sin opportunisme, sin sårbarhed, sit begær og sin ensomhed. Den seksuelle installation, som hos Sundhedsstyrelsen udgør aktantens projektakse, tager form som et ideologisk fantasme, som på den ene side fremskriver en imaginær positivitet eller en ideologisk forvrængning, som kan betegnes som *den sunde begærløse seksualitet*, som forventes at hjælpe borgeren forbi sin somatiske kastration, og på den anden side fremskriver den selv en kastrerende og symbolsk cyklus, som kan betegnes *den kastrerende seksualitet*. De to strukturer udspiller sig parallelt, således at den "ideologiske maske" bliver virksom og strukturerende for den symbolske ontologi og omvendt.

Det ideologiske fantasmes binære funktion tjener interpellationens dobbelte praksis, idet den eksplicit installerer et ønske om og et begær efter en eksistentiel væren eller en forpligtigelse til frihed (*den eksistentielle personlighed*), og implicit i kraft af at kastrationscirklen (gen)installerer en lydlig og somatisk borgerfunktion (*det somatiske subjekt*). Interpellationen eller det ideologiske fantasmes dobbelthed betyder samtidig, at borgeren i udgangspunktet både forudsættes allerede at udfylde den form, der forventes (*det somatiske subjekt*), og samtidig forventes at blive noget andet (*den eksistentielle personlighed*). Paradoksalt nok udelukker de to borgerskabsfortællinger i nærværende materiale hinanden, idet fantasmet's maske (*den eksistentielle personlighed*) kræver en afvikling af den ængstelige sårbarhed og en opblomstring af en nysgerrig og altruistisk omverdensrelation, hvorimod fantasmet's bagside kræver en massiv risikoorienteret og egenrådig seksualitets- og livspraksis, hvor tilliden til den anden og fællesskabet fuldstændig afskrives.

I AIDS- og seksualitetskampagnerne spiller det ideologiske fantasmes tilknytning til "det reelle" en helt central rolle både som en desperat synlig modstand og som en mere fortrængt modstand. I den eksplicite fortælling skærmes både borgeren og institutionen qua det begærløse fantasmes forvrængninger mod nydelse, kontinuitet og død, samtidig med at den implicite fortælling tilnærmer sig det reelle qua sine nærmest paranoide forestillinger om en forestående undtagelsestilstand, som identificeres som den absolutte kastration. Det reelle repræsenterer således ikke bare subjektets grænse men også velfærdsinstitutionens mulige udslettelse.

Interpellationen tager form som en kombineret ydre og indre funktion, idet den både bevæger sig *mod* subjektet, samtidig med at den installeres *i* subjektet (gouvernementalitet).

De litterære tekster fungerer tekstuel som en parering eller en afvisning af denne seksuelle interpellationsdiskurs, samtidig med at de i deres forsøg på at afvise interpelleringen paradoksalt nok accepterer og godkender selvsamme interpellering. Litteraturen konstruerer, som de offentlige kampagner, en dobbelt struktur, dels en struktur, der peger mod en forvrængning af virkeligheden (*overskridelsesfantasmet*), og dels en struktur, som afslører denne forvrængningscyklus og geninstallerer *det somatiske subjekt*.

I den eksplicite dialog er Sundhedsstyrelsen i sit ideologiske fantasme optaget af at bygge op (*det gode liv*), hvor litteraturen omvendt synes optaget af at bryde ned. Denne skæve dialog, som positionerer velfærdsinstitutionen som maternalistisk autoritet og borgeren som oprørsk infant, tjener imidlertid det samme formål, idet de begge, i kraft af deres forsøg på at lukke antagonistiske spaltninger og splittelser, der kan afsløre mellemrummets tomhed, skærmer ikke bare det reelle men også den symbolske kastration.

Konkluderende bliver det, som analysen har vist, muligt at fremlæse fire forskellige subjektivitetsforestillinger, som på kryds og tværs fremvises, idealiseres, afsløres og afvises imellem institutionsteksten og den litterære tekst: *Det somatiske subjekt, den eksistentielle personlighed, den frigjorte personlighed og den afviklede personlighed*.

Den strukturelle forskel

Den ideologiske ontologi, der manifesterer sig imellem kampagneteksten og den litterære tekst, ligner til forveksling hinanden, til trods for at institutionen iklæder sig magtens lånte fjer, og litteraturen omvendt optræder som mandat for subjektet. Forskellen imellem velfærdsstatens offentlige kampagnetekst og den skønlitterære tekst ligger således *ikke i* fremskrivningens dobbelte tematik (*fantasme - kastration*) men derimod *i* tematikkens indbyrdes struktur.

I Sundhedsstyrelsens kampagnetekst forbliver den spaltede relation imellem de to fortællinger disharmonisk, idet de to positioner (forvrængningen og kastrationen) *ikke* hver især tekstuel og strukturelt tolererer hinandens tilstedeværelse. Derimod destruerer de to fortællinger gensidigt hinanden, idet de baserer sig på modstridende borgerskabsideal, som ikke forenes og repareres i teksten, men som derimod illustrerer en radikal umulighed. Denne inkongruens kan relateres direkte til kampagnetekstens mangel på olympisk overblik, idet det ideologiske fantasme, her forstået som forholdet mellem *den eksistentielle personlighed* og *det gode liv*, aldrig afsløres og erkendes som illusion eller forvrængning men derimod holdes skjult og således aldrig anerkendes som en del af magtens interpellation. Med andre ord, forvrængningen fastholdes parallelt men adskilt fra kastrationen som et reelt og muligt mål. Den ultimative konsekvens af denne rigide

uoverensstemmelse bliver, at velfærdsinstitutionen som afsender kommer til at fremstå lige så impotent, som den borger den kastrerer, og man kan på denne baggrund konkludere, at kampagnematerialet tager form som en utilsigtet selvkastration. En kastration, som måske gør noget synligt for læseren, men som fastholder velfærdsstaten i en ideologisk forblindelse, hvor denne maskerer velfærdsideologiens umulige kerne.

I de litterære tekster er de to fortællinger derimod inkluderet i hinanden, født i hinanden og hænger sammen i en repareret dobbelthed, hvor den ene part virker ind på den anden uden samtidig at opløse og devaluere denne. Det betyder ikke, at litteraturen er hel, harmonisk og samlet, men at den tolererer subjektets og ideologiens spaltede grundvilkår, og at den anerkender, at der bag illusionen ikke ligger andet gemt end muligheden af en illusion (Žižek, 2010, s. 248).

Sundhedsstyrelsens fortællinger om subjektivitet i relation til emnet overvægt (2009-2012)

I afhandlingens følgende aktantanalyser vil emnet *overvægt* blive omdrejningspunkt for undersøgelsen af Sundhedsstyrelsens subjektiverings- og interpellationsprocesser.

Det somatiske subjekt

Den overvægtige borger - et socialt stigma

Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale, som her går under betegnelserne vægttabsguide: *Små skridt til vægttab – der holder* (2009) og selvhjælpsguide: *10 veje til vægttab* (2011) er begge forfattet af Per Brændgaard Mikkelsen og henvender sig direkte til en i udgangspunktet udefineret gruppe af overvægtige borgere:

Metoden Små skridt er velegnet til overvægtige, raske voksne.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 1)
Denne bog er for dig, der gerne vil gå ned i vægt på en holdbar måde.
(Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 1)

Det forudsatte subjekt udgør således ikke umiddelbart, som i størstedelen af AIDS- og seksualitetskampagnerne, den almene borger men derimod en mere specifik somatisk defineret gruppe af borgere. Dette billede ændrer sig dog betydeligt, hvis vi ser på, hvordan Sundhedsstyrelsen definerer sin overvægtige målgruppe: Den overvægtige borger. I *10 veje til vægttab* defineres overvægt som BMI over 25 og taljemål over 80 – 88 cm for kvinder og 94 – 102 cm for mænd (*10 veje til vægttab*, 2011, s. 33-39). Ifølge Sundhedsstyrelsen selv er 47% af den voksne befolkning således defineret som overvægtige, og 13% af befolkningen er defineret som svært overvægtige (www.sundhedsstyrelsen.dk)

Kampagnematerialet har således umiddelbart en relativt bred målgruppe, som har det til fælles, at de vejer for meget i forhold til BMI-kriterierne. Det forholder sig imidlertid ikke sådan, at overvægt er ligeligt fordelt i befolkningen, for ifølge tal fra Sundhedsstyrelsen er betegnelsen overvægt i udpræget grad knyttet til en social bestemmelse, primært defineret ved uddannelsesforhold, hvilket indikerer, at Sundhedsstyrelsens målgruppe overvejende må kategoriseres som en kulturel (uddannelse) og / eller økonomisk (indkomst) underklasse.²⁷ Denne målgruppekategorisering fremtræder dog ikke eksplicit i kampagnematerialet men bliver alligevel udtrykt implicit undervejs.

Et eksempel på dette er på side 30-33 i *Små skridt til vægttab – der holder*, hvor fire repræsentative velfærdsborgere træder frem som borgere, der alle gerne vil tabe sig. De fire velfærdsborgere er ikke "virkelige" velfærdsborgere men fiktioniserede borgere, der fremtræder ved hjælp af illustrationer. (se bilag 2)

Den ene kvinde (Sofie) har taget 20 kilo på i forlængelse af sin graviditet. Vi hører intet om hendes uddannelse eller jobsituation, men illustrationen af manden (Kim), som står ved siden af hende i kedeldragt, indikerer, at han arbejder som håndværker og derved har en kort uddannelse bag sig: "Sofies mand, Kim, har også tillagt sig en stor topmave" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 30). Den anden kvinde Sanne er enlig mor til to børn, og vi ved kun om hende, at hun laver traditionel, uinspireret og usund dansk mad: "(...) pølser, frikadeller eller pasta med kødsovs" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 30). Den tredje borger er etnisk dansker (Temel), og den fjerde er den enlige it-medarbejder (Alex), der fremstilles som udpræget socialt udfordret. Tilsammen giver de i kraft af deres forskellige sociale stigma: Lav uddannelse, enlig mor, etnisk dansker og socialt afvigende, et billede af kampagnens forestilling om en potentiel målgruppe og derved den forudsatte læser forstået som aktantens subjekt.

I tråd med denne stigmatisering skriver Sundhedsstyrelsen på www.sundhedsstyrelsen.dk om vægtstoppåuddannelserne målsætning:

I uddannelsen er der særlig vægt på rådgivning af svært overvægtige personer indenfor følgende befolkningsgrupper: personer udenfor arbejdsmarkedet, svært overvægtige gravide og nybagte mødre, særligt udsatte erhvervsgrupper, samt personer af anden etnisk oprindelse end dansk.
(www.sundhedsstyrelsen.dk)

Denne sociale stigmatisering identificerer det forudsatte aktantsubjekt som en art velfærdsstatens "urban – underclass", der af Rose beskrives som, "An amalgam of cultural pathology and personal weakness" (Rose, 1999, s. 88). Dette sociale stigma optræder som nævnt ikke som en eksplicit og direkte markør men ligger som en underliggende forudsætning og forståelse af kampagnens

eksplicite ærinde om at løfte velfærdsborgeren mod en bedre fremtid. Sundhedsstyrelsens målgruppe der forstås som aktantens subjekt, kan således betegnes som en relativt stor gruppe mennesker (47%), som fortrinsvis forventes at tilhøre en lavere social, økonomisk og kulturel gruppering i velfærdssamfundet.

I tråd med denne praksis har Ulrich Beck argumenteret for, at risikosamfundet ikke nødvendigvis ophæver klasseskel men i nogle tilfælde, som her, forstærker dem:

Risikofordelingens historie viser, at risici – ligesom rigdom – følger klassemodellen – blot omvendt: Rigdom akkumuleres for oven, risici for neden. For så vidt synes risici ikke at ophæve klassesamfundet, men tværtimod at forstærke det.
(Bech, 2004, s. 48)

Kampagnerne henvender sig på skift til de overvægtige som samfundsgruppe:

De vægttab, der er nævnt i eksemplerne, er kun vejledende. De er baseret på en gennemsnitsperson, og derfor vil de fleste opnå et vægttab, der afviger en smule derfra.
(Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 42)

og til den overvægtige som individualiseret og direkte tiltalt enkeltperson:

Anbefalingerne om små skridt tager hensyn til både kroppen og vanernes magt, idet ændringerne er små og gradvise og tager udgangspunkt i netop din virkelighed.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 9)

Denne skelnen mellem "gennemsnitsborgeren" og den personificerede borger, som tiltales: "du" ("*du er overvægtig*", "*du har vejet det samme gennem længere tid*", "*du har haft den gamle vane i længere tid*" (Sundhedsstyrelsen, 2009, indholdsfortegnelsen, min kursivering), er knyttet til interpelleringens dobbelthed, hvilket analysen af de to aktantlogikker vil synliggøre nedenfor.

Det ulykkelige subjekt

I AIDS- og seksualitetskampagnerne spillede forestillingen om risici, undtagelsestilstand og farefællesskab en betydelig rolle både i den eksplicite og den implicite fortælling, og det forudsatte subjekt blev i udpræget grad defineret ved sin udsathed og sårbarhed. Denne subjektiveringsform hang mere eller mindre logisk sammen med, at befolkningen via kampagnematerialet skulle overbevises om, at de skulle handle på en særlig måde, at de skulle bruge prævention for at *undgå* smitte.

I *Små skridt til vægttab – der holder og 10 veje til vægttab* spiller italesættelsen af risici en betydeligt mindre rolle, hvilket kan have flere årsager.²⁸ For det første er målgruppen eller det forudsatte subjekt allerede overvægtig og derved situeret i en form for undtagelsessituation, og kampagnens ærinde er således ikke orienteret mod at forebygge overvægten men derimod mod at afmontere eller ”nedbringe” en allerede identificeret overvægt:

At følge kostrådene vil nedbringe din risiko for livsstilssygdomme, som hjerte-kar-sygdom, type2-diabetes og visse kræftformer, og du vil undgå at tage på i vægt.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 18)

Det er værd at bemærke for det første, at brugen af udtrykket ”livsstilssygdomme” fremfor det mere generelle udtryk ”sygdomme” indikerer, at disse sygdomme anses som selvforskyldte sygdomme, som velfærdsstaten kan hjælpe med, men som den ikke kan eller vil tage ansvar for. For det andet er borgerens egen motivation, lyst og vilje til at ændre på sin livssituation ikke til debat. Den overvægtige borger skal ikke overtales til at tabe sig, idet det allerede forudsættes, at borgeren identificerer sin situation som uholdbar, og derved har de samme interesser og motivationer som Sundhedsstyrelsen:

Små skridt er ændringer i dine nuværende vaner - *ændringer som du selv har lyst til* (...)
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 2, min kursivering)
Det er ikke meningen, at du skal nå *dine mål* i dag eller i morgen. Det vigtigste er at du bliver ved med at gå.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 18, min kursivering)

Indenfor denne optik er det således ikke nødvendigt at skræmme det forudsatte subjekt, som allerede er interPELLeret til at være indstillet på at forbedre sin fysik, og som forstår vægttabets ideologi som en selvfølgelighed.

Rose formulerer denne logik i *Powers of Freedom*:

In the new modes of regulating health, individuals are addressed on the assumption that they want to be healthy, and enjoined to freely seek out the ways of living most likely to promote their own health.
(Rose, 1999, s. 86)

Eller som Beck formulerer det:

De er uvidende, men med gode intentioner. De gør sig umage, men mangler overblik. Således anskuet består befolkningen af lutter ingeniører in spe, som endnu ikke er i besiddelse af en tilstrækkelig viden.
(Beck, 2004, s. 77)

Den overvægtige borger er en somatisk borger, som orienterer sig kropsligt i verden, og som bliver identificérbar med sin ydre fysik, men som også kan transformere sig og skifte ham:

Et passende og realistisk mål for de fleste overvægtige er at tabe 10% af udgangsvægten.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 4)
Lidt ældre børn kan "vokse sig ud af overvægten".
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 38)

Den forudsatte borger er samtidig og i tråd med denne somatik en maskinel og automatiseret borger:

Vi spiser og drikker og tager bilen næsten som om, vi er *robotter*. Vi slår opmærksomheden fra og autopiloten til, og så gør vi det, vi plejer.
(Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 13, min kursivering)

Idet kampagnerne forudsætter, at den overvægtige borger *allerede* er orienteret mod sin fysik, sin automatik og sit forventede vægttab, er den overvægtige italesat og interPELLeret som ulykkelig, ensom og udsat. Den eksplicite aktantdynamik er således ikke en overtalelsessituation, hvor borgeren skal overbevises om, at det er usundt og farligt at være overvægtig, men snarere en interPELLerende fortælling om hvordan den somatiske borger, som *allerede er* defineret som ulykkelig, ensom og udsat, og som *allerede* nødvendigvis må forstå sig selv som ulykkelig, ensom og udsat, overkommer sin somatiske og derved emotionelle udsathed.

De to kampagner er ikke eksplicite i deres kategorisering af overvægtige som ulykkelige og udsatte, men i kraft af deres ekstreme fokusering på de forbedringer vægttabet medfører, indikeres det, at den overvægtige i udgangspunktet lever et ufuldkomment og utilstrækkeligt liv:

Vægttab gør, at du får det *bedre* fysisk og psykisk. Du får *mere* overskud, dit humør får *et løft*, og din krop fungerer *bedre*.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 4, mine kursiveringer)
Fysisk aktivitet øger dit fedttab, gør dig sundere og *gladere*.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 9, min kursivering)

I AIDS- og seksualitetskampagnerne blev det forventet, at det forudsatte subjekt allerede i udgangspunktet var fornuftigt, på samme måde som overvægtskampagnerne forudsætter, at subjektet allerede er orienteret mod at tabe sig. Alligevel forventede AIDS- og seksualitetskampagnerne, at subjektet "glemte" denne fornuft. På samme måde forventer overvægtskampagnerne, at subjektet til trods for sin generelle orientering mod vægttab i udgangspunktet er dovent og ugideligt:

Det er sundere at bevæge sig en lille smule mere end at blive siddende i sofaen, fordi du ikke orker at blive sportsmenneske.
(Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 18)

samt at subjektet på denne baggrund er ramt af, eller bør være ramt af, kronisk dårlig samvittighed:

Husk: Det er altid bedre at tage et lille skridt i en sundere retning end at stå stille med dårlig samvittighed over, at man ikke tager et stort skridt.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 3)

Det infantile og egenrådige subjekt

I ovenstående citater tiltales den overvægtige borger som et uregerligt og dovent teenagebarn, men generelt italesættes borgeren faktisk som væsentlig yngre, til trods for at kampagnematerialet meget specifikt henvender sig til voksne borgere (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 1). Denne interpellering af borgeren som infantilt og hjælpeløst barn kommer særligt til udtryk i kraft af de meget lave forventninger, Sundhedsstyrelsen har til borgeren. Den overvægtige borger er i udgangspunktet inkompetent og kastreret og må hele tiden forudsættes ikke at være i stand til klare noget selv:

Husk: Det er bedre at gøre mindre, som du kan blive ved med, end at gøre mere, som du må opgive, fordi det var for meget.
Beslut dig for at gøre *mindre*, end du tror du burde gøre.
Gå ikke i gang med noget, med mindre du på forhånd tror, at du sagtens kan *blive ved* med at gøre det.
(Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 9)

I disse eksempler formår Sundhedsstyrelsen at bestemme den overvægtige borger som et overstadigt eller overmodigt barn, der ikke kender sine egne begrænsninger, samtidig med at de fremhæver borgerens fundamentale mangler og derved kastrerer og ringeagter borgeren. Manglen, som implicit træder frem, synes at være centrale "voksenkompetencer" som vilje, målrettethed, vedholdenhed og selvbeherskelse. Disse borgerkompetencer, som den overvægtige borger ikke i udgangspunktet er i besiddelse af, forventes han at kunne tilegne sig via sine "små skridt".

Hele symbolikken omkring de "små skridt", som gennemsyrrer begge kampagner vækker associationer til det lille barn, der skal lære at gå, og som i sine gentagne forsøg må forvente at slå sig undervejs:

Idéen med små skridt er også at blive ved med at gå og hele tiden gøre små ting bedre og bedre. På den måde kan det, der før var et stort og uoverkommeligt skridt, blive til et lille skridt, når du indfører forandringen langsomt og tager et lille skridt af gangen.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 2)

Som analysen af den eksplicitte og den implicitte fortælling vil illustrere, forholder det sig dog ikke sådan, at den overvægtige borger qua aktanten forventes at udvikle sig fra *barn* til *voksen* via

sit vægttab, som idealet ellers var i AIDS- og seksualitetskampagnerne, det forholder sig omvendt, sådan at det kastrerede borgerbarn ansføres til at forblive barn i begge fortællestrukturer. Som det vil fremgå af analyserne forudsættes i den eksplicitte fortælling en udvikling fra det kastrerede til det almægtige barn, og i den implicitte fortælling intensiveres forestillingen om det kastrerede barn ved hjælp af kastrationscirklen.

Denne forståelse af den overvægtige som et overvåget barn henviser litterat Marianne Raakilde Jespersen og idrætsforsker Verner Møller også til i deres artikel: "Det sygeliggjorte fedt" (2010): "Prisen er altså, at de (kirurgisk behandlede overvægtige) må opgive nogensinde at få en ordentlig voksenidentitet. I stedet må de tilpasse sig en barnerolle, som i øvrigt fuldstændig matcher den måde, fede fremstilles på (...)" (Raakilde Jespersen og Møller, 2010, s. 223)

Som i AIDS- og seksualitetskampagnerne italesættes borgeren ligeledes som egenrådig og opportunistisk, og denne egenrådighed knyttes til barnets forventning om belønninger: "Når du har fundet den eller de gevinster, der motiverer dig mest, så skriv det ned et sted, hvor du ser det hver dag" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 5), men også til den voksnes neoliberalistiske maksimeringskalkule: "Du lærer, hvordan du finder frem til dine helt egne små skridt, hvor du får maksimal virkning med minimal indsats" (Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 9). Det sidste citat er et eksempel på, at denne egenrådighed forudsættes at være et grundlæggende afsæt for personligheden, men at den også er noget, borgeren *lærer* og forfiner med vægttabet. Samtidig styrkes denne egenrådighed af, at kampagnerne forudsætter, at den overvægtige borger konsekvent er orienteret mod egne behov og lever en følelsesmæssigt isoleret tilværelse.

Som i kampagnematerialet om AIDS og seksualitet fornemmes allerede i tiltalen af aktantsubjektet et paradoks, idet borgeren, i kraft af sin identifikation med det ulykkelige og utilstrækkelige barn, er defineret ved at mangle form, og i kraft af sin forventede orientering mod vægttabet og sit biologiske borgerskab samtidig allerede er i besiddelse af form. Borgeren interPELLERES således til at blive noget andet, end han er, samtidig med at han forventes at blive noget, han forventes *allerede* at være. Dette paradoks, som også var centralt i AIDS- og seksualitetskampagnerne, vendes der løbende tilbage til i afhandlingen, men særligt i afsnittet om den implicitte fortælling som omhandler kampagnernes cirkelaktant. I de følgende afsnit vil det dog blive vist, hvordan kampagnerne også, og mere eksplicit, er orienteret mod den overvægtiges udvikling og forvandling fra somatisk subjekt til eksistentiel og succesfuld personlighed.

Den eksplicitte fortælling

Objektmålet

I AIDS- og seksualitetskampagnerne (1990-1998) var det eksplicitte objekt mål knyttet til en eksistentiel betoning af det gode liv (*den eksistentielle personlighed*) og en idealiseret og imaginær drøm om fuldkommen jeg-dannelse. Samtidig var det eksplicitte objekt mål her forbundet med en afvisning af en operationel og begærende markedslogik og en fantasi om at overvinde begærets spaltning gennem et altruistisk fælleskab.

Objekt målet i den eksplicitte fortælling om overvægt anno 2011-2012 ligner på væsentlige områder seksualitetskampagnerne men fremstår mere spaltede og mere kontrastfyldte, og der er, som det vil blive vist i nedenstående analyse, således på mange måder tale om forskellige eksplicitte objekt mål, som reelt afmonterer hinanden, og som også på væsentlige områder står i kontrast til seksualitetskampagnerne. De har dog det til fælles, at de alle, som i seksualitetskampagnerne, er knyttet til fantasien om at overvinde subjektets følelse af utilstrækkelighed og tomhed og indskrive en imaginær orden, hvor subjektet føler sig forvandlet og tilfredsstillet.

Den eksistentielle personlighed

Som i seksualitetskampagnerne spiller den eksistensfilosofiske retorik og fantasien om *den eksistentielle personlighed* en helt central rolle. Den forudsatte borger italesættes som en borger, der ideelt set har potentiale til at betragte sig selv som fri og kompetent til at træffe selvstændige beslutninger, og samtidig en borger som lever en harmonisk, autonom og selvbevidst tilværelse:

Der er meget stor frihed. Du lærer, hvordan du finder frem til dine helt egne små skridt (...).
(Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 9)
Det handler om at være nærværende, bevidst og til stede lige nu.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 10)
Hvilke valgmuligheder har jeg lige nu? (...) Hvis du gør det til en vane at stille dig selv dette spørgsmål mange gange i løbet af dagen, bliver du opmærksom på, at du har friheden til at vælge (...)
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 11)

Friheden italesættes eksplicit som en reel mulighed, og derved forstås subjektet som en figur, der kan hæve sig over eller løsrive sig fra kastrationen og derved distancere sig fra den symbolske orden (Žižek, 2010, s. 217). I *Små skridt til vægttab – der holder* ledsages kampagnens tekst af små citater af filosoffer, psykologer, orakler etc., som alle fremhæver og forenkler den eksistensfilosofiske jeg-lære, og som forener den med "skridt"-symbolikken:

En rejse på tusind mil må begynde med det første skridt. (Lao Tzu)
Vi kan ikke ændre noget før vi accepterer det. (Carl Gustav Jung)
Udret det store ved en række små handlinger. (Tao Te Ching)

Frihed er, hvad du gør ved det, der er gjort ved dig. (Jean-Paul Sartre)
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 9, 11, 15, 16)

Citaterne, som fungerer som et kompositorisk skelet, medvirker til at opgradere kampagnen, således at den fra at fremstå som mere eller mindre banale råd til vægttab også fremstår som en slags eksistentiel livsfilosofi.

På den måde ytrer kampagnen og derved Sundhedsstyrelsen eksplicit ønske om at ville guide, danne og forme sine borgere i en traditionel velfærdsstatslig ånd og dermed forudsættes det, at borgeren har potentiale til at blive noget andet, end det han allerede er. Den forudsatte borger, som i udgangspunktet er udsat, kastreret og egenrådig, forventes ved hjælp af en omfattende selvspejling at underkende sin automatiserede *roboteksistens* ("vi er robotter") og blive opmærksom og nærværende: "Opmærksomhed er nødvendigt for, at du kan vælge at gøre noget andet end det, du plejer" (Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 13).

Man kan også sige, at *den eksistentielle personlighed* repræsenterer subjektets interPELLerede idealjag:

(...) "Ideal ego" stands for the idealized self-image of the subject (the way I would like to be, the way I would like others to see me) (...) ideal ego is imaginary, what Lacan calls "the small other", the idealized mirror-image of my ego.
(Žižek, 2006a, s. 80)

I denne sammenhæng er idealet overført fra velfærdsstaten til subjektet, og der er tale om et forestillet idealjag, som principielt repræsenterer velfærdsstatens institutionelle idealjag.

Som tidligere nævnt knytter Ove K. Pedersen i *Konkurrencestaten* denne dannelsessituation og relation mellem velfærdsstat og borger til velfærdsstatens storhedstid og peger samtidig på, at konkurrencestatens komme ikke udraderer men underminerer denne eksistensfilosofiske ambition.

Den succesfulde personlighed – et velfærdseventyr

Forestillingen om *den succesfulde personlighed* ledsages i kampagnematerialet af et andet eksplicit borgerideal: *Den succesfulde personlighed*, som i kraft af sine imaginære konnotationer er en variant af *den eksistentielle personlighed*, men som også qua sine infantile og egenrådige konnotationer principielt samtidig udraderer fantasien om *den eksistentielle personlighed*. Hvor forestillingen om *den eksistentielle personlighed* retorisk er rettet mod eksistensfilosofien og traditionelle velfærdsstatslige værdier (*behovsteorien*, Jensen, 2007), er *den succesfulde personlighed* rettet mod en mere postmoderne kapital- og begærsorienteret virkelighed (*nytteteorien*, Jensen, 2007), og hvor

drømmen om *den eksistentielle personlighed* i kampagnematerialet, til trods for sin meget eksplicite synlighed, fremstår som en forældet ramme, fremstår ideen om *den succesfulde personlighed* som en progressiv og mere levedygtig fantasmediskurs. De to borgerskabsidealer er både enslydende og modstridende, idet deres optegnelse af borgeren er forskellig, samtidig med at foreningen af de to personligheder tilsammen eksponerer velfærdsstatens ideologiske fantasme.

Den succesfulde personlighed er, som definitionen antyder, kendetegnet ved sin evne til at etablere og fastholde et succesfuldt liv. Det succesfulde liv, som bliver identisk med *det gode liv* eller *det lykkelige liv*, er ikke knyttet til held, skæbne eller andre udefrakommende omstændigheder eller magtinstanser, men er derimod forhold den enkelte skaber for sig selv, og hvor *det gode liv* i AIDS- og seksualitetskampagnerne bestod i individuation, altruisme, gode sociale relationer og et godt helbred, er *det gode liv* i overvægtskampagnerne væsentligt mere lystorienteret og fokuseret på den enkeltes singulære behov. *Den succesfulde personlighed* er modsat det forudsatte subjekt selv i stand til at definere sig og sine behov, eller er, med en lacaniansk frase, "det subjekt der antages at vide". Den succesfulde personlighed er derfor et individualiseret subjekt, som har forstået at definere sin egen individualitet:

Mennesker, der har haft succes med at opnå varigt vægttab har brugt lige præcis de vaneændringer, der har været gode for dem. Deres veje har været forskellige, for der findes ikke én bestemt måde, der er bedst til alle, der gerne vil tabe sig eller undgå at tabe sig.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 8)
Din opgave er nu at finde frem til de ændringer i dine nuværende vaner, der virker bedst for dig.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 8)

Succes er på den måde mere en kompetence, end det er en tilstand. Derfor er det helt centralt for at få succes, at du som borger formår at blive "ekspert i eget liv":

Succesfulde mennesker har succes, fordi de ved, hvor de går hen. Så enkelt er det.
(Earl Nightingale, Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 6)
Mennesker der har haft succes med at opnå varigt vægttab, har brugt lige præcis de vaneændringer der har været gode for dem.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 8)
Det er dig, der er eksperten her.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 2)
Det er kun dig, der ved, hvad der kan fungere for dig. Du er eksperten.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 13)

Fantasmets funktion kan her kategoriseres som en fantasi om at overvinde den kastrerede position, som den overvægtige borger i udgangspunktet er situeret i, og forvandle sig til sin egen store Anden. Ved at blive sin egen store Anden, eller sin egen frelser og mester, afmonteres den kastrerede position, fordi: "(...) der er ikke nogen store Anden for den store Anden" (Lacan, 1975). Den succesfulde personlighed forstås som individualiseret, selvcentreret og almægtig og har

derved undsluppet sin kastrerede og umyndiggjorte position som infantilt velfærdssubjekt.
Alligevel er den succesfulde personlighed stadig et barn.

Den transformation, der udspiller sig på begærsaksen, og som aktualiseres i et imaginært grænseland mellem eventyrretorikken (*det imaginære*) og markedsretorikken (*det symbolske*), handler nemlig ikke så meget om at blive voksen og myndig men om at forstå sig selv som succesfuld og almægtig. Udviklingen formes et sted, hvor de rette tiltag ("små skridt") udmønter sig i forskellige "gevinster", "nydelser" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 25) og mere kapital på "sundheds-kontoen" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 4), og hvor "vejen" og "rejsen" (Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 3 og s. 8), der symboliserer borgerens udvikling fra somatisk subjekt til succesfuld personlighed, er brolagt med "forhindringer" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 9) og farer: "(...) fare for at gå i ring" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 14), men som ender lykkeligt: "Pludselig står du et nyt sted" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 2).

Vægttabet, som i den implicite fortælling optræder som et næsten umuligt projekt for det kastrerede subjekt (se *den implicite fortælling*), fremstår i det eventyrlige fantasme om *den succesfulde personlighed* som en "opdagelsesrejse" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 8), der stimulerer den almægtige og egenrådige borgers nysgerrighed:

Gå på opdagelse i dine vaner. Vægttab med små skridt er en opdagelsesrejse i dine vaner (...) Vær åben, nysgerrig og eksperimenterende i din søgen. Forestil dig, at du skal på opdagelsesrejse i dine vaner. Beslut dig for, hvornår du vil begynde din rejse. På mandag? I morgen? Nu?
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 8)

Hvor AIDS- og seksualitetskampagnerne eksplicit afviser "de operationelle mennesker", bliver den individualistiske egenrådighed og opportunisme i overvægtskampagnerne en central kompetence og paradoksalt nok også i den eksplicite aktant. Dette hænger sammen med, at fantasien om at blive sin egen store Anden er forbundet med en imaginær selvforståelse, hvor subjektet i sit eget sammenhængende og velafgrænsede narcissistiske spejlbillede bliver komplet og selvtilstrækkeligt og derfor ikke behøver hjælp fra den anden / fællesskabet, og som heller ikke i sin egenrådighed har nogen interesse i at udvise solidaritet og deltage i fællesskaber: "Se i øjnene, hvem du er...", "Find ud af hvor du er, og planlæg din rute" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 14) "Det er dig, der er ekspert her" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 2), "(...) det er mindst lige så vigtigt, at du anerkender dig selv for at holde vægten nede." (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 5).

Kilde: *Små skridt til vægttab – der holder*, s. 14

I AIDS- og seksualitetskampagnerne var egenrådigheden udelukkende et implicit mål, da den var knyttet til følelsen af somatisk udsathed og kastration og derfor bestod i at operationalisere en omfattende selvbeskyttelse, men i overvægtskampagnerne er den *også* knyttet til det eksplicite mål, fordi den opstår i forlængelse af etableringen af et ekstremt selvcentreret subjekt, der udelukkende orienterer sig efter eget begær: "Alt er tillagt", "Alt giver dig noget godt", "Acceptér din lyst" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 12). Hvor AIDS- og seksualitetskampagnerne i den eksplicite fortælling plæderede dels for et solidarisk velfærdsfællesskab og dels for et balanceret og intimt forhold til den anden, er vægtskampagnerne eksplicite fortælling udelukkende orienteret mod den selvgestaltede narcissistiske subjektivitet. Den anden bliver i bedste instans et middel til at forbedre den enkeltes singulære præstationer:

Dyrk sex med din partner – og få lystbetonet fysisk aktivitet.
Hvis din partner er med på at spise sundere og være fysisk aktiv, bliver det meget lettere for jer begge. I kan fx deles om arbejdet med at købe og lave sund mad, og I kan skiftes til at passe børnene, mens I går til gymnastik, cykler eller på anden måde er fysisk aktive.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 29 og 36)

Žižek ser dette egenrådige subjekt som en forlængelse af den kapitalistiske ideologi:

Her er der tale om relationer mellem "frie" mennesker, der hver især forfølger deres egoistiske interesser. Deres indbyrdes relationers fremherskende og determinerende form er ikke herredømme og trældom, men derimod en kontrakt mellem frie mennesker, som er lige for loven. Dens forlæg er den markedmæssige udveksling: To mennesker mødes, deres indbyrdes relation er fri i den forstand, at man helt har skrottet al veneration for Herren og Herrens protektion og omsorg for sine undersåtter – de mødes som to personer, hvis aktiviteter er helt igennem bestemt af deres egoistiske interesser, hver og en af dem handler som en god utilitarist, den anden er blottet for enhver mystisk aura, han ser ikke andet i sin partner end et andet subjekt, der også blot forfølger sine egne interesser og kun interesserer ham i den udstrækning, han besidder noget – en vare – som vil kunne opfylde nogle af hans behov.
(Žižek, 2010, s. 64-65)

Den succesfulde personlighed forbinder sig i kraft af sin selvcentrerede begærslogik til det obskøne overjæg, som gør krav på nydelse og selvtilfredsstillelse, og som udelukkende betragter den anden som en kilde til denne selviske tilfredsstillelse. Denne utilitaristiske og begærsrelaterede relation til den anden og til fællesskabet, som vi i overvægtskampagnerne både møder i den eksplicitte og den implicitte fortælling, ligger langt fra den forestilling, vi mødte i AIDS- og seksualitetskampagnerne eksplicitte fortælling, hvor idealet blev iscenesat som en altruistisk, respektfuld og intim relation mellem velfærdstatens borgere.

Lykke og Det gode liv – den imaginære kontrakt

Forestillingen om den eksistentielle og den succesfulde personlighed har det til fælles, at de begge repræsenterer et fuldkomment velfærdssubjekt, et borgerskabsideal, hvor borgeren i takt med sin "slankekurs" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 2) eller sin slankerejse *selv* identificerer og afkoder *det gode liv* og derigennem transformeres til lykkelig borger.

Fysisk aktivitet øger dit fedttab, gør dig sundere og gladere. (s. 9)
Fokuser på dine styrker og alt det, du mærker af forandringer, som føles dejligt.
(s. 6)
Det handler først og fremmest om at have det så godt som muligt. (s. 13)
(Sundhedsstyrelsen, 2009)

Lykken bliver således en affekt ved vægttabet og forstås som en gevinst ved udførelsen af "små skridt". Som affektteoretikeren Sara Ahmed formulerer det:

We may be more used to thinking of happiness as an affect of what you do, as a reward for hard work, rather than as being "simply" what happens to you.
(Ahmed, 2010, s. 30)

Som tidligere påpeget er den overvægtige borger i udgangspunktet defineret som ulykkelig ("judged to be unhappy" / "happy objects", Ahmed, 2010), og "slankekursen" producerer derfor forestillingen om en imaginær rejse, der forventes at levere fremtidige "lykkelige objekter" (Ahmed, 2010).

Til trods for at begrebet *lykke* ikke anvendes direkte i kampagnematerialet, får læseren via integreringen af forestillingen om den succesfulde borger, en fornemmelse af, at vægttabet effektuerer en meget individualiseret form for lykke, som principielt modstiller sig den mere fællesskabsorienterede variant *det gode liv*. Objektmålet på den eksplicitte aktants begærsakse bliver at skabe et liv, som er domineret af "medvind" (Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 15): "Skab medvind. Det er lettere at bevæge sig frem, hvis du har "medvind" på vejen" (Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 15). Et liv med *kropslig* og *mental* medvind (Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 15) må forstås som et liv uden forhindringer (*modvind*), et liv hvor subjektet er fyldt og ikke mangler noget, og hvor

krop og psyke er i harmonisk balance: "De små skridt gør det muligt at forene det gode liv og det sunde liv" (Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 3).

Til trods for at *det gode liv* optræder som en konkret værdiartikulation, bliver det en tom ramme på samme måde, som den eksistentielle ramme er det. Det eksplicite mål synes nemlig ikke at orientere sig mod et fællesskabsorienteret mål men er i højere grad bestemt som en individuel og egenrådig lykke. Objekt målet synes således at have bevæget sig fra en ide om det gode liv til en ide om lykke, på samme vis som objekt målet bevæger sig fra den eksistentielle personlighed til den succesfulde personlighed. *Lykken* bliver, som *det gode liv*, noget, der hele tiden er fremtidigt, noget der effektueres af *slankekursen* (Sundhedsstyrelsen, 2009). Som Ahmed formulerer det:

Happiness is what would come after. Given this, happiness is directed toward certain objects, which point toward that which is not present. When we follow things, we aim for happiness, as if happiness is what we get if we reach certain points.
(Ahmed, 2010, s. 34)

Middel

Subjektets middel til at erhverve sig *den succesfulde personlighed (samt den eksistentielle personlighed)* er de "små skridt til vægttab", som i den eksplicite aktant repræsenterer ambitioner, som reelt kan indfries (" - der holder"):

Små skridt giver varigt vægttab ved at påvirke din kaloriebalance på en måde, der ikke vender op og ned på din hverdag.
De bedste små skridt er dem som du opfatter som små, men som din krop opfatter som store (...)
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 1 og 2)

Logikken er, at den forudsatte borger, ved at mestre de små vaneændringer, etablerer en følelse af almagt og derved kommer til at forstå sig selv som succesfuld: "Når du taber dig på den rigtige måde, kan du forvente en række psykiske gevinster, bl.a. bedre selvværd og følelse af større psykisk styrke, fordi du gør noget der er en succes" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 5). Midlet til den succesfulde personlighed bliver således en inkorporeret, selvspejlende og narcissistisk guvernementalitet, som effektuerer den forudsatte borgers selvhævdelse. Det paradoksale bliver, som den implicite aktant vil vise, at "de små skridt" på samme tid bliver et middel til at kastrere det forudsatte subjekt, idet de "små skridt" godt nok er meget små og meget overkommelige ændringer, men til gengæld ændringer der er så massive og så omfattende, at de dækker alle aspekter i borgerens liv: "Dit vægttab afhænger af summen af alle disse små og store valg om mad, drikke, bevægelse og andre aspekter i din livsstil" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 10).

I den eksplicitte aktant er de "små skridt" dog små "uskyldige" ændringer, som har en meget legende, lystbetonet og uforpligtende karakter ("gå på opdagelsesrejse i dine vaner"). "Spørg dig selv: Hvad kan jeg gøre i stedet for, som er bedre for min vægt, og som jeg oplever som en effektiv, lystbetonet og realistisk ændring" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 3).

Det er samtidig ændringer, som relaterer sig til nuet, og som effektuerer fantasien om på eksistentiel vis at gribe øjeblikket: "Koncentrer dig om nuet. Små skridt handler om, hvad du kan vælge og gøre bedre lige nu. Nuet er din eneste mulighed" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 2). Det eksplicitte middel taler til og fremelsker det infantile barn, som orienterer sig mod umiddelbar behovstilfredsstillelse, og som ikke evner en langsigtet og forpligtende målsætning. Et sådant borgersubjekt har til trods for sin isolerede tilværelse brug for sine forældre, og i den eksplicitte aktantfortælling er det derfor moderens røst, som dominerer og hjælper borgeren til at forstå sig selv som verdens centrum.

I relation til AIDS- og seksualitetskampagnernes eksplicitte orientering mod henholdsvis "selvteknikker" og "åndelig selvpraksis" (Foucault, 2004), og som oplyste om mådeholdets anstrengende men livgivende indre kampe, er overvægtskampagnerne eksplicit orienteret mod somatiske og ukomplicerede løsninger, som umiddelbart tilfredsstiller begæret efter "retning", men som ikke fordrer åndelige processer. Borgeren forventes at blive lykkelig, mæt og tilfreds ved hjælp af "små skridt" men bliver ikke udfordret til en mere gennemgribende individuation:

Du behøver ikke overholde et "perfekt" program for at tabe dig. Du skal blot bevæge dig i den rigtige retning. Husk, at to skridt frem og et tilbage samlet set er et skridt frem. Glæd dig over små fremskridt.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 12)

Derfor er der i overvægtskampagnerne ikke tale om en generel psykologisk individuation, men derimod en mere enkel og markedsorienteret behovstilfredsstillelses-logik, som tager afsæt i de "psykiske gevinster" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 5). En balanceret psyke er i overvægtskampagnernes eksplicitte aktant således ikke noget, man processuelt praktiserer, men noget man gør sig fortjent til, vinder eller får foræret i form af *gevinster*.

Giver, Modtager og Hjælper

Som i AIDS- og seksualitetskampagnerne indtager Sundhedsstyrelsen i sit ærinde som repræsentant for velfærdsstaten hjælper-positionen og fungerer derved som den primære agent på konfliktaksen. Sundhedsstyrelsen indtager i den eksplicitte fortælling en antiautoritativ moderlig funktion (lig AIDS- og seksualitetskampagnerne), som fremhæver og understøtter borgerens kompetencer og rettigheder, og som her overvejende fremelsker "barnets" narcissistiske selvforståelse: "Du bestemmer selv" (s. 3), "Vær kreativ" (s. 3), "Du skal ikke være perfekt", "Vær

ikke hård ved dig selv", "Vær blid ved dig selv" (s. 16), "Du er okay" (s. 16), "Men din overvægt er ikke kun dit ansvar" (s. 16) (Sundhedsstyrelsen, 2009).

I den eksplicitte aktant befinder vi os således i en spejlende og imaginær relation mellem moderen (Sundhedsstyrelsen/ velfærdsstaten) og barnet (borgeren), og denne relation engagerer barnet i en infantil og egenrådig selvforståelse og fastholder samtidig borgeren i en symbiotisk tilknytning til velfærdsstaten. Den moderlige velfærdsstat forstår og anerkender barnets behov for umiddelbar oral behovstilfredsstillelse og derved det obskøne overjægs krav: "Alt er tilladt", "Nyd turen" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 12), og barnets behov for belønninger ("gevinster") og ser gennem fingre med barnets generelle fejl og mangler: "Du skal ikke være perfekt", "Du er okay" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 16 og 17).

Lad være med at forbyde dig selv bestemte madvarer, som du virkelig har stor lyst til. Vi mennesker har nemlig en tendens til at spise mere af lige netop det, vi går og forbyder os selv. Øv dig i at spise lækkerier med stor nydelse og uden dårlig samvittighed – men i mindre mængder end du plejer (...) Acceptér din lyst. Det er naturligt at være lækkerisulten af og til. Det skyldes bl.a. lystområder i hjernen, der kræver at blive tilfredsstillet.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 12)

Denne moderlige subjektiveringspraksis, som er båret af et overbærende og forsonende blik, fremmer borgerens imaginære forståelse af sig selv som "verdens centrum". Som historikeren Henrik Jensen formulerer det:

Omvendt, og som en udløber af moderligheden, opmuntrer velfærdsstaten indirekte sine borgere til at forblive børn, forblive afhængige og uden ansvar for sig selv. Særligt opsøgende syntes den at være overfor sine problembørn, og det er der også noget ægte moderligt ved.
(Jensen, 2006, s. 287)

Den moderlige velfærdsstat, som udgør interpelleringens ene spaltning, fremstår således isoleret som antiautoritativ, kærlig og omsorgsfuld og er meget optaget af gensidigt at tolerere og blive tolereret af sine "problembørn". Den moderlige stemme i kampagnerne etablerer således en kommunikativ tolerance, som gør, at det forudsatte subjekt føler sig set og bekræftet uden at blive dømt og stigmatiseret. Som i AIDS- og seksualitetskampagnerne er den eksplicitte aktants hjælper således maternalistisk, men hvor AIDS- og seksualitetskampagnernes moder var optaget af individuation og fællesskab, og derved selvrealisering, selvrespekt og solidaritet, er overvægtskampagnerne orienteret mod selvbekræftelse og selvdyrkelse.

Den kapitalistiske markedsideologi indtager også en hjælperolle i den eksplicitte fortælling, idet den, som den moderlige velfærdsstat, med sit generelle "nydelsesetos", hensætter borgeren i en infantil egenrådighed, hvor borgerens krav om belønning, nydelse og profitmaksimering

(“gevinster”, “sundheds-kontoen”, “maksimal virkning med minimal indsats”) på lignende vis anerkendes.

Modsat AIDS- og seksualitetskampagnerne bliver det kapitalistiske marked således, en eksplicit medspiller fremfor en eksplicit modstander i relationen mellem aktantsubjektet og aktantobjektet. Dette hænger sammen med, at det eksplicitte mål underlægger sig en udvikling fra AIDS- og seksualitetskampagnerne til overvægtskampagnerne. Hvor AIDS- og seksualitetskampagnernes eksplicitte moderstat ville realisere en fordring om individuation, altruisme og fællesskab i den forudsatte borger (*det gode liv*), er overvægtskampagnernes eksplicitte moderstat orienteret mod at fremme en egenrådig og succesorienteret personlighed (*lykke*).

I den eksplicitte aktant bliver den succesfulde/eksistentielle personlighed den lykkelige giver og modtager af sig selv, idet gennemførelsen af vægttabet og derved følelsen af succes, “frihed” og egenrådighed er noget den enkelte forventes at skabe, og det er samtidig til gavn for den enkelte borger: “Bedre selvværd”, “(...) følelse af større psykisk styrke”, “(...) dit humør får et løft”, “(...) din krop fungerer bedre”, “(...) mere overskud”, “(...) forandringer, som føles dejligt”, “(...) gør dig sundere og gladere.”

Som i AIDS- og seksualitetskampagnerne er det eksplicitte objekt mål således en størrelse, som er til glæde og gavn for den enkelte borger. Modstandspositionen er, som følgende afsnit kort vil redegøre for derimod anderledes i overvægtskampagnernes eksplicitte fortælling end i AIDS – og seksualitetskampagnerne idet den simpelthen er retoucheret bort.

Modstander

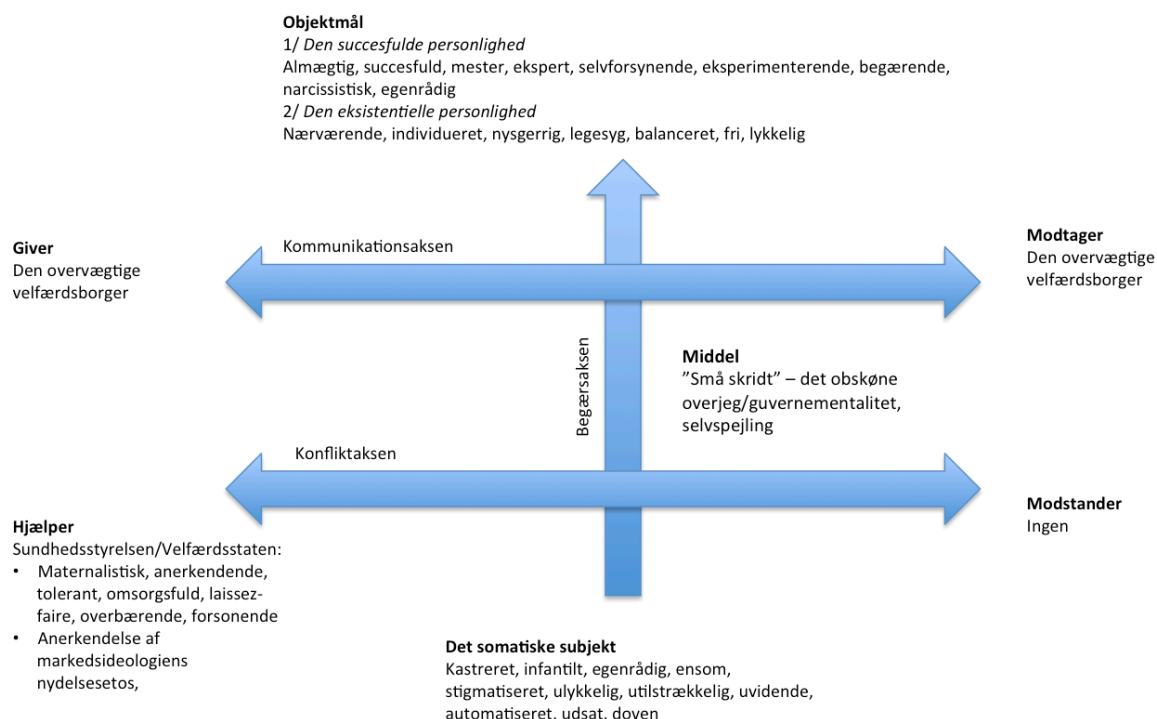
Som i Mads Brenøes novelle “Eva”, hvor jeg-fortælleren i sit fantasme bliver uovervindelig, har overvægtskampagnerne eksplicitte aktantsubjekt ingen modstandere. Subjektet italesættes som sin egen suveræn: “(...) du er eksperten”, “Den, der ved, at han har nok, er rig (Tao Te Ching)” (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 43), og forventes at lede sig selv. Aktantlogikken i den eksplicitte fortælling er, at hvis den enkelte borger sætter sig i stand til at følge sine individuelle “små skridt”, så bliver han automatisk transformeret til en usårlig og uovervindelig helt og bliver derved, i kraft af sin “succesfulde personlighed”, i stand til at overvinde potentielle udfordringer. Derfor er den eksplicitte fortælling en fortælling om at nå et imaginært stadie, hvor alle modstandere, alle farer og al ondskab er overvundet (inklusive døden), og hvor begæret helt ukompliceret lader sig tilfredsstille: “Du kan godt nå dit mål” (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 6).

Sundhedsstyrelsens eksplicitte fortælling kan illustreres på følgende måde i den dobbelte aktantmodel:

Aktant 7

SUNDHEDSSTYRELSENS EKSPLICITTE FORTÆLLING – AKTANT 7

Overvægtskampagner

Den implicitte fortælling

Sundhedsstyrelsens overvægtskampagner har, som AIDS- og seksualitetskampagnerne, en bagside eller en vrangside, og det er denne fortælling, som de følgende analyser vil fremhæve.

Objektmalet

Hvor overvægtskampagnerne eksplicitte objektmaal er orienteret mod den succesfulde, eksistentielle og lykkelige personlighed, er det implicitte objektmaal omvendt, som i AIDS- og seksualitetskampagnerne, orienteret mod opretholdelsen af *det somatiske subjekt*. Det implicitte objektmaal kommer i vid udstrækning til udtryk som *bagsiden* eller *affekten* af den eksplicitte fortælling, forstået således at det somatiske subjekt bliver en afart eller et symbolsk og kastreret paralleludtryk for den eksistentielle og succesfulde personlighed. Det somatiske subjekt bliver med andre ord bagsiden af idealjeget (*den eksistentielle personlighed*) og bagsiden af det obskøne

overjeg (*den succesfulde personlighed*). Derfor tager forestillingen om det somatiske subjekt afsæt i henholdsvis den eksistentielle og den succesfulde personlighed.

Det somatiske subjekt som bagsiden af den eksistentielle personlighed

I overvægtskampagnernes eksplicite aktantdynamik spiller den eksistensfilosofiske retorik en central rolle, men den kommer i kraft af sin klichfyldte karakter på mange måder til at fremstå som vulgære reminiscenser af velfærdsstatens tidlige fantasi om *den eksistentielle personlighed* (Pedersen, 2012) og bliver derfor reduceret til en tom ramme, som legitimerer kampagnematerialets implicite projekt. At den svulstige eksistentielle retorik fungerer som det man kunne kalde en *spøgelsesdiskurs*, det vil sige en diskurs, som reelt ikke slår igennem i teksten, eller som ikke til fulde er gennemført og forsvares i teksten, men som derimod kun fungerer på overfladen, bliver tydeligt, når man kigger nærmere på, hvordan begrebet *frihed* forstås i praksis, og hvordan rammerne for det centrale *valg* udspiller sig.

I afsnittet om det forudsatte subjekt blev det eksemplificeret, hvordan borgeren altid allerede i udgangspunktet er defineret som et subjekt, der naturligt orienterer sig mod at optimere sin biologiske krop, og som altså ikke i klassisk eksistentiel forstand *vælger* at leve sundt. Begge kampagner er domineret af eksempler på, at borgeren appelleres til *at vælge*, den livsform (slankekursen) som Sundhedsstyrelsen allerede på forhånd har udvalgt for borgeren:

Sørg samtidig for, at du har en klar idé om hvad du vil opnå: nemlig dit vægtmål og de gevinster, der betyder mest for netop dig.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 18)
Din succes med at opnå varigt vægttab afhænger først og fremmest af, hvorvidt det lykkes for dig at gennemføre *de rigtige* ændringer (...)
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 5, min kursivering)

Žižek identificerer denne kommunikationssituation som "frihedens påtvungne valg" og skriver herom:

I subjektets forhold til det fællesskab, han tilhører, vil der altid være et sådant paradoksalt moment af *choix forcé* – hvor fællesskabet siger til subjektet: valget er dit, forudsat at du vælger det rette. (...) Hvis du træffer det forkerte valg, mister du retten til at vælge frit. Og det er ikke tilfældigt, at dette paradoks opstår på samme niveau som subjektets forhold til det fællesskab, han tilhører: Situationen med det påtvungne valg går ud på, at subjektet frit må vælge det fællesskab, han allerede tilhører uafhængigt af sit valg – *han må vælge det der allerede er ham givet*. Pointen er, at han aldrig rigtig får mulighed for at vælge: Han bliver altid behandlet *som om han allerede har truffet et valg*.
(Žižek, 2010, s. 217)

Vallgård registrerer i *Folkesundhed som politik* også dette "valgets paradoks", uden at hun dog af den grund synes at opfatte valgfrihedsretorikken som et decideret retorisk bedrag, men derimod som noget velfærdsstaten "går ind for", på samme vis som den går ind for at vælge for borgerne:

Der var en dobbelthed i politikernes udsagn. Samtidig med *at de gik ind for*, at folk skulle vælge frit, var de opsatte på at få dem til at vælge netop det, de selv anså for at være bedst for borgerne. De var, som vist, parate til at forsøge at ændre folks værdier og ønsker.
(Vallgård, 2003, s. 156, min kursivering)

I forhold til den implicitte fortællings dekonstruktion af den eksistentielle retorik er det også værd at notere, at "opmærksomheden", "nuet" og "bevidstheden", som blev fremhævet som eksplicite mål, på samme tid bliver størrelser, der automatisk kan "slås til", og som derfor i kraft af deres automatiserede og maskinelle referenceramme ikke kan betragtes som troværdige eksistentialer: "Hvis du vil ændre vaner, er det en god idé at starte med at slå opmærksomheden til" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 10). I den implicitte fortælling præsenteres forestillingen om borgeren som en automatiseret og biologisk figur således igen.

Det frie valg, som i en poststrukturalistisk optik må betragtes som reelt umuligt (Žižek, 2010, s. 216), optræder eksplicit i Sundhedsstyrelsens to overvægtskampagner som en reel mulighed: "Du har friheden til at vælge" (s. 11), "det er dig der vælger" (s. 17), "du bestemmer selv" (s. 3) og fungerer derved eksplicit som et fantasmeobjekt eller som en retorisk drøm om at komme forbi den symbolske ordens kastrerede position. I den implicitte fortælling reduceres valget dog til et pseudovalg eller til "frihedens påtvungne valg" (Žižek), et valg som ikke varetages af et individueret subjekt, men som derimod pålægges det somatiske subjekt.

Frihedens påtvungne valg handler ikke bare om, at Sundhedsstyrelsen som afsender bestemmer selve *valget*, men at Sundhedsstyrelsen også bestemmer, hvilke følelser der er forbundet med valget: "Ændringer, som du selv har lyst til" og "skridt, du selv oplever som små" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 2). På den måde bliver frihedsretorikken, i kraft af sin dobbelte betydning, et skjult og svært angribeligt redskab til autoritativt at styre velfærdsborgeren og fastholde ham der, hvor han allerede er: I sit somatiske borgerskab.

Det kastrerede subjekt som bagsiden af den succesfulde personlighed

I overvægtskampagnerne eksplicite fortælling er den dominerende fantasmediskurs fremskrivningen af *den succesfulde personlighed*, en målrettet og effektiv personlighed, som er drevet mod selvbekræftelse og midlertidige succesoplevelser, og som får sit idealbillede i det almægtige barn, der på narcissistisk og kynisk vis forstår sig selv som verdens centrum.

I den implicitte fortælling punkteres eller kastreres forestillingen om denne almægtige borger, idet borgeren i stedet fastholdes i sin umyndige, kastrerede og utilstrækkelige position: "Men lad dig ikke overvælde af for store ambitioner", "De fleste tager nemlig på igen, fordi de ikke kan holde fast i de nye vaner.", "Du kan ikke tage afsæt i en drøm" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 13, 14 og 34).

Den somatiske borger er, som den forudsatte borger, en borger, hvis kompetencer og evner er reduceret til et absolut minimum, og som kun formår at gentage det, han bliver bedt om: "Hvis du gerne vil bevæge dig mere, kan første skridt være at sætte dig ud på trappen og tage dine kondisko på" (Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 18).

Bagsiden af den succesfulde personlighed bliver således overjeget, det obscøne overjeds onde tvilling: "(...) superego is real, the cruel and insatiable agency that bombards me with impossible demands and that mocks my botched attempts to meet them (...)" (Žižek, 2006a, s. 80).

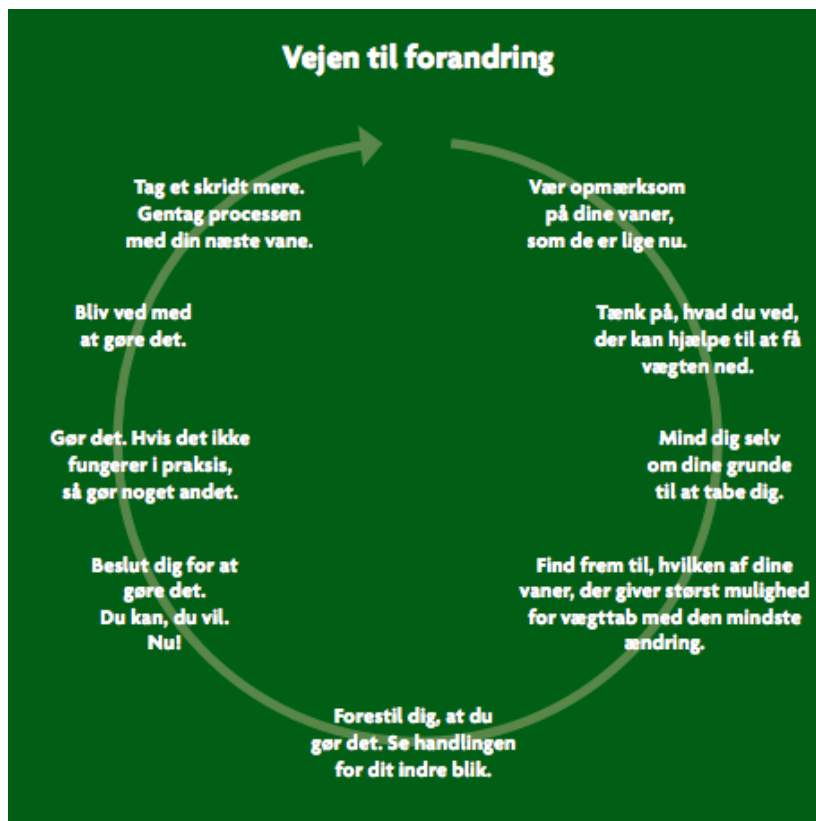
Det er afgørende og tydeligt i kampagnematerialet, at de to poler, overjeget og det obscøne overjeds, ikke udelukker hinanden, men at de derimod reproducerer hinanden, således at loven og forbuddet fremprovokerer lystimperativet og omvendt: "The law itself needs its obscene supplement, it is sustained by it" (Žižek, 2006a, s. 84).

I relation til den implicite fortællings appel til overjeds selvkastration peger Vallgård i sin artikel "Studier i magtudøvelse. Bidrag til en operationalisering af Michel Foucaults begreb: Governmentality" netop på, at velfærdsstaten blandt mange andre appeller (eks. angst, skam og dårlig samvittighed) gør brug af en omfattende appel til borgerens følelse af usikkerhed og utilstrækkelighed: "Borgerne eller subjekterne defineres som ignoranter, der ikke kan overlades til at styre sig selv i nævneværdigt omfang (...)" (Vallgård, 2003, s. 126).

Modsat den eksplicite fortælling har den implicite fortællings objekt mål ikke noget ideologisk formål, idet den i sin kastration principielt afslører *den eksistentielle personlighed* og *den succesfulde personlighed* som en umulighed eller som et fantasme. Den overvægtige velfærdsstatsborger er principielt inkompetent og kan ikke meget mere end forsøge at forsøge. Den implicite fortælling afslører på den måde det ideologiske fantasmes indbyggede *gentagelse*, at "ideologien ikke tjener noget andet formål end sig selv" (Žižek). Hos Sundhedsstyrelsen bliver det i den implicite fortælling tydeligt, at der ikke er noget mål andet end det "at gå": "Det er ikke meningen, at du skal nå dine mål i dag eller i morgen. Det vigtigste er, at du bliver ved med at "gå"." (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 18).

I den eksplicite aktant fremstilles det ideologiske fantasme (det sublime objekt) som en målrettet rejse mod forvandlingen, i den implicite aktant derimod bliver det, som figuren eksemplificerer, tydeligt at fantasien om mål og retning reelt dækker over en struktureret gentagelsespraksis:

Kilde: Små skridt til vægttab – der holder, s. 15

Det somatiske subjekt som summen af vaner

I den implicite fortælling er borgerens identitet knyttet til kroppen og til de biologiske mekanismer og kan betragtes som *nøgent liv*, som tidligere nævnt forstået som et liv der udelukkende er bestemt og har værdi i kraft af sine elementære funktioner (Agamben, 2005):

Kroppen er et biologisk system, der har en tendens til at øge vægten og holde den oppe.

(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 9)

Kig efter, om barnet er lidt for rundt. Det, der så kærligt bliver kaldt "hvalpefedt", er ofte starten på en overvægt, der kan blive værre med årene (...)

Se også på dig selv.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 38)

Som i AIDS- og seksualitetskampagnerne bliver kroppen i den implicite fortælling centrum for selvforståelsen, og subjektet ledes til at forstå sig selv i lyset af en kartesiansk logik, hvor kroppen både bliver centrum for identiteten og samtidig underkendes og underlægges massiv kontrol. Begrebet *vane* spiller en helt central rolle i kampagnematerialet, fordi den enkelte borger identificeres med sine fysiologiske *vaner* eller sagt på en anden måde: Borgerskabet forstås som summen af vaner og automatiserede rutiner:

Find ud af hvem du er, og planlæg din rute. Varig forandring starter med selverkendelse. Vær realistisk og erkend dine nuværende vaner.

Vanens magt er stor og du vil umiddelbart holde fast i gamle indgroede vaner.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 14 og 9)

Kend dig selv og dine vaner. Det er et godt udgangspunkt ...
(Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 6)

Det implicite aktantmål bliver derfor *ikke* et spørgsmål om at skabe en individuering forståelse af sig selv og derudfra udvikle sin eksistentielle livssituation men er derimod centreret om at motivere erkendelsen af "vaner" med henblik på at udskifte gamle "indgroede" vaner med nye vaner, således at den overvægtige borger bliver en slankere og sundere version af sig selv uden derved at miste grebet om sit biologiske borgerskab. Det forudsatte subjekt = gamle vaner, det aktantudviklede subjekt = nye vaner.

Den biologiske krop, og derved det biologiske borgerskab, forstås som en automatiseret og maskinel væren ("robotter"), der kan "slås til", og som det handler om at "holde gående": "(...) spiser nu i stedet frugt og grønsager for at *holde den gående* om eftermiddagen"
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 33, min kursivering).

I kampagnen *10 veje til vægttab* sammenlignes velfærdsborgeren eksempelvis helt konkret med en bil

Kilde: *10 veje til vægttab*, s. 29

”Din krop har en indre ”madmåler”. Din indre madmåler fortæller dig, hvornår og hvor meget det er godt at spise. Det er din sultfølelse. Den virker ligesom benzintanken i en bil. Den viser hvornår tanken er tilpas tom, og det er på tide at tanke op.”:

Hvis du var en bil, ville du ikke tanke op, når benzintanken allerede er fuld. Vent med at spise, til madtanken er ved at være tom. Du må bare ikke vente så længe, at du når det røde felt og bliver oversulten.
(Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 10)

Midlet

Som vist i afsnittet ”Den kastrerede borger som bagsiden af den succesfulde borger” er den implicite fortællings middel det samme som dens mål, idet målet via borgerens selvkastration bliver (de fejlede ”skridt”) at fastholde borgeren i en somatisk gentagelsestvang = ”små skridt”, ”slankekursen”, og derved bliver målet *det somatiske subjekt* det samme som midlet *det somatiske subjekt*.

Kampagnernes indgydelse af guvernemantalitet, som i den implicite fortælling kan forstås som både middel og mål, er i relation til det eksplicite middel splittet, idet den installerede selvstyring både er orienteret mod at inkorporere en narcissistisk selvspejling (idealjeget og det obskøne overjægs nydelsesets) i den eksplicite fortælling og en kastrerende instans i den implicite fortælling (overjægets kastration). Imellem de to installationer udspiller det ideologiske fantasme sig, idet de i samspil både viser den imaginære drøm om forvandling og almagt samt afsløringen af subjektets afmagt. Denne afsløring får paradoksalt nok ikke subjektet til at opgive sine ”små skridt” men effektuerer slankekursens målløse gentagelsesmønstre: ”Hvis en planlagt ændring ikke virker i praksis, så gentag blot proceduren og find frem til et andet skridt”
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 3).

Det paradoksale er samtidig, at hvor den eksplicite fortællings middel (”små skridt”) tilfredsstiller det obskøne overjægs orientering mod nuet og den øjeblikkelige effekt, er den implicite fortællings middel rettet mod fremtidens noget diffuse mål:

Hvis du vil opnå et langvarigt væggtab, må du have et langsigtet perspektiv. Det handler ikke om at du skal tabe så mange kg som muligt så hurtigt som muligt. Målet er et væggtab på længere sigt. Giv det tid og husk, at væggtab ikke er det eneste mål.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 5 og 13)

Fremtiden bliver i denne optik ikke en reel fremtid men installerer derimod forestillingen om en potentiel evig vandring mod et ikkeeksisterende mål.

I det følgende vil det blive gennemgået hvilke kommunikations - og konfliktpositioner og strukturer der står i relation til den implicite kastrationscirkel.

Den implicitte kommunikations- og konfliktakse

I den implicitte fortælling fungerer velfærdsstaten, sammen med subjektet selv, både som giver, hjælper og modtager, idet kastrationen er noget, velfærdsstaten praktiserer i fællesskab med velfærdsborgeren. Idet velfærdsstaten i den implicitte aktant står for at internalisere kastrationen, fungerer denne som en autoritativ og faderlig hjælper, der står i kontrast til den eksplicitte aktants moderlige funktion.

Det er væsentligt i den sammenhæng at forstå, at giver- og hjælper-positionen både repræsenterer en ydre instans (velfærdsstaten og Sundhedsstyrelsen), og en instans som er installeret i den enkelte borger.

Den implicitte aktants giver og hjælper er faderlig på flere planer. For det første er den eksplicitte givers omsorgsfulde og overbærende tone afløst af en mere krævende tone, som henviser til velfærdsborgerens "pligter", og som "kræver" noget af sine borgere: "For at en vaneændring kan være god, må den opfylde tre krav (...)", (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 2). Det er en stemme, som taler om "opdragelse til sundhed" og "principper for sunde familievaner", (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 37, mine kursiveringer). Samtidig er det en stemme, som taler i bydeform, og som derfor ikke betror beslutningerne til den enkelte: "Opstil regler", "Servér sunde måltider og drikkevarer for dit overvægtige barn (...)" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 37). Den faderlige og autoritære velfærdsstat taler i bydeform og udstikker ordrer, hvilket indikerer at han ikke tror på den enkelte borgers evne til at vælge og handle rationelt. Som tidligere påpeget spiller det straffende overjæg en central rolle i den implicitte aktant, og derfor er den autoritære stemme også en stemme som installerer "dårlig samvittighed":

Husk: Det er altid bedre at tage et lille skridt i en sundere retning end at stå stille med dårlig samvittighed (...)
Det er sundere at bevæge sig en lille smule mere end at blive siddende i sofaen, fordi du ikke orker at blive sportsmenneske.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 3 og 18)

Den implicitte aktants giver og hjælper er kastrerende, i den forstand at borgeren ikke bare interPELLERES som en størrelse, der forventes at adlyde sin mester, men også som en størrelse der principielt må forstå sig selv som uduelig og talentløs, og som derfor ikke formår at leve op til hverken velfærdsstatens eller egne forventninger: "Lad dig ikke overvælde af for store ambitioner" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 34). Ikke uvæsentligt er den faderlige stemme også en symbolsk stemme, som dekonstruerer de imaginære forestillinger om lykke, som den eksplicitte moderstemme plæderede for:

Som overvægtig kan man være tilbøjelig til at give vægten skylden for sine personlige problemer. Det skaber en forventning om, at alle problemer vil være væk – også dem der ikke har noget med vægten at gøre – når man har tabt sig. Men sådan går det sjældent.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 16)

Derved bliver den symbolske og faderlige stemme en stemme, som modarbejder aktantens imaginære, drømmende og nydelsesrettede projekter. Et andet middel til at fastholde den kastrerede og somatiske personlighed er ved at fremskrive et normalitetskriterium, som den forudsatte borger kan spejle sig i og underkende sig selv i forhold til. Definitionen overvægt vurderes, som tidligere nævnt, i forhold til BMI og taljemål: "For at finde ud af, om dit barn er overvægtigt, kan du beregne barnets BMI og sammenligne det med tallene i tabellen", "BMI er en rettesnor for, hvor sund vægten er" (Sundhedsstyrelsen, 2011, s. 39).

Normalvægten ligger mellem 18,5 – 24,9, og alle markører uden for defineres som undervægt, overvægt eller svær overvægt (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 39). Denne meget statiske definition af, hvad der er normalt og unormalt har en stigmatiserende effekt idet:

People who deviate from normal, functional, or behavioral norms lose the advantages of being normal. In this way, the label *abnormal* reduces people's economic and social status and relegates them to the outer edges of the human community.
(Garland-Thomson, 2009, s. 31)

Den implicite modstander udgør, som i AIDS- og seksualitetskampagnerne, borgeren selv. Der er dog den centrale forskel, at hvor modstanden i seksualitetskampagnerne var karakteriseret som velfærdsborgerens undertrykte drifter og begær (og derved *det reelle*), er modstanden i overvægtskampagnerne slet og ret defineret som borgerens "gamle vaner". Denne forskel kan hænge sammen med, at borgerens identitet siden seksualitetskampagnerne er blevet "fladere", som Rose pointerer:

I det tyvende århundrede kom vi til at grunde vores etiske praksisser i en forståelse af os selv som væsener, der er opfyldt af en indre verden, kilden til alle vore ønsker og begær og det sted, hvor vi kan opdage den hemmelige kilde til alle vores problemer. Men disse relationer til os selv er under forvandling i de nye sandhedsspil, vi er fanget i. Nye videnskaber om hjerne og adfærd knytter direkte forbindelser mellem det, vi gør – den måde, vi opfører os på – og det, vi er.
(Rose, 2009, s. 55)

Borgeren er derfor kendetegnet og bestemt ved sine fysiologiske vaner. Det, der kan forhindre borgeren i at fastholde sin somatiske og lukkede subjektivitet, er således de "gamle vaners" tilbagetog. De gamle vaner dækker her over forskellige former for sundhedsskadelig adfærd, og man kan mene, at modstanden derfor principielt er den samme, som den der i seksualitetskampagnerne blev knyttet til drifterne, men blikket på denne struktur er retorisk anderledes, fordi "vanen" afmonteres "driftens" dybde og fremstår overskuelig systematisk. Det

betyder samtidig, at det reelles antagonistiske struktur fortrænges. Det reelle er selvfølgelig stadig en modstandsposition for det somatiske subjekt, men en fortrængt position. Velfærdsstaten bliver den primære modtager af den implicitte aktants objekt *Det somatiske subjekt*, idet fastholdelsen af et kastreret og biologisk borgerskab overvejende synes at være i velfærdsstatens interesse.

Den eksplicite og den implicite fortælling som to sider af samme sag

De to overvægtskampagner *Små skridt til vægttab – der holder* og *10 veje til vægttab* udgør, som AIDS- og seksualitetskampagnerne, et hele, samtidig med at de fremstår som spaltede og modstridende fortællinger. Men hvor AIDS- og seksualitetskampagnerne stod forskudte, fremstår overvægtskampagnerne narrativt samstemmende. Denne ambivalente samstemmighed er særligt tydelig i den dobbelte konstruktion af fantasmet *om* og kastrationen *af* den succesfulde borger, som her får funktion som to sider af samme sag, forstået således at interpelleringen af den almægtige nydende borger er sammenspundet med interpelleringen af den forbudsramte afmægtige borger. Overvægtskampagnerne rummer således, modsat AIDS- og seksualitetskampagnerne, en meget klar dialog mellem den eksplicite fortælling og den implicite fortælling, som fremstår som oppositioner, men som mest af alt sammenfletter et billede af den overvægtige velfærdsborger som en i udgangspunktet ulykkelig men lykkesøgende borger, som qua sin jagt på lykke og succes transformeres til en selvpinende somatisk borger, som igen desperat forsøger at overvinde sin skyld ved igen at søge lykke og tilfredsstillelse. Som Žižek formulerer det:

What characterizes modernity is no longer the standard figure of the believer who secretly harbours doubts about his belief and engages in transgressive fantasies: today we have, on the contrary, a subject who presents himself as a tolerant hedonist dedicated to the pursuit of happiness, and whose unconscious is the site of prohibitions: what is repressed is not the illicit desires or pleasures, but prohibitions themselves.
(Žižek, 2006a, s. 93)

Det virksomme ved denne dobbelte diskurs er, at det forudsatte subjekt intuitivt forventer, at Sundhedsstyrelsen vil indtage en faderlig og formynderisk position, hvorfra den først og fremmest vil effektuere forbuddet, selvom det på mange måder fungerer omvendt. Ved meget eksplicit at acceptere, tillade og omfavne borgerens umiddelbare begær installeres forbuddet mere skjult i den enkelte fremfor direkte *mod* den enkelte. Den psykoanalytiske logik er her, at "the more you perceive yourself as an atheist, the more your unconscious is dominated by prohibitions that sabotage your enjoyment" (Žižek, 2006a, s. 93)

Den eksplicite fortælling insisterer i sit fantasme på det narrative og fremadstræbende begær efter det lykkelige og tilfredsstillende liv, hvorimod den implicite fortælling fastholder gentagelsen. Man kan dog sige, at den implicite fortælling absorberer den eksplicite fortælling, idet den her

afsløres som fiktion eller fantasme: "(...) du kan ikke tage afsæt i en drøm", og derfor står læseren principielt efter endt læsning tilbage med gentagelsens struktur, en struktur som bevæger sig til og fra lyst og forbud, almægtighed og almagt, lykke og ulykke, og som ikke lover andet, end at dette vil gentage sig i en uendelighed.

I nærværende afhandling er der principielt, som tidligere påpeget, ingen ambition om at vurdere kampagnernes intentionelle niveau men jeg vil dog alligevel kort berøre disse indikatorer, idet den dobbelte struktur på mange måder virker påfaldende veldrejet. Det meget konsekvente samspil mellem den eksplicite fortælling og den implicite fortælling tyder på en vis intentionalitet i kampagnematerialet, samtidig med at brugen af citationstegn, eksempelvis: "sundhedskontoen" og "madmåler" tyder på, at kampagnernes forfatter er klar over, at han retorisk er i moralsk uføre, når han sammenstiller borgeren med en "bankkonto" eller en "bil", men alligevel vælger han at gøre det, til trods for denne bevidsthed, og har derved øjensynligt truffet en meget bevidst beslutning om at fremføre og gennemføre dette billede. I hele retorikken omkring frihedsbegrebet, blive det samtidig meget tydeligt, at friheden altid allerede er erkendt som en fiktion, men at den alligevel forfølges og bliver ideologisk ramme for kampagnerne. Som Žižek skriver:

Hvis illusionen var et spørgsmål om viden, ville den kyniske position i virkeligheden være en postideologisk position, simpelthen en position uden illusioner: 'De ved, hvad de gør, og de gør det'. Men hvis illusionen ligger i selve handlingens virkelighed, ville denne formulering kunne læses på en helt anden måde: 'De ved, at de, i deres aktivitet, følger en illusion, men de gør det alligevel'. (Žižek, 2010, s. 73)

I forhold til Žižeks skelnen fungerer overvægtskampagnerne både som "en position uden illusioner" (*det somatiske subjekt*), og "en position som følger en illusion" (*den eksistentielle/succesfulde personlighed*) præcis som i AIDS- og seksualitetskampagnerne, men hvor overvægtskampagnerne synes at være bekendt med deres dobbelte struktur, følger AIDS- og seksualitetskampagnerne snarere "en illusion, som de ikke ved er en illusion".

I det følgende vil afhandlingen inddrage de to begreber Etopolitik (Rose) og Cruel Optimism (Berlant) for yderligere at belyse denne problematik.

Etopolitik eller Cruel Optimism

Rose registrerer, som en direkte konsekvens af det biologiske borgerskab, en stigende orientering mod at få samfundets borgere til at handle etisk og i overensstemmelse med deres "følelser, overbevisninger og værdier", og denne orientering kalder han, som tidligere nævnt, samlet set *etopolitik*. Han påpeger, at etopolitik, modsat biopolitik og autoritativ disciplinering, beskæftiger sig med "de selv-teknikker, ved hjælp af hvilke mennesker bør vurdere og handle i forhold til sig

selv for at gøre sig selv bedre, end de er." Centralt i etopolitikken står "retten til liv" og "retten til at vælge" (Rose, 2009, s. 56). De værdier, Rose knytter til sin etopolitik, ligner dem, vi møder i Sundhedsstyrelsens eksplicite fortællinger, idet de orienterer sig mod valgfrihed, individualisering og selvoptimering, og det, som Rose definerer som etopolitik, må derfor, sat i relation til de præsenterede analyser i afhandlingen, forstås som velfærdsstatens eksplicite ansigt eller den strukturelle flade. Til trods for at Rose opfatter etopolitikens værdier, som han i øvrigt også knytter til de selvteknikker, Foucault fandt hos grækerne (Rose, 2009, s. 196), som nogle borgeren diskursivt bliver formet af og interPELLERET af, forstår han samtidig etopolitikens positive, dens fortællinger om håb og valgfrihed ("et felt af muligheder, formet af håb"), som en praksis der så rent faktisk aktualiserer sig i "valgfrihed". Som den dobbelte aktantanalyse viser, ignorerer eller overser han derved den implicite kastration, som uafværgeligt bliver bagsiden af det gode livs eksplicite appel. Ifølge Rose bliver den biologiske borger konstrueret som aktiv, fri og forhåbningsfuld og bliver derfor selvfølgeligt qua sin interpellation aktiv, fri og forhåbningsfuld.

Lauren Berlant ser lidt anderledes på denne interPELLERING af "the good life-fantasy", idet hun med sit begreb *Cruel Optimism*, som tidligere nævnt, stiller spørgsmålstegn ved, om fantasien om *det gode liv* reelt også aktualiserer *det gode liv*, eller om fantasien i stedet, som den dobbelte aktant også peger på, resulterer i selvkastration (eller "bad Lives" (Berlant, 2011, s. 27)). Denne omvendte logik eksemplificerer hun ved at identificere "the good life-fantasy" som "a cluster of promises", som alle peger mod det begærede objekt. I *Små skridt til væggtab – der holder* bliver *det gode liv*, som her også forstås som *det lykkelige liv*, eksempelvis et samlet udtryk eller mål for alle de "klynger" af "små skridt", som hver for sig og til sammen bevæger sig mod lykken. I det øjeblik, borgeren misser et enkelt skridt (og det er han også interPELLERET til at gøre), falder hele fantasien til jorden, og borgeren må derfor straffe sig selv for sin manglende vilje og sin fundamentale utilstrækkelighed. Skylden, skammen og afstraffelsen (selvkastrationen) bliver derfor en usynlig del af *det gode livs fantasme*.

Berlant fremhæver samtidig på, at fantasien er ensom, og at den i sin struktur lukker af for intersubjektive relationer, præcis som vi ser det i Sundhedsstyrelsens overvægtskampagner: "But in fantasy one is stuck with one's singular sovereignty in an inexhaustable nonrelationality" (Berlant, 2011, s. 42).

Der er altså ikke hos Berlant noget 1-1 forhold imellem ansporingen af *det gode liv* og aktualiseringen af *det gode liv*, som hos Rose, tværtimod resulterer interPELLERINGEN af *det gode liv*, i "bad Lives", uden at det dog betyder, at borgeren dermed indstiller sin søgen og sin tilknytning til fantasmet. *Det gode livs* diskurs kræver nemlig, at vi kontinuerligt overgiver os til den, og at vi

identificerer den med livets mening til trods for dens fundamentale ondsindethed. Som hos Žižek er fantasmet det, der strukturerer virkeligheden, og derfor er fantasien umulig at træde ud af og undslippe:

As an analytic lever, it is an incitement to inhabit and to track down the affective attachment to what we call "the good life", which is for so many a bad life that wears out the subjects who nonetheless, and at the same time, find their conditions of possibility within it.
(Berlant, 2011, s. 27)

I *Små skridt til vægttab – der holder* er denne mekanisme, som kan betegnes som *fantasiens endeløse kastration*, meget tydelig, fordi kampagnen netop implicit forudsætter, at borgeren ikke kan gennemføre sine "små skridt" og derfor eksplicit fastholder, at "slankekursen" forudsætter, at borgeren rejser sig igen og bliver ved med "at gå" eller at gå "den rigtige vej".

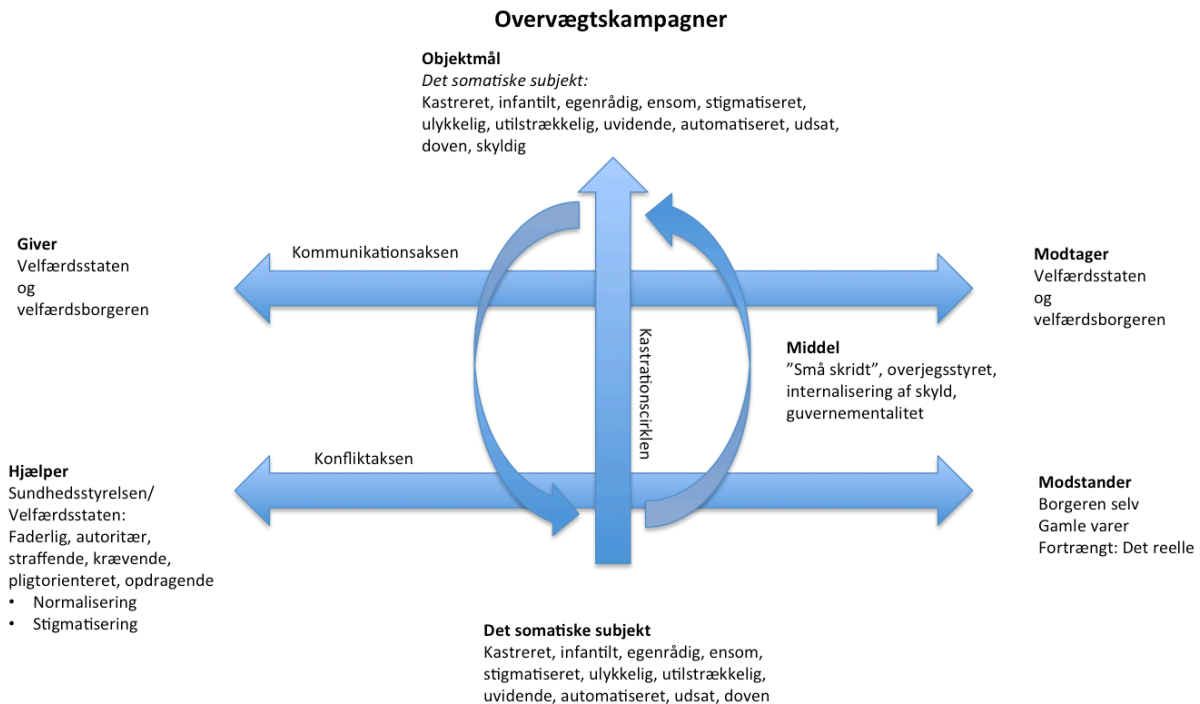
Disse eksempler viser potentialet i de små skridt. Virkeligheden er mere kaotisk og følger ikke en lige linje. Det er snarere to skridt frem og et tilbage. Men det er også i orden, så længe det samlet set går den rigtige vej.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 25)
Hvis en planlagt ændring ikke virker i praksis, så gentag blot proceduren og find frem til et andet lille skridt.
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 3)

I forlængelse af Berlants begreb om Cruel Optimism synes det altså nærliggende at betragte etopolitikken (Rose) som et fantasme, der ikke adskiller sig væsentligt fra det gode livs fantasme eller lykkens fantasme.

Den implicitte fortælling kan illustreres på følgende måde i den dobbelte aktantmodel:

Aktant 8

SUNDHEDSSTYRELSENS IMPLICITTE FORTÆLLING – AKTANT 8

De litterære fortællinger om subjektivitet i relation til emnet overvægt/undervægt (2001-2008)

De følgende analyser vil belyse hvordan de to repræsentative skønlitterære værker: *Bjerget* og *Suverænen* går i dialog med de subjektiveringsdiskurser som Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale om overvægt bliver eksponent for.

Mads Brenøe: *Bjerget* (2001)

Aktantsubjektet

Jens

Bjergets jeg-fortæller Jens tilhører Sundhedsstyrelsens kategori af svært overvægtige, eller som han selv formulerer det: "(...) fed i statistikkerne over befolkningen sundhedstilstand; jeg var fed, fed og atter fed" (Brenøe, 2001, s. 41), "I dag vejer jeg et par hundrede kilo over min idealvægt" (Brenøe, 2001, s. 18). Med denne viden om jeg-fortællerens vægt bliver det hurtigt klart for læseren, at titlen *Bjerget* nødvendigvis må henvise til jeg-fortællerens overvægt og ikke til et

konkret fysisk bjerg, men det er faktisk ikke kun sådan, det forholder sig, for *Bjerget*, som her overvejende bruges som skældsord for overvægt, henviser også til jeg-fortællerens grundfølelse af at være en fremmed og anderledes (*Bjerg*) i et land (*Danmark*), som geografisk ellers er fladt, og som derfor ikke er i stand til at rumme og acceptere bjergets monumentale strukturer.

Bjerget er en roman, som skildrer den overvægtiges livssituation i den danske velfærdsstat, men det er også en roman, som sætter sig for at af-romantisere den danske provins. En roadmovie, som i en rus af had håner og latterliggør særligt Jyllands afkroge:

(...) Tæppeland-Herning selv er simpelt hen det mest rædselsfulde, klaustrofobiske, grimme og afskyeligt forvoksede industrikvarter, jeg nogensinde har været i nærheden af! Ålborg kan godt gå hjem og lægge sig. Nogen burde stille advarselsskilte op ved bygrænsen.
(Brenøe, 2001, s. 182)

Fokuspunktet i nærværende analyse er dog på udviklingskomponenterne i den Danmarksrejse, den overvægtige Jens drager ud på, og derved fokuseres der i mindre grad på romanens udprægede provinshad, som dog ikke desto mindre er forbundet med jeg-fortællerens følelse af fremmedgjorthed.

Jens er det primære aktantsubjekt, og læseren følger ham på hans noget ambivalente dannelsesrejse gennem Danmark (fra København til Ålborg), hvor han har sat sig for personligt at invitere alle sine gamle klassekammerater til en genforenende klassefest i København. Datoen for festen er samtidig Jens' 30 års fødselsdag, hvilket ikke er helt uvæsentligt, fordi festen på mange måder synes at blive arrangeret for at sætte Jens i centrum. Jens har altid været overvægtig og har derfor været et naturligt og fælles mobbeoffer for sine klassekammerater, og både læser og klassekammerater bliver derfor noget tåkrummende overrasket over Jens' imødekommende invitationer. Som det vil blive anskueliggjort i den dobbelte aktantanalyse, repræsenterer rejsen og den afsluttende fest en ambivalent udviklingsstruktur, som på den ene side kastrerer og latterliggør Jens, og på den anden side giver ham en guddommelig status.

Det somatiske ulykkelige subjekt

Jens udfylder som overvægtigt aktantsubjekt, den rolle samfundet forventer af ham, og han imiterer i sit selvbillede umiskendeligt det udsatte somatiske subjekt, som blev forsøgt interPELLeret i Sundhedsstyrelsens overvægtskampagner.

Det gør han ved at forstå sig selv som udpræget ulykkelig, uduelig og ensom: "Måske er jeg virkelig bare ulykkelig" (Brenøe, 2001, s. 92), "sådan nogle stakler som mig" (Brenøe, 2001, s. 34) "føler mig ensom, og fryser gør jeg også, tøsedreng som jeg er (...), "Men måske er jeg bare dum. Måske har jeg bare ikke lyst til at forstå, hvad folk siger" (Brenøe, 2001, s. 35). Og ved at udtrykke sin invaliderende skam over sin ekspanderende overvægt "Jo, jeg skammer mig over min fedme,

jeg skammer mig over mig selv og jeg skammer mig over min deformitet, dette bjerg af en krop, jeg slæber rundt på" (Brenøe, 2001, s. 40).

I *Bjerget* er kropsbevidstheden kartesiansk splittet, idet kroppen italesættes som et appendix eller et vedhæng, som subjektet "slæber rundt på" eller "fodrer" (Brenøe, 2001, s. 40), men samtidig forstås den biologiske krop som identitetens kerne (biologisk borgerskab).

Som hos Sundhedsstyrelsen sidestilles kroppen og derved det somatiske subjekt med den automatiserede og maskinelle bil, som kun har værdi, så længe den er funktionel og driftig:

Jeg lytter til mit hjertes overanstrengte dunken, og spekulerer på, hvornår jeg skal dø, for jeg er temmelig sikker på, det bliver hjertet, der slår mig ihjel, og sådan lyder det også. Overanstrengt. Ligesom gamle biler; man kan altid høre på en motor, hvornår den nærmer sig bilkirkegården, skrothandleren.
(Brenøe, 2001, s. 12)

Eller kroppen reduceres til noget dyrisk og animalt, som både er primitivt behovsorienteret, og som forekommer stupidt, ynkeligt og infantilt "et stort sultent dyr, der til stadighed skal fodres" (Brenøe, 2001, s. 40), "Jeg lignede et bugtaler-hængebugsvin, der ikke kunne tale selv, og jeg følte mig som et bugtaler-hængebugsvin, der ikke kunne tale selv" (Brenøe, 2001, s. 60). Som citatet indikerer fungerer denne animalske stigmatisering både som en ydre (*det ydre blik*) og en indre (*den indre følelse*) stigmatisering, og dette fordoblede blik ligner det, der sås repræsenterer i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale.

Jens er skildret som en ensom velfærdsborger, som lever af og ved sin computer. Han opkøber og sælger aktier hjemme og bevæger sig kun ud, hvis det er strengt nødvendigt. Som barn er hans første og eneste rigtige venskab derfor også med en ubestemmelig maskine, som står i naboens lade, og som Jens tager sig godt af:

Jeg kunne lide min maskine. Vi hyggede os med hinanden. Det var fint (...) jeg tror, jeg tænkte på maskinen som en slags ven. Som én der ville mig det godt. En jeg skyldte noget. Opmærksomhed måske.
(Brenøe, 2001, s. 25)

Denne amputerede socialitet, som udmønter sig i maskinelle relationer, fungerer også som en del af den forventede overvægtsidentitet, idet overvægtige mennesker forventes at være ensomme. Denne forventning blev blandt andet præsenteret hos Sundhedsstyrelsen, hvor it-eksperten Alex fra *Små skridt til vægttab – der holder* i udgangspunktet levede en isoleret, passiv og usund tilværelse ved sin computer.

Jens kan i flere henseender betragtes som repræsentant for Agambens Homo Sacer-figur, idet han synes placeret i et ubestemmeligt politisk rum mellem inkludering og ekskludering. I kraft af sin uvelkomne og på alle måder upassende overvægt dømmes han fredløs og uønsket i velfærdsstaten, og samtidig forventes det af ham, at han iklæder sig en skinnormalitet og følger de

regelsæt, som velfærdsstaten udstikker. Han forventes således at isolere sig, samtidig med at han forventes at underkaste sig de uskrevne sociale love:

Men folk forventede det, forventer det til stadighed; at fede mennesker ikke spiser for meget, når de er sammen med andre eller befinder sig offentlige steder. Det er uhøfligt, for ikke at sige anmassende, hvis fede mennesker æder sig igennem store mængder mad, medmindre selvfølgelig, at de er alene.
(Brenøe, 2001, s. 41)

Jens forventes at have form og derved bevidsthed om sin ulykkelige situation, og om hvad der helt grundlæggende forventes af ham, samtidig med at denne bevidsthedsform betegnes som et kursiveret *jeg*, der hverken har vilje, evne og form. Det kursiverede *jeg* henviser til subjektets funktion som kastreret subjekt: "Og så kommer *jeg* vraltende, fede laskede læs, og så giver tingene sig selv. Og de, der ikke hadede mig, fandt mig uinteressant, en byld de andre sparkede til, og det var ligesom det" (Brenøe, 2001, s. 26).

Det, at Jens både har form (*jeg*) og ikke-form (*jeg*), betyder at han godt ved, hvad der forventes af ham, men at han hverken kan eller vil leve op til disse forventninger. Han er eksempelvis godt klar over, at velfærdsstaten forventer, at han mentalt indstiller sig på en slankekur, og han skammer sig følgelig over sin inkompetence og stigmatiserer sig selv som uduelig:

(...) jeg skammede mig, skammede mig over, hvem jeg havde været som attenårig. Jeg ville ønske, jeg var gået på slankekur. Jeg ville ønske, jeg ville have villet et eller andet eller i det mindste blot "villet *ville*", som jeg sagde, men jeg ville virkelig ingenting. Jeg var nogenlunde lige så selvstændig som en bakke pommes frites.
(Brenøe, 2001, s. 59)

I ovenstående citat bliver det meget signifikant, at protagonisten Jens udtrykker Sundhedsstyrelsens dobbelte fortælling, idet han her viser, at han har internaliseret velfærdsstatens forestillinger og forventninger til det ideelle borgerskab. Ikke nok med at han forstår, at det forventes af ham, at han taber sig, han forstår også, at det mere diffust forventes af ham som borger, at han *vil* noget, og at han samtidig i sin skam over ikke at kunne leve op til velfærdsstatens og egne forventninger kastrer sig selv. Žižek henviser til denne interpellationens *skyld* som en Kafkask følelse af objektløs skyld:

(...) an indeterminate Kafkaesque feeling and "abstract" guilt, a feeling that, in the eyes of Power, I am a priori terribly guilty of something, although it is not possible for me to know what precisely I am guilty of, and for that reason – since I don't know what I am guilty of – I am even more guilty; or, more pointedly, it is in this very ignorance of mine that my true guilt consists.
(Žižek, 2005, s. 60)

Jens er således allerede ved romanens begyndelse situeret i velfærdsstatens dobbelte struktur, hvorfra han forsøger at fremelske vilje og handling, samtidig med at han straffer sig selv for ikke at kunne leve op til egne forventninger.

Den eksplicitte fortælling

Objektmålet

Jens er, som nævnt ovenfor, i udgangspunktet situeret i en ulykkelig og kastreret position, som synes identisk med den forudsatte subjektspostion, som var gældende i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale, og præcis som hos de subjekter der præsenteres i kampagnematerialet, indeholder han et begær efter at overvinde og overkomme denne position. Denne overvindelse, som rejsen gennem Danmark og slutteligt klassefesten forventes at blive katalysator for, er dog noget ambivalent, idet den både orienterer sig mod *lykken*, som en kombineret nostalgisk og fremtidig imaginær position, og mod overskridelsens logik, som også underlægges en imaginær logik.

Lykken og ulykken som fantasmepositioner

Den fantasi om lykke, som Jens udtrykker, imiterer i udgangspunktet velfærdsstatens lykkediskurs, idet lykken forstås som en fremtidig livsform, som den overvægtige forudsættes at fantasere om: "(...) for sådan er det at være fed, man vil hellere være et andet sted, et andet tidspunkt, ja helst befinde sig på en anden klode" (Brenøe, 2001, s. 31), men det er samtidig en nostalgisk position, som cirkulerer omkring en tilbagekaldelse af uskyldstabet og derved den uundgåelige indskrivning i den symbolske orden: "Jeg har ikke altid været fed. Engang – i en anden verden – var jeg tynd som alle andre. Jeg var et barn, og barnet legede i en grøftkant med grønt og sol omkring sig" (Brenøe, 2001, s. 30).

Forestillingen om denne "anden verden" som ligger før den symbolske ordens kastration, repræsenterer fantasien om en verden, hvor der ikke sættes skel, og hvor begærets spaltende kraft endnu ikke har indfundet sig:

Husker hvordan jeg kunne se fede mennesker omkring mig, der ikke var anderledes end andre mennesker, men bare federe, ligesom nogen tilfældigvis var rødhårede eller usædvanligt høje (...) sådan var jeg tynd. Sådan har jeg ikke altid været fed.
(Brenøe, 2001, s. 31)

Bjerget synes at gå i mere eller mindre direkte dialog med Sundhedsstyrelsens slankefantasmer, idet den eksplicit, som ovenstående citat antyder, konstruerer en meget entydig dikotomisk relation mellem den fede og den slanke, som noget der fundamentalt skiller det gode og det onde, de smukke og de grimme, de lykkelige og de ulykkelige, de uskyldige og de skyldige etc. Denne strukturelle værdiartikulation etablerer en fantasmatisk forestilling om, at den slanke borger repræsenterer en særligt succesfuld og lykkebringende position, en ren og uspoleret position, samt en position hvor begæret finder sin tilfredsstillelse: "Lykkelige mennesker. Lykkelige mennesker

med behov der kan tilfredsstilles, og bliver det" (Brenøe, 2001, s. 95). Det at blive slank og det at være slank bliver således synonymt med det gode og attråværdige liv, og præcis som i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale effektuerer mødet med denne stivnede perfektion subjektets selvhad og selvkritik, idet subjektets egen mangel her åbenbares: "Jeg tror, de er lykkelige (...) og det er dét, jeg er bange for: (...) Det er det, der gør ondt" (Brenøe, 2001, s. 95).

De gamle skolekammerater, kæresteparret Marina og Mikkel, som Jens flytter ind hos under sin danmarkssodyssé, forventes i udgangspunktet at være sådanne lykkelige mennesker: "Jeg tror, de er lykkelige mennesker" (Brenøe, 2001, s. 95):

Lykkelige, fuldbyrdede ægteskaber er proppet med lykkelige stunder foran
pejsen med hinanden i hånden og små smil og store buketter og god mad og god
stemning i det rummelige spisekøkken og vaseline på linsen, når bølgerne går
højt.
(Brenøe, 2001, s. 154)

I løbet af opholdet går det imidlertid op for Jens, at Marina og Mikkel langt fra er lykkelige, tværtimod synes Marinas utroskab at afføde en decideret ulykke. Ulykken, som på kunstig vis forvandler, forener og samler de tre figurer, bliver direkte modpol til lykken men samtidig bliver den paradoksalt nok også en variant af lykken. Ulykken repræsenterer ikke noget komplekst og ambivalent men fremstår tværtimod ligeså fantasmatisk afrundet som lykken:

Ulykke har altid bundet mennesker sammen. Så mærker vi det dybeste
fællesskab, så derfor elsker vi ulykken. Ulykken er fællesskabet. Ulykken
forvandler os fra ensomme stakler til tandhjul i en uendelig historie.
(Brenøe, 2001, s. 95)

Både forestillingen om lykke, som knytter sig til tosomheden, og forestillingen om ulykke, som forbindes med fællesskabet, udspiller sig som parallelle fantasmatiske spor i *Bjergets* eksplicitte fortælling. Begge løfter subjektet fra udgangspunktets kastrerede krænkelser og leder mod en midlertidig oplevelse af trykthed, orden og mening.

I *Bjerget* er lykken en præ-symbolisk tilstand, der ligger i erindringen eller i rekonstruktionen af barndommen, og noget der samtidig potentielt kan genopdrives i fremtiden, og disse to spor synes konsekvent at mødes, idet Jens med sit lykkeprojekt cirkler omkring en infantil reparation af den symbiotiske relation med moderen. Det er derfor også moderens blik, Jens fantaserer om, når han er sammen med Marina: "Marina kigger på mig, som en mor kigger på sit barn, virkelig, det er sådan hun ser på mig (...)" (Brenøe, 2001, s. 130). Og den seksuelle kærlighedsrelation, han fantaserer om, er på en gang symbiotisk, problemfri og begærløs:

(...) hun ville aldrig have været så tæt på noget andet menneske, nogen anden
mand, som hun havde været på mig (...) og verden ville pludselig give mening i
ét og alt. 2+2 ville være = 4, og sådan ville det være hele vejen igennem.
(Brenøe, 2001, s. 210)

Fællesskabet med Sundhedsstyrelsens eksplicitte objektmaal ligger således i selve den ontologiske forestilling om den imaginære og fuldendte lykke som en mulig destination, og i forestillingen om at denne lykke nødvendigvis må være reserveret den slanke borger, som formår at aktualisere sin vilje og sin retning med og mod succes. Forestillingen om lykke er dog ikke det eneste slægtskab, der udspiller sig mellem Sundhedsstyrelsens og *Bjergets* eksplicitte objektmaal, det samme gør forestillingen om *den succesfulde personlighed*.

Jens som succesfuld personlighed

Som den fantasmatiske og lettere ødipale mor-barn relation til Marina indikerer, fantaserer Jens i sit fantasme om at genvinde sin position som almægtigt barn, og denne relation ligner den symbiotiske relation, som den forudsatte borger i Sundhedsstyrelsens overvægtskampagner indtog i forhold til den moderlige og omsorgsfulde velfærdsstat. I sin infantile narcissisme, som er ekstremt nydelsesorienteret og derved forbundet med det obskøne overjeg, og som samtidig kobles til forestillingen om at være potent urfader, overvindes den patetiske og kastrerede position, han i udgangspunktet som overvægtig og stigmatiseret borger befinder sig i:

En hel aften var jeg en voksen mand, med voksne mænds følelser og voksne mænds bevægelser. Mine skuldre var brede, mine arme favnede alt. Jeg kunne gøre ting, som kun rigtige mænd ellers kunne. Jeg kunne tale med autoritet i stemmen i store forsamlinger. Jeg kunne styre flokken. Jeg var Martin Luther King. Jeg havde en drøm. Min pik var så stor som en motorvej, og den nåede helt ud i horisonten.
(Brenøe, 2001, s. 91)

Denne narcissistiske fantasi om at blive sin egen store Anden har i *Bjerget* flere forskellige udtryk. Ud over den ødipale relation til kæresteparret Marina og Mikkel, som optræder som mor og far, kommer den til udtryk i de tilbagevendende fantasier om at blive helgen, kejser eller konge: "Det var godt at sidde og læne mig tungt tilbage i stolen; fik fantasier om kejserlig vælde og kongelig pondus; kortvarige anfald af storhedsvanvid kan være en dejlig ting..." (Brenøe, 2001, s. 247). Det obskøne fantasme finder sit klimaks i romanens sidste kapitel, hvor han ved festen bliver sat i kongetrone af sine klassekammerater og bliver hyllet og tilråbt som en fuldkommen helgen:

Bærer mig, som på en bølge, hele vejen rundt, og hele vejen er der smil, alle mennesker smiler til mig, og smil i læberne, og smil alle vegne, og de løfter glassene og de løfter flaskerne, og de sætter dem til munden, og de råber Skål!
(Brenøe, 2001, s. 307)

I sin relation til kæresteparret Marina og Mikkel forstår han ligeledes sig selv som lige dele barn og helgen. I sin rolle som almægtigt barn optager han, som tidligere nævnt, hovedrollen, men i sin rolle som messiansk helgen lader han Mikkel og Marina rykke ind på begæraksen og optager selv pladsen som en selvopofrende men almægtig jesusfigur, der ønsker at lede parret mod lykken:

Stuen har forvandlet sig til et helligt sted og giver mig mindelser om den sidste nadver (...) Jeg sidder i midten, og må derfor være Jesus, Guds enbårne søn, flankeret af Mikkel til højre og Marina til venstre, og alle tre er vi omgivet af denne her store tavshed, der fylder rummet på en ikke uvenlig facon. (Brenøe, 2001, s. 133)

Formålet er imidlertid stadig at forskubbe og forskyde den kastrede position, som han i udgangspunktet var situeret i, og ved at træde ud af den narrative begærsaktant og gemme sig i en altruistisk hjælperposition undslipper han det uudholdelige og kasterende begær og projicerer det mod Mikkel og Marina.

Overskridelsens fantasme (*den afviklede personlighed*)

Den kontinuerlige drøm om at blive set og hyldet, som på narcissistisk vis driver protagonisten Jens gennem Jylland, udspilles som nævnt ovenfor parallelt med et andet fantasme: *Overskridelsens fantasme*, som paradoksalt nok har sit udspring i fantasien om at ophæve og afvikle subjektiviteten (*den afviklede subjektivitet*). Dette overskridelsesfantasme fremstår, som i de andre litterære tekster, som en distance eller en modstand i forhold til Sundhedsstyrelsens subjektiveringsdiskurser. Žižek forklarer i *The Indivisible Remainder*, at subjektet altid i forhold til interpellationen vil opretholde denne distance:

From the Althusserian point of view (whose theoretical rigour is not to be underestimated), it is possible to construct a coherent counterargument to the Lacanian thesis that interpellation ultimately always fails, that is to say, that the subject never fully recognizes itself in the interpellative call; and that the resistance to interpellation (to the symbolic identity provided by the interpellation) is the subject. The status of the subject as such is hysterical; the subject does always maintain a minimal of "inner distance" towards the apparatuses and rituals in which ideology acquires material existence - his attitude towards this externality is always an "I am not that" (my true self does not hinge on this stupid mechanism); ideological identification is always, as if were, an identification with fingers crossed (...). (Žižek, 2007, s. 165-166)

Overskridelsens fantasme er båret af en paradoksalt antagonisme, idet den både har sit udspring i et desperat ønske om at blive set og derved at blive genkendt som subjekt og i et ønske om at blive decideret usynlig. Begæret efter at blive set kan her sammenlignes med sultekunstnerens ambivalente behov for at blive betragtet og subjektiveret i sine forsøg på at afvikle sig selv, eller desubjektivisere sig selv, og Jens' tvangsprægede bulimiske indtagelse af mad kan forstås som et ønske om at ekspandere så meget, at han i sin fysiske groteskhed flyder sammen med verden (*den anden*). Jens er en spisekunstner, som, i kraft af sin kontinuerlige udvidelse af vægten, fastholder sin subjektivitet, samtidig med at han udvider sig og smelter sammen med den omkringliggende verden og derved kontinuerligt lader sig opløse. Som psykoanalytikeren Maud Ellmann formulerer det:

In eating, we consume the flesh of others; in telepathy, we eat their thoughts. Thus telepathy subverts the privacy of minds, eating the privacy of bodies; for both reveal the presence of the other in the haunted house of subjectivity. If our thoughts are not our own, nor is our flesh, because our bodies are composed of what we eat, and what we eat is foreign to ourselves. Eating, then, confounds the limits between self and other (...) Addiction means that my substance is not inside but outside, and in my craving for my fix I violate my self-identity. (Ellmann, 1993, s. 56)

I *Bjerget* konfronteres vi særligt med denne selvdestruktive ambivalens i passager, hvor Jens optræder offentligt med sin groteske overvægt samt sin bulimi (til familiefester, på cafeer etc.), og hvor han får en nærmest orgastisk tilfredsstillelse ved at betragte beskuernes forargede blikke. I det offentlige rum afvises Jens typisk af afvigende og stigmatiserende blikke: "Den måde blikket bøjer af på, glider væk fra mig (...) Som vand." (Brenøe, 2001, s. 9-10), men når han bevidst og på karnevalistisk vis optræder, oplever han begejstret, at det groteske og måbende blik har en anerkendende funktion. Hans subjektivitet anerkendes, samtidig med at han, qua sin artistiske indtagelse af mad, ekspanderer sit indre mod det ydre og opløses som subjekt:

Da min mor fyldte rundt og holdt fest, bad jeg tjeneren om at sørge for ekstra store portioner til mig. De andre ved mit bord sad alle og forsøgte forgæves ikke at se misbilligende ud, deres ansigter vred sig på skønneste vis, men jeg kiggede ud over bordet og sagde så: - Jeg spiser meget. (Brenøe, 2001, s. 41)
(...) Og jeg vidste godt at min opførsel var dybt upassende; at jeg var utidig, kællingeagtig og overskred alle grænser alle grænser for god opførsel (...) (Brenøe, 2001, s. 241)

Denne oprørske og selvudslettende attitude, som både afmonterer subjektiviteten og samtidig desperat fastholder den, har også en indbygget Bartleby-reference i sig, men hvor Melvilles Bartleby, som Kafkas sultekunster, "would prefer not to" eat, det vil sige godt kan spise men ønsker at fastholde potentialiteten som sådan, kan Jens godt opføre sig pænt, spise hjemme – eller helt unklade at spise – men han vil foretrække ikke at gøre det, netop fordi han i sin overskridelse forsøger at afvise ethvert tilhørsforhold med den udpegede og udstødte overvægtige velfærdsborger: "Bjerget": "Men når man er så stor, som jeg er, er det eneste folk forventer, at man ikke æder offentligt. Dét vil jeg ikke finde mig i" (Brenøe, 2001, s. 42). Denne overskridelse, eller denne nægtelse, bliver dog i *Bjerget* meget infantil og meget narcissistisk i sit udtryk, idet den konstant påberåber sig et spejlende og bekræftende blik, og Jens kan således ikke betragtes som en agambensk hvilken-som-helst singularitet, til trods for at han flirter med desubjektiviseringens former.

Sultekunstneren og spisekunstnerens projekter synes på overfladen at stå i vigende kontrast, men samtidig fungerer de som hinandens spejl, et spejl hvor den ene i yderste konsekvens sulter sig ihjel, og den anden spiser sig selv ihjel. Som Ellmann konkluderer: "(...) life is the *grande bouffe* in which we have no choice except to eat ourselves to death – or starve" (Ellmann, 1993, s. 57).

Det er nærliggende at forstå spisekunstneren Jens som en subversiv oprørsfigur både i konkret forstand og i mere overført betydning. Helt konkret bliver den meget groteske og karnevalistiske overvægt et synligt bevis på, at han bevidst overhører velfærdsstatens formaninger og forventninger, og samtidig inviterer han med sin selvopløsende dødsdrift det reelle ind i den eksplicite aktantstruktur. En aktantstruktur som ellers i Sundhedsstyrelsens tekster er forbeholdt de mere ufarlige ideologier og fantasier, som omvendt værner mod det reelle. Dødsdriften forklædes her som længslen efter at blive usynlig: "Jeg kan faktisk godt huske en lykkelig skoledag (...) Dagen var så lykkelig, som den var, simpelthen fordi ingen lagde mærke til mig" (Brenøe, 2001, s. 75), eller længslen efter at forenes med kosmos som kollektiv krop, på samme måde som det var tilfældet hos Hesselholdt og Brøgger:

Det er et privilegium at få lov til at være så ligeglad. Jeg forestiller mig, hvordan jeg løser billet til de her sæder, en evigheds-billet, og således vel anbragt kan leve af togets kiosk-føde, og bare blive siddende og se landskabet flyde mere og mere ud (...) Tænk sig; aldrig at skulle stå af, men bare blive ved i én uendelighed. Måske jeg til og med kunne flyde sammen med landskabet udenfor. Forvandle mig til én af de små høje, der ligger på markerne, og som landmændene af ren og skær respekt pløjer udenom.
(Brenøe, 2001, s. 71-72)

Denne kosmoslængsel kan læses som et udtryk for et tilbagevendende ønske om at afmontere sig den civile subjektivitet, hengive sig til kosmos, og afgive sit syn: "(...) at vores position i drømmen i bund og grund er at være, den der ikke ser. Subjektet ser ikke, hvor det fører det hen, det følger efter." (Lacan, 2004, s. 70). Men den fungerer samtidig som en længsel efter en udødelig gentagelse, som på mange måder kan identificeres som ligeså fantasmatisk som den fundamentale afvisning af døden der portrætteres i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale.

Bakhtin forbinder denne symbiotiske kosmoslængsel til den groteske kanon:

I modsætning til en nyere tids kanon er de groteskes kroppe ikke isoleret fra den øvrige verden, ikke lukket inde i sig selv, ikke fuldkomne, ikke færdige, men vokser ud af sig selv og overskrider deres egne grænser. Accentueringen ligger på de dele af kroppen, hvor den enten ligger åben for den ydre verden, det vil sige hvor livet trænger ind i en krop eller forlader den, eller hvor kroppen selv stikker ud i verden (...) Her afslører kroppen sit væsen som noget, der vokser og trænger ud over sine egne grænser (...)
(Bakhtin, 2001, s. 51-52)

Overskridelsens fantasme, som indeholder denne kosmiske sammensmeltninglængsel, peger i kraft af sin groteske kontinuitet mod det reelle men også mod en imaginær fantasmestruktur. Et andet eksempel på overskridelsens fantasme er, som tidligere nævnt, den måde, hvorpå Jens i lange passager midt i romanen fungerer som *hjælper* og *voyeur* i sin relation til ægteparret Marina og Mikkel og derved afskriver sig selv som aktantsubjekt.

Man har fået en ny rolle, man er ikke sig selv længere, (...) Hvis det bliver min rolle at hjælpe Mikkel og Marina med at hjælpe deres om ikke forliste ægteskab, så dog strandede ægteskab, ja så er det en rolle, jeg tager på mig med glæde. (Brenøe, 2001, s. 135)

Lidt som at stille sig i entreen, når man går ind i stuen. Som et par beskidte støvler man kan tage af. Og så længe man er i stuen; så længe man undgår entreen, kan man undgå sig selv; gå rundt uden alt den vægt det er. At være sig selv er et værre slæberi. (Brenøe, 2001, s. 180)

I "Eva" og *Det skjulte* var vi, som tidligere nævnt, også vidne til disse forsøg på at undvige aktantens subjektiverende begærsakse.

Generelt er det sådan med *Bjergets* overskridelses- og negationsfantasmer, at de, til trods for at de eksplicit tager form som tilnærmelser til en mere gennemgribende desubjektivisering, ikke adskiller sig fundamentalt fra Sundhedsstyrelsens eksplicitte fantasier, idet de på samme tid udspringer af et udpræget ønske om at fastholde en kontrolleret, harmonisk og lykkebundet subjektivitet.

I det følgende vil det blive nærmere præciseret hvilke konfliktpositioner der står i forhold til *Bjerget* eksplicitte fortælling.

Den eksplicitte/implicitte konfliktsakse

Blikket som hjælper og modstander

Forestillingen om *blikket* spiller en helt central rolle i *Bjergets* konstituering og tematisering af subjektivitet både i den eksplicitte og den implicitte aktantstruktur. Forestillingen om blikket lægger sig her tæt op af en lacaniansk definition, idet blikket overvejende forstås som en forestilling om den andens blik: "Det blik som jeg møder (...), er ikke et set blik, men et blik, som jeg forestiller mig på den Andens felt" (Lacan, 2004, s. 76). Blikket er derfor forbundet med følelsen af enten at være almægtig og derved aktiv bærer af blikket i betydningen "(...) jeg ser mig se mig selv" eller afmægtigt offer for blikket. På baggrund af dette skel lægger forestillingen om blikket sig tæt op af de to aktantobjekter: Forestillingen om imaginær almagt og forestillingen om kastreret afmagt. I *Bjerget* opererer de to forestillinger om blikket parallelt og i mange sammenhænge samtidigt, idet de tilsammen manifesterer subjektets spalte i krydsfeltet mellem drøm og kastration.

I *Bjerget* introduceres overordnet tre forskellige blikke: *Det stigmatiserende blik*, *det barokke blik* og *det spejlende blik* (Garland-Thomsen, 2009), som både fungerer eksternt og internt, og som på hver sin

måde bliver hjælpere og modstandere i den eksplicitte aktant, og som også får denne funktion i den implicitte aktant, men her spejlvendt.

Som tidligere påpeget skelner protagonisten Jens meget distinkt mellem blikket, som noget han ikke kan undslippe, og noget han selv bevidst opsøger og finder tilfredsstillende ved. Det første blik "glider af" som vand, og det andet blik låses meget bevidst fast af Jens, således at det ene blik bevæger sig mod ham, og det andet blik bevæger sig kontrolleret fra Jens og mod objektet. I sin teoretisering af blikket skelner den amerikanske professor i kvindestudier Rosemarie Garland-Thomson mellem forskellige bliktyper, og førstnævnte blik kan i hendes begrebsregister, som her er inspireret af Erving Goffman, identificeres som "det stigmatiserede blik"; et blik som, fremfor at fastholde en dominanssituation, skubber væk, ignorerer og devaluerer det subjekt, der betragtes. Det er et blik, som afviser, og derved ikke et blik, som afkræver noget specifikt af subjektet, men som snarere udfører en decideret afskrivelse. (Garland-Thomson, 2009, s. 45). "Looking away is an active denial of acknowledgement (...)" (Garland-Thomson, 2009, s. 83), "Stigmatizing is a social process that hurdles a body from the safe shadows of ordinariness into the bull's-eye of judgment" (Garland-Thomson, 2009, s. 45). Dette blik, som i *Bjerget* paradoksalt nok også er et "høfligt" blik (Brenøe, 2001, s. 10, 11 og 19), bliver modstander i den eksplicitte aktantstruktur, idet det afslører fantasmets skrøbelighed og afmonterer den magt, som Jens fantaserer om at besidde:

Selvfølgelig kigger han og forsøger at undgå at kigge, og af og til har jeg egentlig ondt af folk og får lyst til at sige til dem, at det er helt okay, de kan stirre ligeså tosset de vil, hvis bare de lader være med bagefter at se væk igen på så anmassende en facon. For det er egentlig ikke de første blikke, der generer mig, dem har jeg vænnet mig til, men den bevægelse blikket tager bagefter; det er den jeg hader. Den måde blikket bøjer af på, glider væk fra mig og febrilsk leder efter noget andet at kigge på. Dét har jeg aldrig vænnet mig til. Det er dét, der er fornærmelsen, at folk ikke står ved det.
(Brenøe, 2001, s. 9-10)

De blikke, som Jens derimod intentionelt opsøger med sit karnevalistiske spisekunstneri, kan bestemmes som *det barokke blik*; bizarre og måbende blikke som er grundet i en spontan nysgerrighed, forbavselse og forargelse, og som han i meget udpræget grad selv har følelsen af at han kan kontrollere:

Unconcerned with rationality, mastery, or coherence, baroque staring blatantly announces the states of being wonderstruck and confounded. It is gaping-mouthed, unapologetic staring (...). Because baroque staring indicates wonder rather than mastery, it can lead to new insights. Mastery closes down knowledge, wonder opens up toward new knowledge. Mastery dominates starees, wonder places starrer and staree in dynamic relation.
(Garland-Thomson, 2009, s. 50-51)

Garland peger her på, at det barokke blik har en dynamisk og social orientering indbygget i sig, fordi det åbner op for en dynamik imellem den, der betragter, og den der betragtes, men i *Bjerget*

er det barokke blik situeret i en dominansinteraktion, idet Jens i sit fantasme forestiller sig, at han er blikkets subjekt, og at han alene bemestrer blikket. Det er således Jens, der autoritativt betragter forargelsens barokke blik, og derved sætter beskueren til rette. Man kan på mange måder sige, at han "ser sig se sig selv" (Lacan, 2004, s. 73). Det barokke blik er forbundet med det obskøne overjeg, idet det effektueres af mødet med et vulgært og grænseløst nydelsesimperativ, her den bulimiske spisekunst: "(...) jeg spiser meget". Efter et cafebesøg, hvor Jens har fortæret den ene kage efter den anden og har skyllet det hele ned med store mængder cognac, vender han sig om for at nyde effekten af sin performance: "Da jeg er kommet lidt væk, vender jeg mig om og ser alle de åbne ansigter, alle øjnene, al forargelsen over at jeg ikke bare findes, men også har en stemme og tillader mig at bruge den" (Brenøe, 2001, s. 56). Jens fantaserer om, at han har en "stemme" på samme måde, som han forestiller sig, at han har "et blik", og det er fantasien om dette *blik* og denne *stemme*, som i den eksplicitte fortælling afmonterer de stigmatiserende blikke.

Det barokke blik bliver derfor hjælper i den eksplicitte aktant, idet det opretholder Jens' følelse af almagt. Som i Brenøes novelle "Eva" bliver fantasien om den dominerende og almægtige perception – det at være den seende - en faktor, som fastholder subjektets følelse af kontrol, og som skærmer ham for den Andens blik. Lacan peger netop på, at forestillingen om at besidde blikket: *At se sig se sig selv (det spejlende blik)* er en illusion, som hviler på fantasmets plads, en plads som også er knyttet til spejlstadiet og til subjektets narcissistiske selvidentitet. Der er således heller ikke noget stigmatiseret blik på spil mellem Jens og hans mor:

Hun så det aldrig, min mor. Hun opdagede det simpelthen ikke (...) Når jeg siger det til hende, kan hun godt se det. Så indstiller hun blikket, og så er det jo åbenlyst. Men resten af tiden er jeg bare hendes lille søn Jens. Og Jens er bare Jens; hverken tyk eller tynd eller noget som helst andet, men simpelthen sådan som Jens nu engang skal være. Jens er Jens.
(Brenøe, 2001, s. 64-65)

Jens betragter, som tidligere nævnt, sig selv som "helgen" og som "jesusfigur", en figur der på altruistisk vis træder udenfor blikkets kastrerende felt og frelser Marina og Mikkel, men han har også et internt spejlende blik, som ikke almægtiggør, idealiserer og skærmer ham, men som omvendt nådesløst kastrerer ham: "Jeg var atten år gammel; jeg var fed; jeg hadede mig selv (...)" (Brenøe, 2001, s. 60).

Det spejlende blik er således dobbelt, idet det både er knyttet til fantasmet og til kastrationen. *Bjergets* dobbelte tematisering af konfliktaksens blik illustrerer, hvordan Sundhedsstyrelsens dobbelte subjektiveringsdiskurs afspejles i en litterær praksis, idet den bestyrker funktionen mellem subjektets selvidealiserings (den eksplicitte fortælling/*syn*) og selvkastration (den implicitte fortælling/*blik*).

I den implicitte aktant forholder det sig logisk omvendt, således at *det stigmatiserede blik* og *det spejlende blik*s *selvkastration* bliver hjælpere i kastrationscirklen, og *det groteske blik* og *det spejlende blik*s *almagt* bliver modstandere. Som tidligere påpeget spiller illusionen – her om at kunne besidde perceptionen – dog en rolle for kastrationen også, idet forvrængningen er indskrevet i selve kastrationen, og derfor er fantasien om at kontrollere blikket principielt også hjælper i kastrationscirklen.

Mad som hjælper

Blikket er imidlertid ikke den eneste konfliktposition i *Bjerget*. Mad, som objekt og som mellemværende, bliver også en ambivalent konfliktuel størrelse i *Bjerget*, idet maden dels låser Jens fast i sin somatiske identitet (*det nøgne liv*) men samtidig bliver noget, der skaber æstetisk glæde, noget der trøster ham og på næsten kannibalistisk vis bygger bro til andre mennesker. *Bjergets* eksplicitte tematisering af mad modstiller sig på mange måder Sundhedsstyrelsens forståelse af mad som en praktisk foranstaltning, som "benzin" der holder det somatiske subjekt "gående", og er snarere i forestillingsbaner, hvor mad bliver identitetsskabende og danner grobund for "kannibalistiske" fællesskaber.

Romanen er kompositorisk bygget op af 26 kapitler, som alle indledes med en opskrift, hvor smagen og ikke kalorieindholdet er i centrum. Opskrifterne fungerer som romanens kompositoriske skelet eller rygrad, på samme måde som maden bliver holdepunkt og samlingssted for identitet og identitetsopløsning hos Jens. Forestillingen om maden bliver en generel referenceramme til alt, men også et følelsesmæssigt filter som Jens betragter verden med: "Det sidste ord sagde han som om han satte tænderne i en syltetøjsmad på et tidspunkt, hvor han virkelig har lyst til en syltetøjsmad" (Brenøe, 2001, s. 125), "Hvordan fanden forklarer man en ålborgensisk taxachauffør, at man trænger til at føle sig som en kiwifrugt" (Brenøe, 2001, s. 128). Maden fungerer som hjælper i forsøget på at bevare den imaginære forestilling om en verden, der hænger sammen: "Jeg trøstede ikke med ord, men ved at æde, og på den måde forsøge at oppebære illusionen om, at verden stadig hang sammen" (Brenøe, 2001, s. 179), og den bliver også et direkte mellemværende for Jens og omverdenen. Jens spiser helst sammen med andre eller foran andre og laver meget gerne mad til andre, således at han kan projicere sin egen kannibalistiske sult over på de andre middagsgæster. I denne optik handler det altså både om at spise og blive spist. Ellmann konkluderer på basis af Kleins brystsymbolik, at spisning er knyttet til seksualiteten, og at indtagelsen af mad peger tilbage mod barnets orale fase, hvor det putter alting i munden for at installere dem i sin egen verden: "The infant sees his stomach as a safe in which he hoards his loot, thus leaning his lessons in private property." (Ellmann, 1993, s. 39) Jens spiser således den anden, samtidig med at han selv bliver spist. Maven bliver en fortrængningsmekanisme, hvor alle ubehageligheder og splittelser kan blive gemt; "The genesis of secrecy may also be attributed to

eating, for it is well known that the best way to keep a secret is to *eat* the evidence. The stomach is a place almost as private as the grave" (Ellmann, 1993, s. 39). Særligt i den ødipale relation til Marina eskalerer madmetaforikken, idet hun for Jens synes at spejle den spæde moder-barn-relation. "Since the mouth is where he has imbibed his mother's milk, it is mainly through this orifice that he partakes of his imaginary banquet" (Ellmann, 1993, s. 40).

Jens gør en dyd ud af at evaluere både den mad, han frembringer og serverer for andre, og den mad og drikke han selv får serveret, og madens kvalitet synes at variere afhængig af den affektive og emotionelle tilstand, han befinder sig i, således at maden udsættes for "splitting" og bliver erstatningsobjekt for moderens spaltede bryst (Klein, 1988). Da den "gode" Marina, som i den ødipale konflikt fungerer som erstatningsmor, serverer ham en kop the, finder han således fuld tilfredsstillelse heri:

Og theen; theen smager pragtfuldt. Nu ved jeg, hvad Mikkel mente, da han talte om kvalitet, og jeg er pludselig uendelig taknemmelig for denne her the, og ja, for Debussy selvfølgelig, og Marina, men theen samler ligesom det hele i et punkt.
(Brenøe, 2001, s. 130)

Maden som konkret objekt og maden som tankefilter fungerer altså overordnet som hjælpefunktion i den eksplicite aktant og som modstander i den implicite aktant, idet den er med til at fastholde både lykke og almagtsfantasmet.

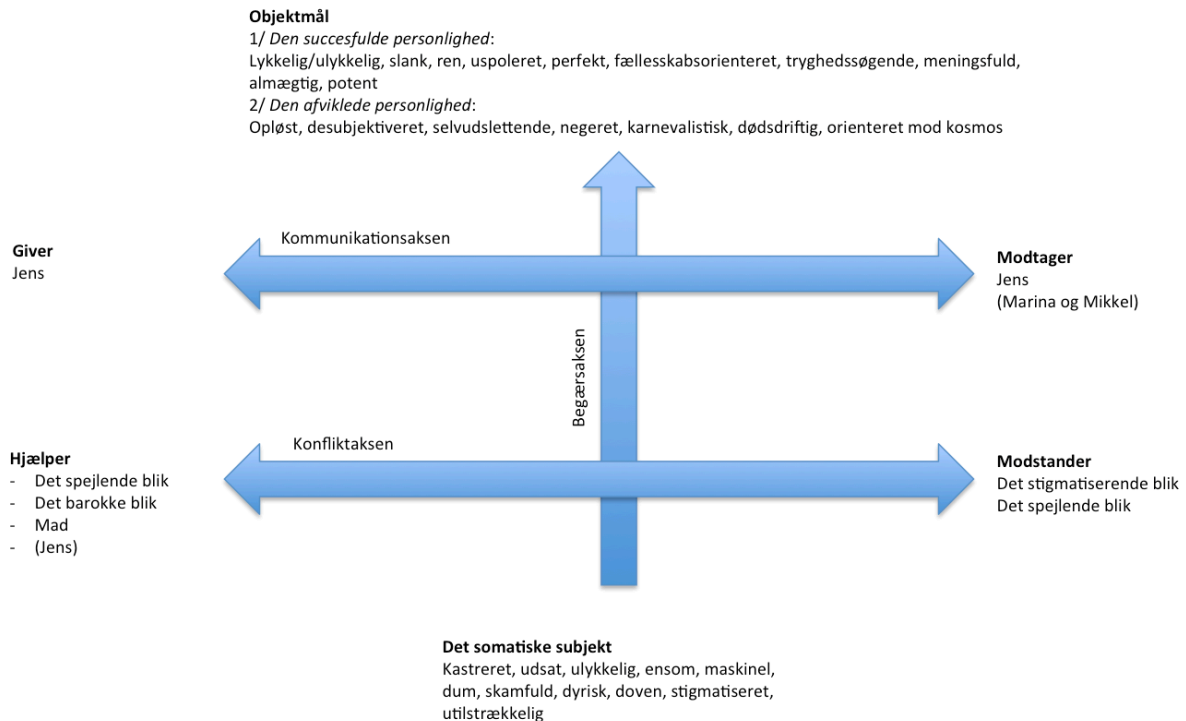
Bjergets eksplicite fortælling kan illustreres på følgende måde i den dobbelte aktantmodel:

Aktant 9

SKØNLITTERATURENS EKSPLICITTE FORTÆLLING – AKTANT 9

Bjerget

Den implicitte fortælling

I det følgende vil det blive nærmere præciseret hvordan *Bjergets* implicitte fortælling træder i forhold til dens eksplicitte fortælling, samt hvordan den implicitte fortælling underkender de eksplicitte fantasmer.

Objektmalet

Almagts- og lykkefantasmets kastration

Bjergets implicitte aktantobjekt kan, som hos Sundhedsstyrelsen, identificeres som dekonstruktionen af lykkefantasmets og almagtsfantasmets samt subjektets tilbageførsel i kastrationscirklen. I Børnøes novelle "Eva" var det den implicitte forfatter, som afslørede den implicitte aktantstruktur, fordi jeg-fortælleren ikke selv havde olympisk vished om sit dobbelte projekt, men i *Bjerget* er det overvejende protagonisten selv, som afslører den fantasmatiske forvrængning, hvilket hænger sammen med, at han ikke bare afslører sit eget singulære bedrag men også afslører velfærdsstatens ideologiske selvbedrag. Afsløringen af hans eget bedrag sker rykvist og i tæt samarbejde med den implicitte forfatter, "Jeg tænkte på, hvor mange ting, jeg i virkeligheden ikke kan huske, men bare havde sparket sand henover; som en kat, der forretter sin

nødtørft" (Brenøe, 2001, s. 261), men bliver aldrig til fulde tilendebragt, fordi afsløringen kun blotlæger muligheden for en ny illusion:

Illusionen om noget bag sløret er således en refleksiv illusion: Det, der er skjult bag fremtrædelsen, er selve denne illusions mulighed – bag sløret gemmer sig det faktum, at subjektet tror, at der må gemme sig noget bag det."
(Žižek, 2010, s. 248)

I *Bjergets* implicitte aktant tager dekonstruktionen af velfærdsstatens lykkefantasma afsæt i den eksistentielle nærhedsmetafysik, som forestillingen om *den eksistentielle personlighed* konstituerede i både AIDS- og seksualitetskampagnerne og i overvægtskampagnerne:

Jeg er så nærværende og til stede og mig selv med alt hvad det indebærer, at jeg mentalt må være Nordeuropas absolut sundeste mandsperson. Uden at det så i øvrigt siger noget om, hvordan jeg har det, for jeg er virkelig meget ynkelig lige nu.
(Brenøe, 2001, s. 92-93)
Verden blev noget, man til nød kunne befinde sig i. Når man nu ikke kunne vælge.
(Brenøe, 2001, s. 226)

Samtidig bruges den græske myte om Sisyfos i en omvendt poststrukturel logik, hvor bestræbelsen på tilstedeværelseslykke og selvbevidsthed bliver afsæt for den egentlige desillusionerede meningsløshed:

Alle mennesker er fede, alle mennesker er overvægtige. På mig kan man tilfældigvis se det. Jeg går dårligt. Jeg er altid forpustet. Jeg lugter af sved på den særlige måde, man lugter når sveden ligger og bliver gammel mellem dellerne (...) Sisyfos, der blev dømt af guderne til at trille sin sten op ad klippesiden i al evighed, havde slet ikke nogen sten. Han var bare overvægtig som alle os andre. Han kæmpede sig op til toppen, men dér havde han selvfølgelig ikke kræfter til at blive stående. Han væltede omkuld og trillede blævrende ned igen. Og sådan fortsatte det. Evigheden var begyndt. Så jo, tynde mennesker ser tynde ud, men de er også forpustede af alt deres slæberi, de stinker også af sved. Tynde mennesker sidder ensomme i små lejligheder og glæder sig til viceværtens ringer på for at tjekke om de stadig er i live (...) Jeg kan tabe mig herfra og ud i al fremtid, og jeg ville stadig være fed, jeg ville stadig svede som et æsel i ørkenen, og jeg ville stadig dø lige så ensom som det æsel, og føle mig nøjagtig lige så dum og forladt. At være fed har aldrig; gentager *aldrig*, været noget valg. Vi er fede lige meget hvad (...) Slankekur!?! Skulle jeg gøre mig dobbelt til grin?
(Brenøe, 2001, s. 93-94)

Dette meget centrale citat viser, hvordan *Bjerget* etablerer en overordnet dikotomisk relation mellem begreberne *fed* og *tynd*, som samfundets andre værdier så klæber sig til. Betegnelsen *den fede* bliver således en overbetegnelse for det onde, det ulykkelige, det ensomme og det ynkelige, hvorimod *den tynde*, som vi så det i den eksplicite aktant, og i Sundhedsstyrelsens eksplicite aktantlogik, bliver et fysisk udtryk for det gode, det lykkelige og det succesfulde. I ovenstående citat dekonstrueres denne hegemoniske og stigmatiserende polaritet, idet det konstateres at: "Alle mennesker er fede", "Vi er fede lige meget hvad", og den implicite aktants mål bliver således at afsløre, at vi alle er ulykkelige og ensomme "lige meget hvad". Denne afsløring af det slanke lykkefantasma, som har sit diskursive idealudtryk i *Små skridt til vægttab – der holder og 10 veje til*

vægttab, knytter sig, som tidligere nævnt, til velfærdsstatens fantasmatiske fremhævelse af det eksistentielle valg som noget reelt muligt. I *Bjergets* implicitte fortælling er vi nemlig snarere i det påtvungne valgs retorik (Žižek), idet det slås fast, at "fedmen" = ulykken, ensomheden, *aldrig* er udtryk for et valg, men tværtimod er noget subjektet underlægges i kraft af sin indskrivelse i velfærdsstatens sociale orden: "At være fed har aldrig; gentager *aldrig*, været noget valg". Den imaginære fantasi om at overvinde kastrationscirkelns fedmeposition, som Jens selv i nogen grad er uerkendt medspiller i, bliver i den implicitte fortælling latterliggjort, fordi den ikke har noget reelt mål men bare dækker over kastrationscirkelns uendelighed: "Slankekur!?! Skulle jeg gøre mig dobbelt til grin?".

Drømmen om lykke fungerer i *Bjerget* som "Cruel Optimism" (Berlant, 2011), fordi fantasien om noget bedre reelt forhindrer protagonisterne i at leve et godt liv. Som Marina der lever i sit ægteskab med drømmen om en anden fiktiv mand, som potentielt kan dukke op: "(...) dén drøm forpester hendes liv i al stilfærdighed. Forpester hendes liv som sådan en bleggul betændelse, der siver ud under panelerne" (Brenøe, 2001, s. 165).

Den implicitte fortælling afviser konsekvent *lykkefantasiet*: "I almindelige menneskers liv er der altid en ussel lille lortegnaver, en grim rotte, der stinker af råddenskab, fordi den har snuden nede i et eller andet ulækkert" (Brenøe, 2001, s. 154) og genindsætter *det somatiske subjekt*.

Det kastrerende overjeg afviser både Jens obskøne faible for at stå i centrum: "Det er dét jeg bander over; at jeg partout skal reagere, i stedet for bare at holde min kæft. Verden er fuld af fede mennesker, der holder deres kæft og spiser deres kage hjemmefra" (Brenøe, 2001, s. 57), samt Jens' spejling af sig selv som altruistisk jesusskikkelse: "Jeg er en narcissistisk narrøv!" (Brenøe, 2001, s. 129). I den eksplicite aktantfortælling fuldbyrdes lykkediskursens fantasmestruktur, og Jens bevæger sig i kongetrone fra en ydmyget offerposition (*det somatiske subjekt*) til en idealiseret mesterposition (*den succesfulde personlighed*). I den implicitte aktantstruktur derimod forlades Jens i præcis samme tilstand, som han blev introduceret; som et somatisk selvkastrende subjekt:

Jeg følte mig som en nar, når jeg glædede mig, og jeg følte mig som en nar, når jeg frygtede den. Desværre var det den samme nar, jeg følte mig som, ligegyldig hvad jeg følte. Der var ikke nogen forskel.
(Brenøe, 2001, s. 285-286)

Fra fællesskab til egenrådighed

I den eksplicite fortælling fantasierer Jens om at indgå i harmoniske intersubjektive relationer, både via venskabet med Mikkel, den mere symbiotiske relation til Marina, fællesskabet med sin gamle skoleklasse og ikke mindst det store kosmosfællesskab: "Ulykke har altid bundet mennesker sammen. Så mærker vi det dybeste fællesskab. Og den største lykke er fællesskab (...)" (Brenøe, 2001, s. 95). Denne fantasi om fællesskabet lægger sig tættere på 1990'ernes AIDS- og

seksualitetskampagner og derved velfærdsstatens traditionelle fællesskabsretorik, forstået som indholdet i *den eksistentielle personlighed*, end 00'ernes overvægtskampagner, som selv i fantasmets idealiserede retorik efterspørger og fremskriver det egenrådige og succesfulde menneske (*den succesfulde personlighed*). I *Bjergets* eksplicitte fortælling er overskridelsens fantasme, som baserer sig på det obskøne jugs nydelseskraav, principielt egenrådigt, men nydelseskraavet spiller hele tiden op mod et idealiseret fællesskabsønske, som udraderer det selviske begær. I den implicitte fortælling derimod er Jens reduceret til en somatisk krop med et ensomt og egenrådigt begær ("et dumt svin", Brenøe, 2001, s. 48). Det samme er verden omkring ham: "(...) man møder stressede fædre, der skubber i bussen, og gamle damer, hvis hjerner er slidte og bedrøvede, der krabber sig ind foran én i køen ved kassen (...)" (Brenøe, 2001, s. 253).

Egenrådigheden er knyttet til en forbrugs- og begærsøptik, men den kan også forstås som en konsekvens af risikosamfundet: "Min hemmelighed er ... at jeg er bange ... Tror jeg. Det er vi alle sammen, sagde jeg. Ikke for at trøste ham eller berolige ham eller noget. Men fordi, jeg mente det." (Brenøe, 2001, s. 161).

I det følgende afsnit vil det blive præciseret, hvilken rolle kommunikationsaksen spiller i den eksplicitte og den implicitte fortælling.

Den dobbelte kommunikationsakse

Jens fungerer som giver og modtager på kommunikationsaksen i både den eksplicitte og den implicitte fortælling, idet han selv bliver agent for både konstruktionen og punkteringen af romanens lykke og overskridelsesfantasmer. Han er samtidig det meste af tiden aktanternes modtager, idet hans fantasier om at blive lykkelig og almægtig overvejende er til gavn for ham selv, og fordi selvkastrationen også har ham selv som modtager. I romanens midte bliver Marina og Mikkell dog midlertidige modtagere af det eksplicitte objektmaal, idet Jens, i kraft af sin rolle som giver og hjælper, fortrænger sin egen egenrådighed og på utilitaristisk vis afsætter sit objektmaal, lykkefantasmet, hos det kriseramte ægtepar.

Denne kommunikationslogik illustrerer, hvordan velfærdsstatens installerede guvernemantalitet kan siges at virke i praksis, idet både opbygningen af det gode liv og den gode borger og nedbrydningen eller kastrationen af den gode borger er dynamikker, som overvejende forventes at bevæge sig i den enkelte borger og ikke nødvendigvis imellem velfærdsstaten og borgeren.

I *Bjerget* udspiller relationen mellem den eksplicitte fortælling og den implicitte fortælling sig strukturelt som overvægtskampagnerne, således at den eksplicitte fortælling er domineret af imaginære fortællestrukturer, der bevæger sig mod lykke, almagt, anerkendelse og fællesskab, og den implicitte fortælling er domineret af en generel tilbageføring til den symbolske orden. Den ensomme, ulykkelige overvægtige jeg-fortæller Jens, som læseren introduceres til på romanens

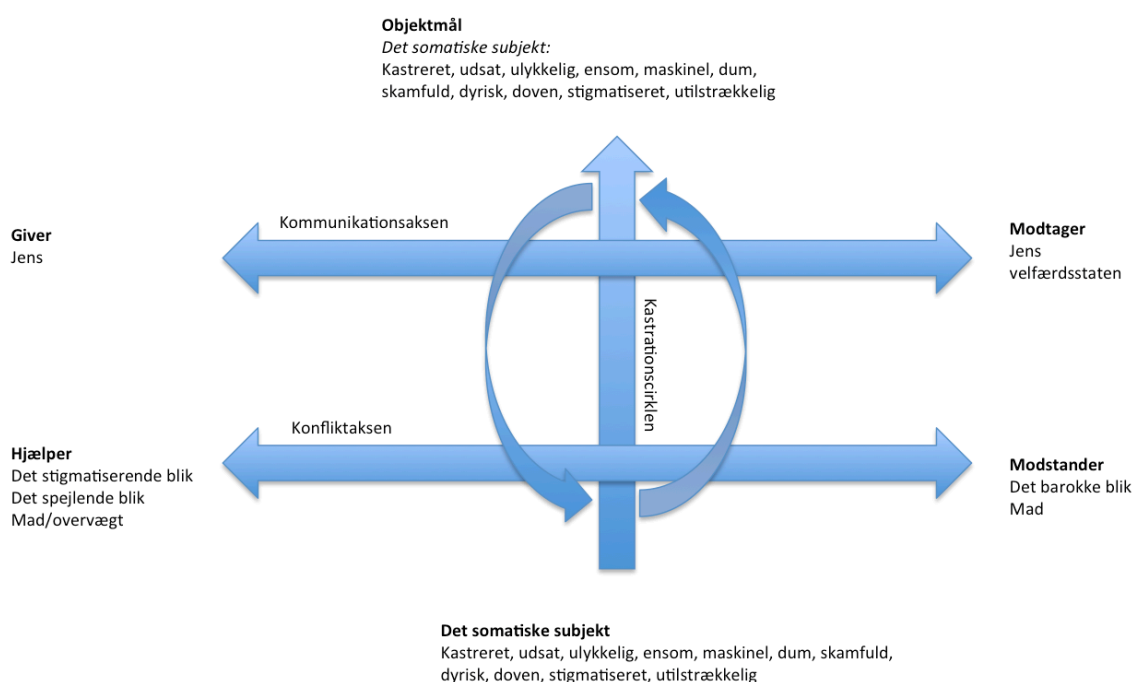
første side, er således den samme ensomme, ulykkelige og overvægtige jeg-fortæller, som vi forlader 308 sider senere.

Den implicitte fortælling kan illustreres på følgende måde i den dobbelte aktantmodel:

Aktant 10

SKØNLITTERATURENS EKSPLICITTE FORTÆLLING – AKTANT 10

Bjerget

Das Beckwerk: *Suverænen*

Romanen *Suverænen* forbinder sig intratekstuel til den foregående roman *Selvordsaktionen*, og den begynder således der, hvor *Selvordsaktionen* slutter: "Da den tidligere medarbejder i det danske integrationsministerium Thomas Skade-Rasmussen Strøbech i slutningen af januar 2004 vendte levende hjem fra en rejse op gennem det krigsramte Irak (...)" (Das Beckwerk, 2008, s. 11). De to protagonister Rasmussen og Nielsen, som i *Selvordsaktionen* bragte demokratiet til Irak gemt i en kasse, vil nu på velfærdsstatens opfordring bringe "resultatet af dialogen mellem europæere og Mellemøstens folk med sig i kassen til USA og der iscenesætte (...) dialoger, hvor man skulle diskutere Demokratiets fremtid med de amerikanske borgere" (Das Beckwerk, 2008, s. 21-22).

Både denne og den forrige performative aktion iscenesættes og finansieres af velfærdsstaten,

nærmere bestemt "Center for Kultur og Udvikling" (Das Beckwerk, 2008, s. 21), og velfærdsstaten bliver i romanens optik således den primære producent og iscenesætter af ikke bare den politiske kunst men også den politiske kunstner som figur, en figur som paradoksalt nok ikke bærer på noget kritisk potentiale, men som derimod opfattes som "det enogtyvende århundredes soldater" (Das Beckwerk, 2008, s. 23). Denne tankegang kan frembringe associationer til Ove K. Petersens forestilling om, at konkurrencestaten, modsat velfærdsstaten, ikke forpligter sig på dannelsen af demokratiske borgere men derimod intenderer at "udvikle den enkelte til "soldat" i nationernes konkurrence" (Pedersen, 2012, s. 172).

Romanens åbning kan bestemmes som et politisk og kunstnerisk *mellemrum*, hvor både velfærdsstaten og kunstinstitutionen Das Beckwerk simultant må erkende deres ydmygende og kastrerende nederlag. Vestens militære aktioner i Irak har spillet fallit, og Das Beckwerks mission i Irak er ligeledes på lignende vis mislykkedes ("det var hvad det var: en forbier" (Das Beckwerk, 2008, s. 25)). Dette mellemrum udfyldes dog med det samme af nye utopiske projekter, som *Suverænen* bliver materialitet for. Kunstneren (velfærdsborgeren), som her formidles af dobbeltgængerfiguren Rasmussen og Nielsen, indsættes af velfærdsstaten som ny formidlingsfigur af det vestlige Utopia, og det forventes, at kunstneren her "gør nytte" (Das Beckwerk, 2008, s. 21), ved at udbrede forestillingen om *frihed* og *demokrati* således at den frie demokratiske borger kongrueres med *den eksistentielle personlighed*. Romanens begyndelse placerer sig således langt fra den avantgardistiske forestilling om kunsten og kunstneren som en figur, der huser et subversivt og revolutionerende potentiale, tværtimod er dansk samtidskunst i *Suverænen* defineret som en skødehundskunst, som reelt ikke praktiserer noget kritisk potentiale, men som derimod i sin impotens "ikke var stort andet end et medium for selviscenesættelse og identitetsproduktion (...)" eller simpelthen "slet skjult selvoptaget kulturporno" (Das Beckwerk, 2008, s. 22). Denne impotente kunstnerfigur lukker også romanen, hvor Nielsen som vidnesbyrd identificeres med en kuet men trofast position: "Sekretær", "tjener", "kammertjener", "slave", "en hund, trofast, lydig og altid vågen, menneskets bedste ven" (Das Beckwerk, 2008, s. 289). I kraft af romanens pendulering mellem utopi og dekonstruktion af utopi får kunstneren dog periodisk andre betydninger. Disse vender afhandlingen tilbage til i afsnittet om "det eksplicite mål".

Kompositorisk og tematisk bevæger vi os med *Suverænen* indenfor udviklingsromanens rammer (hjemme-ude-hjemme), således at vi begynder i Danmark og ender tilbage i den fynske provinsby Horneland. Til trods for at romanen overvejende udspiller sig i USA, som her geografisk repræsenterer et *ude*, betyder det ikke, at romanen ikke er situeret i en dansk velfærdsideologisk kontekst. USA er nemlig ikke kun en konkret geografisk destination, men også en indre destination som repræsenterer "den realiserede utopi" (Das Beckwerk, 2008, s. 25). "Den amerikanske drøm" bliver således *også* og måske *primært* et udtryk for velfærdsstatens utopi.

"Amerika, sagde han (Rasmussen), - er en forførelseskunstner, Amerika er et spejl, i hvilken europæeren ser sig selv som en ung pige og bliver forelsket (...)" (Das Beckwerk, 2008, s. 48).

I romanens optik retter velfærdsstaten og velfærdsborgeren sig konsekvent mod netop utopien, og utopiens konturer synes derfor at sige mere om den velfærdsstat og den velfærdsborger, der begærer og fantasierer, end det objekt, "den amerikanske drøm", der fantasieres om. I *Suverænen* bliver USA således ikke andet end velfærdsstatens begærobjekt. *Suverænen* er derfor i mindre grad en roman om USA og den amerikanske kultur, og mere en roman hvor USA bliver repræsentant for en fantasmatiske idealitet, som velfærdsstaten spejler sig i, og som bliver strukturerende for den politiske praksis, som velfærdsstaten og velfærdsstatens borgere effektuerer.

Jeg forstår således ikke, som Kasper Skovsø Møller og Nicklas Freisleben Lund: "Fra verdensscenen til Horneland", den amerikanske repræsentation i *Suverænen* som signifikant anti-amerikansk men derimod anti-ideologisk. *Suverænen* tematiserer nemlig, som aktantanalysen vil illustrere nedenfor, et gennemgribende opgør med den ideologiske utopi i sig selv, en utopi som i *Suverænen* synes mere europæisk end amerikansk, idet utopien udspringer fra den danske velfærdsstat (inkarneret i Rasmussen/Nielsen).

Dobbeltgængertematikken

Der er i Claus Beck-Nielsen og Das Beckwerks litterære og performative univers tradition for, at *dobbeltgængermotivet* spiller en helt central tematisk rolle, hvilket det også gør i *Suverænen* qua udspaltningen af Rasmussen og Nielsen. Dobbeltgængermotivet bliver i *Suverænen* den dynamik, der tematiserer forståelsen af subjektivitet og borgerskab, og derfor tages der i afhandlingens analyser afsæt i udviklingsstrukturerne imellem det umage par Rasmussen og Nielsen.

Dobbeltgængerparret Rasmussen og Nielsen muliggør forskellige tolkninger, som imidlertid ikke står i opposition, men som alle kan samlæses. I "Fra verdensscenen til Horneland" forstås dobbeltgængertematikken som en relation mellem USA (Rasmussen) og Europa (Nielsen):

Der etableres en tydelig binær modsætning mellem de to karakterer – der netop alluderer modstillingen USA – Europa. Ved nærmere eftersyn er *Suverænen*'s karakteristik af denne relation lig *Selvmordsaktionens* i den forstand, at USA (Rasmussen) også her med store armbevægelser tromler den ynkelige europæer (Nielsen).
(Møller og Lund, 2010, s. 25)

Det er korrekt, at der imellem de to protagonister udspiller sig en meget distinkt magtrelation, som undervejs forskyder sig, men det kan dog synes relevant at stille spørgsmålstegn ved, om denne relation i første omgang spejler USA-Europa-relationen. Meget tyder nemlig på, at Rasmussen tværtimod i udgangspunktet repræsenterer en europæisk velfærdsideologi, som så langsomt resignerer i mødet med den amerikanske forbrugskultur. Denne kastration af Rasmussen, som

symboliseres som overgangen fra ærekær velfærdsstat til kapituleret konkurrencestat, kan læses gennem Rasmussens løbende skift i cigaretmærker:

(...) rygende, altid rygende, hele vejen op gennem historien, i Irak og senere Jordan, som den imperiale gentleman han var, selvfølgelig de klassiske europæiske Gauloises Blondes, men her i Amerika, i sin begejstring over USA og den amerikanske drøm om Demokratiet var han uden spor af europæisk tvivl gået over til Parliament
(Das Beckwerk, 2008, s. 243)

I slutningen af romanen køber Rasmussen en pakke Marlboro, hvilket kan betragtes som Rasmussens, og derved velfærdsstatens, endelige forlis samt dennes uigenkaldelige overgang til konkurrencestat.

I nærværende afhandling forstås dobbeltgængermotivet i *Suverænen* således som en spejlende og polemisk magtrelation mellem velfærdsstaten (Rasmussen) og velfærdsborgeren (Nielsen) og forstås samtidig som en internaliseret relation mellem et idealiseret jeg (idealjeg) og et obskønt overjeg (begge repræsenteret ved Rasmussen) og et overjeksreguleret subjekt (Nielsen). Denne magtrelation afspejler sig markant i de to protagonisters indbyrdes dialog men afspejler sig også signifikant i deres ambivalente binding til nydelsen, som her overvejende knyttes til mad og drikke. I relation til den dobbelte aktantmodel bliver Rasmussen repræsentant for det idealiserede og fantasmatisk objekt, hvorimod Nielsen bliver eksponent for kastrationscirkelns gentagelse. De to figurer kan dog principielt ikke adskilles, hvilket symbolsk illustreres ved, at der nødvendigvis skal to til at bære kassen med demokrati:

Uanset hvordan han (Rasmussen) end vendte og drejede kassen, så kunne han kun få fat i ét håndtag af gangen, og selv om han ganske vist – det beviste han utallige gange i løbet af rejsen – med et solidt højrehåndsgreb (...) var stand til at svinge den ideelle størrelse op (...) så var han i det lange løb nødt til at alliere sig med nogen. En eller anden skulle det jo være. Og så blev det mig (Nielsen).
(Das Beckwerk, 2008, s. 28)

Nielsen som Homo Sacer

Nielsen bliver i *Suverænen* altså repræsentant for det interPELLerede velfærdssubjekt, og han ligner på alle væsentlige områder det forudsatte subjekt, der blev introduceret i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale, og det subjekt der præsenteres i afhandlingens andre litterære eksempler: "Han levede det ganske almindelige menneskelige liv, som er kernen i det civilsamfund, som igen er forudsætningen for ethvert fungerende demokrati" (Das Beckwerk, 2008, s. 20).

Nielsen er romanens jeg-fortæller men er alligevel på paradoksalt vis sekundær i romanen. Han fungerer som Rasmussens "højre hånd", "referent", "reporter" og "fotograf", og han skriver "fra folkets synsvinkel" (Das Beckwerk, 2008, s. 38). Han går konsekvent i "skyggen af Rasmussen" og synes på mange måder at være et interPELLeret produkt af Rasmussens (velfærdsstatens) vilje, som

her hvor Althussers klassiske interpelleringssituation imiteres: "Pludselig vendte han (Rasmussen) sig og så lige på mig. - Nielsen! udbrod han, som om han netop havde opfundet mig" (Das Beckwerk, 2008, s. 84). Denne rolle som skrivende og fotograferende vidnesbyrd for historiens gang er ikke en rolle, Nielsen bevidst har valgt, men en rolle han tager på sig qua sin interpellation: "Det var ikke noget bevidst valg (...) det var bare det der nu engang forelå" (Das Beckwerk, 2008, s. 28). Nielsen er samtidig, som Sundhedsstyrelsens forudsatte subjekt, defineret som et barn, der er begrænset og afmægtig på grund af sin *mangel* på form (viden, "dannelse"), en form som Rasmussen i sin funktion som velfærdsstat synes optaget af at give ham: "Nielsen, sagde han, - det her er Deres helt personlige dannelsesrejse" (Das Beckwerk, 2008, s. 60), og samtidig forventes denne form allerede at være aktualiseret i Nielsen: "Nielsen er vegetar, sagde Rasmussen." (Das Beckwerk, 2008, s. 64), "De drikker jo ikke!" (Das Beckwerk, 2008, s. 64). Nielsen er således, som det også var tilfældet i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale, på paradoksalt vis altid allerede defineret som subjekt, samtidig med at han løbende forventes at blive noget andet og mere, end det han allerede er.

Nielsen er i sin rolle som velfærdssubjekt lydig, anonym, "afmægtig" (Das Beckwerk, 2008, s. 86), og arbejdsom ("som de fleste andre" (Das Beckwerk, 2008, s. 71)), og som i Sundhedsstyrelsens overvægtskampagner synes hans identitet at være reduceret til summen af fysiologiske vaner:

I mellemtiden arbejdede jeg, som de fleste andre ikke særligt troende protestanter, flittigt, ja mere og mere. Jeg havde fået min egen lejlighed, med det sædvanlige indhold: tv, computer, stereoanlæg, et par bogreoler og en del møbler fra IKEA og med årene også en række vaner, jeg nok aldrig slipper af med.
(Das Beckwerk, 2008, s. 72)

Nielsen er som borger faktisk så anonym, at han ikke har noget fingeraftryk, hvilket vanskeliggør hans mulighed for at komme ind i USA, et land som i romanens optik i særlig grad forventes at være optaget af det partikulære.

Suverænen indskriver intertekstuel et kulturteoretisk og biopolitisk tekstkorpus i sine beskrivelser af Nielsen (samt i relationen mellem Nielsen og Rasmussen), og han forstås derfor løbende som både "nøgent liv" (Das Beckwerk, 2008, s. 163) og som "non-citizen" (Das Beckwerk, 2008, s. 87, 163), et liv i sin absolutte nøgenhed (zoê), som passivt afventer suverænenes befalinger og derved afventer sin form (bios). På samme tid har Nielsen hele tiden en fornemmelse af, at han burde være noget og vide noget, han ikke ved hvad er. Som i citatet her hvor Rasmussen spørger Nielsen, hvad formålet med deres rejse er: "Hvorfor tror De, vi er her, i Amerika, hvad er formålet? Formålet, sagde jeg og stirrede fortumlet på strømmen af kufferter og rygsække (...)" (Das Beckwerk, 2008, s. 82). Indenfor en agambensk optik kan man argumentere for at liv (Nielsen) og form (Rasmussen) er adskilt, og derfor har Nielsen kun en svag fornemmelse af, at han

forventes *at vide*, samtidig med at han også meget distinkt forventes *ikke at vide*: "De er nul & nix, Nielsen, er De klar over det!" (Das Beckwerk, 2008, s. 80), "De er i sandhed ordinær, Nielsen" (Das Beckwerk, 2008, s. 83).

Denne interpellationens skyld henviser, som vist i analysen af *Bjerget*, til en kafkask følelse af objektløs skyld, hvor subjektet helt fundamentalt føler sig skyldig, men ikke ved hvad han er skyldig i, og derfor principielt er skyldig i ikke at vide hvad han er skyldig i (Žižek, 2005, s. 60).

Nielsen er som velfærdsborger situeret i risikosamfundet (Beck) eller den permanente undtagelsestilstand (Agamben) og er derfor ligeledes ekstremt sårbar og udsat, men han hviler ikke helt i sin interpellation, for han er samtidig optaget af hele tiden af finde ud af, hvorfor han er, som han er. Flere steder spørger Nielsen eksempelvis: "- Jeg fryser, HVORFOR HAR JEG INGEN FRAKKE?!", "Jeg siger, hvorfor har jeg ikke nogen frakke? Når De har en frakke. Hvor fanden er min frakke?" (Das Beckwerk, 2008, s. 92, 95 og 127). Det, Nielsen spørger om, er, hvorfor han er udsat og sårbar, når nu Rasmussen ikke er det, hvorfor Rasmusen har rettigheder, når han ikke har det, og hvorfor Rasmussen får sine behov opfyldt, når han ikke gør det. Samtidig forstår og accepterer han ikke altid Rasmussens interpelleringer og responderer eksempelvis tilbage: "Why am I a vegetarian?" (Das Beckwerk, 2008, s. 132), "Frihed og demokrati. Hvad betød det? Ordene? Hver for sig? Og hvordan hang de sammen?" (Das Beckwerk, 2008, s. 63).

Alle disse *hvorfor*-spørgsmål indikerer, at den ellers så eksemplariske velfærdsborger ikke til fulde har taget subjektiviteten på sig, at der er en rest, som ikke lader sig definere af den interPELLEREDe subjektsposition (Žižek, 2005, s. 57-62). Samtidig indikerer Rasmussens svar: "I don't know" (Das Beckwerk, 2008, s. 133), at velfærdstaten heller ikke er almægtig i sin ellers så suveræne position.

Nielsen som sultekunstner

*Suverænen*s Nielsen-figur er en litterær *Homo Sacer* (Agamben), som har en lang historie i Claus Beck-Nielsens forfatterskab, og som hele tiden blomstrer op ud af det blå for efterfølgende at gå til grunde blot for kort tid efter at dukke op igen i nye kontekster. Et genkendeligt træk ved disse "Nielsen-figurer" er deres anorektiske spisevaner, som typisk reducerer sig til "(...) rosiner, gammelt brød og slik i skabe eller skuffer" (Beck-Nielsen, 2002, se nedenstående billede), eller som i *Selvmordsaktionen* og *Suverænen* er nedkogt til brød og bananer: "Ifølge Rasmussen bestod Nielsens diæt af brød og bananer" (Das Beckwerk, 2008, s. 28). Bananerne optræder i *Suverænen* som et ledemotiv, der afslører, at Rasmussen i virkeligheden er Nielsen og omvendt, idet læseren også ofte fanger Rasmussen i at spise netop bananer ("med munden fuld af banan", (Das Beckwerk, 2008, s. 40)). Udover bananer spiser Nielsen aldrig noget, udover en granolabar og et glas postevand i ny og næ. Denne ekstreme diæt, som kun lige akkurat holder subjektet i live,

resulterer i, at samtlige Nielsen-figurer afbildedes som afpillede kz-fanger eller anorektiske velfærdsborgere (Beck-Nielsen, 2002, se nedenstående billede), hvilket igen underbygger værkernes konsekvente henvisning til Agambens forestilling om lejren som vestens biopolitiske paradigme (Agamben, 1998, s. 181) eller Agambens faible for Melvilles sultekunstner Bartleby og Kafkas sultekunstner. Nielsen bliver, qua sin selvpåførte sult, både lydig borger og oprørsk sultekunstner, idet hans italesatte biologiske sult bliver noget, der fængsler ham i en biopolitisk magtstruktur ("jeg er sulten"), og som nådesløst afslører det antagonistiske tomrum, der ligger i kernen af subjektiviteten, samtidig med at den selvvalgte sult bliver et bevidst opgør med det postmoderne forbrugssamfund. Som Ellmann formulerer det: "The image of the starving artist in their work seems to stand for the crisis of high art in bourgeois culture; that is, for the exclusion of artists from the life of commerce and their proud refusal to be "fed" by capital." (Ellmann, 1993, s. 70).

Kilde: Claus Beck-Nielsen, *Selvudlættelser*

På den ene side synes Niensens diæt at være determineret af Rasmussens vilje, idet Nielsen konstant proklamerer, at han er sulten: ("Jeg er sulten. Jeg vil have noget at spise" (Das Beckwerk, 2008, s. 128), hvorefter Rasmussen konsekvent spiser ham af med et glas postevand, alt imens hans selv grådigt spiser det ene fedtholdige måltid efter det andet: "Rasmussen med en imponerende large Coffee, jeg med et krus new yorker-postevand og en granolabar, jeg ikke havde bedt om" (Das Beckwerk, 2008, s. 97), På den anden side, i en optik hvor Rasmussen forstås som en intern lov i Nielsen selv, bliver den påtvungne sult også til en form for ikke-aktualiseret potentialitet, idet Nielsen godt kan spise men foretrækker at lade være. Denne optik udtrykker samtidig en radikal subjektivitetsopløsning. En strategi som afviser den anden/den Anden. Som Ellmann understreger: "(...) *self-inflicted* hunger is a struggle to release the body from all contexts, even from the context of embodiment itself. It de-historicizes, de-socializes, and even de-genders the body (...)" (Ellmann, 1993, s. 14).

Ved at sulte sig parerer Nielsen de forventninger, han møder i en forbrugs- og begærorienteret socialitet og forpupper sig i kroppen, samtidigt med at han paradoksal, qua logikken: *jo større forbud jo større lyst*, lydigt underlægger sig sit obscøne overjeg. Nielsen/Rasmussen-figurens dobbelthed, som dels sultende og dels altfortærende, er paradoksal, fordi begge figurer dels repræsenterer en meget lydig tilgang til borgerskabet, en både nydende og kontrolleret lydighed, og dels en radikal afvisning af selvsamme borgerskab. Litterat Mads Julius Elf peger i denne sammenhæng på det interessante i, at Claus Beck-Nielsen i *Claus Beck-Nielsen (1963-2001)* demonstrativt sulter sig i et samfund, som ellers er domineret af overflod (Elf, 2009), og at denne sult idealiseres: "Den fællesskabshungrende vagabond er i udgangspunktet en opdigtet billedfigur. Men han ender med at fremstå som en levende del af et menneske, der dels idoliserer en umulig appetit, dels foregiver at indkapsle velfærdens og demokratiets selvopløselige ånd i egen krop" (Elf, 2009, s. 160). I *Suverænen*s optik er det samtidigt påfaldende, at denne selvpåførte sult ledes af et tyranniserende og obscønt nydelsesimperativ (Rasmussen).

Som det var tilfældet i Sundhedsstyrelsens overvægtskampagner, går kravet eller pligten til at nyde og forventningen om kontinuerligt, *skridt for skridt*, at indstille nydelsen hånd i hånd, og de to positioner: Det kartesiansk betonedede overjeg og det obscøne overjeg står ikke i opposition men reproducerer derimod uendeligt hinanden. I afsnittet "Rasmussen som spisekunstner" vil afhandlingen returnere til denne problematik.

Den eksplicite fortælling

I det følgende vil det blive vist, hvordan *Suverænen*s eksplicite objekt mål udtrykkes gennem Rasmussens karaktertræk.

Det eksplicite objekt mål

*Suverænen*s eksplicite begærsakse er, som hos Sundhedsstyrelsen og i de litterære eksempler, domineret af fantasier om at overvinde den kastrerede og udsatte position, som subjektet i udgangspunktet er situeret i. Det, der adskiller *Suverænen* fra de andre offentlige og litterære eksempler, er imidlertid, at fantasmet, og derved også kastrationen som fantasnets bagside, ikke kun er forbeholdt velfærdssubjektet, men også qua Rasmussens dobbelte spejling bliver en meget distinkt praksis for velfærdsstaten.

Drømmen om det sublime objekt

Rasmussen bliver, som tidligere anført, repræsentant for en idealposition, der omfatter den ideelle velfærdsborger (*den eksistentielle/succesfulde personlighed*), den ideelle velfærdsstat, samt den ideelle politiske kunstscene, i alle tilfælde i sin mest eksemplariske ideologiske variant.

Rasmussens mange repræsentationer vil i nærværende analyse for overblikkets skyld forstås som *Rasmussen-positionen*, idet Rasmussen som figur til trods for sine mangfoldige betydninger bliver et fælles samlingspunkt for en fantasmatisk og idealstyret struktur:

”Intet personligt, ikke så meget som en trækning eller et sigende blik, som kunne have røbet den dybt personlige bevæggrund, som måtte være der, medmindre, tænkte jeg (Nielsen) med en brat gysen, med mindre han da virkelig er et rent ideal?!” (Das Beckwerk, 2008, s. 74).

Denne idealposition konstitueres via Nielsens blik (*Nielsen-positionen*), og Rasmussen-positionen er derfor kun eksemplarisk og universel i kraft af Nielsens beundrende, deltagende og samstemmende blik. Et blik som derfor potentielt også bærer afvisningen og kastrationen i sig, som også citatets afsluttende spørgsmålstegn indikerer. Rasmussen-positionen fantaserer derfor uafbrudt om at hæve sig over blikkets mulige kastration, og denne fantasi tager afsæt i en drøm om at blive universel og ikoniseret:

(...) jeg er den, der lægger brikkerne, jeg er blikket udefra, øjet ovenfra, min opgave er, hviskede han og lænede sig frem over bordet, - i al diskretion og uden at henlede den mindste opmærksomhed på mig selv at finde alle de vigtige brikker og samle dem i billedet (...)
(Das Beckwerk, 2008, s. 158)

Rasmussen-positionen repræsenterer både velfærdsstatens og avantgardekunstens ideologiske position, der på uselvisk og altruistisk vis, i ”en højere sags tjeneste”, fantaserer om at virkeliggøre *det sublime objekt* (Žižek, 2010): Indføre demokrati og frihed samt transformere den enkelte borger til ideologiens egentlige suveræn:

Rasmussen spillede rollen som ”politisk kunstner” og ”repræsentant for Europa og Mellemøsten” på mission til USA. Men i virkeligheden stod han i en højere sags tjeneste. Denne mission var blot den tilfældige åbning i verdenshistorien, døren igennem hvilken han endelig vil kunne træde i karakter som den femte og afgørende Founding Father, verden intetanende havde ventet på.
(Das Beckwerk, 2008, s. 34)

Det er samtidig en position, som principielt er udsat for kastration, men som i fantasmet fortrænger denne mulighed. Denne almagtsposition sidestilles af Nielsen (og Rasmussen) løbende med Tocqueville (s. 190), Godfather, Rocky (s. 170), Messias (s. 197) og USA's præsident: ”Det er ingen tilfældighed, sagde han med præsidentens antydning af et smil (...)” (Das Beckwerk, 2008, s. 60).

Det kan virke paradoksalt, at *Suverænen* vælger at sidestille statsideologien med den politiske

avantgardekunst, som ellers typisk betragtes som modpoler, men som i afhandlingens andre litterære eksempler bliver kunsten i sit forsøg på at overskride det ideologiske fantasme reduceret til et symptom på selvsamme praksis. Derfor er det muligt for Rasmussen-positionen at repræsentere velfærdsstaten og den politiske kunstscene på samme tid.

I Sundhedsstyrelsens overvægtskampagner er det helt afgørende at bevæge sig med "små skridt" mod målet, og for enhver pris blive ved med at gå mod målet ("frygt ikke at gå langsomt. Frygt kun at stå stille" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 31)). På samme måde er det for Rasmussen essentielt at fastholde ideologiens retning som, en retning som vi qua den implicite fortælling sidenhen må forstå som målløs: "Der er ingen vej tilbage, sagde han (Rasmussen), - uanset hvor galt det går, uanset hvor mange nederlag vi løber ind i, så er der kun én vej, Nielsen: Videre! Altid videre! frem, eller ned, hvis det er det, De vil, Nielsen, så bare videre ned!" (Das Beckwerk, 2008, s. 230).

Igen bliver det klart, at også avantgardens negative opbyggelighed (Stjernfelt og Thomsen, 2008), som her forstås som et fantasmatisk *ned* fremfor velfærdsideologiens *frem*, ligeledes er båret af strukturens evige retning mod noget andet, og at drømmen om forandring og forvandling, bestemmes som en lineær struktur som både ideologien og kunsten er styret af.

De enkelte projekter, som forstås som "sublime objekter" (se nærmere definition i afsnittet: "Den cirkulære kastration") skifter karakter i løbet af romanen, således at det oprindelige projekt i velfærdsstatens ånd bliver indførelsen af frihed og demokrati: "Frihedens sejr afhænger af de valg, et frit folk træffer, og af deres mod og villighed til at yde ofre (...) Friheden er værd at rejse sig for, at kæmpe for, at dø for.", frihedens udbredelse er vor tids store kald" (Das Beckwerk, 2008, s. 62-63), et projekt som sidenhen udvikler sig til et mere avantgardistisk projekt, der kredser omkring subjektivitetens overskridelse:

(...) netop nu er vi inkarnationen af Det Nøgne Menneske, den ultimative non-citizen: Alt hvad vi har er vores kroppe. Dem må vi nu, med et kunstgreb, forvandle til billedet af den absolutte modsætning, vi må drive vores ufrivillige tavshed, det at vi som non-citizens i det ideelle demokrati ikke har noget at sige, denne ultimative tavshed må vi drive endnu en smule videre, helt derud, hvor også de, vores fjender, må forstumme. Vi må kort sagt overgå vores bødler med deres egne midler, med et kunst-greb forvandle det her siddende billede af Det Nøgne Menneske, the non-citizen, til billedet af den Absolutte Suveræn. (Das Beckwerk, 2008, s. 163)
Det var, som Rasmussen senere sagde, den virkelige undtagelsestilstand. (Das Beckwerk, 2008, s. 165)

Som i de andre litterære eksempler hører overskridelsen og desubjektiviseringen til på fantasmets plads og bliver derfor en imitation eller en omskrivning af statens fantasier. Rasmussen-positionens fantasi om ultimativ "frihed" og "dannelse" ligner den, vi møder i Sundhedsstyrelsens overvægtskampagner, idet den repræsenterer en frihed, som tager form som *frihedens påtvungne valg* (Žižek, 2010). En frihed hvor:

(...) den enkelte borger ikke bare er fri til at vælge, hvad i alverden han vil, men også fri for absolut at *skulle* spille sin tid på at vælge, og har dermed fritaget den

enkelte borger for det personlige valg af hverdagens banale behovstilfredsstillelse, med andre ord fritaget den enkelte fra det *selv*, der i Europa står i vejen for den virkelige frihed (...)
(Das Beckwerk, 2008, s. 100)

eller som det formuleres hos Sundhedsstyrelsen: "Små skridt er skridt, du selv oplever som små. Små skridt er ændringer i dine nuværende vaner – *ændringer du selv har lyst til (...)*".
(Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 2, min kursivering).

Rasmussens fantasi om det nøgne menneskes suverænitet ligner derimod den, der introduceres hos Agamben og i de andre litterære tekster, hvor den *mulige* men ikke-aktualiserede potentialitet bliver idealet: "Hvilken-som-helst singulariteten" (Agamben, 2009a), som her forstås som Nielsen-positionen: "Den fuldkommen fornedrede" borger.

Begge projekter forventes at aktualisere sig i den enkelte borger: *Nielsen-positionen*: "Det er nu, mens vi er "i gang" at Amerika skal grundlægges i Dem, Nielsen" (Das Beckwerk, 2008, s. 90), og det er således, som i Sundhedsstyrelsens kampagner, det udsatte subjekt, som skal optage og internalisere suverænenes fantasme, udleve og praktisere det og derved skærme staten for kastrationen og for det reelles strukturelle dekonstruktioner. Det eksplicite mål i *Suverænen* bliver at gøre den udsatte borger til sin egen navlepillende suveræn, lig Sundhedsstyrelsens parole: "Det er dig, der er eksperten her" (Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 2).

Rasmussen som obskøn spisekunstner

Rasmussen er meget optaget af at nægte Nielsen mad, drikke og cigaretter og repræsenterer derfor et fundamentalt forbud mod nydelsen, men han er samtidig i sin obskøne praksis mindst lige så optaget af pligten til at nyde, og Rasmussen er således i sin spejlende obskønitet lige så bulimisk anlagt, som Nielsen er anorektisk anlagt. Denne bulimiske indtagelse af mad afslører en anden, mere grådig og egenrådig side af Rasmussen, en side som er væsentlig mindre idealiseret, men som ikke præsenteres som mindre almægtig, og som derfor ikke destruerer fantasmet. Den tilfredsstillelse, der søges i disse ekstreme madorgier, beror nemlig ikke kun på selve den orale indtagelse af mad, men lige så meget på det magtforhold der udspiller sig mellem den sultende Nielsen og den nydende Rasmussen. I dette magtforhold bliver Rasmussen en kynisk diktator, som hæver sig over loven og ryger og drikker, hvor det nu passer ham. Nielsen refererer til Rasmussen som "det naturligt nok altid åbenstående gab", eller "det glinsende gab" (Das Beckwerk, 2008, s. 31), et gab som hele tiden fortærer og optager verden, bliver universel og guddommelig ved at spise og drikke sig ind på livet af andre. Som Ellmann udtrykker det: "In eating, we consume the flesh of others; in telepathy, we eat their thoughts. Thus telepathy subverts the privacy of minds, eating the privacy of bodies; for both reveal the presence of the other in the haunted house of subjectivity" (Ellmann, 1993, s. 56). I sin spejling med Nielsen, den fornedrede

borger, bliver hans ekstreme indtagelse af mad et tegn på overmagt og succes. Han nægter Nielsen mad og stjæler hans mad, når det er muligt: "Jeg er så sulten!, bad jeg. – Bare rolig Nielsen, sagde han, - Jeg spiser for to" (Das Beckwerk, 2008, s. 39), "Pragtfuldt! sagde han (Rasmussen) og rystede på hovedet og snuppede min pose og prajede den gråhårede stewardesse, der i det samme kom forbi, og beordrede endnu en Budweiser og flåede min pose og tømte den i sit gab. – Hov hov! mumlede jeg. – Sådan er det Nielsen, sagde han (...)" (Das Beckwerk, 2008, s. 49). Modsat den kastrerede Nielsen er Rasmussen i sit fantasme hævet over loven, og må derfor, ja er nærmest forpligtet til at nyde og konsumere på både tilladte og ikke tilladte steder – men dog særligt der hvor forbuddet kan overskrides. Idet det for Rasmussen (det obskøne overjeg), som hos Jens (*Bjerget*) handler om at *overskride* forbuddet, er det særligt interessant at ryge i lufthavne og på restauranter, og han indtager helst meget fedtholdige retter og drikker udelukkende kaffe og øl.

Men den voldsomme indtagelse af mad bliver også noget, der skærmer Rasmussen fra både det symbolske og det reelle. Det er ikke tilfældigt, at Nielsen konsekvent henviser til Rasmussens mund som "gabet" (Lacan: *The Gap*), idet dette altopslugende gab ("sit glinsende gab" (Das Beckwerk, 2008, s. 229)) skærmer subjektets spalte og derved den mulige kastration. I Lacans optik repræsenterer gabet et begær, som aldrig kan blive tilfredsstillet, men som alligevel uafslædt og mere og mere desperat forsøger at finde tilfredsstillelse. Rasmussen må hele tiden spise mere og mere for at holde sin egen spaltning for døren, og det "glinsende gab" synes samtidig at blive større og større:

Nydeligt, Nielsen! sagde han og skovlede en hel bane brasede kartofler, bacon, pøler og scrambled eggs med et moderligt skvæt Heineken ketjup i sit glinsende gab og tyggede på det og sank og skyllede efter med det andet refill af en EXTRA large kaffe, (...) Gug! sagde han og bed i en onionbagel med cream cheese, der havde dyppet sig grundigt i ketjup (...) Han havde fået den helt store, ikke bare brasede kartofler og bacon og skinke og scrambled eggs og onionbagel og cream cheese og kaffe, der var også et tømt glas juice og et ditto mælk, chillisovs, en stump pølse og blomsten af en halv tomat.
(Das Beckwerk, 2008, s. 185).

Han sad foroverbøjet, næsten pukkelrygget med begge de rødlige hænder samlet i et umuligt greb om den største enchilada, jeg i mit liv som førstesekretær havde set, kødsaften drev fra hans mundvige og dryppede ned på de store almægtige hænder.

(Das Beckwerk, 2008, s. 233)

Igen synes det ikke tilfældigt, at det er tale om et "moderligt skvæt ketjup" for disse mere og mere maniske forsøg på oral tilfredsstillelse har til hensigt at kamuflere eller erstatte den imaginære relation til moderen. En moderfigur som i kraft af Rasmussens universelle karakter er fortrængt, men som alligevel dukker op som pludselige fortælelser: "Min mor ...sagde han. – Nej, sagde jeg. – Hvad? sagde han og så op. – De har ikke nogen mor! sagde jeg (...)" (Das Beckwerk, 2008, s. 234).

Denne tvangsprægede konsumering bliver qua Rasmussens spejling også gældende for velfærdsstaten, idet det stigende, hele tiden eskalerende forbrug som konkurrencestaten praktiserer, skærmer det gab (den ideologiske kastration), som også velfærdsstaten frygter allermost. Når velfærdsstaten mister sin ideologiske overbygning, som her forstås som "frihed" og "demokrati", er der altså ikke andet tilbage end det tomme gab, og maden bliver således som i *Bjerget* en hjælpefunktion, som skal fastholde det eksemplariske subjekt og den eksemplariske velfærdsstat i sin imaginære fantasmeposition.

Tilsammen bliver Nielsen og Rasmussen et umage makkerpar, som lig det subjekt der præsenteres i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale (*det somatiske subjekt – den succesfulde personlighed*), er optaget af og forpligtet på både: At nyde og afvise nydelsen, konsumere og begrænse sin nydelse, og derved holde splittelsen på afstand.

De forsøger begge at lukke "gabet" enten ved at holde munden lukket (*sult*) eller ved manisk at forsøge at fylde det med "mening" (*mad eller ideologi*). De to konsumeringsspor knytter sig også til relationen mellem avantgardekunsten (sultekunstneren) og den kapitalistiske velfærdsideologi (spisekunstneren = forbrugeren), to positioner som fremfor at stå i opposition synes at cirkulere omkring det samme umulige fantasme.

Den implicite fortælling

I det følgende vil det blive fremhævet og vist hvordan *Suverænen*s eksplicite fortælling, som her også forstås som Rasmussens fantasme får følgeskab af en implicit fortælling der knytter sig til kastrationen af Rasmussen.

Det implicite objekt mål

Den cirkulære kastration

Suverænen har to gennemgående kompositionsstrukturer. Som det eksplicite objekt mål viste dels en lineær og målrettet komposition, som bevæger sig mod en idealitet, som her forstås som det sublime objekt, og dels en massiv gentagelsesstruktur (*kastrationscirklen*) som bliver synlig i den implicite fortælling.

Kastrationscirkelns mål bliver at tilintetgøre den idealitet, som begærsaksen producerer, og den afslører gang på gang, at *det sublime objekt*, som på overfladen og i "mellemrummet" (Das Beckwerk, 2008, s. 51) syntes guddommeligt, måske i virkeligheden bare er vulgært (Žižek, 2010) eller "Cruel" (Berlant, 2011). Som Žižek skriver: "Det sublime objekt er et objekt, man ikke kan tilnærme sig: kommer man det for nær, vil det miste sine sublime træk og forvandles til et

almindeligt, vulgært objekt – det kan kun opretholdes i mellemrummet, i en mellemfase, anskuet i et vist perspektiv, halvt skjult” (Žižek, 2010, s. 222).²⁹

I *Suverænen* bevæger kastrationen sig ind mod Rasmussen i gentagne cirkulære bølger, som han efterfølgende rejser sig fra bare for endnu engang at blive slået omkuld. Nielsen forbliver kuert og kastreret igennem det meste af romanen, men Rasmussen pendulerer altså imellem almagt og afmagt, idet hans projekter tæt på og i virkelighedens lys synes mindre eksemplariske og sublimе, end de forekommer i hans narcissistiske idealunivers. Med kastrationen af Rasmussen devalueres drømmen om det universelle. Som Žižek skriver i *The Parallax View*:

The Universal is not the encompassing container of the particular content, the peaceful medium-background of the conflict of the particularities; the Universal "as such" is the site of an unbearable antagonism, self-contradiction, and (the multitude of) its particular species are ultimately nothing but so many attempts to obfuscate/reconcile/master this antagonism.
(Žižek, 2006, s. 34-35)

Et centralt eksempel på denne selvkastration, hvor Rasmussen på et øjeblik forvandles fra "et fuldstændig enestående og enegående fænomen" til "ynkelig klovn" (Das Beckwerk, 2008, s. 121-122), er, da Rasmussen og Nielsen inddrages i New Yorks undergrundskunsts scene, og Rasmussens grandiose ideer forvandles til banal og komisk underholdning. Rasmussen (og Nielsen) reduceres til et objekt, "et kunstværk":

Rasmussen gik i udkanten af flokken som min skygge, - et flokdyr, Nielsen, et flokdyr! der ligesom viljeløst lod sig blæse ud i rendestenen, af og til snublende og ligesom ravende sig frem mellem de henkastede affaldssække, bunkerne af pap og flasker og parkerede biler i den for en metropol som New York underligt og sporadiske gadebelysning. Med undertrykt fortvivlelse så jeg, hvordan min og Historiens helt uden at gøre modstand, apatisk og med et dæmonisk skær af selvdestruktiv nydelse, ja, fryd i sine stålblå øjne lod sig gøre til genstand, - objekt.
(Das Beckwerk, 2008, s. 121-122)

Simultant med Rasmussens kastration kastreres også den avantgardistiske kunsts scene, som romanen paradoksalt nok selv indskrives i. Den identificeres som "overfladisk", "arketypisk", "et kunstcirkus" (Das Beckwerk, 2008, s. 151) og som "improviseret sludder og vrøvl" (Das Beckwerk, 2008, s. 125-126). Ved at afvise og latterliggøre den avantgardistiske kunst pr. definition bliver det ikke bare dobbeltgængerfiguren Rasmussen/Nielsen, velfærdsstaten og den amerikanske kultur, der kastreres og dekonstrueres, men også det litterære værk som læseren sidder med i hånden og naturligvis den performance, som har udspillet sig forud for værket og principielt også den performative retssag, som følger udgivelsen af *Suverænen*:

Med andre ord, mumlede han (Rasmussen) pludselig, lavmælt, affortryllet, som et sølle ekko af den før så almægtige, - med andre ord, mumlede han, - så er også alt det, jeg her står og siger, min tale, min dom over dem, den er også bare endnu

en fjollet replik i deres totale teater, hvor alle er på og ingen lytter.
(Das Beckwerk, 2008, s. 144)

Denne forestilling om at den avantgardistiske kunst i sin impotens bare reproducerer markedsideologiens identitetsproduktion og derved reduceres til banal, komisk og afpolitiseret underholdning: "(...) de producerer kun karikaturer og magtesløst forvrængede ekkoer af magten" (Das Beckwerk, 2008, s. 142), vækker genklang hos kunsthistoriker Mikkelt Bolt som i samtalebogen *I sammenbruddets tjeneste* i direkte diskussion med netop Das Beckwerk proklamerer:

Kunsten i dag er simpelthen for begrænset. Den accepterer det allerede givne som et vilkår for sin praksis og søger ikke ud over det. Derved fungerer kunsten som symptom på og i sidste ende en bekræftelse af den generelle afpolitisering. Det er ikke politisk kunst, i hvert fald kun i betydningen livsstilspolitik.
(Bolt, 2008, s. 42)

*Suverænen*s gentagne kastrationer af Rasmussen-positionen fører til, at Rasmussen flere gange helt bogstaveligt forsvinder, og Nielsen derfor står tilbage "uden illusion" (Das Beckwerk, 2008, s. 146) for så blot igen at dukke op som inkarnationen af "meningen med DET HELE!" (Das Beckwerk, 2008, s. 147).

Uden Rasmussen (*det ideologiske fantasme*) er Nielsen således ingenting: "Uden Rasmussen er der ingen grund til mig, intet formål, ingen opgave, ingen vision" (Das Beckwerk, 2008, s. 147-148), hvilket indikerer, at ideologien her forstås som velfærdsstatens illusoriske overbygning, det der "træder til når manglen eller afmagten viser sig" (Hyldgaard, 1998, bagside). Den somatiske borger er således også uden grund bag sin narcissistiske og infantile selvhævdelse. Rasmussen er i udgangspunktet universel i sin konsumerende rotation, og det er derfor paradoksalt nok ikke "individualiteten", som bliver repræsentant for borgerens "illusoriske kerne", men derimod, som i Sundhedsstyrelsens overvægtskampagner, den målrettede konsument som bedragerisk løber mod det sublime objekt: "(...) altid videre! uden tøven, aldrig tilfreds, fra den første sejr, den første aftale, er han allerede på vej videre i jagten på den næste (...)" (Das Beckwerk, 2008, s. 200) Derfor centrerer romanens afsluttende kastration sig også omkring den universelle illusion. Stednavnet "Horne Land", som er en lille landsby på Fyn, hvor forfatteren Claus Beck-Nielsen er vokset op, begynder i romanens slutfase at dukke oftere og oftere op i både Rasmussens og Nielsens tale og repræsenterer med sine partikulære strukturer en fundamental trussel mod den universelle helt:

Jeg burde have sagt mig selv. Men det gjorde jeg ikke. Ikke før det var for sent. "Horne Land". Det var ikke en roman. Det var den virkelige historie. Ikke den universelle, ikke verdens, men tværtimod historien i egen høje person, som den gik her ved min side på vej gennem kantinen på American University i kød og blod og, ja, alt alt for personlig.
(Das Beckwerk, 2008, s. 235)³⁰

I romanens slutfase bliver magtforholdet mellem Rasmussen og Nielsen forskubbet, idet Nielsens synsvinkel udvides i takt med, at Rasmussens begrænses. Nielsen kan i romanens slutfaser gennemskue Rasmussens missioner som meningsløse gentagelser: "(...) vi og hele denne verdenshistorie kørte fuldstændig i ring. Men han (Rasmussen) så stadig ligeud.", "Med Demokratiet hængende mellem os som en Sisyfossten vandrede vi videre (...)", (Das Beckwerk, 2008, s. 244-245). Det bliver således Nielsen selv, og derved borgeren selv, der erkender sin egen afmagt, og derved kastrerer sig selv (Rasmussen), præcis som i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale bliver *det somatiske subjekt*, der forventes både at strukturere og kastrere sin egen almagtsposition. I kraft af denne pendulering mellem almagt og afmagt konstitueres en central antagonisme, som peger på, at selv den ultimative idealitet er determineret til sin egen kastration: "At være den amerikanske præsident, forsatte han (Rasmussen), - det er på én gang det nærmeste, noget menneske kan komme at være universel og samtidig den NÆSTMEST åbenlyst udstillede ynke af os alle!" (Das Beckwerk, 2008, s. 267).

Erkendelsen som endeligt, eller i hvert fald midlertidigt, udraderer Rasmussen er således erkendelsen af "Det var bare en drøm" (Das Beckwerk, 2008, s. 278) eller "I et sandhedens forfærdelige øjeblik indså jeg, at han aldrig havde været der. Han havde bare været et produkt af min fantasi. Den drøm om en stor mand, en frelser, en fører, der skjuler sig som en lille fnidret skam bag jakken på enhver nok så demokratisk småborger" (Das Beckwerk, 2008, s. 277). Herefter reduceres Rasmussen (*igen*) til "et stakkels menneske", som er "fuldkommen udleveret til tilfældet" (Das Beckwerk, 2008, s. 270), "et forbenet trækdyr, en mishandlet grå skimmel (...) helt uden retning" (Das Beckwerk, 2008, s. 281).

Som det også var tilfældet i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale mister *det somatiske subjekt* (Nielsen) sin retning og sin "utopiske arkitektur" uden Rasmussen og ender, hvor han starter: "HELT NEDE PÅ JORDEN", "Den mest trofaste, flittige og helt, helt almindelige mand" (Das Beckwerk, 2008, s. 286).

Romanen slutter som sagt i den frygtede fynske landsby Horne Land og således ved den private Nielsen, i en by hvor tiden er gået i stå, og hvor den fremadstræbende narrative ambition er erstattet af en restitueret cyklisk gentagelse:

(...) som om ikke bare tiden, men sågar tingene og menneskene på Horne Land, imens verden omkring havde tilbagelagt tyve år, slet ikke havde bevæget sig, men bare stille og roligt var faldet en smule sammen, sunket en smule længere ind i det alligevel uundgåelige forfald.
(Das Beckwerk, 2008, s. 299)

Hans Hagedorn Thomsen skriver i *Litterær tid* om gentagelsens tidslighed, at: "Oplevelsen af tid er

forbundet med oplevelsen af rum. I det uforanderlige rum eksisterer tiden ikke – uden at være klar over det må landsbyens beboere have en følelse af evighed” (Thomsen, 1990, s. 14). Denne tidlige gentagelse forbindes intratekstuel til romanen *Horne Land* men forbindes på samme tid intertekstuel til klassiske dannelsesromaner ”H. C. Andersens *Grimme Ælling*”, Henrik Pontoppidans: *Lykke-Per* (Das Beckwerk, 2008, s. 293-94) og Astrid Lindgrens: *Mio min Mio* (Das Beckwerk, 2008, s. 278), som med deres signifikante udviklingstematik omvendt retter sig mod transformering og forvandling. Denne ambivalens resulterer i, at vi slutteligt forbliver i en dobbelthed mellem øjeblik (narrativitet) og gentagelse. Samtidig opfinder Nielsen fantasiøen Ithaka (Lyø), en ø som litteraturhistorisk knyttes til Odysseus’ arketypiske dannelsesrejse. Nielsen proklamerer på romanens sidste side, at han vil sætte sig og skrive ”ved bordet på terrassen og se ud over havet, over mod Ithaka” (Das Beckwerk, 2008, s. 321), og det må således formodes, at fantasmet Ithaka bliver forfatterens nye inspirationskilde. Vi ender således ikke bare i et tomrum, men i et tomrum hvor vi hele tiden kan ane ”muligheden af en illusion” (= *Ithaka*), præcis som hos Sundhedsstyrelsens somatiske subjekt, der hele tiden i sin kastrerede tomhed forventes at rette sig mod muligheden af en illusion. Žižek argumenterer for forholdet mellem intethed og illusion på følgende måde:

Fradrager vi selve illusionen (dens positive indhold) fra illusionen, vil det, der står tilbage, altså ikke blot være intet, men et afgrænset intet, det tomrum i strukturen, der skabte rum for ”illusionen”. At ”afsløre illusionen” betyder ikke, at ”der ikke er noget at se bag den”: Det, vi må formå at se, er netop dette *intet som sådant* – bag fænomenerne er der kun *selve dette intet, dette ”intet”, som er subjektet*.
(Žižek, 2008, s. 250)

Kommunikationsakserne

Kommunikationsaksen er præget af den fundamentale spejling, der udspiller sig mellem velfærdstaten og velfærdsborgeren, idet de subjektiveringsprocesser, som i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale var forbeholdt den enkelte borger, i *Suverænen* bliver projekter, som både stat og borger i fællesskab underlægger sig.

Det ideologiske fantasme som i *Suverænen* knytter sig til dels begreberne frihed og demokrati (*det gode liv*), dels til en egenrådige almagt (*den succesfulde personlighed*) og dels til en desubjektiveret væren (*den afviklede personlighed*), har både den enkelte borger (Rasmussen/Nielsen) og velfærdsstaten (Rasmussen) som primær giver og modtager i kommunikationsaksen. Den politiske kunstner, som her bliver repræsentant for den almindelige borger, er ”udsendt” af velfærdsstaten (”politisk bestillingskunstner af Det Danske Udenrigsministerium” (Das Beckwerk, 2008, s. 106)), til dels at internalisere (gouvernementalitet) og dels udbrede forestillingen om den eksemplariske borger: ”Amerika skal grundlægges i Dem” (Das Beckwerk, 2008, s. 90). Den eksemplariske borger, som samtidig i sin guvernementale spejling bliver identisk med

velfærdsstaten selv, pendulerer mellem et almægtigt kompleks og et afmægtigt kompleks (selvbegær og selvkastration), og denne pendulering bliver både velfærdsstaten og borgeren modtager af.

Konfliktakserne

*Suverænen*s konfliktakser er ambivalente og modstridende idet de to protagonister Rasmussen og Nielsen udover at indtage begærs /kastrationsaksen også på skift indtager positioner på konfliktaksen.

I den eksplicite aktant har Rasmussen i sit almægtige fantasme principielt ingen modstandere, præcis som Jens (*Bjerget*), jeg-fortælleren i "Eva" og *den succesfulde personlighed* i Sundhedsstyrelsens kampagner, og alligevel fornemmer vi hele tiden qua kastrationscirkelns implicite dominans, at fantasmets modstandere ligger på lur overalt og truer med at opløse de imaginære strukturer.

I romanens slutfase erkender Rasmussen selv, at særligt forestillingen om "skumringsøjeblikket" (Das Beckwerk, 2008, s. 254-255), her forstået som altings uundgåelige endeligt (døden og forfaldet = det reelle), er en erkendelsesstruktur, han panisk men uden held flygter fra:

Jeg overvinder det altid, selvfølgelig gør jeg det, altid, men hver gang man lægger sig ned eller bare står og glø og ser et blad falme, så er det der igen, Nielsen, så kommer man til at tænke på det. – "Det", sagde jeg og begyndte at græde, - hvad er "det" for noget?! Men han hørte mig ikke. Han var langt væk. – Skumringsøjeblikket, sagde han og så ud i mørket.

(Das Beckwerk, 2008, s. 254)

Men i selvsamme øjeblik han erkender sin angst, skærmer han den igen: "Det øjeblik, sagde han, - skumringsøjeblikket ... for mig var det en slags paradys.

(Das Beckwerk, 2008, s. 254)

I en lacaniansk optik eksisterer det reelle paradoksalt nok faktisk ikke, men det udøver i kraft af sine traumatiske effekter (her fornemmelse af skumringsøjeblikket) en strukturel kausalitet, som kan gribe ind i det symbolske og detonere det indefra. Det er denne strukturnedbrydende funktion, det reelle har som modstanderposition i *Suverænen*. Žižek bestemmer det reelle som:

(...) et chokerende kontingent møde, der forstyrrer den automatiske cirkulation af den symbolske mekanisme, et sandkorn, der forhindrer gnidningsløs funktion, en traumatisk konfrontation, der ødelægger balancen i subjektets symbolske univers.

(Žižek, 2010, s. 223)

På samme måde bliver Horne Land, som repræsentation for gentagelsens forgængelighed ("det uundgåelige forfald"), et fjendebillede eller "en forbandelse", som knyttes til det reelle, og som

Nielsen vil gøre næsten hvad som helst for at undgå: "Du (Nielsen) skal finde ham (Rasmussen), frelse ham, redde ham fra det forfærdelige. Horne Land!" (Das Beckwerk, 2008, s. 278).

Gentagelsen har en opløsningsfunktion, idet denne fremviser den lineære struktur som illusion eller fantasme, og den viser samtidig, at forgængelighedens evige rotation er uundgåelig.

Det reelle bliver sammen med den symbolske kastration omvendt hjælper i den implicitte aktant, idet det bliver spillet imellem det reelle og det symbolske, der piller både det personlige, det ideologiske og det avantgardistiske projekt fra hinanden. Men også Nielsen bliver hjælper i den implicitte aktant, idet han undervejs formår at stikke og prikke til Rasmussen, og derved til de imaginære fantasier som dominerer den eksplicitte aktantakse. Til sidst i romanen bliver han ultimativt den instans, der vælter ham, til trods for at han ellers igennem hele romanen forsøger at fastholde ham i fantasmet:

I et sandhedens forfærdelige øjeblik indså jeg, at han aldrig havde været der. Han havde bare været et produkt af min fantasi. Den drøm om en stor mand, en frelser, en fører, der skjuler sig som en lille fnidret skam bag jakken på enhver nok så demokratisk borger.
(Das Beckwerk, 2008, s. 277)

I den implicitte fortælling bliver Rasmussen og Nielsen dog også modstandere, idet de begge principielt undviger ideologiens og utopiens kastration. Nielsen griber eksempelvis om demokratikassen, selvom den ikke er der, og insisterer derved på at holde Rasmussens (ideologiens) kastration for døren. På den måde bliver Nielsen både modstander og hjælper i den implicitte fortælling, idet han på ambivalent vis både fastholder og kastrerer fantasmet (Rasmussen).

Som i *Det skjulte* bliver "jakken" i *Suverænen* et ledemotiv, som indikerer, at den ideologiske subjektivitet også må forstås som en beskyttende og varmende hjælper, der holder subjektet hen i uvidenhed.

Den tomme kasse, som Rasmussen og Nielsen i fællesskab lader med demokrati og frihed, er, som subjektet selv, "på en gang fuld af ideer og tom" (Das Beckwerk, 2008, s. 33), men den bliver hjælper i den eksplicitte fortælling, fordi den bliver det lim, som binder de to positioner = Rasmussen/velfærdsstaten og Nielsen/velfærdsborgeren sammen:

Med kassen mellem os så det udefra ud, som om vi havde noget at være sammen om, en fælles opgave eller, ja, byrde. Uden den havde det nok været alt for tydeligt, at det i virkeligheden var ham, der gav ordrer. Og mig der bare fulgte med. Så godt jeg nu kunne.
(Das Beckwerk, 2008, s. 32)

Citatet her er et eksemplarisk eksempel på, hvordan *Suverænen* tematiserer velfærdsideologiens kernebegreber demokrati, frihed, lykke etc., som størrelser hvorpå stat og borger bliver gensidigt forpligtede overfor hinanden, aktiverer retning og samtidig i fællesskab kamuflerer, at det i

virkeligheden er staten, der autoritativt leder borgerne mod de tomme begreber (=kassen). Uden kassen, som de flere gange mister undervejs, bliver deres vandring meningsløs: "(...) alt gik i opløsning, det var rent anarki, vi førtes bare hid og did af historiens tilfældigheder, som et par uciviliserede ... dyr!" (Das Beckwerk, 2008, s. 32). Det paradoksale er dog, at Nielsen, efter de har mistet demokratikassen, stadig går rundt og *lader som om*, han bærer på kassen: "Jeg kom i tanke om Demokratiet, bøjede mig ned og lod, som om jeg hankede op i det" (Das Beckwerk, 2008, s. 115). Det, at borgeren lader som om, at kassen, og derved begreberne, er virkelige, funktionelle og virksomme, selvom de reelt ikke har nogen funktion længere, hænger ifølge Žižek sammen med, at borgeren for enhver pris vil beskytte den store Anden mod kastrationen: "(...) det er den store Anden, der må holdes hen i uvidenhed." (Žižek, 2010, s. 253).

Suverænenes eksplicite og implicite fortælling kan illustreres på følgende måde i den dobbelte aktantmodel:

Aktant 11

SKØNLITTERATURENS EKSPLICITTE FORTÆLLING – AKTANT 11

Suverænen

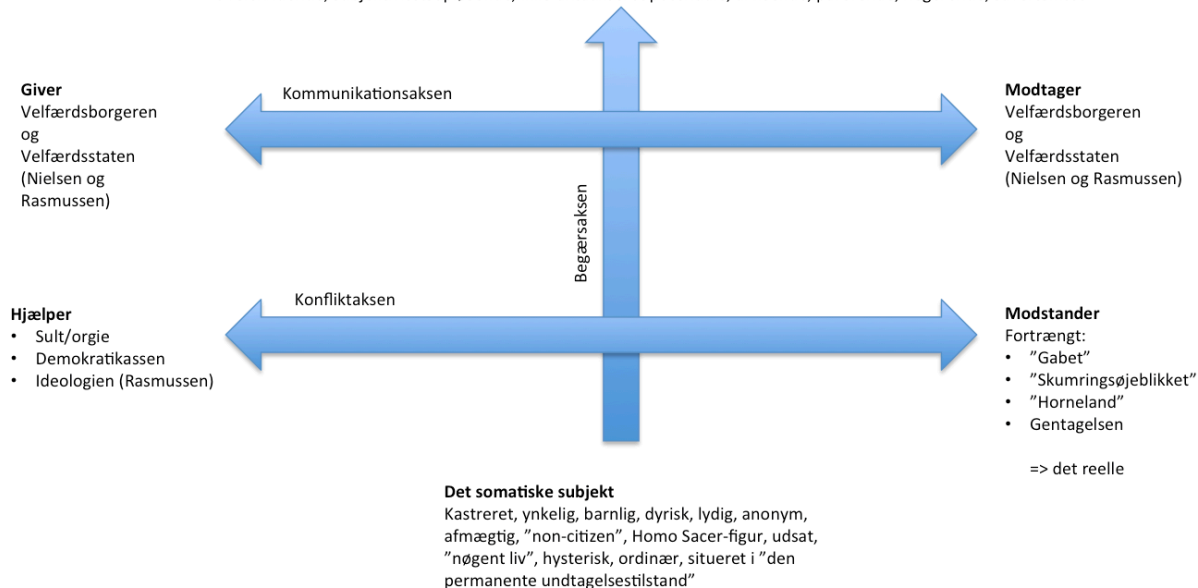
Objekt mål

1/ Den eksistentielle personlighed (Rasmussen)

- a/ Universel, almægtig, altruistisk, uselvvisk, idealistisk, ideologisk, frihedssøgende, sublim, = udbræder velfærdsstatens drøm om det gode liv
- b/ Almægtig, obskøn, nydelsesorienteret, egenrådig, kynisk, autoritativ, opportunistisk, grådig, forbudsoverskridende, selvhævdende (Spisekunstneren Rasmussen)

2/ Den afviklede personlighed (Sultekunstneren Nielsen)

- Overskridende, subjektivitetsopløsende, ikke-aktualiseret potentiale, afvisende, parerende, negerende, suverænitit

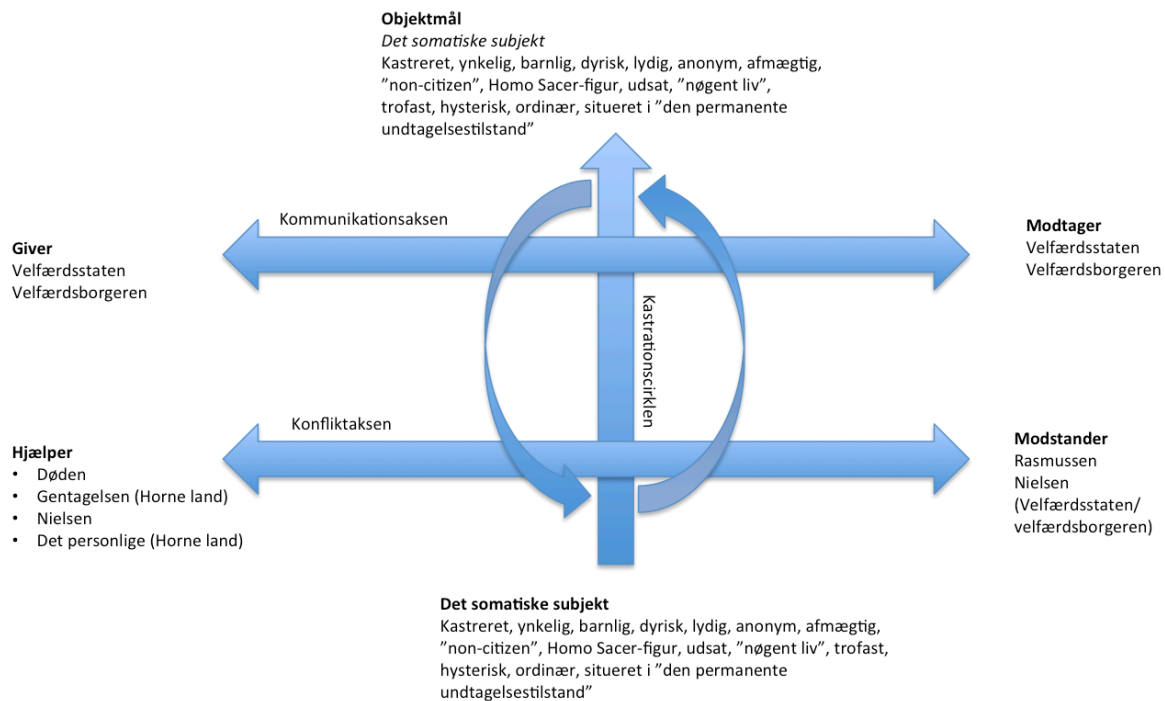

Aktant 12

SKØNLITTERATURENS EKSPLICITTE FORTÆLLING – AKTANT 12

Suverænen

Delkonklusion: *Bjerget* og *Suverænen*

De to romaner *Bjerget* og *Suverænen* er til trods for deres forskelligheder begge litterære velfærdstekster, som qua deres tematisering af vægt, mad og spisning går i dialog med velfærdsstatens subjektiveringsprocesser, og begge tekster tematiserer qua denne dialog et opgør eller en afvisning af disse processer. Begge tekster opfatter velfærdsstatens overordnede interesse i befolkningens mad og drikkevaner som en meget distinkt magtudøvelse, på samme måde som seksualitetsinstallationen i 90'ertilitteraturen blev opfattet som en magtinstallation, og derfor forstås det at spise eller det at undlade at spise som en direkte kilde til modstand. Begge tekster gør det imidlertid også strukturelt klart, at denne anorektiske eller bulimiske modstand principielt forstærker magtens diskursive praksis, fordi den tager afsæt i de allerede givne vilkår og ikke formår at søge ud over dem.

I både *Bjerget* og *Suverænen* forstås den interPELLerede borger, som en borger der i udgangspunktet er situeret i en somatisk, ensom og sårbar praksis, i *Suverænen* et "almindeligt", ritualiseret "nøgent liv" og i *Bjerget* en kuert maskinel væren, som i begge tekster sammenlignes med det

knægtede dyr. Denne biopolitiske tematisering af borgeren som offer for en velfærdsstatslig paternalistisk formynderstat står dog ikke alene, idet velfærdsstatens ideologiske og idealistiske forventning om borgerens forestående rettelse mod det lykkelige liv (*det sublime objekt*), også spiller en meget signifikant rolle i *Suverænen* og *Bjerget*. Både Jens og Nielsen forventes nemlig at blive noget andet, end det de i udgangspunktet er. Denne diskursive og diffuse forventningspraksis determinerer protagonisterne i *Suverænen* og *Bjerget* i forskellige retninger, men alle med det fælles mål at finde svaret på, hvem de er. I *Bjerget* er denne forventningsdiskurs afsenderløs, og derved en diskurs som allerede er integreret i subjektet. I *Suverænen* udspringer den både fra institutionen og i subjektet. Forventningen om det lykkelige liv er i begge litterære tekster knyttet til en forventning om at blive succesfuld og almægtig (*den succesfulde personlighed*), og i både Rasmussen og Jens raser denne fantasi om lykke og almagt. Dette fantasme kan imidlertid ikke fastholdes, og i den implicite fortælling kastreres de begge og ender tilbage på deres somatiske plads (*det somatiske subjekt*). Begge romaner reflekterer den dobbelte logik, som udspiller sig i det offentlige kampagnemateriale om overvægt, og viser derved, hvordan subjektiveringsdiskurserne virker i en litterær praksis, og samtidig viser de subjektets og velfærdsstatens gennemgribende impotens.

Konklusion

Formålet med afhandlingen har været at identificere og undersøge, hvordan tematiseringen af subjektivitet og borgerskab bliver et centralt dialektisk mellemværende for velfærdsstaten og skønlitteraturen i perioden 1990-2012. Forudsætningen for dette formål har været udfærdigelsen af en særlig poststrukturalistisk læsestrategi (den dobbelte aktantmodel), som har gjort det muligt at isolere et diskursivt tekstrum, hvori dette møde og denne dialog kunne træde frem og synliggøres. Dette kapitel præsenterer en opsamling på afhandlingens analytiske resultater og vil fokusere på de forskellige komparative platforme, som de dobbelte aktantanalyser har muliggjort.

Konklusionen vil blive indledt med en opsamling på den udvikling, der finder sted i de offentlige velfærdstekster fra perioden 1990-2012, hvorefter udviklingssporet i de litterære velfærdstekster gennemgås. Herefter følger en konkluderende og perspektiverende diskussion af skønlitteraturens velfærds-kritiske potentiale.

Velfærdsideologiens dobbelte tale

De idealforestillinger om subjektivitet og borgerskab, som velfærdsstaten meget signifikant tilkendegiver via Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale, gennemgår en væsentlig udvikling fra 1990'ernes kampagnemateriale om AIDS og seksualitet til 00'ernes kampagnemateriale om overvægt men har ligeledes en meget fundamental forbindelse.

Forbindelsen består i selve strukturen af velfærdsideologiens dobbelte tale, som konsekvent pendulerer mellem imaginært fantasme og symbolsk kastration eller mellem en retoucheret idealitet overfor en kynisk realitet. Idealet kan anses som et ønske om fra afsenderens side at fremskrive det perfekte selvbillede, forstået som en forestilling om et problemfrit og lykkeligt velfærdsamfund (*velfærdsstatens idealjeg*), et ideal som samtidig søges integreret og aktualiseret i den enkelte borger.

I sin funktion som kombineret moderlig og faderlig afsender bliver Sundhedsstyrelsen borgerens spejl, et spejl som både reflekterer borgerens ideelle konturer og borgerens fundamentale mangler. Denne pendulerende og polemiske spejleffekt forcerer en symbiotisk relation mellem stat og borger, som reducerer afstanden mellem borgerens rum og velfærdsstatens rum, således at velfærdsstatens idealiserede subjektivitet bliver en størrelse, som borgeren i sin forblindelse selv efterspørger ("ændringer du selv har lyst til").

Denne struktur udtrykker på overfladen et generelt paradoks mellem interpelleringen af borgeren som henholdsvis selvstændig/fri og lydige/disciplineret. Dette paradoks har både Rose og Vallgård grebet om, og Vallgård forstår dette som "magtudøvelsens paradoks". Vallgård interesserer sig dog udelukkende for de intentionelle niveauer ("Jeg studerer de udtalte intentioner (...) Når man arbejder med historisk materiale, er intentionerne ofte så langt, man kan komme") Vallgård, 2003, s. 117)) og har derfor ikke blik for paradoksets strukturelle interaktion, som hun meget bogstaveligt forstår som samspillet mellem "større paternalistisk omsorg" og "voksende bestræbelser på at styrke deres (borgerens) autonomi" (Vallgård, 2003, s. 267), to strategiske intentioner som hun typisk adskiller: "Uanset om de kom med påbud eller søgte at styrke folks handlingskompetencer, var målet at styrke folks adfærd i en sundhedsgavnlig retning" (Vallgård, 2003, s. 267, min kursivering).

I forlængelse af Althussers interpellationsbegreb og Žižeks poststrukturalistiske ide om det ideologiske fantasme forstås dette "magtudøvelsens paradoks" i afhandlingen som en samstemmende og polemisk afstand mellem forståelsen af borgeren som en lykkelig og autonom suverænitet (*imaginær personlighed*) og forestillingen om borgeren som afmægtig og kastreret undersåt (*symbolsk subjekt*), og afstanden og sammenhængen imellem de to betydninger må betragtes som selve den dynamiske kerne i interpellationen. En pendulerende afstand, som altså ikke, som Otto (1998) peger på, cirkulerer omkring henholdsvis lykke og modstandskraft (forebyggelse) for og i borgeren, men som derimod pendulerer mellem idealisering og underkendelse af borgeren. Denne spejling, som i en psykoanalytisk optik synes logisk i kraft af den narcissistiske relation mellem overjeget og idealjeget samt overjegets tvillingestruktur,

overjeget og det obscøne overjeg, bliver dog også gyldig for kampagnernes afsenderposition *velfærdsstaten*. Når borgeren i kampagnematerialet som aktantsubjekt forenes i en obscøn blanding af almægtighed og mindreværd, fantasier om lykke og somatisk kastration, betyder det samtidig, at velfærdsstaten selv tekstuel underlægger sig denne dynamik, og at velfærdsstaten som subjektet drives mod og af denne cirkulære logik.

Til trods for denne strukturelle overensstemmelse mellem 1990'ernes AIDS- og seksualitetskampagner og 00'ernes overvægtskampagner indfinder der sig ligeledes afgørende forskelle de to perioder imellem, forskelle som direkte peger på og understøtter velfærdsstatens udvikling fra gryende til fuldblodet konkurrencestat. (Pedersen, 2012). Denne udvikling kan spores i kampagnernes eksplicite strukturer eller på fantasmets plads, idet velfærdsideologiens implicite konturer på alle væsentlige områder forbliver de samme.

Den centrale forskel de to perioder imellem ligger i tematiseringen af *det gode liv/det lykkelige liv* og derved i den forskudte forståelse af *den ideelle personlighed*. I AIDS- og seksualitetskampagnerne var den ideelle personlighed *den eksistentielle personlighed*, en etisk og altruistisk grundet personlighed, som harmonisk forstod at balancere selvets individuation og fællesskabets værdisæt, og som bekæmpede markedsideologiens fremmedgørende egenrådighed. Den eksistentielle personligheds livsideal var *det gode liv*, og dette ideal må i en psykoanalytisk optik betragtes som idealjegets livsform. I overvægtskampagnerne møder vi godt nok reminiscenser af forestillingen om *den eksistentielle personlighed*, men her er borgeridealet transformeret fra rendyrket og gennemført fantasibillede til udelukkende at fungere som et tomt retorisk redskab.

Den ideelle personlighed i overvægtskampagnerne må snarere forstås som *den succesfulde personlighed*, der modsat *den eksistentielle personlighed* er fritaget for fællesskabets og etikens grundprincipper, og i stedet er funderet i en ekstrem selvgestaltet opportunistiske, hvis primære mål er egenrådige *lykke* fremfor en mere fællesskabsorienteret forestilling om *det gode liv*. *Den succesfulde personlighed* repræsenterer dog stadig en imaginær struktur, idet den baserer sig på borgerens (og velfærdsstatens) spejlingsfantasi om infantil narcissistisk almægtighed, en position hvor subjektet må alt og kan alt. Den operationelle og markedsorienterede personlighed bevæger sig således i den eksplicite fortælling fra at være modstander til at være objekt mål, eller man kan sige, at den opportunistiske personlighed strukturelt bevæger sig fra en implicit position til en eksplicit position. En forskydning som indikerer, at det i 2009-2012 er blevet en mere ønskværdig og legaliseret egenskab at være selvisk og egenrådig, at det sågar i konkurrencestaten er blevet et decideret ideal. *Det somatiske subjekt*, som bebor den implicite kastrationscirkel i begge perioder, er også egenrådig, men hvor *den succesfulde personlighed* er omnipotent i sin egenrådighed, er *det somatiske subjekt* modsat afmægtig i sin egenrådighed. Egenrådighed er således i 00'erne ikke

længere en bivirkning men er derimod et virksomt stof for subjektivering. Denne udvikling understøttes ydermere af overvægtskampagnerne virksomhedsstrategiske afsæt i Toyotas Kaizen-filosofi.

Det er samtidig påfaldende, at skræmmescenarier som sygdom, død og undtagelsestilstand spiller en helt central rolle i seksualitets- og AIDS-kampagnerne, hvorimod de er næsten helt fraværende i overvægtskampagnerne. Det er klart, at emnet (AIDS versus overvægt) her spiller en rolle, men denne forskydning indikerer også, at fortrængningen og afvisningen af det reelle i overvægtskampagnerne er intensiveret, og at døden og den virkelige undtagelsestilstands konnotationer ikke længere har funktion som kastrerende virkemiddel men snarere repræsenterer positioner, som forstyrrer eller eliminerer den symbolske praksis. Det betyder samtidig, at den eksplicite fortællings imaginære konnotationer styrkes i perioden.

Den skitserede udvikling har også en strukturel betydning. I AIDS- og seksualitetskampagnerne syntes fantasmets flade strukturelt uerkendt, således at ideen om *den eksistentielle personlighed* fremstod som en potent og autentisk størrelse. Der var således ikke nogen implicit struktur i teksten, som var i stand til at erkende og afsløre den som fantasme og derved sammenkoble den til den implicite fortælling. Forestillingen om *den eksistentielle personlighed* kolliderede konsekvent med den implicite struktur (*det somatiske subjekt*), og de to fremstod som hinandens uundgåelige antiteser. Dette sammenstød skabte dog alligevel en svimlende men uerkendt antagonisme, en "uoverensstemmelse", som splittede kampagnematerialet i to ikke-debatterende størrelser. I overvægtskampagnerne derimod løber afsløringen af fantasmets flade parallelt med fantasmet, og overvægtskampagnen anerkender således sin dobbelte struktur, og derfor fremstår fantasmet intentionelt og måske endda kynisk placeret. De to fortællinger bliver i overvægtskampagnen ikke antiteser men samspillende forestillinger, eller sagt med andre ord: Illusionen bliver en del af styringsmekanismen, således at de to principielt ikke kan skilles ad. Det er denne dobbelte og samspillende struktur, der af Žižek betegnes som det ideologiske fantasme, og han peger på, at staten, her forstået som den store Anden, er bevidst om fantasmets dobbelte struktur, det vil sige dens kyniske samspil. Den tager med andre ord ikke længere sin egen ideologi alvorligt:

De ved udmærket, hvordan tingene reelt forholder sig, men de handler alligevel, som om de ikke ved det. Der er derfor tale om en dobbelt illusion: Den består i at overse den illusion, der strukturerer vores reelle, faktiske forhold til virkeligheden. Og det er denne oversete, ubevidste illusion, man kunne kalde det ideologiske fantasme (Žižek, 2010, s. 73)

Den er ikke længere alvorligt ment, end ikke fra sine ophavsmænds side – den har blot status af et rent eksternt og instrumentalt middel til manipulation. Dens herredømme garanteres ikke af dens sandhedsværdi, men af simpel ekstra-ideologisk vold og løfter om personlig vinding. (Žižek, 2010, s. 70)

Denne tematiske og strukturelle udvikling har også betydning for velfærdsstatens selvforståelse, for til trods for at den spaltede giver- og hjælper-position (Moder: omsorg/Fader: disciplin) strukturelt set er identiske i AIDS- og seksualitetskampagnerne og i overvægtskampagnerne, er velfærdsmoderens funktionsbestemmelse og dennes taktikker alligevel afgørende forskellige. Den omsorgsfulde moderstat udvikler sig fra at skærme velfærdsborgeren fra markedsideologiens manipulerende effekter til at fremskynde disse konkurrencedygtige effekter i borgeren selv.

Borgeren forventes således ikke længere at tage afstand fra markedsideologiens operationalitet men forventes derimod at ruste sig til konkurrencestatens igangværende og selvgestaltede "søskendekamp", hvor individuation og fællesskab er erstattet af begærimperativets logikker. Velfærdsstatens kampagnemateriale anvender i sin alliance selv marketingsstrategier, som lover "maksimal effekt med minimal indsats" og forsvarer derved ikke bare sine borgere mod en udefrakommende udvikling men konstituerer og praktiserer selv denne markedsorienterede logik. De offentlige velfærdstekster indikerer således, at velfærdsstaten i sit virke selv er blevet egenrådig og opportunistisk, og spørgsmålet er, om denne opportunisme er intenderet, som Rose foreslår, når han henviser til, at stat, videnskab og marked går sammen for at maksimere sundhedseffekten, eller om kampagnerne mere ikke-intentionelt er centreret omkring at fastholde velfærdsstatens obskøne og selvspejlende almagt og samtidig skjule den afmagt og den skrøbelighed, som velfærdsstaten i sit selvbillede også ligger under for. Som Otto påpeger, er det nemlig ikke nødvendigvis velfærdsstaten, der styrer sundhedsdiskursen, men lige så meget velfærdsstaten som i afmagt styres af sundhedsdiskursen: "Staten er sundhedsdiskursens udgangspunkt, men den kan ikke styre og kontrollere en given diskursiv udvikling" (Otto, 1998, s. 20). Denne synliggørelse af velfærdsstatens fortrængte, skrøbelige og kastrerede bagside hænger fint sammen med velfærdsstatens eskalerende behov for via værdiundersøgelser (EU-kommissionen, OECD) at italesætte og brande velfærdsstaten som et imaginært eventyrland, hvor lykken råder, og hvor alle borgere er udpræget lykkelige.

Forestillingen om den enkeltes *lykke* og befolkningens *lykke* spiller i det hele taget en stadig stigende rolle 00'ernes kampagnemateriale, til trods for at begrebet *det gode liv* stadig anvendes. I 00'erne er den sociale og fællesskabsorienterede fordring (*det gode liv*) erstattet af et konkurrencebetonet og mere begærsorienteret lykkebegreb. Der er tradition for at anvende begrebet *det gode liv* og begrebet *lykke* som synonyme (Greve, 2010), og det er klart, at begrebet *lykke* lægger sig tæt op af de værdier, der forbindes med *det gode liv*, men lykkebegrebet må på mange måder forstås som en amputeret version af *det gode liv*, ikke fordi det lykkelige liv bliver hverken mere eller mindre idealistisk og utopisk i sin betydningsstruktur, men fordi den afmonterer den etiske og solidariske fordring, der tidligere var kernen i *det gode liv*. Det lykkelige liv er en mere individualiseret, nytteorienteret og egenrådig variant af *det gode liv*, og derved også

en variant som i højere grad fremhæver begæret, forbruget og den ekstatiske nydelse (*det obscøne overjeg*) som centrale aspekter ved lykken. Lykken orienterer sig i tråd med den liberalistiske nytteteori mod en cyklisk begærstruktur, som konstant konstituerer en mangfoldig men midlertidig tilfredsstillelse af begæret, og som derfor interesserer sig mindre for den mådeholdne behovstfredsstillelse.

Som det er blevet fremhævet og konkluderet i ovenstående, giver afhandlingens poststrukturelle analysestrategi, på baggrund af sin gennemgående adskillelse af interpellationens delelementer, mulighed for i kampagnematerialet at observere og registrere *dels* en fast struktur og *dels* en bevægelig struktur. Den faste men ambivalente struktur pendulerer mellem idealitet og kastration, og den bevægelige fantasmestruktur afspejler velfærdsideologiens forskydninger i perioden 1990-2012. Denne sondring mellem en fast struktur og en bevægelig struktur er, som det følgende afsnit vil fremhæve, også gældende for de litterære velfærdstekster.

En subjektiverende overskridelse: Fra perverst fantasme til spiseforstyrrelser

I dette afsnit præsenteres en opsamling på hovedaspekterne i den tematisering af subjektivitet og borgerskab, der udspiller sig i og mellem 90'ernes litterære tekster om seksualitet og 00'ernes tekster om overvægt og undervægt.

Den litteratur, der er knyttet til de to perioder og de to emner (seksualitet og mad/vægt), synes på alle væsentlige områder at afspejle de subjektivitetsdiskurser, som Sundhedsstyrelsens materiale præsenterer, og den tematiserer derfor den samme dobbelte aktantstruktur i krydsfeltet mellem fantasme og kastration. Skønlitteraturen fra 90'erne og 00'erne retter sig begge mod en idealitet (a), som de derefter må opgive udelukkende for at rette sig mod en fornyet idealitet (a). Denne cirkulære rotation som bevæger sig fra begær til dødsdrift kan forklares med Žižeks ord:

Let us imagine an individual trying to perform some simple manual task – say, grab an object which repeatedly eludes him: the moment he changes his attitude, starting to find pleasure in just repeating the failed task, squeezing the object which, again and again, eludes him, he shifts from desire to drive.
(Žižek, 2006b, s. 63)

Denne cirkulerende drift er ens i de to perioder, men på fantasmets plads synes der alligevel at være en udvikling på spil, som på interessant vis imiterer den velfærdsideologiske udvikling, der udspiller sig i det offentlige kampagnemateriale. Den symbolske ordens kastrationscirkel synes identisk mellem 1990'ernes litteratur om seksualitet og 00'ernes litteratur om vægt og borgerskab, som alle lader det ensomme, kastrerede, somatiske subjekt være afsættet for borgerskabet, og som samtidig, som det også var tilfældet i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale, lader denne position være det sted, vi ender. Fantasmestrukturen har også den samme helende funktion i de to perioder, idet den opbygges for at forløse det somatiske subjekts ensomhed og konstituerer eller

restituerer en præ-symbolisk tilstand (=den virkelige undtagelsestilstand / paradiset have). Begge perioder centrerer ligeledes deres fantasmestruktur omkring overskridelsen og negationen af det velfærdsstatslige subjekt, men hvor 90'er-litteraturen via det patologiske fantasme synes optaget af opløsningen af *den andens* individualitet, er 00'ernes fantasme mere optaget af at opløse sig selv og efterstræber et obscønt almagtsfantasme, som fremfor at idealisere en særlig intimitet og et særligt fællesskab omvendt fremhæver den markedsideologiske individualitet. Overskridelsen er i 00'erne ligeledes knyttet til en kapitalistisk forbrugsmentalitet og til en narcissistisk fantasi om at blive sin egen mester (Jens / Rasmussen).

Litteraturens fantasmeudvikling reflekterer de offentlige velfærdsteksters fantasmeudvikling, idet denne i sin negation bevæger sig fra en idealisering af intimitet og fællesskab til en idealisering af succes, almagt og lykke. Denne udvikling betyder ikke, at drømmen om fællesskab og intimitet i 00'erne ikke spiller en rolle overhovedet, men det betyder, at det traditionsbundne fællesskabsorienterede velfærdsideal underlægger sig et narcissistisk ideal. Dette udviklingsaspekt drives frem af den måde, de intersubjektive relationer tematiseres i overskridelsens udførelse, for hvor 1990'ernes litteratur er optaget af, at overskridelsens imaginære befrielsesramme udspiller sig i kraft af mødet med den anden, og som derved fantaserer om et intimt og kødligt intersubjektivt mellemværende, er 00'ernes overskridelse noget, der overvejende, men ikke udelukkende, udspiller sig som et singulært og egenrådigt projekt. I både 90'ernes og 00'ernes litteratur spiller kroppen og dens somatiske lukkethed en central rolle, både i kraft af den implicite fortælling (*det somatiske subjekt*) og den eksplicite fortælling (*den afviklede/ succesfulde personlighed*), men hvor 90'er-litteraturen qua sit overskridelsesfantasme intenderer at bryde ind i og åbne kroppen i sin længsel mod kontinuitet ("*Eva*", *Det skjulte, Efter orgiet*), er 00'ernes litteratur optaget af at ekspandere og bryde ud af kroppen eller at minimere sig selv og derved blive til ingenting (*Bjerget, Suverænen*).

Resultatet er måske mere eller mindre det samme, idet subjektet qua det perverse fantasme med skalpel skærer og parterer sig ind til *den anden*, hvor den overvægtige spiser sig ind på *den anden*. Der synes dog alligevel at være den væsentlige forskel, at 90'er-litteraturen qua sin udslettelse rent faktisk vil noget med den anden, hvorimod 00'ernes litteratur synes mere optaget af på kannibalistisk vis at udslette den anden med henblik på at fremhæve sit egenrådige selv. Denne udvikling på det intersubjektive felt reflekterer, som nævnt, den værdibetonede udvikling fra fællesskab til egenrådighed, der udspiller sig i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale fra 1990-2012.

Afhandlingens poststrukturelle analyser giver med sine komparative inddragelser af det litterære felt mulighed for dels at synliggøre effekten af velfærdsstatens interpellering og dels at fremhæve den resonans, som det litterære felt bidrager med. Denne resonans betragtes i nærværende

afhandling som velfærdskritik, og konturerne af denne velfærdskritik vil blive behandlet i følgende afsnit.

Den litterære velfærdskritik

I afhandlingen betragtes litteraturens kritik i udgangspunktet som *velfærdskritik* og ikke som *velfærdsstatskritik*, og det gør den, fordi analyserne viser, at den udvalgte litteratur i meget ringe grad direkte konfronterer den velfærdsstatslige institution, og i stedet konfronterer de værdibetonede diskurser, der implicit cirkulerer imellem stat og borger, og som særligt får eksplicit udtryk i det intersubjektive rum. Det, litteraturen reagerer på eller væbner sig imod, er således ikke i litteraturens optik en direkte og håndgribelig autoritativ ordre fra velfærdsstaten men mere en usynlig interpellation, som effektuerer en diffus og upræciseret følelse af ufuldkommen og utilfredsstillende selvidentitet. Med andre ord spiller litteraturen rollen som hysterisk subjekt, et subjekt der demonstrativt peger på interpellationens rest. Denne rest optræder hos det litterære subjekt, dels som en grundlæggende følelse af ikke at *vide* hvad der forventes, dels ikke at *kunne* leve op til de forventninger der rettes mod subjektet men også en følelse af ikke at *ville* leve op til disse forventninger.

Som det var tilfældet i Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale, internaliseres interpellationsdiskursens dobbelthed i den enkelte, således at den ikke manifesterer sig i en synlig relation mellem stat og borger men derimod udspiller sig i kraft af selvforholdet og i de intersubjektive relationer, hvilket naturligt forudsætter, at også interpellationens modstand udspiller sig i kraft af selvforholdets spejling eller i kraft af de intersubjektive relationer. Litterat Tue Andersen Nexø fremhæver ligeledes betydningen af dette intersubjektive felt: "Faktisk synes selve modsætningen mellem subjekt og samfundsnorm at være erstattet af en anden grundfigur for det sociale rum, et fokus på det, man kunne kalde det mellem menneskelige felt" (Nexø, 2009, s. 54).

Det betyder i reglen, at hverken Sundhedsstyrelsen eller velfærdsstaten optræder som eksplicitte magtfigurer eller institutioner i de fem litterære velfærdstekster, men det betyder *ikke*, at de ikke kan bestemmes som litterære velfærdstekster. I den komparative og poststrukturalistiske analysesituation, som denne afhandling eksekverer, bliver det nemlig tydeligt, at velfærdsstatens interpellation i den grad indvirker på det litterære subjekt, og at den dobbelte diskursive interpellation mellem fantasme og kastration, som vi så udspille sig i Sundhedsstyrelsens appel til den enkelte borger, kan genfindes med næsten nøjagtig præcision i de fem litterære velfærdstekster.

Når det er slået fast, at velfærdsstaten i reglen er usynlig eller implicit indskrevet i de litterære velfærdstekster, betyder det dog ikke, at velfærdsstaten er absolut fraværende, men når velfærdsstaten optræder direkte, er den overvejende skildret som en impotent og magtesløs institution, der som subjektet selv er defineret ved en ubestemmelig og utilfredsstillende rest. I *Suverænen* bliver Rasmussen og Nielsen og derved avantgardekunstneren eksempelvis sendt af sted til USA af velfærdsstaten, fordi staten ikke selv magter opgaven eller ikke helt forstår, hvad opgaven går ud på, og i *Bjerget* bliver statsministeren skildret som en maskinel og afmægtig kransekagefigur:

Statsministeren taler om institutionspladser, og jeg undrer mig i al stilfærdighed over, at Danmarks befolkning vil finde sig i en statsminister, der taler som en dårligt programmeret computer. Hver gang han bliver stillet et spørgsmål kan man høre, hvordan harddisken står og snurrer, og stemmeefterligningsenheden hakker i det (...)
(Brenøe, 2001, s. 129)

Tue Andersen Nexø peger i sin artikel "Vidnesbyrd fra velfærdsstaten", i tråd med denne pointe, på, at samtidslitteraturen ikke forstår velfærdsstaten som en formynderisk og almægtig institution ("en umenneskelig maskine"), som der ellers ifølge Nexø har været tradition for i en række centrale værker fra halvfjerdserne, men at den derimod forstår velfærdsstaten som en impotent og magtesløs institution: "Samfundet fremstår ikke som en umenneskelig maskine, men som et rodnet af uoverskuelige processer; dets politiske visioner står tilbage som tilsandede, institutionelle ruiner." (Nexø, 2009, s. 59).

I *Bjerget* skildres velfærdsstaten godt nok eksplicit som en maskine (se ovenstående citat) på samme måde, som subjektet fremstilles som en maskine, men mindre som en suveræn maskine og mere som en impotent maskine der er gået i "båndsalat", og som i blinde uendeligt repeterer sig selv og sine utopiske idealer. På den måde bliver velfærdsstaten som institution af og i litteraturen tematisk indkapslet i den samme kastrationscirkel, som borgeren er situeret i. I *Suverænen* er velfærdsstaten udpræget impotent, men den er blind overfor sin egen impotens som kamufleres ved et grådigt konkurrencebetonet overforbrug (*velfærdsstatens obskøne overjeg*) eller et romantiseret ideologisk fantasme (*velfærdsstatens idealjeg*), som med mere eller mindre succes skjuler velfærdsstatens "gab".

I *Suverænen* optræder staten mere eller mindre eksplicit i kraft af figuren Rasmussen, men i de andre litterære tekster optræder velfærdsstaten typisk som det litterære subjekts spejl, og relationen mellem almagt og impotens udspiller sig i velfærdsborgeren selv, som lig velfærdsstaten orienterer sig mod begæret (*den succesfulde personlighed*) og utopien (*den eksistentielle personlighed, den afviklede personlighed*) i sit forsøg på at kamuflere sin kastration.

Det centrale i litteraturens velfærds kritik er således, at den kritik, som rettes mod velfærdsstaten, udspringer af borgerens eget selvforhold, et selvforhold som typisk kommer til udtryk i borgerens intersubjektive relationer, og som paradoksalt nok både viser velfærdsstatens styrke og afmagt, idet staten på den ene side fremstår potent i sin gennemgribende internalisering af interpellationen (dog med en rest), og på den anden side fremstår impotent, idet den selv i processen underlægger sig interpellationens cyklus. Litteraturen indtager en hysterisk position, idet denne synes optaget af at kastrere forestillingen om den store Anden, samtidig med at den i blinde reproducerer interpellationen.

Det som afhandlingens poststrukturelle analysestrategi synliggør er, at den velfærds kritik, som udtrykkes i de litterære velfærdstekster, ikke *enten* retter sig imod et kulturradikalt velfærdsprojekt (den moderlige velfærdsstat) eller et mere konkurrencebetonet biopolitisk projekt (den faderlige konkurrencestat), men at den derimod retter sin kritik mod velfærdsstatens praktisering af et *både og*. Med andre ord udtrykker litteraturen dissens *både* i forhold til det der kan betragtes som "den gode intention" eller den positive interpellationsstruktur, som orienterer sig mod dels et kulturradikalt individuerende selv og et konkurrencebetonet og lykkeorienteret *selv* (*den eksistentielle personlighed/den succesfulde personlighed*) og den mere biopolitiske interpellationsstruktur (*det somatiske subjekt*). Afhandlingen argumenterer for, at litteraturen med sine tematiske overskridelser kastrerer den gode intention (lykke, fællesskab, individuation) og lader den stå tilbage som en forvrænget maske, vi forventes at bære i den cykliske velfærds karrusel. Afhandlingens avantgardistisk tonede litteratur er således ikke orienteret mod på nostalgisk vis at bringe velfærds ideologien og dennes positive konnotationer tilbage men er derimod orienteret mod via overskridelsen at bryde med interpellationens dobbelte både og struktur. Til trods for at litterat Marianne Stidsen i sin artikel: "Konkurrencestatens bagside" behandler en mere socialrealistisk samtidslitteratur er det signifikant, at hun modsat nærværende afhandling plæderer for, at samtidslitteraturen ikke gør op med velfærdssamfundets værdier, fordi noget sådant ikke længere eksisterer, og at litteraturen i stedet harcelerer mod "netværkssamfundet og den neoliberalistiske konkurrence mentalitet". Som afhandlingen ligeledes pointerer, forholder litteraturen sig rigtignok kritisk til "konkurrence mentaliteten", men Stidsen skelner i sine læsninger problematisk skarpt mellem *den gode velfærdsstat*, som har været ("intet længere er troværdigt og autentisk", s. 208), og afløseren *den onde konkurrencestat* og påpeger, at litteraturen foretager det samme absolutte skel.

Med sin læsning overser hun den fælles struktur som afhandlingen med sit poststrukturelle greb fremhæver, nemlig den imaginære forvrængning som både velfærdsstats ideologien og konkurrencestats ideologien praktiserer. Stidsen taler, ulig litteraturen, men paradoksalt nok lig Sundhedsstyrelsen, om og for absolutte størrelser som "autenticitet", et selvets "gyroskop" og for et "ikke-korrumpet menneskeværd" (Stidsen, 2010, s. 204), "humanistiske – idealer, forankret i

en indre identitet og integritet" (Stidsen, 2010, s. 209), "sjælen" (Stidsen, 2010, s. 215) og ikke mindst; "Empowerment" (Stidsen, 2010, s. 213) og "sund fællesskabsfølelse" (Stidsen, 2010, s. 213). Hun antager og fremhæver, at den realistiske samtidslitteratur søger det "absolut gode og altruistiske menneske" i kraft af sin afstandtagen til konkurrencestatens egenrådighed: "Det er denne verdensomfattende identitet, som man slet og ret kan kalde for overbevisningen om et universelt, ikkeinstrumentaliseret menneskeværd og en universel, ikkeinstrumentaliseret menneskelighed, forfatterne forsigtigt lader skinne igennem (...)" (Stidsen, 2010, s. 214). Hun mener, at samtidslitteraturens overordnede udsagn er: "Det er, fordi man har opgivet idealerne, at tingene er kørt af sporet." (Stidsen, 2010, s. 209).

Som afhandlingens dobbelte aktantanalyse har vist, synes det, i hvert fald i læsningen af en avantgardistisk tonet litteratur, snarere nærliggende at pege på det modsatte, nemlig at litteraturen viser, at det netop er de eskalerende idealer og utopier, der har fået tingene til at køre af sporet. Dette er særlig markant i *Suverænen*, hvor Rasmussen som repræsentant for velfærdsstatens ideologiske maske, i sit fantasme veksler mellem en gal forbrugsorienteret narcissisme og en lige så gal utopisk fremhævelse af frihed og demokrati. Qua Rasmussens kastration bliver det signifikant, at velfærdsstaten og konkurrencestaten er gjort af det samme idealiserede stof, som udelukkende kamuflerer et fundamentalt tomrum. I Stidsens læsninger derimod bliver "velfærdsstat" og "konkurrencestat" opponerende modsætninger frem for udtryk for en fælles struktur, der på idealitetens plads eller fantasmets plads reelt ikke kan fastholdes som andet end ideologiens sublime objekt. På baggrund af nærværende afhandlings analyser peges der modsat på, at litteraturen ikke bare bryder med konkurrencestatens værdier men med "idealiteten som sådan". Afhandlingens analyser viser dog også, at disse brud, som tager afsæt i en negativ opbyggelighed, også repræsenterer en utopisk praksis.

Afhandlingens litterære analyser identificerer løbende en "søgen efter et selv", et selv som kunne ligne det selv, velfærdsstaten taler om (*den eksistentielle personlighed*), men protagonisterne finder det aldrig, og det er antageligt ikke, fordi konkurrencestaten forhindrer det, men fordi der i den litterære optik ikke er noget *selv* at finde, og det er snarere denne erkendelse, som litteraturen tematiserer. Det er således snarere, som Nexø skriver, en skepsis overfor "en i bred forstand kulturradikal forestilling om det gode liv som på én gang dannet og anti-autoritær sammenfletning af individuel frigørelse og friktionsløs socialisering (...)" (Nexø, 2009, s. 58) end et forsøg på at fremskrive et "autentisk" og ikke-instrumentaliseret selv.

Afhandlingen viser med sine komparative læsninger, hvordan den litterære velfærdskritik forsøger at åbne et antagonistisk felt, hvori den subjektiverende velfærdsideologi potentielt kan punkteres, og Stidsens læsninger er problematiske i denne sammenhæng, idet hun i sin læsning insisterer på et dikotomisk blik, der helt fundamentalt lukker de sår, som samtidslitteraturen

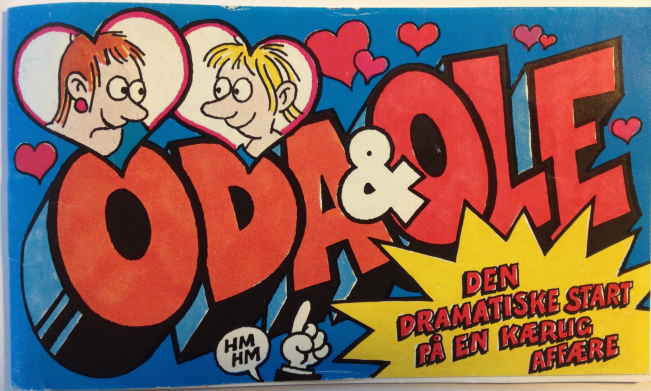
orienterer sig mod at åbne, og derved afvæbner hun principielt, som velfærdsstaten, den kritik, teksterne potentielt kan udtrykke.

Afhandlingen viser ved hjælp af sit poststrukturalistiske greb, hvordan den respektive velfærds litteratur forsøger at holde et dialektisk modsætningsfelt åbent, et modsætningsfelt som dog konsekvent forskyder sig i retning af nye absolutte størrelser, men som ikke desto mindre i mødet med den offentlige velfærdstekst periodisk holdes åbent. Denne poststrukturalistiske læsestrategi tilbyder et væsentligt bidrag til den litterære velfærdsforskning, idet den illustrerer litteraturens ønske om at modstille sig den diskursive interpellation, samtidig med at den demonstrerer, hvordan denne modstand repræsenterer en principiel umulighed.

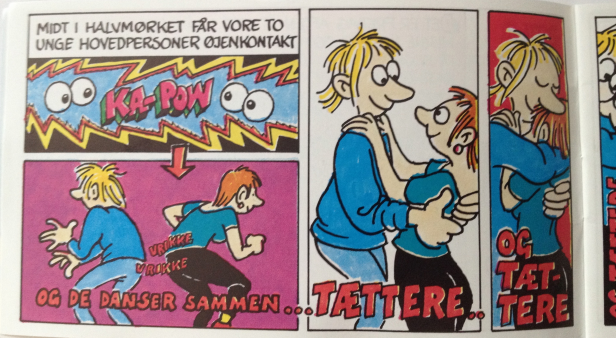
Afhandlingens poststrukturelle analyser synliggør, i relation til emnet subjektivitet og borgerskab, et fundamentalt fællesskab mellem den litterære velfærdstekst og den offentlige velfærdstekst, men viser samtidig at den intention, der organiserer sig qua og bag denne struktur, er modstridende. Hvor kampagneteksten med sin dobbelte interPELLERINGSdiskurs vil *installere* og *bevare* et særligt borgerskab, vil den litterære tekst *afsløre* dynamikken i denne dobbelte interPELLATIONSdiskurs og derved udtrykke en miskendelse eller en dissens overfor interPELLATIONEN. Denne miskendelse eller distancering til det symbolske apparat struktureres imidlertid som en fornyet fantasmatiske installering, og litteraturen formår derfor ikke at underkende interPELLATIONEN men fastholder tværtimod strukturen i det ideologiske fantasme. Til trods for at de to typer af velfærdstekst således eksplicit bevæger sig imod hinanden (*opbygning – nedbrydning*) er de strukturelt enige om, at det sår eller det tomme rum, som truer med at åbne sig i sprækkerne af det ideologiske fantasme, må sys sammen på bedste vis.

Det er derfor en central pointe i afhandlingen, at det ikke er den litterære tekst, som afslører dette tomme mellemrum men derimod afhandlingens iscenesatte *dialogiske møde* mellem kampagneteksten og den litterære tekst. Tekstmødet afslører dette mellemrum eller dette splittelsens sår, fordi sammenstillingen af de to teksttyper viser, hvordan både kampagneteksten og litteraturen synes optaget af at fylde dette tomrum med mening, til trods for at den litterære tekst paradoksalt nok omvendt synes orienteret mod netop en åbning af det ideologiske fantasme.

Bilag 1: Oda og Ole

Tegneserien er blevet til på baggrund af et samarbejde mellem Sundhedsstyrelsen, AIDS-Fondet og Danmarks Radios Undervisningsafdeling. Der rettes en særlig tak til Tuborgfondet, der har givet økonomisk støtte til projektet.

tegner: per tonnes Nielsen.

Redaktion: Henning Sandau (Sundhedsstyrelsen), Jette Friis O'Broin
(AIDS-Fondet) og Søren Waast (DRs Undervisningsafdeling)

Produktionsleder: Poul Anker

Tegninger: Per Tønnes Nielsen

Tryk: Trekroner Offset

5. Oplag 1998: 75.000 stk.

1988.

udgjort på flere aspekter
sprog, musik

Titel: Dora and Dan -

The dramatic start of

a love affair.

AIDS

Nærmere oplysning om AIDS fås hos:
AIDS-Linien, tlf.: 33 91 11 19 (alle dage 9 - 23)
AIDS-Info-Fyn, tlf.: 65 91 11 19 (alle dage 8 - 23)
AIDS-Info-Århus, tlf.: 86 13 65 13 (alle dage 19 - 23)

Sundhedsstyrelsens materialer om HIV og AIDS fås hos Statens Information
Nr. Farimagsgade 65 · 1009 København K · Tlf. 33 37 92 28

AIDS-Fondet støtter oplysningsarbejde, patienter og forskning.
Medlemskab af støttekredsen og bidrag på giro: 000-1260
Carl Nielsens Allé 9 · 2100 København Ø · Tlf.: 39 27 14 40.

Bilag 2: Uddrag fra *Små skridt til vægttab – der holder*

De små ændringer skal passe til dit liv

Overvægt kan komme af forskellige årsager: stillesiddende arbejde, graviditet, særlige spisevaner eller andet. Derfor er der også forskellige måder at løse problemet på.

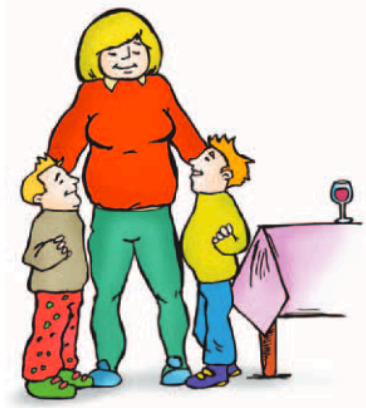
Her er nogle mennesker, der alle kæmper med overvægt. Nogle har altid været overvægtige.

For andre er overvægten kommet gradvist.

Fælles for dem er, at de gerne vil tabe sig.

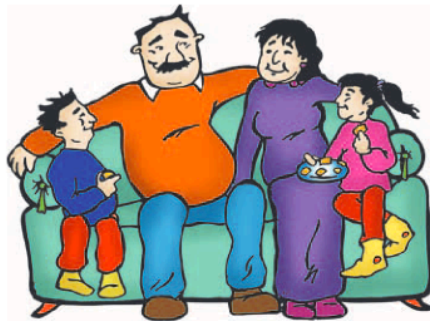
▲ Sofie var overvægtig allerede inden, hun blev gravid. Nu har hun taget 20 kilo på, og både hun og jordemoderen er lidt bekymrede. Sofies mand, Kim, har også tillagt sig en stor topmave.

▲ Sanne er alene med to børn. Hun var engang normalvægtig, men over årene sneget kiloene sig på. Hun laver oftest mad på børnenes præmisser, dvs. pølser, frikadeller eller pasta med kødsovs. Eneste "voksenting" er et par glas rødvin hver dag til aftensmaden.

30

► Temel har aldrig opfattet overvægt som et problem, før lægen begyndte at tale om begyndende diabetes og forhøjet blodtryk.

◀ Alex er it-medarbejder og bor alene. Laver ikke selv mad, men spiser mest fastfood. Sidder meget – også i fritiden, hvor han ser tv. Kan godt lide cola og chips.

Ved hjælp af denne guide vil de gerne finde nye måder at spise, drikke og bevæge sig på. Måder, der på sigt giver vægttab, og som samtidig harmonerer med deres personlighed og sociale liv. På side 32-33 kan du se deres små skridt til nye vaner.

Gode motionsformer

Vælg motionsformer, der er skånsomme for dine led, fx:

- Cykling, også på kondicykel
- Svømning og vandgymnastik
- Styrketræning og vægtløftning
- Rask gang, vandring og stavgang
- Rulleskøjteløb – isskøjter om vinteren
- Roning og kajak
- Brydning og judo.

Pas på med løbetræning

Jo større overvægt, jo større er belastningen af leddene, når du løber.

**“Frygt ikke at gå langsomt.
Frygt kun at stå stille.”**
Kinesisk ordsprog

31

Kom godt i gang

Vælg fysisk aktivitet, der er let, sjov og ikke for besværlig.

Du kan finde ud af, hvilke former for fysisk aktivitet, der passer bedst til dig ved at stille dig selv disse spørgsmål:

- Hvilke muligheder er der i min dagligdag for at være mere fysisk aktiv?
- Hvilke former for fysisk aktivitet eller sport har jeg lyst til?
- Hvor realistisk er det, at jeg kan blive ved med at gøre det på længere sigt – også på dage, hvor jeg har travlt?
- Er der andre, jeg eventuelt kan lave aktiviteterne sammen med?

“Hvis du ikke finder tid til motion nu, må du finde tid til sygdom senere.”

Wayne Pickering

32

Det er vigtigt, at du ikke pludselig går i gang med et meget omfattende eller hårdt træningsprogram. Tag små skridt, så din krop og psyke vænner sig til det. Lyt til din krop.

Lyt også til din lyst og praktiske hensyn, når du skal vælge aktiviteter, for at sikre, at det bliver noget, du kan blive ved med. Find frem til noget, der passer til din dagligdag og dit temperament.

Madændringer kombineret med nye vaner for fysisk aktivitet kan gøre hverdagen sundere.

Her er, hvad de fire familietyper fra side 30-31 finder frem til efter mange små skridt. De kombinerer deres madændringer med nye vaner for fysisk aktivitet og gør hverdagen sundere.

▲ Temel begynder at gå til og fra arbejde hver dag. I weekenden går han en lang tur med sin kone. Samtidig bruger de nu meget mindre olie i maden, og familien har indført en ugentlig dag for søde sager. Frugtskålen står altid fremme og frister på den sunde måde.

▼ Alex træner to gange om ugen i fitnesscenter, hvor han både træner kondition og styrke. Samtidig møder han andre, som også kan lide at træne på den måde. Alex gider stadig ikke lave mad, så han køber sunde færdigretter og take-away med højt indhold af grøntsager og lavt indhold af fedt. Ind imellem har han det fint med blot at spise havregryn eller rugbrødsadder om aftenen. Han har ryddet skufferne for søde sager og spiser nu i stedet frugt og grøntsager for at holde den gående om eftermiddagen. Han har skiftet colaen ud med en sukkerfri udgave.

◀ Sofie har mange korte cykel- og gåture i forbindelse med dagens gøremål. Hun holder sig desuden aktiv i hjemmet med husarbejde. Sofie og Kim laver små ændringer i det, de spiser nu fx med flere grøntsager, mindre kød og mindre portioner. Kim bliver efterhånden inspireret af Sofies nye livsstil og begynder at holde aktive pauser, hvor han går en tur.

► Sanne tager en tur på kondicyklen hver aften, når børnene er lagt i seng. Kondicyklen står i stuen, så hun kan se tv imens. Sanne bliver ved med at lave den mad, hun og børnene kan lide. Men hun køber nu mad med mindre fedt, og hun gør det til en vane at servere noget grønt til maden og frugt til hyggen foran tv. Den hvide pasta bliver skiftet ud med fuldkornspasta – helt uden brok fra børnene. Hun holder op med at drikke rødvin til hverdag og nyder i stedet en god kop te. Børnene får nu kun sodavand om fredagen. Til hverdag drikker de minimælk eller vand til maden.

33

Litteraturliste

- Agamben, Giorgio (1998). *Homo Sacer – Sovereign Power and Bare Life*. Stanford University Press.
- Agamben, Giorgio (1999a). *Remnants of Auschwitz. The Witness and the Archive. Homo Sacer III*. Zone Books.
- Agamben, Giorgio (1999b). *The Man Without Content*. Stanford University Press.
- Agamben, Giorgio (1999c). "The Messiah and the Sovereign. The problem of law in Walter Benjamin", i *Potentialities. Collected essays in Philosophy*, Stanford University Press.
- Agamben, Giorgio (2003). "Bartleby eller om kontingens", i *Ophold. Giorgio Agambens litteraturfilosofi*. Akademisk Forlag.
- Agamben, Giorgio (2005). "Livs-form", i Bolt, Mikkel og Jacob Lund Pedersen (red.) *LIVS-FORM. Perspektiver i Giorgio Agambens filosofi*. Klim.
- Agamben, Giorgio (2009a). *Det kommende fællesskab*, i Bolt, Mikkel og Jacob Lund Pedersen (red.) *Fællesskabsfølelser. Kunst, politik, filosofi*. Klim.
- Agamben, Giorgio (2009b). *Undtagelsestilstand*. Forlaget Philosophia.
- Agamben, Giorgio (2012). *Nøgenhed*. Forlaget ANIS.
- Ahmed, Sara (2010). "Happy Objects", i *The Affect Theory Reader*. Duke University Press.
- Albertsen, Anita Nell Bech (2013). "Dansk Folkeparti gjorde det! En ny tendenslitteratur? – om etnicitet i den nyeste politiske litteratur", i Mai, Anne-Marie (red.) *Kættene, kællinger, kontormænd og andre kunstnere*. Syddansk Universitetsforlag.
- Althusser, Louis (1971). *Lenin and Philosophy and Other Essays*. London NLB.
- Althusser, Louis (1983). *Ideologi og ideologiske statsapparater*. Aalborg Gros.
- Andersen, Gösta Esping (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge Polity.
- Astrup, Arne, Christian Bitz og Thorkild I.A. Sørensen: *Sundhedsstyrelsen svigter overvægtige*. Politiken. 27/8 2012.
- Attridge, Derek (2004). *The Singularity of Literature*. By Routledge.
- Bakhtin, Mikhail (2001). *Karneval og latterkultur*. Det lille forlag.
- Bataille, George (1986). *Erotism. Death and Sensuality*. City Lights Books.
- Beck, Ulrich (2004). *Risikosamfundet – på vej mod en ny modernitet*, Hans Reitzels Forlag.
- Beck-Nielsen, Claus (2002). *Selvudslettelser (1997-2001)*. Samleren.

- Beck-Nielsen, Claus (2003a). *Claus Beck-Nielsen (1963-2001) – en biografi*. Gyldendal.
- Beck-Nielsen, Claus (2003b). *Horne Land*. Samleren
- Beckwerk, Das & clausbecknielsen.net (2006). *Selvordsaktionen*. Gyldendal.
- Beckwerk, Das (2008). *Suverænen*. Gyldendal.
- Beck-Nielsen, Claus (2013). *Mine møder med De Danske Forfattere*. Gyldendal.
- Benjamin, Walter (1940). *Geschichtsphilosophische Thesen. (Über den Begriff der Geschichte 1940)*, Suhrkamp.
- Benjamin, Walter (1966). *Briefe I-II*. Suhrkamp.
- Benjamin, Walter (2007). *Passageværket*. Politisk Revy.
- Berlant, Lauren (2011). *Cruel Optimism*. Duke University Press.
- Bernhardsson, Katarina (2010). *Litteräre besvär. Skildringar av sjukdom i samtida svensk prosa*. Ellerströms.
- Bolt, Mikkel (2003). "At vidne om det upersonlige. En introduktion til Agamben", i Iversen, Stefan, Henrik Skov Nielsen og Dan Ringgaard (red.) *Ophold. Giorgio Agambens litteraturfilosofi*. Akademisk Forlag.
- Bolt, Mikkel og Jacob Lund Pedersen (red.) (2005). *Livs-Form. Perspektiver i Giorgio Agambens filosofi*, Klim.
- Bolt, Mikkel & Das Beckwerk (2008). *I sammenbruddets tjeneste. Samtaler ved Peder Holm – Pedersen*. Gyldendal.
- Booth, Wayne C. (2004). "Generelle regler II: Alle forfattere bør være objektive", uddrag fra: "The Rhetoric of Fiction" (kap. III), i antologien: *Narratologi*. Århus Universitetsforlag.
- Borup, Anne (2005). "Den danske modernismekonstruktion. Ud af modernismen – ind i litteraturen". i Mai, Anne-Marie (red.) *Modernismen til debat*. Gyldendal, Syddansk Universitetsforlag.
- Brenøe, Mads (1993). "Eva", i *Så megen vrede*. Lindhardt og Ringhof.
- Brenøe, Mads (2001). *Bjerget*. Samleren.
- Brinkmann, Svend (red.) (2010). *Det diagnosticerede liv – sygdom uden grænser*. Klim.
- Brinkmann, Svend (2010b). "Patologiseringstesen", i Brinkmann, Svend (red.) *Det diagnosticerede liv – sygdom uden grænser*. Klim.
- Brændgaard, Per og Uffe Damborg (2012). *Mindful spising. Vægttab med nærvær og nydelse*. Pretty Ink.
- Brøgger, Suzanne (1990). *Virus 1-3, i Kvælstof 1980-1990*. Gyldendals Bogklubber.

- Brøgger, Suzanne (1992). *Efter orgiet*. Rhodos.
- Brøgger, Suzanne (1995). "Kærligheden til døden", i *Løvespor*. Gyldendal.
- Bürger, Peter (1984). *Theory of the Avant-Garde*. University of Minnesota Press.
- Canguilhem, George (1991). *The Normal and The Pathological*. Zone Books.
- Cerny, Philip G. (1997) "Paradoxes of the Competition State: The Dynamics of Political Globalization", i *Government and Opposition*, 32(2).
- Dam, Anders Ehlers (2010). *Den vitalistiske strømning i dansk litteratur omkring år 1900*, Århus Universitetsforlag.
- Derrida, Jacques (1984). *Margins of Philosophy*. University of Chicago Press.
- Descartes, René (2002). *Meditationer over den første filosofi*. Det lille forlag.
- Elf, Mads Julius (2009). *Tantaluskvaler – den moderne fortælling om appetit*. Århus Universitetsforlag.
- Ellmann, Maud (1993). *The Hunger Artists. Starving, Writing and Imprisonment*. Virago Press.
- Esmark, Anders, Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkerstrøm Andersen (2005). *Poststrukturalistiske analysestrategier*. Roskilde universitetsforlag.
- Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation (2005). *Bag Tallene. Humanistisk velfærdsforskning*.
- Foster, Hal (1996). *The Return of the Real*. Massachusetts Institute of Technology.
- Foucault, Michel (1973). *Klinikkens fødsel*. Hans Reitzels Forlag.
- Foucault, Michel (1982). "The Subject and Power", i *Critical Inquiry*, 8(4). The University of Chicago Press.
- Foucault, Michel (1994). *Viljen til viden. Seksualitetens historie 1*. Det lille forlag.
- Foucault, Michel (1996). "From Torture to Cellblock", i Lotringer, Sylvère (red.) *Foucault live. Collected Interviews, 1961-1984*. Semiotext(e).
- Foucault, Michel (2004). *Brugen af nydelserne. Seksualitetens historie 2*. Det lille forlag.
- Foucault, Michel (2008). *Sikkerhed, Territorium, befolkning: forelæsninger på Collège de France 1977-1978*. Hans Reitzels Forlag.
- Foucault, Michel (2009). *Biopolitikens fødsel*. Hans Reitzels Forlag.
- Garland-Thomson, Rosemarie (2009). *Staring. How we look*. Oxford University Press.
- Goffman, Erwing (1975). *Stigma*. Gyldendal.
- Graugaard, Christian (1998). "At være sin egen sufflør", i *Debut*, Sundhedsstyrelsen (1998)

- Greimas, A. J. (1974). *Strukturel semantik*. Borgens forlag.
- Greve, Bent (2010). *Et lykkeligt land? Nyt fra samfundsvidenskaberne*.
- Guldager, Else (2009). "Politiske tiltag", i *Sundhedsfremme og forebyggelse*. Gad.
- Haarder, Jon Helt (2005). "Villy og Sørensen. Skitse til genlæsning af et forfatterskab", i Mai, Anne-Marie (red.) *Modernismen til debat*. Gyldendal, Syddansk Universitetsforlag.
- Hansen, Nils Gunder (red.) (2010). *Velfærdsfortællinger: Om dansk litteratur i velfærdsstatens tid*. Gyldendal.
- Hauge, Hans (1998). *Liv og litteratur i Risikosamfundet*. Modtryk.
- Hermansson, Kristina (2010). *Ett rum för sig. Subjektsframställning vid 1900-tallets slut: Ninna Holmvist, Hanne Ørstavik, Jon Fosse, Magnus Dahlström och Kirsten Hammann*. Makadam.
- Hesselholdt, Christina (1999). *Det Skjulte. fra Trilogien: Køkkenet, Gravkammeret & landskabet, Det Skjulte, Udsigten*. Rosinante.
- Hyldgaard, Kirsten (1998). *Fantasien til afmagten. Syv kapitler om Lacan og filosofien*. Museum Tusulanums forlag.
- Højrup, Thomas og Uffe Juul Jensen (2010). "Moderne fællesgoder eller postmoderne kynisme", i *Viden, virkning og virke – forslag til forståelser i sundhedspraksis*. Roskilde Universitetsforlag.
- Iversen, Stefan, Henrik Skov Nielsen og Dan Ringgaard (red.) (2003). *Ophold. Giorgio Agambens litteraturfilosofi*. Akademisk forlag.
- Jensen, Henrik (2006). *Det faderløse samfund*. People's Press.
- Jensen, Per H. (red.) (2007). *Velfærd – dimensioner og betydninger*. Frydenlund.
- Jensen, Uffe Juul (2010). "Patologisering og kampen om sygdomsbegrebet", i Brinkmann, Svend (red.) *Det diagnosticerede liv*. Klim.
- Jespersen, Marianne Raakilde og Verner Møller (2010). "Det sygeliggjorte fedt", i Brinkmann, Svend (red.) *Det diagnosticerede liv*. Klim.
- Johansen, Birgit Dagmar (1998). "Opdragelse og identitet", i *Debut, Sundhedsstyrelsen* (1998)
- Johansen, Birgit Dagmar. (1998). "At score eller ikke score – sex som konkurrencesport", i *Debut, Sundhedsstyrelsen* (1998)
- Kamper-Jørgensen, Finn og Gert Almind (1998). *Forebyggende sundhedsarbejde*. Munksgaard.
- Kamper-Jørgensen, Finn, Gert Almind, Bjarne Bruun Jensen(2009). *Forebyggende sundhedsarbejde*. 5. udgave. Munksgaard Danmark.

- Kamper-Jørgensen, Finn og Bjarne Bruun Jensen (2009). "Forebyggelsesbegreber og sundhedsbegreber", i *Forebyggende sundhedsarbejde*.
- Kamper-Jørgensen, Finn (2009). "Det forebyggende sundhedsarbejde – internationale og nationale udviklinger", i *Forebyggende sundhedsarbejde*.
- Kjældgaard, Lasse Horne (2010). "In loco parentis: affamilialisering i fiktion om den skandinaviske velfærdsstat", i Hansen, Nils Gunder (red.) *Velfærdsfortællinger*. Gyldendal.
- Klein, Melanie (1988). *Love, Guilt and Reparation and other works 1921-1945*. London Virago.
- Lacan, Jacques (1975). *Le Séminaire, Livre xx, Encore*, Seuil.
- Lacan, Jacques (1992). "Det symbolske, det imaginære og det reelle", i *Almen Semiotik*. Nr. 5.
- Lacan, Jacques (2004). *Psykoanalysens fire grundbegreber – seminar XI*. Forlaget politisk revy.
- Laustsen, Carsten Bagge og Anders Berg-Sørensen (red.) (1999). *Den ene, den anden, det tredje: Politisk identitet, andethed og fællesskab i moderne fransk tænkning*. Forlaget politisk revy.
- Lemke, Thomas (2009). *Biopolitik. En introduktion*, Hans Reitzels forlag.
- Lorenzen, Karen (2001). "Det offentliges gode vilje og befolkningens manglende vilje – en undersøgelse af sundhedskampagners status i det moderne samfund", i *Folkets sundhed eller lykke – en antologi om humanistisk sundheds- og idrætsforskning*. Odense Universitetsforlag.
- Lund, Anker Brink (1998). "Sundhedsformidling", i *Forebyggende sundhedsarbejde*. Munksgaard Danmark.
- Lykkeberg, Rune (2008). *Kampen om sandhederne. Om det kulturelle borgerskabs storhed og fald*. Gyldendal.
- Mai, Anne-Marie (red.) (2005a). *Modernismen til debat*. Gyldendal, Syddansk Universitetsforlag.
- Mai, Anne-Marie (2005b). "The Thrill of It All. Modernismen som mangeartet blæksprutte", i Mai, Anne-Marie (red.) *Modernismen til debat*. Gyldendal, Syddansk Universitetsforlag.
- Mai, Anne-Marie (2005c). "Head over feet. Sider af 1990'ernes danske litteratur", i Mai, Anne-Marie (red.) *Modernismen til debat*. Gyldendal, Syddansk Universitetsforlag.
- Mai, Anne-Marie (2010). "Ej blot til lyst : et historisk rids af litteratur og samfund i Danmark fra Ludvig Holberg til i dag", i Hansen, Nils Gunder (red.) *Velfærdsfortællinger*. Gyldendal.
- Mai, Anne-Marie (2013). "Kættene, kællinger, kontormænd og andre kunstnere. Forfatterroller i den danske velfærdsstat", i Mai, Anne-Marie (red.) *Kættene, kællinger, kontormænd og andre kunstnere. Forfatterroller i den danske velfærdsstat*. Syddansk Universitetsforlag.

- Merleau-Ponty, Maurice (2009). *Kroppens fænomenologi*. Det lille Forlag.
- Melville, Herman (2000). *Skriveren Bartleby*. Museum Tusulanums forlag.
- Middelthon, Anne-Lise (2009). "Når maden bliver frelser eller bøddel", i Glasdam, Stinne (red.) *Folkesundhed i et kritisk perspektiv*. Dansk Sygeplejeråd, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Møller, Kasper Skovsø og Nicklas Freisleben Lund (2010). "Fra verdensscene til Horneland", i *Trappe Tusind*, 1(4).
- Nealon, Jeffrey T. (1993). "Dekonstruktion som disciplin", i *Dekonstruktionen til eftersyn. Læsere og læsning. Kultur & Klasse. Kritik & Kulturanalyse*, Nr. 75. 21. årgang. Nr. 1. 1993. Forlaget Medusa.
- Nexø, Tue Andersen (2009). *Vidnesbyrd fra velfærdsstaten. Ny dansk litteratur og den sociale virkelighed*. Kritik. nr. 191. April. Gyldendal.
- Nexø, Tue Andersen (2010). *Velfærd på krykker: handicappedes sexliv i ny dansk litteratur*, i Hansen, Nils Gunder (red.) *Velfærdsfortællinger*. Gyldendal.
- Nielsen, Henrik Skov (2003). "Potentialitetens filosofi – litteraturens potentialitet", i Iversen, Stefan, Henrik Skov Nielsen og Dan Ringgaard (red.) *Ophold*. Akademisk Forlag.
- Nilsson, Roddy (2009). *Michel Foucault – en introduktion*. Hans Reitzels forlag.
- Nussbaum, Martha C. (1997). *Cultivating Humanity – A classical defense of reform in liberal education*, Harvard University Press.
- Olsson, Ulf. (2009). "Sundhedsoplysning – frigørelse eller manipulation", i Glasdam, Stinne (red.) *Folkesundhed i et kritisk perspektiv*. Dansk Sygeplejeråd, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Otto, Lene (1998). *Rask eller Lykkelig*. Komiteen for Sundhedsoplysning.
- Pahuus, Mogens (1998). *Det gode liv: indføring i livsfilosofi*. Gyldendal.
- Pedersen, Ove. K. (2012). *Konkurrencestaten*. Hans Reitzel Forlag.
- Petersen, Jørn Henrik, Klaus Petersen og Lis Holm Petersen (2003). *13 historier om den danske velfærdsstat*. Syddansk Universitetsforlag.
- Petersen, Jørn Henrik, Klaus Petersen og Lis Holm Petersen (2007). *13 værdier bag den danske velfærdsstat*. Syddansk Universitetsforlag.
- Petersen, Jørn Henrik, Klaus Petersen og Niels Finn Christiansen (red.) (2010-2014). *Dansk velfærdshistorie* bd. 1-6. Syddansk Universitetsforlag.
- Raffnsøe, Sverre, Marius Gudmand-Høyer og Morten S. Thaning (2008). *Foucault, SL Forlagene*.
- Ranciére, Jacques (2010). *Dissensus. On Politics and Aesthetics*. Continuum.

- Rasmussen, Kim Su (2005). "Om biopolitik og vidnesbyrd hos Giorgio Agamben", i Bolt, Mikkel (red.) *Livs-Form. Perspektiver i Giorgio Agambens filosofi*. Klim.
- Rasmussen, René (2009a). *Lacan – sprog og seksualitet. En introduktion*. Forlaget Spring.
- Rasmussen, René (2009b). *Lacans fire grundbegreber*. Forlaget Spring.
- Regeringen (1999). *Folkesundhedsprogrammet 1999-2008*. Sundhedsstyrelsen.
- Regeringen (2002). *Sund hele livet*. Indenrigs- og Sundhedsministeriet.
- Richard, Anne Birgitte (2005). *Køn og kultur*. Museum Tusulanum.
- Ricœur, Paul (2002a). "Politisk og retorisk sprog", i *En hermeneutisk brobygger*. Klim.
- Ricœur, Paul (2002b). "For en kritisk hermeneutik", i *En hermeneutisk brobygger*. Klim.
- Robbins, Bruce (2007). *Upward Mobility and The Common Good: Towards a Literary History of the Welfare State*. Princeton University Press.
- Rose, Nikolas. (1999). *Powers of Freedom*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Rose, Nikolas (2009). *Livets politik. Biomedicin, magt og subjektivitet i det 21. århundrede*. Dansk psykologisk forlag.
- Rosiek, Jan (2005). "Avantgardens genkomst", i Borup, Anne, Morten Lassen og Jon Helt Haarder (red.) *Modernismen til debat*. Syddansk Universitetsforlag.
- Rösing, Lilian Munk (2001). *At læse barnet*. Samlerens forlag.
- Rösing, Lilian Munk (2007). *Autoritetens genkomst. Tiderne skifter*.
- Schmitt, Carl (2012). *Die Diktatur: von den anfängen des modernen Souveränitätsgedankens bis zum proletarischen Klassenkampf*. Berlin Duncker & Humblot.
- Sade, Marquis de (2007). *Lyst og forbrydelse*. Tiderne skifter.
- Schwartz, Camilla (2011). "Den sunde krop som et polemisk mellemværende hos Sundhedsstyrelsen og i Lotte Inuks: Sultekunstnerinde". *Aktuel forskning*. SDU (<http://static.sdu.dk/mediafiles//0/8/6/%7B086768AF-F150-46AD-932E-D368CA7DFD17%7DCamillaSchwartz.pdf>)
- Schwartz, Camilla (2012). "Den fede ælling og den slanke svane. Vægttabet som eventyrlig dannelsesrejse mod "det gode liv", i *Bibliotek for læger*, 204(9). Lægeforeningen.
- Siebers, Tobin (2000). *The Body Aesthetic. From Fine Art to Body Modification*. The University of Michigan Press.
- Simonsen, Peter (2011). "Per Petterson and Kirsten Thorups Fictions of Old Age Well-being in the Welfare State", i *Scandinavica*, 50(1).
- Simonsen, Peter (2013). "Forfatteren som gammel. Anders Bodelsen og det aldrende velfærdssamfund", i Mai, Anne-Marie (red.). *Kættene, kællinger, kontormænd*

og andre kunstnere. Forfatterroller i den danske velfærdsstat. Syddansk Universitetsforlag.

Simonsen, Peter (2014). *Livslange liv. Plejehjemsromaner og pensionsfortællinger fra velfærdsstaten*. Syddansk Universitetsforlag.

Simonsen, Peter og Schwartz, Camilla (2013). "Velfærdsforestillinger om sund aldring: Eksempler i tekster af Sundhedsstyrelsen, Dorrit Willumsen og Lars Skinnebach", i *European Journal of Scandinavian Studies*.

Skinner, Quentin (2009). "Mening og forståelse i idéhistorien", i *Quentin Skinner. Politik og historie. en tekstsamling*. Hans Reitzels forlag.

Sontag, Susan (1978). *Falske forestillinger om sygdomme – fremkaldt af forkert sprogbrug*. Gyldendal.

Sontag, Susan (1989). *AIDS og dens metaforer*. Forlaget KLIM.

Statens Institut for Folkesundhed (1987). *Sundhed og sygelighed i Danmark 2010 – og udviklingen fra 1987*.

Stidsen, Marianne (2010). "Konkurrencesamfundets bagside", i Hansen, Nils Gunder (red.) *Velfærdsfortællinger*. Gyldendal.

Stjernfelt, Frederik (2005) "Overskridelsens vulgærmetafysik. Den negative æstetiks erstatningskriterier", i *Kritik af den negative opbyggelighed. 7 essays af Frederik Stjernfelt & Søren Ulrik Thomsen*. Forlaget Vindrose.

Stjernfelt, Frederik og Søren Ulrik Thomsen (2005). *Kritik af den negative opbyggelighed. 7 essays af Frederik Stjernfelt & Søren Ulrik Thomsen*. Forlaget Vindrose.

Stjernfelt, Frederik og Søren Ulrik Thomsen (2008). *Kritik af den negative opbyggelighed*. Vindrose.

Sundhedsstyrelsen (1991). *Kys, kram og kondomer*. 5. udgave.

Sundhedsstyrelsen (1992). *Gi' ikke AIDS en chance*. Tekst: Hanne Manata.

Sundhedsstyrelsen (1993). *Sikker sex for homoseksuelle. Sikker sex for heteroseksuelle*.

Sundhedsstyrelsen (1994a). *AIDS angår alle*.

Sundhedsstyrelsen (1994b). *Aldrig mere uden! – en film om HIV og AIDS*. Tekst: Anna Louise Stevnhøj.

Sundhedsstyrelsen (1994c). *HIV-testen var positiv: Du er smittet – Hvad nu?, HIV-testen var negativ: Du er ikke smittet – Hvad nu?*

Sundhedsstyrelsen (1994d). *På rejse i Europa*.

Sundhedsstyrelsen. (1997a). *HIV og AIDS. HIV-infektionen, følgesygdomme og behandling*. Tekst: Jan Gerstoft og Court Pedersen.

Sundhedsstyrelsen (1997b). *UNG rejse-guide '97*.

Sundhedsstyrelsen (1997c). *Værd at vide om HIV og AIDS*.

- Sundhedsstyrelsen (1998a). *Debut*.
- Sundhedsstyrelsen (1998b). *Forebyggelse af HIV – en fælles opgave*.
- Sundhedsstyrelsen (1998c). *Oda og Ole*. 5. oplag.
- Sundhedsstyrelsen (2009). *Små skridt til vægttab – der holder*.
- Sundhedsstyrelsen (2011). *10 veje til vægttab*.
- Sundhedsstyrelsen (2003). *Oplæg til national handlingsplan mod svær overvægt – Forslag til løsninger og perspektiver*.
- Sundhedsstyrelsen (2003). *Den danske fedmeepidemi – oplæg til en forebyggelsesindsats*.
- Svendsen, Lars Fr. H. (2010). "Patologisering og stigmatisering", i Brinkmann, Svend (red.) *Det diagnosticerede liv – sygdom uden grænser*. Klim.
- Sørensen, Villy. (1962). *Digtere og dæmoner*. Gyldendal.
- www.sundhedsstyrelsen.dk
- Thomsen, Hans Hagedorn (1990). *Litterær tid*. Odense Universitetsforlag.
- Ugilt, Rasmus (2009). "Efterskrift", i Agamben, *Undtagelsestilstand*. Forlaget Philosophia.
- Vallgård, Signild (2003). *Folkesundhed som politik. Danmark og Sverige fra 1930 til i dag*. Århus Universitetsforlag.
- Vallgård, Signild (2009). "Forebyggelse og sundhedsfremme – definitioner, historie og magtudøvelse", i Glasdam, Stinne (red.) *Folkesundhed i et kritisk perspektiv*. Dansk Sygeplejeråd, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Vallgård, Signild (2003). "Studier i magtudøvelse", i Christiansen, Peter Munk og Lise Togeby (red.) *På sporet af magten*. Århus Universitetsforlag.
- Windahl, Sven, Benno Signitzer og Jean T. Olsen (2008). *Using communication theory – An introduction to planned communication*, Sage Publications.
- WHO (1998). *Obesity – Preventing and Managing the Global Epidemic*.
- Wood, Kelsey (2012). *Žižek. A reader's guide*. Wiley-Blackwell.
- Zeuthen, Louise (2010). "Det private er politisk: performative velfærdsfortællinger om køn, krop og magt", i Hansen, Nils Gunder (red.) *Velfærdsfortællinger*, Gyldendal.
- Zeuthen, Louise (2013). "Hinkeruder og Pjerrotdragt. Velfærdsstatens frigørelsesbegreb til kritisk eftersyn", i Mai, Anne-Marie (red) *Kættene, kællinger, kontormænd og andre kunstnere. Forfatterroller i den danske velfærdsstat*. Syddansk Universitetsforlag.
- Žižek, Slavoj (1991). *Looking Awry*. Cambridge MIT Press.

Žižek, Slavoj (1992). *Everything You Always Wanted To Know About Lacan – (But Were Afraid To Ask Hitchcock)*. By Verso.

Žižek, Slavoj (2005). *The Metastases of Enjoyment. On Woman and Causality*. By Verso.

Žižek, Slavoj (2006a). *How to read Lacan*. Granta Books.

Žižek, Slavoj (2006b). *The Parallax View*. MIT Press.

Žižek, Slavoj (2007). *The Indivisible Remainder*. By Verso.

Žižek, Slavoj (2010). *Ideologiens sublime objekt*. Hans Reitzels forlag.

Ørum, Tania (2009). *De eksperimenterende tressere – kunst i en opbrudstid*. Gyldendal.

www.who.int/topics/sexual_health/

Resumé

Afhandlingens titel *Sund og usund subjektivitet i velfærdsstaten – en poststrukturalistisk undersøgelse af Sundhedsstyrelsens og skønlitteraturens tematisering af subjektivitet og borgerskab (1990-2012)* henviser dels til monografiens emne *Subjektivitet og borgerskab i velfærdsstaten* og dels til afhandlingens metodiske afsæt *En komparativ poststrukturalisme*.

I Afhandlingen undersøges emnet subjektivitet og borgerskab via komparative analyser af offentligt kampagnemateriale fra Sundhedsstyrelsen og skønlitterære tekster fra perioden 1990-2012, og der fokuseres særligt på, hvordan italesættelsen af krop og sundhed reflekterer forskellige ideer og forestillinger omkring subjektivitet og intersubjektivitet i velfærdsstaten.

Afhandlingens metodiske greb er poststrukturalistisk, og der udvikles i afhandlingen en *dobbelt aktantmodel*, som udformes som en dekonstrueret og psykoanalytisk variant af Greimas' klassiske aktantmodel, og som i kraft af sit dobbelte greb muliggør en flertydig og ambivalent forståelse af den subjektivitetsproduktion, der udspiller sig *mellem* den offentlige velfærdstekst og den litterære velfærdstekst. I tråd med aktantmodellens narratologiske afsæt forudsættes og vises der i afhandlingen, at begge teksttyper i deres tematisering af subjektivitet orienterer sig mod henholdsvis hermeneutiske eller dekonstruktive udviklingsstrukturer, og at subjektet dels forventes at bevæge sig fra en forudsat ufuldstændig position til en idealiseret position og dels forventes at forblive i sin ufuldstændige subjektivitetsform.

Afhandlingens primære teoretiske afsæt består af, Michel Foucault, Giorgio Agamben, Nikolas Rose og Slavoj Žižek.

Afhandlingens poststrukturalistiske aktantanalyser fremhæver en generel værdiudvikling i velfærdsstatens subjektivitetsproduktion, som knytter sig til den udvikling fra velfærdsstat til konkurrencestat, som Ove K. Pedersen bestemmer i *Konkurrencestaten*. Afhandlingen identificerer, hvordan denne værdiudvikling afspejles i den måde, hvorpå velfærdsstaten producerer subjektivitet, og i den måde skønlitteraturen narrativt resonerer på denne interpellation. Afhandlingen er opdelt i to analysedele, som hver repræsenterer en periode og et emne, der relaterer sig til sundhed og subjektivitet:

- 1) AIDS og seksualitet (1990-1998)
- 2) Overvægt og undervægt (2001-2012)

De primære litterære tekster er repræsenteret ved Mads Brenøe: *"Eva"* og *Bjerget*, Christina Hesselholdt: *Det skjulte*, Suzanne Brøgger: *Efter orgiet* og Das Beckwerk: *Suverænen*.

De to analyser forholder sig dels til den komparative relation mellem den offentlige velfærdstekst og den skønlitterære velfærdstekst, og dels til den relation der udspiller sig mellem de to perioder. I begge perioder og i begge typer af tekst identificerer afhandlingen to parallelle fortællingsmønstre, som hver især og tilsammen reflekterer tekstmødets subjektivitetsproduktion. Disse parallelle fortælle-mønstre refererer afhandlingen til som henholdsvis den eksplicitte og den implicitte fortælling.

Begge fortællestrukturer forudsætter, at subjektet i udgangspunktet er defineret som et udsat og kastreret somatisk subjekt, og at denne form i de respektive tekster både søges overvundet og fastholdt. Den første fortællestruktur, som afhandlingen refererer til som den eksplicitte fortælling, er knyttet til forestillingen om *en idealiseret væren*, og denne struktur intenderer at forskyde subjektet fra dets udsatte og kastrerede afsæt mod en imaginær struktur, der samler, styrker og komplementerer subjektet. Den anden fortællestruktur, som afhandlingen henviser til som den implicitte fortælling, intenderer omvendt cirkulært at fastholde subjektet i sin kastrerede position.

Både den offentlige velfærdstekst og den litterære velfærdstekst indordner sig denne dynamik, som i lyset af en poststrukturalistisk psykoanalyse pendulerer mellem fantasme og kastration (utopi og realitet), men hvor kampagneteksten i den eksplicitte fortælling er optaget af hermeneutisk at *opbygge* subjektivitet (*den eksistentielle personlighed*), er den litterære tekst omvendt orienteret mod på dekonstruktiv vis at *nedbryde* subjektivitet (*den afviklede personlighed*).

På baggrund af de to centrale komparative analyseafsnit konkluderer afhandlingen, at den implicitte fortælling forbliver den samme imellem de to perioder, men at der sker en markant udvikling på fantasmets eksplicitte plads. En udvikling som er kendetegnet for begge typer af tekst. Denne udvikling, som reflekterer en signifikant forandring i det ideologiske borgerskabsideal, bevæger sig fra en idealisering af en fællesskabsorienteret og altruistisk subjektivitet til en idealisering af en egenrådig og obskøn subjektivitet. En udvikling som genspejler velfærdsstatens konkurrencebetonede transformationer.

Summary in English

The title of this dissertation, *Healthy and Unhealthy Subjectivity in the Welfare State – A Poststructuralist Investigation of the National Board of Health and Literature’s Thematization of Subjectivity and Citizenship (1990-2012)*, refers partly to the subject matter of the dissertation: *subjectivity and citizenship in the welfare state*, and partly to its methodological point of departure: *a comparative poststructuralism*.

The dissertation investigates subjectivity and citizenship through comparative analyses of public campaign material from the National Board of Health and literary texts from the period 1990-2012. It is especially interested in how the linguistic construction of the body and of health reflects different ideas and conceptions concerning subjectivity and intersubjectivity in the welfare state.

The methodological approach is poststructuralist and the dissertation develops a *double actantial model* which is shaped as a deconstructed and psychoanalytical variation of Greimas’ classical actantial model. By virtue of its double approach this model enables an ambiguous and ambivalent understanding of the production of subjectivity as something that is enacted *between* the public welfare text and the literary welfare text. In line with the narratological point of departure for the actantial model, the dissertation presupposes and shows that both types of text in their thematization of subjectivity tend towards either deconstructive or hermeneutic developmental structures, and that the subject in part is expected to move from a presupposed position of incompleteness to an idealized position and in part is expected to remain in its incomplete form of subjectivity.

The primary theoretical points of departure for the dissertation are Michel Foucault, Giorgio Agamben, Nikolas Rose and Slavoj Žižek.

The dissertation observes, *qua* its poststructuralist actantial analyses, a general development of values in the welfare state’s production of subjectivity, which is aligned with the development from the traditional welfare state to what e.g. Ove K. Pedersen terms the *competition state*. The dissertation identifies how this production of values is reflected in the ways in which the welfare state produces subjectivity and in the ways in which literature narratologically resonates this interpellation. The dissertation is divided into two analytical parts each of which represents a given period and a given subject matter, which in turn relate to health and subjectivity:

- 1) AIDS and sexuality (1990-1998)
- 2) Overweight and underweight (2001-2012)

The primary literary texts are Mads Brenøe: "Eva" and *Bjerget*, Christina Hesselholdt: *Det skjulte*, Suzanne Brøgger: *Efter orgiet* and Das Beckwerk: *Suverænen*.

In both periods and in both types of text the dissertation identifies two parallel narrative patterns, which both separately and in unison reflect the production of subjectivity of the textual meeting. These parallel narrative patterns are referred to, on the one hand, as the explicit and, on the other hand, as the implicit narrative.

Both patterns of narrative presuppose 1) that the subject, to begin with, is defined as an exposed and castrated somatic subject, and 2) that the different types of texts both try to overcome and to maintain this form of subjectivity. The first form of narrative, which is referred to as the explicit narrative, is attached to the idea of an *idealized being*. This structure intends to displace the subject from its exposed and castrated point of departure toward an imaginary structure, which gathers, strengthens and complements the subject. The other narrative pattern, which is referred to as the implicit narrative pattern, intends to the contrary to maintain the subject in its castrated position in a circular fashion.

Both the public welfare text and the literary welfare text submit to this dynamic, which in the light of the poststructuralist psychoanalysis oscillates between fantasm and castration (utopia and reality). But while the campaign text in the explicit narrative is concerned with the hermeneutic construction of subjectivity (*the existential personality*), the literary text is, to the contrary, focused on destroying subjectivity in a deconstructive manner (*the dismantled personality*).

On the basis of the two key comparative analyses, the dissertation concludes that the implicit narrative remains intact between the two periods, but that a marked development takes place as far as the explicit place of the fantasmatic is concerned. This is a development which is characteristic of both types of text. This development, which reflects a significant change in the ideological ideal of citizenship, moves from an idealization of a collectivist and altruistic subjectivity to an idealization of a self-willed and obscene subjectivity. This is a development that mirrors the competitive transformations of the welfare state.

Noter

---

¹ Fantasmets/Det ideologiske fantasme: *Fantasmets* må overordnet forstås som en særlig måde at betragte verden på. Fantasmets er knyttet til Lacans tre ordener men fungerer overvejende som en modstandskraft mod subjektets placering i det symbolske, idet fantasmet skygger for den uundgæelige kastration. Fantasmets forholder sig også til det reelle, og her har det to funktioner, idet det både repræsenterer en tilnærmelse til og en beskyttelse fra det reelle. Fantasmets beskytter mod begæret efter den ubegrænsede nydelse (*jouissance*), idet det skaber afstand til det reelles mulige tilintetgørelse af subjektet, men samtidig repræsenterer den en delvis dyrkelse af det reelle (Lacan, 2004; Žižek, 2010).

Det ideologiske fantasme: Det ideologiske fantasme består hos Žižek af en dobbelttrådet tilstedeværelse af "en ideologisk maske" og en "social virkelighed", som dog, modsat et ideologikritisk perspektiv, ikke kan adskilles, idet den ideologiske forvrængning er indskrevet i den sociale virkelighed. Det ideologiske fantasme er en illusion (eller en dobbelt illusion): "Den består i at overse den illusion, der strukturerer vores reelle, faktiske forhold til virkeligheden. Og det er denne oversete, ubevidste illusion, man kunne kalde *det ideologiske fantasme*." (Žižek, 2010, s. 73).

² Interpellationsbegrebet er udviklet af den franske marxist og strukturalist Louis Althusser og repræsenterer en dobbeltbundet subjektetskonstruktion; dels en imaginær identifikation som identificerer subjektet som et autonomt og solipsistisk jeg, og dels en identifikation af subjektet som forvalter af en altid allerede defineret subjektetsposition. I interpellationen "anråbes" subjektet og konstitueres derved som subjekt, men for subjektet opleves denne "anråbelse" som en bekræftelse af, at subjektet altid allerede må forstås som subjekt. Subjektet er således i interpellationen uvidende om, at det performer i kaldet. Denne blindhed overfor interpellationens konstitutive karakter giver ideologien en uangribelig og selvfølgelig karakter, og subjektet adlyder derfor denne, som var de grundet i subjektet selv. (Althusser, 1971).

Žižek anerkender Althusser's interpellationsbegreb men peger modsat Althusser på, at interpellationen aldrig helt vil lykkes, enten fordi subjektet ikke helt ved, hvad han eller hun interPELLERES til, eller ved at det hysteriske subjekt delvist forestiller sig at modstille sig interPELLEREN. Žižek peger samtidig på, at denne miskendelse ikke opløser interPELLEREN, men at afvisningen eller *resten* må forstås som en del af interPELLEREN. Til trods for at denne rest, der efterlades i interPELLEREN, ifølge Žižek ikke står i kontrast til selve interPELLEREN, manifesterer den alligevel interPELLEREN'S umulighed. Det umulige består i, at subjektet aldrig kan forblive et althusseriansk subjekt, fordi mødet med den Anden, som forstås som interPELLANTEN, blotlægger flere spørgsmål, end det besvarer. Den Anden repræsenterer således hos Žižek forestillingen om en instans, der forventes at besidde sandheden om subjektet, men som ikke kan formidle den. (Žižek, 2005; Žižek, 2007).

³ Individuation: Afhandlingen anvender udtrykket individuation i betydningen: Selvirkelighedsgørelse. Individuationen fordrer en proces, hvor mennesket bliver sig selv i fællesskab med andre, og det må således ikke forstås som en individualistisk og egenrådig proces men derimod en social og medmenneskelig proces. Begrebet trækker på psykoanalytikerens Carl Gustav Jungs anvendelse af begrebet.

⁴ Frederik Stjernfelt knytter i *Kritik af den negative opbyggelighed* (2005) den negative opbyggelighed til den avantgardistiske kunstscene, og forstår denne som en kunst, der er optaget af at krænke regler, overskride normer og bryde forbud, og som finder sin retfærdiggørelse i selve negationens kerne.

⁵ I eventyrene er dette lovløse univers repræsenteret ved naturen, i nærværende afhandling bliver lovmæssighedens kontrast døden og det reelle.

⁶ Der refereres til Attridges begreb: "The other", som "andethed", for ikke at skabe forvirring omkring Lacans begreb: Den anden / den Anden.

⁷ Den anden repræsenterer den singulære anden, som subjektet spejler sig i. Den store Anden (eller den Anden) er derimod en symbolsk struktur, som subjektet spejler sig i. Fadernavnet repræsenterer barnets første erfaring med den Anden som struktur, men det er først, når barnet med sproget indtræder i den sociale og symbolske orden, at denne stifter bekendtskab med Den store Anden, som repræsenterer et bredere symbolsk videns- og regelsæt, hvori subjektet søger anerkendelse og identifikation. Positionen store Anden er principielt tom men kan bebos af forskellige forestillinger som eksempelvis Gud, statsministeren eller velfærdsstaten. Den store Anden forestilles at vide alt og forestilles samtidig at være hævet over loven, og for subjektet fungerer Den store Anden som en regulerende magt eller struktur, der giver subjektet en fornemmelse af identitet. (Žižek, 2010). Hos Lacan refereres der formelt til Den store Anden som (A). Denne betegnelse anvendes også i afhandlingen.

⁸ Det reelle må forstås som et tomrum, en antagonisme eller et mellemrum som ikke kan sprogliggøres eller symboliseres, og som træder frem bag fantasmet. Mødet med det reelle er mødet med manglen, med en irreducibel negativitet, og det er mødet med det reelle, subjektet (og velfærdsstaten) forsøger at flygte fra via sproget. Det reelle kan forstås som en tilbagevending, men også som et sted hvor subjektet paradoksalt nok ophører med at eksistere: "Vi ser tværtimod her et punkt, som subjektet kun kan tilnærme sig, idet det deler sig selv i et vist antal instanser. Man kunne sige, som man siger om et delt kongerige, at her forliser ethvert begreb om psykens helhed eller om den såkaldt totaliserende, syntetiserende psyke, der bevæger sig op ad mod bevidstheden." (Lacan, 2004, s. 48). Det reelle udgør i udgangspunktet en fundamental trussel mod den symbolske orden/subjektet, og de to andre ordner: den symbolske orden og den imaginære orden tjener begge det formål på hver sin måde at skjærme for det reelle. (Žižek, 2006b, s. 62-63).

⁹ Žižek betragter overjeget som en internaliseret dobbelt konstruktion, der består af en magtinstans (overjeget), der regulerer subjektets nydelse, og en magtinstans der omvendt opfordrer subjektet til at nyde (det obscøne overjeg). Når barnet internaliserer de krav, den store Anden udtrykker, formes overjeget, "However, the hidden side of superego is an obscene injunction to transgress the Law. One the one hand, the symbolic superego ("the Name/No! of the Father"), serves to regulate the subject's enjoyment. But on the other hand, the underside of the symbolic superego is an injunction to transgress, to engage in the unrestrained jouissance of the imaginary primal father." (Wood, 2012, s. 30).

¹⁰ Afsnittet "Det poststrukturelle subjekt" er skrevet på baggrund af: Žižek, 2010; Althusser, 1983; Hyldgaard, 1998 og Åkerstrøm, Andersen med flere, 2005.

¹¹ BMI (Body mass index) anvendes til at vurdere ens vægt i forhold til ens kropsmasse og udregnes på følgende måde: $\text{Vægt (kg)} / (\text{højde (m)} \times \text{højde (m)})$

¹² Begrebet "Modernismekonstruktion" blev formuleret og udviklet af en række forskere ved Syddansk Universitet, heriblandt Anne-Marie Mai, Anne Borup og Jon Helt Haarder. Modernismekonstruktionen henviser til en særlig modernismeopfattelse fra 1960'erne og frem, som fik signifikant betydning for danskfagets praksisser. (Mai, 2005a, s. 7).

---

¹³ *Guvernemantalitet* er en dansk oversættelse af det engelske udtryk *governmentality*, som ofte anvendes. Foucaults udvikling af begrebet guvernemantalitet udvikles særligt i *Biopolitikens fødsel* (2009), som udgør en række forelæsninger på Collège de France i årene 1978-1979. Begrebet vil blive introduceret under afsnittet *Foucaults magtbegreb*.

¹⁴ Jeg anvender konsekvent den danske variant af begrebet: *Guvernemantalitet* i afhandlingen.

¹⁵ Agamben bruger ikke udtrykket "rent" i forståelsen autentisk eller oprindeligt i mennesket, men i Walter Benjamins forståelse af renhedsbegrebet (fra juridisk/mytisk – ren vold-distinktionen), som noget relationelt og ikke substantielt. "Ethvert (endeligt) væsens renhed afhænger aldrig af væsenet selv (...) Det menneskelige sprog er for naturen den uden for den selv liggende betingelse for dens renhed." (Benjamin. 1966, s. 205f. i Agamben, 2009b, s. 102).

¹⁶ Homo Sacer: "Det hellige menneske", som kan dræbes uden konsekvenser for drabsmanden, men som ikke må ofres rituelt. Homo Sacer udstødes fra den jordiske lov, men idet han ikke kan søge mod det guddommelige, blive rensset af det religiøse rensesritual, mister han muligheden for at deltage i det religiøse fællesskab. "Det er dette, der ligger i forestillingen om den dobbelte eksklusion. Homo Sacer blev gjort fredløs på både krop og sjæl." (Ugilt, "Efterskrift", i Agamben, *Undtagelsestilstand*, s. 148.)

¹⁷ Coaching tv er tv-programmer som i udgangspunktet er orienteret mod i en positiv ånd at hjælpe borgere til et bedre liv. Coaching tv kan tage afsæt i forskellige problematikker, eksempelvis: fedme, forældreskab, økonomi og seksualitet. I de seneste år har TV3 eksempelvis sendt programmerne: *Ekstremt fed*, *Køkkenkrisen*, *Luksusfælden* og *Sexskolen*.

¹⁸ Til trods for at afhandlingen udelukkende undersøger primære tekster fra perioden 1990-2012, vil redegørelsen fokusere på perioden fra 1970-2012, idet der sker nogle signifikante ændringer i sundhedspolitikken i begyndelsen af 1970'erne, som har væsentlig betydning for perioden 1990-2012.

¹⁹ Empowermentbegrebet anvendes hyppigt i den medicinske diskurs som udtryk for evnen til at styrke egne kræfter og modsætte sig undertrykkelse. Begrebet har dog ikke sin oprindelse i den medicinske diskurs men opstod som idé i forskellige græsrodsbevægelser i 1960'ernes og 1970'ernes USA. Dengang blev begrebet brugt mere bredt og dækkede over et generelt ønske om at reducere undertrykkelse og stigmatisering og øge selvbestemmelse. En central stemme i empowermentbegrebets historie er den brasilianske filosof Paulo Freires (1921-1997), som i 1973 udgav værket *De undertryktes pædagogik*. I dag bruges begrebet i mangfoldige sammenhænge, men det spiller en helt central rolle i forestillingen om sundhedsfremme. Empowermentstrategier er i mindre grad knyttet til et specifikt mål og opfattes snarere som processuelle dannelsesprojekter.

²⁰ Begrebet Affektiv ambivalens henviser til en emotionel tilstand, hvor et menneske på samme tid råder over positive og negative følelser overfor det samme objekt/person. Affektiv ambivalens leder ofte til, at forsvarsmekanismen *splitting* tages i brug.

Psykoanalytiker Melanien Klein knytter begrebet til den tidlige barndom, hvor barnet ikke formår at identificere eller fastholde hverken selvet eller andre som hele objekter, og derfor spalter disse i delobjekter ("partial objects"). Det klassiske eksempel er udspalningen af moderbrystet: Det gode bryst, som er trygt og nærende, og det onde bryst, som er koldt og afvisende. (Klein, 1988, s. 306-307).

²¹ Begrebet er hentet fra Melanien Kleins psykoanalyse og henviser til et tidligt stadie i barnets udvikling men kan også overføres til den voksnes ontologi samt til kulturelle processer mere generelt. Hos Klein dannes subjektet via sin relation til det primære objekt: Moderen, først via "introjektion" og "projektion" og siden ved hjælp af "reparation". Reparationen, som kan betragtes som evnen til kunne gøre det splittede helt igen, er først mulig, efter at barnet via udviklingen fra den paranoidt-skizoide position til den depressive position, har indstillet sine spaltende forsvarsmekanismer og har lært at tolerere den affektive ambivalens.

²² Erwing Goffman *Stigma*. En "skinnormalitet" er en forestillet normalitet, som omverdenen kræver af den miskrediterede. Forventningen om at den stigmatiserede praktiserer en "skinnormalitet" udspiller sig som en upåagtet form for undertrykkelse, som tvinger den stigmatiserede til at agere og forstå sig selv i omverdensens perspektiv og bekræfte den normalitet, som i første omgang afgrænser den stigmatiserede. "Selvom han eller hun ikke opfattes som normal, må den stigmatiserede foregive at være et normalt menneske med en normal identitet, og han eller hun må taktfuldt tage imod den accept og den hjælp, der udvises fra de normale side og tilmed beskytte dem ved at undgå de situationer, der vanskeliggør det hykleri, der ligger i den falske accept." (Goffman, 1975, s. 24).

²³ Tekst: Anne Linnet, Musik: Sanne Salomonsen, Sang: Søs Fenger og Thomas Helmi. Projektet er støttet af Sundhedsstyrelsen.

²⁴ "Jouissance" betyder nydelse eller orgasme på fransk, men henviser hos Lacan til en nydelse som er direkte forbundet med lidelsen og dødsdriften. Driften er hos Lacan altid en dødsdrift, fordi driften stræber mod sin egen selvudslættelse. (Rösing, 2007, s. 38 og Lacan, 2004, s. 138-147)

²⁵ Lilian Munk Rösing identificerer Melanien Kleins depressive position som "en samlende beholder", der kan rumme ambivalensen, og som bliver forudsætningen for dannelsen af individet og "kunstværket som individ". (Rösing, 2001, s.40-41).

²⁶ *Blikket* forstås her i en poststrukturalistisk optik og er hos Jacques Lacan overvejende forbundet med følelsen af at blive betragtet, og ikke til følelsen af aktivt at betragte. (Lacan, 2004, s. 61-72). Blikket er forbundet med kastrationen (det symbolske), men også det reelle, idet det kan være et konkret blik (- et blik jeg forestiller mig på den andens/den Andens felt) eller en mere diffus og angstbetonet følelse af at blive betragtet alle steder fra: "Jeg ser kun fra et punkt, men i min eksistens er jeg iagttaget overalt." (Lacan, 2004, s. 67), "Blikket er, som bekendt, synsdriftens objekt – men kun et objekt herfor, for så vidt som blikket unddrager sig synsdriften, der udgår fra øjet. Synsdriften bevæger sig rundt om et objekt, der ikke kan undfanges: blikket er forskelligt fra det at se; det tilhører det reelle. (Rasmussen, 2009b, s. 34).

I det imaginære fantasme kan subjektet dog midlertidigt skjærme denne erkendelse og fantasere om at tage ejerskab over blikket og derved forestille sig, at det besidder en fundamental magt over blikket.

²⁷ "53,6 procent af dem med kort uddannelse er overvægtige mod 37,4 af dem med lang videregående uddannelse" og "16,1 procent af dem med kort uddannelse spiser usundt mod 4,1 procent af dem med lang videregående uddannelse." (www.sundhedsstyrelsen.dk).

²⁸ I mange andre skrivelser omhandlende overvægt og fedme, eksempelvis: *Den danske fedmeepidemi – oplæg til en forebyggelsesindsats* (2003), hvor målgruppen er kommunalt personale, spiller risikotanken dog en helt central rolle, hvilket titlen også tydeligt indikerer.

²⁹ Žižek beskriver "det sublime objekt" som en del af det Reelle. Nærværende afhandling knytter derimod "det sublime objekt" til det imaginære og fastholder derved Lacans oprindelige definition af det Reelle, som en rå præsymbolsk virkelighed.

³⁰ *Horne Land* (1999) er dog også en roman af Claus Beck-Nielsen. Inddragelsen af Horne Land er endnu et eksempel på romanens brug af intratekstualitet.